

\$6.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

לחודש תשרי תשפ"ו

חלק שני

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
הרה"ת ר' יהודה ליב שי' וזוגתו מרת חנה שתחי'
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת-שבע שיחיו

מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת

מרת צבי' בת הרה"ח ר' שלום ישעי' ז"ל גופין נפטרה י"ג מנחם-אב תשפ"ה ת.ג.צ.ב.ה.
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר" והיא בתוכם
ע"י ולזכות בעלה הרה"ח ר' גבריאל ומשפחתו שיחיו גופין

לזכות

הרה"ח ר' משה זאב וזוגתו מרת רבקה
(ולשנת הצלחה – לרגל יום הולדתה
בי"ד תשרי)
ובתם שרה גאלדא (ולשנת הצלחה –
בכ"ה תשרי)

שיחיו באליונסקי

לזכות

הרה"ח הרה"ת הרב צבי הירש שי' בן
גיטל לאה לרגל יום הולדתו
כ"ג תשרי – שמחת תורה
לשנת הצלחה
ולזכות זוגתו טויבא בתשבע תחי'
בת הינדא ומשפחתם שיחיו
להצלחה בכל ובשורות טובות
תמיד כל הימים

לעילוי נשמת

ר' אברהם ע"ה בן ר' אליהו ע"ה
מיכאלשווילי
נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט

לעילוי נשמת

אסתר בת גוהרה ז"ל
ועלקה בת דוב יהודה ז"ל

לעילוי נשמת

ר' לייב ע"ה בן ר' שמשון ע"ה
וואלק
נלב"ע ט"ו אלול ה'תשפ"ה
ע"י ולזכות בנו ר' דניאל וזוגתו ידידה
ומשפחתם שיחיו וואלק

לזכות

הרה"ת צבי מרדכי וזוגתו שלומית
ומשפחתם שיחיו גודמאן

לזכות

החתן התמים נתן יהושע שי' סטאליק
והכלה מרת חי' מושקא שתחי' סארקין
לרגל בואם בקשרי השידוכין בשעטו"מ
יהי רצון שיזכו לבנות בנין עדי עד,
מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחודש תשרי ה'תשפ"ו

חלק שני

ערב חג הסוכות - כ"ו תשרי

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יענין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרוננו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

כמה פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה.....	1
רצפה / נוי סוכה / מבצע סוכה	
פרטי דינים בקשר לרכישת ארבעת המינים.....	ט
אתרוג / לולב / ערבות / הדסים / כבוש	
יום שני, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות.....	יב
הכנת הלולב / הכנת הסוכה	
ליל שלישי, ליל א' דחג הסוכות.....	טז
איסור הוצאה ביום טוב / המותר והאסור בתוך הסוכה / אושפיזין / דיני ישיבה בסוכה	
יום שלישי, יום א' דחג הסוכות.....	כה
נטילת לולב / תפילת שחרית / סעודת יום־טוב	
רחיצה ביו"ט.....	לה
מים חמין / מים צוננים / סבון / מקוה	
ליל רביעי, ליל ב' דחג הסוכות.....	לח
ערבית / קידוש	
יום רביעי, ב' דחג הסוכות.....	מ
תפילת שחרית / סעודת יום־טוב / מוצאי יום טוב	
חול המועד.....	מ
סוכה ניידת / שמירת ארבעת המינים	
יום חמישי, י"ז תשרי, א' דחול המועד.....	מד
יום ועש"ק, ח"י תשרי, ב' דחול המועד.....	מה
עירוב חצרות	
ליל שבת קודש, י"ט תשרי, ג' דחול המועד.....	מז
יום שבת קודש, שבת חול המועד סוכות, י"ט תשרי, ג' דחול המועד.....	מט
מוצאי שבת	
ליל שני, כ"א תשרי, ה' דחול המועד – ליל הושענא רבה.....	נג
יום שני, כ"א תשרי, יום הושענא רבה.....	נו
הכנות לחג	
ליל שלישי, כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת.....	סג
סעודת יום טוב	
יום שלישי, כ"ב תשרי, יום שמיני עצרת.....	עג
ליל רביעי, כ"ג תשרי, ליל שמחת תורה.....	עח
ערבית / סעודת יו"ט	
יום רביעי, כ"ג תשרי, יום שמחת תורה.....	פב
יום חמישי, כ"ד תשרי, אסרו חג.....	פז
שבת קודש, כ"ו תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון.....	פט
יום שבת קודש, כ"ז תשרי.....	צ
מוצאי שבת קודש	
הלכתא למשיחא – נספח.....	צא
מילואים.....	צב
קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא.....	קה
מקורות וצינונים להטבלא.....	קיא
מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי.....	קבג

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו – מטעם הבד"צ – קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחודש תשרי חלק ב' הבעל"ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'סא יש לכתוב 1061), ואז בעזר"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג**.
לפרטים נוספים באופן העריכה – ראה בפתח דבר ללוח תשרי ח"א.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון¹.

מערכת "לוח יומי"

ו' תשרי תשפ"ו

ברוקלין נ. י.

(1) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

כמה פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה

אף שמעיקר הדין יכול לאכול בסוכתו של חברו, מה טוב שישתדלו שתהא לכל אחד סוכה משלו². ומפני מצב הפרנסה הדחוק דרוב בני ישראל – נהגו בכמה מקומות שיש סוכה אחת לכמה וכמה משפחות.

מיקום הסוכה: אין לעשות סוכה בקרקע של חברו שלא מדעתו וכן בקרקע של רבים כגון ברחוב העיר וכיוצא בו מקום שהרבים עוברים שם. וכן במקום שסוכתו גורמת לנזקי שכנים כגון שמאפיל על חלונות חברו [ויש שכתבו ללמד זכות על המקילים לעשות סוכות בקרקע של רשות הרבים בכמה אופנים (ראה בהערה³), וכמובן – שגם להמקילים, זהו רק בתנאי שאינו מפריע לעוברים ושבים (ואינו סותם כל דרך הרבים)]. עבר ועשה שם סוכה אין לברך עליה.

כל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל ולישן בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל. עשה סוכה במקום שידוע לו שיצטער אחר כך, כגון שעשה ברחוב⁴ שאי אפשר לו לישן שם בנחת מחמת מורא הגנבים והליסטים הרי זו סוכה פסולה, ואינו יוצא בה אפילו באכילה, אבל מי שאינו מתיירא לנפשו לישן שם בלילה אע"פ שמתירא שלא יגנבו כלי תשמישו שבסוכה הרי זו כשרה⁵.

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד, אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשויה גם לאוצר, או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע, או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית⁶.

הדפנות

בונים הדפנות לפני הסכך⁷.

נהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות כי אין הכל בקיאות בדין המחיצות. ומנהגנו לעשות ארבע דפנות⁸.

אין נכון לעשות הדפנות [ואפילו מחיצה אחת] מיריעות, אפילו קשרן [כי לפעמים מתנדנדות באמצע⁹,

(2) דמכיון ששבתו כעין תדורו, צריך להיות לכל אחד סוכה בפני עצמו, בדומת מה שכל השנה דר בדירה שלו. ובפרט שגם עשייתו הסוכה היא מצוה [שמברכין עליה שהחיינו, אלא שנפטרת בשהחיינו שבקידוש], ומצוה בו יותר מבשלוחו.

והעירי (נוסף להנעתק לעיל ובפנים מלק"ש וכו') שיש שפי' בדעת הראשונים (ס' הפרדס לרש"י סי' קפז וס' האורה סצ"ו. ועוד) שמדינא צ"ל סוכה לכא"א – ראה ב"פ ח"ג סתרכ"ה סק"א. סי' בית השואבה ס"א. כה"ח סתרכ"ה סק"ז. אולם, אין הכרח גמור להעמיס כוונה זו בדבריהם. אבל להעיר מדעת הגאונים (שבה"ל סדר חגה"ס שש"מ ז. רי"ץ גיאית הל' סוכה. שעת"ט. ועוד) שא"פ לצאת יד"ח (לגמרי) בסוכת ביהכ"נ. ואכ"מ.

(3) כשקיבלו – או יכולים לקבל – רשות משר העיר (כיון שעיקר הטעם משום גוים שאינם מוחלים), בשטח המצומצם שלפני ביתו שחייב משום דינא דמלכותא בעניני נזיקין וכו'. ועוד ועיקר, כדלקמן, באופן שאינו מפריע לבני רה"ו והוא בצדי רה"ו.

(4) ולכתחלה אין לעשות ברחוב, כמו שנתבאר.

(5) ראה בסוף הקובץ במילואים (א).

(6) וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יתתקעה, בנוגע סוכות העשויות למצוה.

(7) ובדיעבד – ין לנענע הסכך קצת. אבל אם כבר נכנס החג יש לסמוך על המקילים (ראה מג"א סתר"ל סק"ד. ברכ"י סק"ב. ערוה"ש ס"ה. וז"מ קצת בחי' הצ"צ (שבס"ס פס"ד ח"ג כו. ג. במהדו"ח – בחי' עה"ש ח"ב) סוכה רפ"א, עיי"ש).

ועוד להעיר, שלכמה דעות בב' דפנות סגי (כ"מ בט"ז שם. וכו"ה בחי' הצ"צ שם. וראה שד"ח סוכה ס"ב סק"ב. ושי"ג. ובפמ"ג במ"ז שם סק"ה ר"ל להכשיר במחיצה א' לחוד. אבל עיי"ש בחי' הצ"צ).

ובדפנות שזוות ברוח (ראה להלן) יש להקל אף כשלא עשה מחיצות קנים או חבלים ("מחיצות לבד") לפני הסיכוך, שבו"כ יש עכ"פ טפח אחד שאינו מתנדנד, וסגי בטפח דופן שנעשה לפני הסיכוך (וא"צ דוקא טפח סמוך לסכך. ואכ"מ).

(8) ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(9) בשיעור הנדנדו לפסול – ידוע שיש שחידשו שהוא רק באופן שהמחיצה נפסלת שמתנדנדת ג"ט ויצא מדין לבד. וראה פמ"ג ששס"ב א"א סקכ"א (לענין לחי המתנדנד) עד"ז [וראה שו"ת מגדל צופים ח"א סי"ט שרצה לדחות]. וכעיי"ז כבר כתב בתוס' ששס"ג סק"ט. וראה גם כה"ח (לענינו) סתר"ל סקע"ג. ולהעיר מל' הקרית ספר סוכה פ"ד.

אבל סתימת הראשונים והאחרונים שלא חילקו בדבר משמע (כ"כ כמה אחרונים לדיק. וראה גם שו"ת אבן ישראל ח"ט על משנ"ב סתר"ל סקמ"ח. הליכות שלמה מועדים פ"א ס"ו. ועיי"ש מש"כ בלאר באו"א. וצ"ע) דבכל גווני מיפסל, כיון שבמתנדנד אינו בגדר מחיצה (ראה שו"ת משכנות יעקב סי' קג ד"ה וכן. ובספרו קהלת יעקב לסוכה כד, ב. שו"ת בנין עולם או"ח סי"ג. ומש"כ להוכיח מפי"מ

ואפילו קשרן] בטוב¹⁰, כי לפעמים מתנתק מבלי שישים לב, וממילא דינן כמחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה. והרוצה לעשות סוכה בסדינים, טוב שישים מחיצות של קנים במשך עשרה טפחים מהקרקע, עם ריוח פחות משלשה טפחים בין כל קנה וקנה¹¹. ולכתחילה יזהר לתקן קנים בכל ד' הדפנות, או לעשות מחיצות של "לבוד" בשתי וגם בערב¹².

גוד אסיק ולבוד: גם כשאין הדפנות מגיעות לגג הסוכה כשרה, לפי שאומרים בזה גוד אסיק מחיצות אלו, והרי הם כאילו מגיעות לגג. ובלבד שיהא הגג מכוון כנגדן ממש, אבל אם אינו מכוון ממש, אפילו יש אור רק פחות מ' טפחים, י"א שהסוכה פסולה, שאם אינו מכוון צריך לומר גוד אסיק ולבוד במקום אחד, וכולי האי לא אמרין. ויש להחמיר לכתחלה כסברא זו, להיות הסכך מכוון ממש.

נכון שעכ"פ חלק הסיכוך יעשה בעצמו¹³.

טוב ליזהר לכתחילה שלא לסכך ע"י אשה או גוי. וכל שכן ע"י קטן (שי"א שפסול לסכך). בדיעבד, אם סיכך ע"י קטן, ראוי שינענע הסכך לשם צל¹⁴. ובכל אופן, אחרי הסיכוך יש לחדש בה דבר לשם החג, דהיינו שיניח סכך חדש לשם החג ואפילו אין בסכך המחודש אלא טפח על טפח מרובע או שאורך החידוש הולך על פני כל אורך הסוכה או לרוחב הסוכה. ואם רוצה הקטן לסייע קצת בהנחת הסכך, יכול לעשות כן באופנים מסויימים – ראה בהערה¹⁵.

"אין מסככין אלא בדבר שהוא צומח מן הארץ והוא תלוש מן הקרקע ואינו מקבל טומאה". יש המדקדקים להשתמש בענפי אילן דוקא (ובפרט ענפי דקל) [ונתנו טעם לדבר, שסוכה בגימטריא אילן], אך כמובן שע"פ הלכה אינו מוכרח¹⁶, וכן גם בנוגע למחצלאות – הכשרים – שאין בהם שום חשש¹⁷.

ליזהר שהסכך יהא עמיד ברוח מצויה¹⁸ במשך כל ימי החג¹⁹ (ונוגע במיוחד במחצלאות שאינן

להרמב"ם – כבר העירו שהיא הוספת המעתיק, ולא נמצא ב' ערבי במקורו). ומכיון שמדובר בספק ביטול מ"ע דאורייתא, א"פ להקל. וראה בארוכה שו"ת יבי"א ח"ט סנ"ט.

אמנם, עכצ"ל דבגדוד פורתא באמצע לא איכפת לו, שכן בקשרן בטוב הוא רק חשש לכתחילה דיימנין דמינתקי, ולא פסול גמור, אף שלא ימלט שמנתגדנדת קצת. וצ"ל שגדוד מועט ביותר במקומה לא איכפת לו, כל שאינו ניכר שהמחיצה הולכת ובאה, או שברוב עומד סני. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"מ. ובכללות הענין, ודיוקי ל' הראשונים וכו' וליקוט דעת האחרונים – ראה בארוכה מקאי קודש הריי סוכות פ"ג סל"ו. וש"נ.

(10) ולכאורה בקשר ע"י איקונים מלמעלה ומלמטה אין לחוש כיון שא"פ שיתנתקו. וראה בתוס' ששט"ו סק"ו עד"ז.

(11) ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

(12) שי"א דלא מהני א"כ עושה ד' דפנות שלימים של לבד, אבל בעושה רק ג' דפנות לא מהני מחיצות אלו מד"ס, כיון שהם מחיצות גרורות. ואפי' אם ב' הדפנות הם שלימים רק מחיצה ג' עשוי' בענין זה לא מהני, ויש להחמיר כסברא זו.

(13) וכן מעשה רב (מפי השמועה). ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ בלק תשל"א שכ"ק אדמו"ר מוהר"צ אע"פ שאגד הלולב בעצמו, לא סיכך בעצמו מחמת הדין שפרנס על הציבור אסור במלאכה. והוא דלא כשע"ת סתרכ"ה ועוד. אבל כן מוכח בכ"מ – ראה גם הנסמן בבירור הלכה זילבר חו"מ סתכ"מ.

(14) נת' בארוכה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" חוברת ז'.

(15) אם הסכך שסיכך הגדול צלתה מרובה מחמתה, וגם מרובה הרבה מהסכך שסיכך הקטן. ובתנאי שהסכך שמסכך הקטן חמתה מרובה מצלתה, או שיש כ"כ הרבה סכך שסיכך הגדול שאם ינטל מהסכך שסיכך הגדול כשיעור הסכך שמסכך הקטן תהא הסוכה צלתה מרובה מחמתה (נ"פ שו"ע אדה"ז סתרכ"ו ס"ה ואילך). ועוד אופן: כשסכך שמסכך הקטן אינו מעורב עם הסכך שמסכך הגדול אלא כל אחד ואחד מונח על הסוכה בפני עצמו זה בצד זה, שאז א"צ רוב בסכך שמסכך הגדול כנגד סכך שמסכך הקטן אלא אפילו מחצה על מחצה. הסוכה כשרה, והוא שלא יה' ארבעה טפחים במקום אחד מסכך שמסכך הקטן. בסוכה גדולה או שלשה טפחים בסוכה קטנה (שם ס"ח). שם סתרכ"א ס"י).

(16) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'כ.

(17) ראה שם ס' א"רכו.

(18) ויש שהרחיקו לכת (ראה שו"ת בצה"ח ח"ה סמ"ג. ועוד) לחשוש (עפ"ד המג"א סתרכ"ל סקט"ז) **בנוגע לדפנות**, וכ"ה בשו"ע אדה"ז ק"א ששנ"ה סק"ג. וראה שו"ע אדה"ז ששט"ו ס"ג ממג"א שם סק"ג) בדבר השכיח טובא, בסוכה העומדת בחצר ומוקפת בכתלי הבתים שמסביב, ולולא הבתים היו רוחות מפילות הסכך (ועד"ז בסוכות שבמפרסות של בנינים גבוהים, ומחמת קירות הבנין שמלמעלה נמנע הרוח), שצריך לשער חוזק הסכך כאילו עומד במקום פרוץ. ולפ"ז מהנכון לחזק הסכך הדק היטב שלא ינוע ברוח כלל. איברא שאי"ז מוכרח – ראה חזון אבי סוכה ע' פג. שו"ת פלגי מים ליפשיץ ח"ב סל"א. ובסגנון פשוט, שבדפנות שאני שאינה בגדר מחיצה, אבל בסכך ה"ט שאינה ראוי' אפי' לדירת עראי, משא"כ כשעומדת ברוח מצוי' במקומה. וה"ה שאין לחשוש אם הסכך נע ונד קצת (כבדפנות) – ראה בהערה לעיל), ורק כשנופל לגמרי.

(19) ואם אינה עמידה מצד עצמה במשך כל החג – יש לחשוש גם בשעת עמידתה משום סוכה שאינה ראוי' לשבעה (כמפורש בריטב"א

עומדות ברוח מצויה²⁰ ולכן יש להוסיף עליהם סכך או להניח עליהם קורות עץ). אין לחזק²¹ את הסכך בדבר המקבל טומאה (כ'אזיקונים' מפלסטיק וכדומה²²). ניתן להשתמש בקורות עץ או לקשור בחוטים המיוחדים לשם כך, הכשרים לסיכוך). חשוב להדגיש שאין חשש במה שהסכך נוגע בברזל, ומספיק שעיקר עמידת הסכך אינו מחמת דבר המקבל טומאה. בדיעבד שהעמידו הסכך בדבר המקבל טומאה מותר לישב שם אפילו לכתחילה.

במענה לשאלת רבים: בנוגע לההמצאה לסדר סכך ממחצלאות של במבוק באופן שהגשמים אינם יורדים לתוכה, מצד אופן הנחת הקנים, וסמכו (בין השאר) על שיטות הראשונים להכשיר בכגון דא – ראה בהערה²³.

מנהג רבותינו נשיאנו שהיו מרבים בסכך והדגישו הדבר גם באמירה בדיבור, שהיו אומרים שיוסיפו עוד סכך ועוד סכך מבלי לדאוג לכך שצריך שיהיו כוכבים נראים מתוכה. ובודאי מצאו עצה שיוכלו גם לראות הכוכבים, ובפשטות – ע"ז שלוקחים מקל ותוחבים אותו בעובי הסכך, וככל שירבה הסכך יעשה בו נקב קטן עכ"פ שדרכו יוכלו לראות הכוכבים.

הפסק אויר בסכך: ריוח אויר בסכך של שלש טפחים בין באמצע בין מן הצד לפעמים פוסל את כל הסוכה²⁴. ובכל אופן, אין לשבת תחתיו. אם יש הפסק אויר פחות משלש טפחים הסוכה כשירה, אבל אין יושבים תחתיו אם האויר הולך על פני כל הסוכה או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו או רובו (אבל בלא זה מותר, שהרי אין סוכה שאין בה נקבים נקבים).

סכך פסול: בסוכה גדולה²⁵, אם הוא באמצע פוסל בארבעה טפחים, אבל פחות מארבע טפחים הסוכה כשירה ומותר לישון תחתיו. אבל אם הוא מן הצד אינו פוסל אלא בארבע אמות, אבל פחות מארבע אמות כשירה²⁶, אבל אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים.

סוכה קטנה: אפילו אם הסוכה גדולה הרבה, אם במקום אחד יש קרן אחד משוך לפנים שאין בו שבעה על שבעה טפחים אסור לישב שם, כיון שהמקום צר לו לשבת שם.

מי שהיה ראשו ורובו (או אפילו כולו) בסוכה, ושולחנו בתוך ביתו או חוץ לסוכה ואכל הרי זה אסור²⁷ וכאילו לא אכל בסוכה, עד שיהיה שולחנו בתוך הסוכה, גזירה שמה ימשך אחר שולחנו,

סוכה כג. א. ואכ"מ.

(20) ולהעיר בדבר השכיח, שכשהמחצלת עפה ברוח והוחזרה ע"י הרוח, יתכן לפעמים חשש פסול, שהסוכה נעשית מאלו, וצריך לחזור ולהניחה לשם צל (ראה שו"ת שבה"ח סי' ק סק"א. ועוד). וכבר העירו עפ"ז בנוגע לעלים שנפלו ע"י הרוח אם פוסל סכך שמתחתיו סכך פסול כיון שלא נעשה לשם צל. וראה בארוכה דברות מנחם פוקס סוכה סי' יב. ומשמע תדרשנו.

(21) שגם כשירה בגדר מעמית, כפשוט, ראה מג"א סת"כ סי' ט, שו"ע אדה"ז סת"כ סי' ט. ודלא כמי שטעה בזה. (22) ובשעת הדחק, כשא"פ בע"א, או כשיש חשש שבלא"ה לא יהא הסכך עמיד – יש להקל מכו"כ טעמים. ולא גרע מבדיעבד. וראה גם בארוכה בס' ללקוט שושנים בחבטו ח"ג שרש ג שאסף איש טהור כמה צדדי קולא בנד"ז.

(23) הנה לשון אדה"ז (בשו"ע סת"כ סי' ט) "אם ה' הסכך מעובה כל כך עד שאין המטר יכול לירד לתוכה פסולה, לפי שאין נקראת סוכה אלא אם כן אינה מגינה אלא מן הצל בלבד אבל אם מגינה גם מן המטר אין נקראת סוכה אלא כמין בית היא זו", ומדבריו משמע שפסולה מדאורייתא. (וראה פת"ז סת"כ סי' ט. סת"כ סי' ט"א מש"כ לחלק בזה). ועוד ועיקר (גם את"ל ולחלק באופן שהמבנה רעוע ומה שאין בגשמים יורדים היא מסיבה חיצונית) (כמ"ש חלק מהמתירים), שלדעת אדה"ז (סת"כ סי' ט) "אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד וכו' אבל אם היא וכו' עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית". וראה גם שו"ע אדה"ז סת"כ סי' ט. וראה שו"ת אב"ז או"ח סת"כ סי' ט. (ודלא כמ"ש בקובץ תשובות או"ח סי' ט). וראה בלקוטי שיחות (חל"ב ע' 142) בדעת אדה"ז "שהיה תנאי בכל סוכה, ועד שכוונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם צל בלבד", בלי תערובת של כוונה אחת וכו' אפילו שתה"ג גם "למחסה ולמסתור מזרם וממטר" וכו' אין זה אחד מתנאי הסוכה אלא זהו גדרה של סוכה".

(24) ראה פרטי דינים בשו"ע או"ח סת"כ סי' ט ובנ"ב.

(25) שיש בה יותר על הסכך פסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר. אבל בסוכה קטנה שאין בה שיעור שבעה על שבעה טפחים סכך כשר, פוסל בין באמצע בין מן הצד בשלשה טפחים. אבל בפחות משלשה כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור.

(26) שאומרים דופן עקומה, שרואים כאילו הכותל נעקם, וייחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל. ודוקא בסוכה שהדפנות מגיעות לסכך. ויש חולקים ואומרים שאפילו אין הדפנות מגיעות לסכך נמי אמרינן דופן עקומה. ויש להחמיר. ואם מן הדפנות עד הסכך הוא פחות מג' טפחים יש להקל שאומרים לבדו דופן עקומה.

(27) וגם באכילת פירות יש להחמיר. וכן הנשים שאין להן לברך כששולחנו בתוך הבית, לפי שתיקנו בגדר מצות סוכה שיהא רק כששולחנו בתוך הסוכה.

(ובפרט להדעות שתיקנו שלא יצא מדאורייתא. ולא פלוג. ומתאים גם בדיק והוספת ל' הרמב"ם "עד שיהא" שולחנו בתוך הסוכה", דמאי

ואפילו בסוכה גדולה. וכן הדין גם אם שולחנו נמצא תחת סכך פסול [כגון תחת הבליטה מהגג או תחת גגון שע"ג חלק מהסכך]. ואם מקצת שולחנו עומד בסוכה מותר (וי"א שצריך שיהא רוב שולחנו בסוכה). ואם אין לו שולחן לא בסוכה ולא בבית רק הפת בידו ואוכל מפתו שבידו, או שאינו לוקח מהמאכלים הערוכים על השולחן מבחוץ, יצא ידי חובתו.

רצפה

אין מנהגנו לעשות רצפה מיוחדת לסוכה, אלא אם סוכתו ממוקמת בגינה, שהרי טוב שלא לאכול כלל בגינה בשבת ובחג אם ישתמש שם עם מים מפני שבקושי יוכל ליזהר שלא יפול שם מעט מים [ויגרס לצמיחה].

נוי סוכה

אין מנהגנו בנוי סוכה. מדיני נוי סוכה (להנמיחים) – אסור להסתפק מהם כל ימי החג, ואפילו אם נפלו מהסוכה, ואסורין גם בטלטול בשבת ויו"ט שהרי אינן ראויים לכלום כל ימי החג. יש ליזהר שלא להרחיק נויי הסוכה מן הסכך ארבעה טפחים²⁸.

מבצע סוכה

בשיחת י"ג תשרי תשל"ז: וואס דער סיכום הענין בפשוטות אין אותיות פשוטות איז, אז מבצע סוכה דארף באשטיין אין דערויף אז ער זאל זיך משתדל זיין – סיי בנוגע צו לילה הראשונה, סיי בנוגע צו אלע שבועות ימי הסוכות, און אויך בנוגע צו יום השמיני אין יו"ט שני של גלויות – אז אלע אידן ארום אים זאלן עסן אין א סוכה. אויב זיי האבן א סוכה משלהם, דארף ער זען אז זיי זאלן נוצן די סוכה אויף אכו"ש, און אויב מאיזה סיבה שתה' האבן זיי ניט קיין סוכה משלהם, זאל ער זען אז זיי זאלן עסן בסוכתו אדער בסוכת חבירו אדער בסוכת ביהכ"נ וכו'.

פרטי דינים בקשר לרכישת ארבעת המינים

לוודא שהד' מינים כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים²⁹, ולקנותן רק ממוחזקים ליר"ש. אין לסמוך על מכתבי המלצה שפג תוקפן או כשהממליץ אינו בר-סמכא, כפשוטו. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון ויום השני של חג. קטן היודע לנענע כדינו אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו במצות. ואף שרבים אין נוהגים כן – בזמנינו שד' מינים מצויים בשפע, כדאי לקנות ארבעת המינים כשרים כהלכתם לבנים היודעים לנענע, החייבים מדין חינוך. ולפחות שבכל בית יהיה סט של ד' מינים מיוחד לילדים³⁰. והדבר נוגע במיוחד ליום הראשון ויום השני של חג [כדלקמן].

אתרוג

מברכים על אתרוג מקאלאברי.

בנטיעת שתילי אתרוגי קלברה באה"ק ת"ו, אינו בדומה לאתרוגי קלבריה עצמן, ורק שסר בזה הענין דהרכבה.

²⁸ קמ"ל בהוספה זו. וי"ל כנ"ל. וכ"כ בשירת המועדים סוכות קרויזר ס"י. וכעין רא' מעובדא דר"י החורני במשנה (סוכה כח, א) שא"ל זקני ב"ש לא קיימת מצות סוכה מימין, אף שבודאי אכל פירות. ועוד שבכ"מ גרסו "שחלה" (ראה תוד"ה דאמר – סוכה ג, א. אבל ראה ערול"ג שם), וחולה פטור מהסוכה. (אבל בבאר אברהם להג"א אבלי ברכות יא, א (ע' קט) מפרש "א"כ היית נוהג" כשהיית בריא "לא קיימת וכו'". וכ"כ לפרש בברכת ראש ברכות שם (בדפי הספר – ט, ד). מנחת שמואל מדולהינוב ברכות שם (בדפי הספר – מג, ד). קהלת יצחק (רייטבארד) עה"ת פ' אמור בפרחי ניסן קד, א. נטעי חמד ווייס עירובין יג, ב (ע' קצב). גם יל"ד דחולה שאני שבעצם חייב. ודוחק. ועוד, שגם באשה שאין חשש שאם תימשך שבתלל מצות סוכה, מ"מ יש לחוש שברכתה לבטלה. אלא שאין הכרח שתיקנו בדבר).

ויש מאחרוני זמננו שכתבו להקל בזה.

²⁹ באופן מדידת ד' טפחים – לרוב האחרונים מודדים מתחילת הגוף, שכל שתחילתו תוך ד' טפחים אף שמשתלשל למטה כשר. וראה הגהות איש מצליח סוסי' תרכז ושו"ת שערי יושר חנני' ח"ב ס"ע שהוכיחו כן מד' הראשונים. (אבל יל"ע משיטת גדולי הרבנים שבמאירי סוכה י, ב. וכ"ה בשיטת ריב"ב שם. ויל"ד, דהיינו רק לשיטתם בפ"י הגמ').

³⁰ פרטי דינים נמצאים בשו"ע אדה"ז סימן תרמה"ט.

³¹ שקטן שהגיע לעונת הפעוטות יכול להקנות מדרבנן ומהני לחינוך קטנים שהוא גם מדרבנן. וראה עוד מזה להלן ביום א' של חג.

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יצטרכו לפעמים לצאת לחוץ לארץ, ולדוגמא – להביא אתרוג מקלבריה. ובפרט שיצטרכו ריבוי אתרוגים בשביל ריבוי בני ישראל מכל הדורות. ובדאי לא יסתפקו באתרוג של הקהל, אלא לכא"א יהי' אתרוג משלו³¹.

מראה האתרוג צ"ל געה"ל (כמראה שעוה)³².

חזזית ושינוי מראה: פסולי חזזית³³ הם רק אם כשנראים לעין כשאוחז האתרוג בידו³⁴ ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם. וכן כל שינוי מראה אינו פוסל אלא אם כן נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה³⁵. אין החזזית ושינוי מראה פוסלים אלא אם כן נולדו מעצמות האתרוג³⁶.

חסר: חסר מגוף האתרוג³⁷ אפילו משהו, כשינכר ונראה שיש בו בגומא זו חסרון מגוף בשר האתרוג, הרי זה פסול ביום הראשון³⁸ (וביום השני בחוץ לארץ – מספק). אבל כל שאין ברור לנו שיש חסרון מגוף האתרוג יש לסמוך על הסברה שכל שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסר אע"פ שיש בו חסרון אינו פסול, אא"כ ברור לנו שהגיע הנקב עד חדרי הזרע.

לולב

לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' כפתורים – קנעפלאך).

(31 ר"ד ש"פ נח תשמ"ט.

(32 ואם התחיל להצהיב קצת מן הדין כשר. אבל הרבה פוסקים מחמירים שצ"ל צהוב לגמרי (דס"ל שהפסול מחמת הדר ולא מחמת חסרון בגמר פרי. ויש החוששים גם משום גמר פרי, שרק בהצהיב כולו או רוב הניכר ה"ז גמר פרי, שגמר הפרי הוא בסיום ההבשלה). ויש שכתבו שבעל נפש יחוש לכך. ובס' המנהגים חב"ד ע' 65 משמע קצת שכן מנהגנו להחמיר בזה. (אלא ששם נזכר רק גוף הענין שצ"ל געהל, ובא לשלול דעת המקובלים ש"מדקדקין שיהי' מקצתו גרין").

ואפשר להצהיבו ע"י תפוחים (ודלא כמחמירים בזה. ויא" מפי השמועה במעשה רב שהקפיד בזה. ואינו יודע אם בר סמכא היא. ואם כנים הדברים, יתכן שלא רצה בהם מטעמים אחרים. וק"ל), והיינו להניחו בקופסה, ובתוך הקופסה יניח ליד התפוח פרי של ריח, שהריח גורם להצהיב האתרוג, וישאיר אותם סגורים בקופסה כשלשה ימים מבלי לפותחה (ובמקומות לחים וחמים – בערך כיום וחצי), ויהיה שלא להצהיב האתרוג יותר מדי, שזה גורם לפליטת העוקץ. גם לא יצהיב האתרוג זמן רב לפני החג, שאם מצהיבו כחודש יותר לפני החג יאה מראהו בחג בצבע כתום.

(33 מין שחין, שתופש בגוף קליפה העבה של האתרוג (בבשר ירוק שבו אבל א"צ שיעיג עד הלבן), כמו שחין שע"ג עור האדם שתופש ג"כ בבשר, משא"כ כשהוא רק איזה שינוי ע"ג העור לבד ואינו נוגע כלל בבשר שאינו ענין לשחין (חי' הצ"צ סוכה פ"ג מ"ו).

שחור שאמרו שדינו כדן חזזית אין אלו הנקודות השחורות המצויות כיום, אלא היינו שחלק מבשר האתרוג גופו שחור הוא. ומה שיש לחוש בנקודות השחורות הוא רק משום שינוי מראה.

(34 לברך עליו, ראה מנחת פתים בהגהותיו למג"א סתרמ"א סקט"ז. והיינו שהוא מרחוק, וגם אין כוונתו לבדוק אלא ראי' בעלמא – ראה הערה הבאה.

(35 ותרתי קאמר ולקולא, שפוסל א) רק אם נראה מיד בהשקפה ראשונה ללא הסתכלות ועיון, וב) רק אם ניכר מרחוק כשאוחזו בידו. ופוסל רק כשנראה להדיא לרוב בני אדם. אבל נקודה בעלמא לית לן בה אפילו ממראות הפסולות.

(36 ולכן אם מחמת עקוצים אותו קוצים נעשו בו מקומות אדומים כשר. ולכן, שינוי מראה הנקרא בלעטלך (בלעטל, בלאט פלעק) הנגרם כתוצאה מחיכוךים באתרוג בעודו גדל על העץ (אם מחמת חיכוך ב' ענפים זה בזה, או חיכוך בעלים או באתרוג אחר), לאו כלום הוא, ששינוי מראה אינו אלא מה שנעשה שינוי מעצמותו. [וענין אחר הוא באותן חזזית שקורין בלא"ט מו"ל, שכנראה הם כמו חזזית ושחין בתוך האתרוג, ולא רק בעור, שיש להכשיר טעם אחר, אפילו יש בהן ממשות שמקומן ניכר במישוש היד שהן נבוהין מהאתרוג, לפי שהן נחשבות ג"כ מראה אתרוג, מאחר שרגילות הוא להיות כך בהרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול. ועפ"י, כתבו לצדד להתיר בנקודות השחורות והחומות המצויות ברוב האתרוגים, שבדאי רגילים בו, והוא בגדר מכת מדינה]. ומ"מ מהודר יותר אתרוג נקי ומפואר. נקודות שאפשר להסירן אינן מגוף האתרוג. וגם כשבמציאות אי אפשר להסירן מחמת שהם במקום עמוק, או שנדבקו היטב, הרי הן דבר זר ואינן פסולות.

אבל בנקלף ונשנתה מראהו פסול שנחשב לקלול בגופו.

(37 אם החסרון בגוף הפרי בבשר האתרוג, שהוא הלבן שבאתרוג, והוא הקליפה העבה, (המקפת את העבה ויש בה טעם חריפות כשאוכלים אותה) בכלל הבשר. ואם נחסר רק מהירוק כשר.

(38 אבל י"א להחמיר גם בשאר הימים לכתחילה משום התנאה לפניו במצות (שו"ת תורת חסד או"ח סל"ו סק"ב ע"פ תמים דעים להראב"ד סרל"ג. מקרא קודש ח"ב סכ"ו ע"פ מאירי סוכה לו, ב, ממדת חסידות. וראה גם מגן אבות למאירי ע' קמא. ולכאורה כ"ה לדעות הראשונים שהוא משום הדר, שעכ"פ אינו מהודר. ולכא"מ כ"מ בשו"ת תרוה"ד ס"ב (שהב"ד בחלקם ברמ"א סתרמ"ט ס"ה), ממש"כ שנראה ומסביר לכל שאין מום גדול באתרוג ממה שהוא שבור ומחוסר, וה"ש שכשר משום דשיירי מצוה הוא ובה מן הכשר. וכבר העירו שברמב"ם נכלל בהדי הפסולים מחמת מומים. ובכה"ח סתרמ"ט סקט"ו שאפשר שכה"ע ע"פ הסוד שצריך שיהי' שלם כל שבעה. ולהעיר משו"ת כפי אהרן ח"ב או"ח סוסי"א. והא דר"ח מטביל בה ונפיק בה – ראה מאירי שם, שהרבה אתרוגים היו לפניו, ושלא נאמר ד"א אלא לחסידים שהי' לולב ואתרוג בידם כל היום, וכשהי' מברך עליו בשלם ה' מברך. ובערו"ג שם איפכא, שכבר נחסר לפנ"ז, ולא היו לו מינים אחרים שלמים. ובספרו בכור"ט סתרמ"ט סקל"ט, שלא חתך לכתחילה ע"מ לצאת בו רק שסבר שיקבל אח"כ אתרוג שלם). ומ"מ, נראה פשוט שאין טעם להחמיר רק בניכר ונראה חסרונם להדיא, וכל שהוא פחות מכאיסר, לית לן בה.

לכתחילה מצוה מן המובחר לחזור אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל אלא הוא כפול מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם.

מנהגנו להקפיד לכתחילה לבחור לולב שכל עלי הלולב דבוקים לגמרי וצמודים עם השדרה, ומחוברים בקליפה אדומה שבראש הלולב הנקרא "מאך", קארע" או פאסט", באופן שנראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד³⁹. והרוצה לבדוק העלה העליון שבלולב יזהר שלא להפריד העלים זה מזה אלא יכול לבדוק אותו בראיה בעלמא, וכל שרואה שם דיבוק ע"י דבר אדום וכיוצא לא יגע בו כדי שלא להפריד העלים הדבוקים.

לולב היבש פסול. ופירוש לולב היבש – כשיבשה רוב שדרתו או רוב עליו⁴⁰, ושיעור היבשות – כשכלה כל מראה ירקות שבו והלבינו פניו.

לולב שאין שני עלי התימות, העלה העליון האמצעי שכפול לשנים, מסתיימים בשוה, ועלה אחד גבוה מחבירו, כשר. ורק אם מתחלת ברייתו אינו כפול ברוב ארכו⁴¹ – הרי זה פסול ביום הראשון (וביום השני בחוץ לארץ מספק)

ערבות

הערבות האמריקאיות כשרות למהדרין ללא כל פקפוק⁴².

הדסים

לכתחילה מצוה לחזור אחר הדס שכולו עבות, דהיינו שכל הקינים של העלים היוצאים בכל אורך שלשה טפחים, יש בכל קן וקן שלשה עלים, כלומר שיוצאין שלשה עלים (או יותר) סמוכים זה לזה בעיגול אחד שאין אחד מהם נמוך מחבירו⁴³. ונכון⁴⁴ שיהיו העלים חופים⁴⁵ את עצו, דהיינו שראש כל עלה יגיע למעלה מעוקצה של העלה שלמעלה⁴⁶.

(39) ראה עוד מזה להלן בלוח לחוה"מ בדיני שמירת הד' מינים.

(40) ואם יבשה רק העלה העליון האמצעי, כשר (אא"כ ביבשות גמורה שנפרק בקלות, ונראה לעין, שיש מחמירים).

(41) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתרמ"ה ס"ט לגבי רוב העליון למ"ד הכי. ומסתמית לשונו, משמע שכ"ה גם למ"ד בס"י דקאי רק אעלה העליון האמצעי. ומש"כ בס"א לגבי מצוה מן המובחר לחזור אחר לולב שכפול "מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם" – קאי לענין נחלק. ור"ל שכשכפול מראשו צ"ל כולו סתום, ותו לא. ואף שבשו"ע רבינו מוכח בכ"מ דדין נחלק וסליק בחד הוצא כי הדדי נינהו (ענין היטב בלשונו בס"י) – מ"מ לא מצינו לשום ראשון שישבור שדין סליק בחד הוצא בתימות הוא במשהו, כנחלק (ובנחלק הטעם משום שדרכו ליפתח כולו ע"י הנענועים משא"כ בסליק בחד הוצא). ומ"ד שפסול נחלק במשהו – וס"ד דסליק בחד הוצא קאי אתימות – איהו לא ס"ל פסול משהו. והדעות שפוסלים במשהו בנחלק – אינהו ס"ל דחד הוצא הוא משום הד.

וקצת ראי', מהשק"ט בפוסקים בנקטם אחד משני עלי התימות אם הוא בכלל נקטם ראשו, ול"כ לפסול משום סליק בחד הוצא.

אבל באמת יותר נראה בדעת אדה"ז שכמו שבנחלק התימות כתב ששיעורו בכל ארכו (אף שלגבי נחלקו רוב העליון כתב שהוא ברוב ארכו), הה"נ לענין סליק בחד הוצא, דלמ"ד שהוא ברוב עליון הוא ברוב ארכו, אבל למ"ד שהוא בתימות הוא רק אם הוא עד השדרה. וה"ט, דלא שוו בשיעוריהו, לפי שאינם שוים בגדר הפסול, שלגבי תימות הוא מדין לקיחה תמה, ואילו לגבי רוב העלים הוא מדין הד. ולפ"ז מתפרש "ואם לא ה' כפול מתחילת ברייתו" שאינו כפול כלל, ושהפסול דסליק בחד הוצא הוא רק בכל התימות. אלא שהדברים אינם מוכרחים לגמרי. ולכן סתמנו כבפנים. ומה גם שגם בנחלקה התימות יש שר"ל בדעת אדה"ז במש"כ "בנחלק בכל ארכו" דאפשר שהכוונה לרוב, שהרי סיים עלה בס"א "אבל אם לא נחלק אלא מקצתו כשר" ומשמע דרובו ככולו. (אבל אינו עיקר. ובפרט שבס"י הוסיף וכתב "דהיינו מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם").

וגם למי שכתב להחמיר בדבר – הוא רק כשההבדל ניכר היטב, אבל כשאינו ניכר לעין אינו בכלל. ויש שכתבו להחמיר לכתחילה כשיש הבדל ביניהם בשיעור טפח.

וכשאחד העלים בתימות רחב מחבירו, אם העלה הצר מכסה רוב העלה הרחב, וגם אם מכסה רוב רוחבו של עלה הרחב רק ברוב ארכו, והיינו שבמיעוט אורך התימות מכסה העלה הצר רק מיעוט הרוחב, כשר.

(42) וראה שו"ת באתרא דרב ס' א' ריד.

(43) אע"פ שאין כל השלשה עלים יוצאין מעוקץ אחד, כיון שהן דבוקין זה בזה ועומדין בשוה בעיגול אחד.

וא"צ לבדוק בשרשי העלים אם יש מרחק משהו, אלא על העלים מבחוץ אם נראים שוים. (ויש המחמירים שהכל תלוי בשרשי העלים, ושצריך שיהא קו הנפגש בין שרשי עלה א' לעלה ב' וכן בין עלה ב' לעלה ג'. אבל א"צ שיהא קו הנפגש בין ג' השרשים, גם בין עלה א' לעלה ג'. וראה בדחיית דבריהם בס' ארבעת המינים המהודרים בנספח לס"ז. וראה גם ירחון האוצר תשרי תשפ"ו).

(44) בקיצור שו"ע סי' קלו ס"ב: "וצריכין". אבל ראה להלן בהערה.

(45) ואם העלים ראויים לכסות רוב העץ אלא שתלויים למטה – כשר.

(46) שאם הקינים עומדים סמוכים זה לזה, וגם העלים עומדים זקופים, עד שכמעט נתכסה כל העץ אז הוא נאה ביותר, אבל אינו מעכב רק שהעלים יעמדו בעיגול אחד, ואפילו העלים נוטים למטה והקינים רחוקים זה מזה עד שאין עליו חופים את עצו, מכל מקום כשר. וי"א שהוא לעיכובא (וכ"ה בס' הבהיר, דנפס בהשטמות לוח"א רסג, ב, שאם אין ענפיו חופין את רובו אינו כלום). ובדעת אדה"ז (אף שהעתיק

גם הדסים שעליהם גדולים ביותר כשרים לכתחילה⁴⁷.

אין מוסיפין על שתי ערבות אבל מוסיפים על ג' הדסים⁴⁸, ולפחות עוד ג' הדסים, וכל המרבה הרי זה משובח⁴⁹.

כבוש

אתרוג הכבוש – שנושרה מעת לעת במים או בשאר משקים – פסול. ויש מחמירים גם בשאר המינים. ולכן ראוי שלא להשהות אגודת הלולב במים ליותר מ24 שעות, באם לא נשאר כשיעור (4 טפחים בלולב, 3 טפחים בהדסים וערבות) מחוץ למים. והרבה מקילים לעטפם במטלית רטובה, אפילו כשהיא בגדר טופח על מנת להטפח (ואכ"מ).

כדאי לרשום את השם על נרתיק הלולב (על מדבקה וכיו"ב) שלא יוחלף עם מישהו אחר.

אין מדקדקים לשלם בעד ארבעת המינים קודם החג דוקא.

עוד פרטים בנוגע לארבעת המינים – ראה להלן בלוח בחול המועד דיני שמירת ארבעת המינים.

יום שני, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות

להכין חלות עגולות (להנוהגים בחלות עגולות עד (וכולל) הושענא רבה).

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה⁵⁰.

לפזר מעות לעניים ולהרבות בצדקה בערב סוכות⁵¹. [וכן בכל ימי חוה"מ⁵²]. לספק צרכי החג בהרחבה לעניים.

הלכתא למשיחא: הנהגת נתינת צדקה בערב סוכות תהי' גם לעתיד⁵³.

כתב הרמב"ם (והובא בשו"ע ובשו"ע אדה"ז): "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו... ושמחה כזו קלון היא להם...".

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחין? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים⁵⁴ הנשים קונה להן⁵⁵ בגדים ותכשיטים⁵⁶ כפי ממונו. [ואנשים כדלקמן ביום א' דחג הסוכות].

ברס"י תרמו דרשת הגמ' אין הכרח שמעכב. ובשו"ת דברי נחמ"ח ועוד כתבו שענפיו מחופים היינו רק הגדרת המין, ושכן מפורש בר"י נ"ח ח"ג. (וראה ח"י הגר"מ הורוויץ סוכה לב, ב בדעת ס' הבהיר. ובכל אופן, אי"ז לדנא. וי"ל בפשיטות, דאיהו נמי קאי על המין. ובכלל, יש שכתבו שיותר נראה שצ"ל "חופין את עצו", וא"כ יותר מתפרש דקאי על המין. וגם אפשר לדחוק בלשון ס' הבהיר, שכוונתו שאם אינם חופים אין בכך כלום).

(47) גם בשהוא כשני צפרני אגודל (ראה לקו"ש חל"ז ע' 207). וכש"כ כשהוא רק יותר מכצפורן אגודל (ראה בארוכה בס' ארבעת המינים מההודרים סי"ז ובנספח לשם).

(48) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תשצד.

(49) למספר ההדסים – ראה שו"ת באתרא דרב יא"ר.

(50) ושקוט"ב בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמינו. ואכ"מ.

(51) וברביביו שיחות קודש נזכר עד"ז, ושומבא גם בדא"ח (סידור עם דא"ח רנז, א. ועוד. וראה גם סד"ה ציון במשפט בלקו"ת פ' דברים), אף שלא ראינו כן אצל רבותינו נשיאנו. (אבל להעיר שבשיחת שבת חוה"מ תשכ"ד הובא בקשר לזה שרב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא).

(52) ראה שיחת י"ג תשרי תשל"ז (ע"ד הצחות. וראה ר"ד בעת הסעודות ליל א' דחגה"ס תשל"א). וכן בכל הימים בין יוה"כ"פ לסוכות – שיחת י"ג תשרי תשמ"ה.

(53) שיחת שחומ"ס תשכ"ד.

(54) ובסה"ש תשמ"ח (ח"א ע' 317 הע' 120) מעיר מל' הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח: קליות ואגוזים ומגדנות. ועיי"ש עוד (הע' 119) [לענין חג הפסח]: ופשיטא – לא לרגו עליהם, ח"ו, היתכן שכשנאשר מדברים אודות ענינים הכי נעלים, צי"מ כו' זקוקים הם ל"קליות ואגוזים"? אלא, לכל לראש, יש לשמחם לפי מעמדם ומצבם, ואח"כ יסביר להם עניני יצי"מ וכו'.

(55) דיוק הלשון "קונה להו" ולא שהן לובשות בגדים חדשים – אף שפשוט שהשמחה היא מהלבישה (ולא מהקני') – י"ל, דאשה בעלה משמחה (ראה כס"מ ולח"מ ריש הל' חגיגה. אבל ראה ר"ק ולח"מ מעה"ק פ"ד הי"ד. וראה שיחת ש"פ נח תשמ"ה. לקו"ש ח"ז ע' 237. ח"ט ע' 368 הע' 51. חל"ג ע' 66 הע' 37. שיחת ו' תשרי תשכ"ח. וכבר העירו מרמב"ם ע"ז פ"ב ה"ג. פיה"מ קדושין פ"א מ"ז. ולגני' הרמב"ם

הלכתא למשיחא: מצות ערבה הלכה למשה מסיני. שלוחי בית דין יורדים למוצא (מקום למטה מירושלים) וקוטפים ענפי ערבה בנות 11 אמה.

מצוה על האדם לגלח בערב יום-טוב, שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול⁵⁷ [ומפני טעם זה אסרו לגלח ב(חול ה)מועד].

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. ויכוון בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה ובטוב לבב. ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע⁵⁸: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"].

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם⁵⁹: כל ישראל מזהירים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים.

סומאת עמי הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל⁶⁰.

אסור לאכול⁶¹ פת או מזונות משעה עשירית (לערך 3:37 אחה"צ) כדי שיאכל כזית פת בסוכה לתיאבון. גם משאר מינים לא יאכל אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם.

הכנת הלולב

מהדרי"ץ⁶² לאגוד הלולב בסוכה ובערב יום טוב (=היום). המהדרים – מאגדים בעצמם⁶³.

מכינים חמש טבעות מעלי לולב⁶⁴ לפני שמתחילים לאגוד את הלולב.

(בסהמ"צ דלקמן) בפסחים קט, א: חייב אדם לשמח בניו ובנותיו – משמע שבאשתו היא עצמה חייבת. ולהעיר מפסקי רבינו אשתרוק דבלנש לפרק ערבי פסחים (נדפס מכת"י בקובץ ישורון ג' מ – ניסן תשע"ט): וחייב ג"כ לשמח הבנים בשמחתו. וראה שיחת ב' דחגה"ס תש"ב. ש"פ ויקהל תשמ"א. נשא תשמ"ג. ולהעיר מסה"ש תש"ג ח"ב ע' 403 הע' 138. וראיתי למי שר"ל, שלכו"ע תרתי חיובי איכא, חובת הבעל לשמח אשתו מדין ושמחת אתה וביתך (ראה סוכה כז, א), ונוסף לזה חובתה בשמחת עצמה מדין ושמחת בחגך. ואכ"מ).

ומש"כ ב"מ (סהמ"צ להרמב"ם מ"נ עד. חינוך מ' תפח. ועוד) ללבוש בגדים חדשים – התם קאי על חובת הבעל בשמחת עצמו (ולהעיר שבסהמ"צ וחינוך כ' בנוגע לנשים "חילוק מיני מתיקה"), וכבגמ" פסחים עא, א שמשמחו בכסות נק'. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ז, שבגדי יו"ט הוא מדין שמחה.

אבל באר"ח ה' חוה"מ סל"ד: נשים שמחות בבגדי צבעונין. וי"ל.

(56) בירושלמי פסחים פ"ה ה"א: נשים בראי להן כגון מסנין וצוצלין. וראה קה"ק ופ"מ שם, דמסיני היינו מנעלים. ובפ"ה הפנ"מ מציין לכתובות סד, ב (במשנה): מנעלים ממועד למועד. ופירש"י: מנעלים חדשים לכל שלשת רגלים. ושם (בגמ') סה, ב: ניתבינהו ניהלה במועד כי היכי דינהוי לה שמחה בגוייהו. וראה מהר"ם ש"ף שם. ובאגודה פסחים פ"י שלכה"פ יקנה מנעלים. וכ"ה במהר"ל הל' יו"ט, הובא בא"ר סי' תקכט. וראה חכמ"ש שם. ולהעיר משיחת ר"ח שבט תשמ"א (מסרט הקלטה): "משמחה מיט נעלים און שמלות ובגדים יפים איז דאס א מ"ע מה"ת".

[ולכא"ו מקום לומר, שאינו חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש, כ"א שיהיו בגדים מיוחדים ליו"ט, ויפין יותר משל חול ושל שבת, ולכל היותר – שיהא חידושן ניכר, וכבבגדים מוגהצים לבני א"י. וקמ"ל שגם כשאין ידו משגת לבגדים מיוחדים ליו"ט, יוצא יד"ח במנעלים חדשים, אף שבלא"ה צריך לקנותם כמ"פ בשנה, כיון שמתקלקלות במקום הריס, כבגמ' כתובות שם. ואכ"מ].

(57) שו"ע אדה"ז סי' תקכט.

(58) אחש"פ תש"א – הנחה נדפסה בתשורה גאדראן-רייניץ שבט תשע"ח.

(59) הובא ונתבאר בלקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

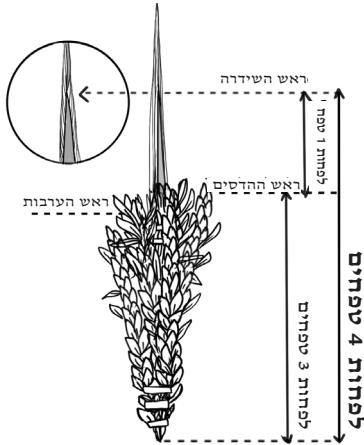
(60) רמב"ם מוטבאי מו"מ פ"א ה"ט – ממשנה וגמ' חגיגה כו, א. ונת' בלקו"ש חל"ב ע' 20 ואילך.

(61) מותר לאכול בסוכה בערב החג ואין חשש בל תוסיף (או נראה כמוסיף) אם סוכתו עריבה עליו, וכוונתו רק מחמת מזג האוויר או העדר מקום אחר מתאים – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'כט.

(62) ונת' בד"ה נשא את ראש תשמ"א שזהו ענין "לעשות סוכה", התחלת עשיית הסוכה לדירה, כיון שהוא דבר שרגילים לעשותו בבית. ועיי"ש שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע סיפר [סה"ש תש"ד ע' 13] שאביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע חינוך אותו כשהי' בגיל של טעמועד על ידו ויאהזח הלולב ומיניו וכו'.

(63) להעיר משיחת ש"פ בלק תשל"א.

(64) יש מחמירים שלא להשתמש בעלים מלולב שהשתמשו בו למצוה עבור האגד, עכ"פ לא ללולב אחר. וראה דע"ו סתרנ"א ס"א. חיים וברכה אות ח. וגם במקו"ח רס"י תרסד משמע שההיתר רק לאותו לולב. ולהעיר ממאירי סוכה לו, ב: שאסור לדעת המתירים בהדס ובערבה בקטימת ראש לעשות מאחת שתיים כדי להשתמש בשתיים. אבל למעשה נהגו להקל, וכל שנהגו הו"ל כהתנו כבמקו"ח שם. ולדעת אדה"ז סתרנ"ט ס"ב היותר מהשעור לא הוקצה למצוה.

להסיר מכשול: כשמסדרים הלולב צריכים לוודא שהשדרה של הלולב תהיה גבוהה מהדסים וערבות⁶⁵ לפחות טפח (בין 8 ל-9 ס"מ / 3-3.5 אינצ'). הרבה נכשלים בזה, ולכן צריך להיזהר לחתוך **מלמטה**⁶⁶ את ההדסים והערבות (לא יותר מדאי, כדי שישאר שיעור ג' טפחים), בכדי ששדרת הלולב עצמה תבלוט טפח מעליהם⁶⁷ (השדרה מסתיימת במקום שאין עוד עלים היוצאים ממנה, אלא היא הופכת להיות העלה האמצעי). כמו כן, אין לעשות קשר בטפח העליון של שדרת הלולב⁶⁸.

אופן האיגוד: ג' הדסים – אחד בימין שדרת הלולב, וא' בשמאלו, וא' באמצע השדרה נוטה קצת לימין. ההדסים הנוספים מתחלקים גם כנ"ל. שני בדי ערבות – א' לימין וא' לשמאל. [והערבות קרובות יותר ללולב מההדסים]. על הלולב עצמו עושים שתי כריכות. משתדלים ששתי

הכריכות תהיינה מכוסות בהדסים וערבות. גם כריכה העליונה, מקצתה על כל פנים. מדייקים שקצותיהם התחתונים של הלולב ההדסים והערבות יהיו מונחים בשווה זה ליד זה ושהלולב לא יבלוט מלמטה. נוסף על שתי כריכות הנ"ל [ולאחרי כריכות הנ"ל] – אוגד הלולב ההדסים והערבות ביחד על ידי שלש כריכות. שלש כריכות אלו הן במשך טפח אחד. – נמצא סך-הכל חמש כריכות⁶⁹. נוהגים להגביה ההדס בתוך האיגוד למעלה מן הערבה מעט. ומשתדלים שהערבות לא יראו כל כך.

הכנת הסוכה

לסדר את כיסוי הניילון לסוכה בצורה שיהא מותר לכסות את הסוכה ביום טוב, לעת ירידת גשמים. מותר לפרוס את הניילון על גבי הסכך בשבת ויום טוב, אם הוא באופן שלא יהא חלל

⁶⁵ ולכאורה צ"ל טפח מעל ראש העלה העליון ולא מהעץ. וכן עולה מפמ"ג סתר"ז במ"ז סק"א (אף ששיעור ג' ט"ו שבהדסים וערבות הוא בענין עצמו – ראה פמ"ג שם. וכ"כ בערוה"ש שם ס"א. שפ"א סוכה לב, ב. וכ"כ כבר בריטב"א סוכה כט, ב ד"ה נקטם, הובא במשנ"ב שם סק"א. ודלא בככור"י שם סק"א).

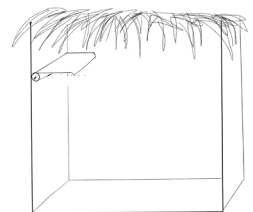
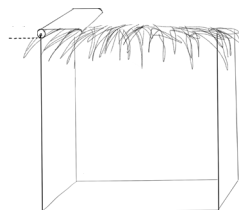
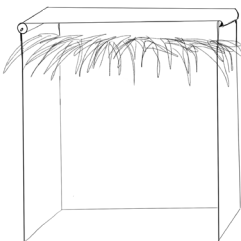
⁶⁶ וצריך לזהר מאוד כשהבדים של ערבה ארוכים יותר מדאי ורוצה לקצצם שלא יקצצם בראשם אלא למטה במקום שהן מתחברים להענין.

⁶⁷ ופשטות ד' הפוסקים שזהו לעיכובא, גם כש(אפי' חלק מ)ההדסים והערבות ארוכים ששיעור ג' ט"ו. וכפס"ד השו"ע ואדה"ז סתר"ז ס"ב. וראה כה"ח סתר"ז סק"ט. החיים והברכה ס"ק קמא (אלא שלדעתו עיקר ד"ז לחומרא לחוש לדעת הר"ן. אבל אנו לא קייל"ן הכי). וגם כשאין תחתית הדסים והערבות שזים עם הלולב ולכן אין שדרת הלולב עולה טפח אף שמצ"ע ארוכה מהם בטפח (כ"ה ע"פ הטעם שבגמ' כדי לנענע. וכ"מ ברבינו מנוח לולב פ"ז ה"ח. וכ"כ בגור ארי' (גרמון) שם).

ולאידך גיסא, יל"ע אם מועיל מה שמוריד ההדסים והערבות למטה מתחתית הלולב שהרי י"ב כדי לנענע. אבל להטעם שהלולב צ"ל מצ"ע גבוה יותר (ראה פירש"י סוכה לב, ב ד"ה עד שיהא ובמפרשים שם. רבינו מנוח שם), לכאן אי"מ. וכ"מ קצת ברבינו מנוח שם (במכ"ש מזה שאי"מ גם כשלקחם שלא באגודה. וראה יצחק ירנן על מאה שערים לרי"צ גיאות (ע' קלב) להחמיר גם בנטלם זאח"ז).

⁶⁸ ראה שו"ע אדה"ז סתר"ז ס"א: וצריך לזהר מאד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגד העליון טפח כדי נענוע. (ולשונו צ"ב קצת במה שדימה לסתר"ז לענין טפח למעלה מהדסים וערבות. וי"ל. ואכ"מ). א"ד שם סק"ו. פמ"ג במ"ז סק"א. בכור"י סק"י. מקור"ח סתר"ז. וראה מנחת פתים סתר"ז א.

⁶⁹ נת' בסה"ש תרצ"ט ע' 298. לקו"ש ח"ד ע' 1368.

טפח בין הניילון לסכך. אבל אם יש חלל טפח בין הניילון לסכך, או באם הניילון נפרס מתחת לסכך אפילו אין חלל טפח ביניהם, **אסור**. ורק אם היה הניילון פרוס כבר טפח (לא כולל החלק המגולל) מבעוד יום, מותר לו להמשיך לפרוס הניילון בחג.

הלכתא למשיחא: סוכה בעזרה עבור אכילת לחמי תודה וכיו"ב, וכן בכלל בנוגע שאר ענייניהם (משא"כ אכילת קדשי קדשים וחולין) - ראה בהערה⁷⁰.

במקום צורך גדול, מותר להפעיל מכשיר בייביסיטר מערב יום טוב בחדר התינוק, שיוכלו לשמוע בשעה שיושבים בסוכה אם התינוק בוכה. ויש ליזהר בשבת וחג לא לדבר כששוהים בחדר התינוק או לכסות את הרמקול⁷¹.

י"א שאין לכסות השולחן במפה בשבת ויום טוב בבית כי אם בסוכה. אבל אין המנהג כן. ולדין שמנהגנו לכסות כל השולחנות אף על פי שאין אוכלים עליהם אין קפידא לכסות השולחן שבבית גם בחג הסוכות, ואדרבה הוא כבוד שבת ויום טוב. וכשאשתו ובנותיו אוכלים בבית ולא בסוכה ודאי צריכין לכסות השולחן בבית במפה.

צדקה: צדקה עבור שני ימי החג.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם דבר מוקצה)⁷².

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט⁷³. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש-מאש להדלקת הנרות לליל ב' דחג הסוכות.

אסור לחמם נר ביו"ט כדי להדביקו במנורה, ולכן יכין הנרות עבור ליל ב' של יו"ט מערב יו"ט.

מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו **מעט מים** או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, ואין חשש⁷⁴ גרם כיבוי בנותן מעט מים⁷⁵] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה - ראה להלן בליל ב' דיום טוב.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקים ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)⁷⁶.

תזכורת: להדליק תאורת החשמל בסוכה לפני החג. המשתמשים בשעון-שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד-חמצני) פעיל.

סדר הדלקת נרות⁷⁷:

באם הדבר אפשרי (מבחינה בטיחותית, מזג האוויר וכו') מדליקים ומברכים בסוכה⁷⁸ (מקום

70) שקו"ט באג"ק ח"ב ע' ח. וראה הנסמן בירחון האוצר גל' כ בארוכה.

71) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'תשלג.

72) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סק"ד.

73) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

74) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרסה.

75) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי. וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שו"ע ר' תקיד ס"ט ושם קו"א סק"ג.

וראה שו"ת מראה יחזקאל או"ח ס"ז.

76) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

77) הלכתא למשיחא: לענין תקיעות בערב יו"ט - ראה להלן הושענא רבא בהערה.

78) המנורה בשעה שהיא דולקת צריכה להיות בתוך הסוכה (אא"כ בנר של חרס). אם הסוכה קטנה בענין שיש לחוש שמא יתקרב הנר

האכילה) ודי בנר אחד או ב' נרות.

הדלקת נרות בשעה 6:11 (18 דקות לפני השקיעה⁷⁹).

מדליקין הנרות בסוכה (כנ"ל) לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענה בהברכה או שכחה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

קרוב לכניסת החג נכון לבדוק שוב את מצב הסוכה וכשרותה (באם יש גג – 'שלאק' – מעל הסוכה יש לוודא שהוא פתוח וכו').

ליל שלישי, ליל א' דחג הסוכות

ערבית: מעריב לשלש רגלים. אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום חג הסוכות הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן שמחתנו וכו'". דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח. מאחלים איש לרעהו: גוט יום טוב.

בכמה שיחות קודש ע"ד איחולי "גוט יום טוב" ג' פעמים ובקול. ובשיחת ליל א' דחגה"ס תשמ"ח שבכל פעם מגביהים הקול יותר (ע"ד המנהג באמירת כל נדרי)⁸⁰.

ובר"ד משיחת ליל א' דחגה"ס תש"נ (שחל בשבת) בברכה לאורחים בביקור בסוכה: נוסף על ההכרזה "גוט שבת גוט יום טוב" שהיתה בבית הכנסת, הרי כשנכנסים לסוכה, מקום חדש, עם היותה בצדו של בית הכנסת, ראוי להכריז עוד הפעם, ולכן לא אמתין אלא אכריז בעצמי, "גוט שבת גוט יום טוב, גוט שבת גוט יום טוב, גוט שבת גוט יום טוב".

אם לא הספיק לומר קידוש לבנה, יקדשנו הלילה⁸¹.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק למחרת, אסור להוציאו מרשות לרשות ביו"ט. וכן אסור להוציא לצורך גוי.

מותר להוליך סידורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום. וכשם שמותר להוליך כן מותר להחזיר לביתו⁸². אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור⁸³. ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות בו ביום, מותר בכל אופן.

מותר להחזיר הלולב מבית הכנסת לביתו, אפילו יש לו מקום משומר בבית הכנסת, בכדי שיטלו אשתו ובניו בביתו, אלא אם כן יש לו לולב אחר בבית. וכמובן, מותר להוציא הלולב במשך היום לרשות הרבים עבור מבצע ד' מינים. וגם בבין השמשות, כיון שראוי למצוה (ללא ברכה).

⁷⁹ לדפני הסוכה או להסכך ותאחז בהם האור ותישרף סוכתו צריך להניחה חוץ לסוכה (אפילו היא של זהב). ויעמידנה אצל חלון הבית שיאיר לו לתוך הסוכה.

(79) מט"א סתרכ"ה סל"ג. ועוד. וראה שיחת ליל ערב שבועות תש"מ. לקו"ש חכ"ד ע' 297 הע' 69.

(80) עיי"ש בפרטיות.

(81) ואם אפשר, יקדים קידוש לבנה לפני תפלת ערבית. ואומר כל הנוסח עם הפסוקים וכו' – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א' דצט.

(82) אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל, שהרי אינו מחזיר אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו, והתירו לו חכמים להחזיר כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתירא שלא יוכל להחזיר.

(83) במג"א סתק"ח סק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליך לשם קודם יום טוב (וכע"ז הוא בל"ה ט"ז סק"א) אסור להחזיר לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט. וזוהו מובן, שגם בקביעות שנה זו, שיום ראשון של יו"ט חל בשבת, והוליך לשם קודם יום טוב, כיון שהוליכו לצורך יו"ט, ולא לצורך עיו"ט, שייך להתיר סופו משום תחילתו, שסו"ס שייך שימנע מלהביאו ונמצא מכשילן לעת"ל (אף שלמעשה הביאו בעיו"ט, למרות שידע שיתכן ויגנבו או ייאבד בשבת. ויל"ע). וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתצ"ז סל"א וסתצ"ט ס"ה, שבאופן שאין לו שהות לעשות בעיו"ט מותר. ודון מינה ואוקי באתרין.

כמו כן⁸⁴, מותר להוציא טלית מביתו לבית הכנסת, וכן גם להחזירה לביתו, אא"כ יכול להצניעה בבית הכנסת שלא יגנבו משם. אבל, י"א⁸⁵ שביו"ט בעת שיוצאים מבית הכנסת, שאין בו צורך עוד היום, וכיון שאפשר ללבושו דרך מלבוש, א"כ אין בו שום צורך ליטלו ביד, על כן בודאי מהראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו שלא לישא ביד. ויש המדקדקים⁸⁶ גם בהליכה לבית הכנסת, שלא לטלטל ביד רק דרך מלבוש⁸⁷.

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום⁸⁸.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה⁸⁹ – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור⁹⁰.

מותר לחתוך ירקות המפיגים טעם דק דק ביו"ט ואפילו בסכין המיוחד לכך⁹¹.

המותר והאסור בתוך הסוכה

כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזיקיתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה. כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע. כיצד היו לו מצעות נאות⁹² וכלים נאים מעלן לסוכה, וכן כל כלי שתיה הצריכים לו יהיו עמו בסוכה⁹³.

(84) ראה ערוה"ש סתק"ח ס"ו. ועוד.

(85) ראה תשובת מהר"ש ענגיל, הועתק בשו"ת משנה שכיר ח"ב ס"ו קלח.

וצ"ע, דלאו רישא סיפא, שבריש דבריו כתב "בעת שיוצאין מביה"נ אסור לשאת את הטלית בידו", ואילו בסיומו כתב רק ש"מהראוי לכל בעל נפש להחמיר". ונראה ברור, שפתיח דבריו קאי רק אעיקר דין הוצאה שלא לצורך מצ"ע, ובשו"ת משנה שכיר לא הועתקו דבריו בדיוק. ואכן, מצאתי שכ"ח בתשובה מכת"י שנדפסה בהירדן חו"א ס"ב. קובץ כרם שלמה אלול תשמ"ג. וראה גם הלכות המועדים (גרוסמן) פ"ה ס"י.

[ולהעיר מראב"ה ביצה שתשל"ח שמה שמותר לשלוח תפלין וכלים שאינם תפורים היינו רק דרך מלבוש].

גם לפעמים יש לחוש משום הכנה. וראה שו"ת חיי הלוי ח"ג סכ"ח.

(86) להעיר מרשימות דברים חיתריק (בהוצאת תשש"ט – ע' 184): אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו. ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ: עס פאסט דאס פאר שמואל יעקב'ן, אבער ניט פאר דיר צו טראגן דעם טלית אום יו"ט. וכע"ז ברשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס, באהלי ליובאוויטש ח"ב ע' 63 (ציוני שם). ומשמע, שאינו איסור מן הדין.

ולהעיר מכע"ז בר"ד בעת הסעודה ליל ב' דר"ה תשל"ח (המלך במסיבו ח"ב ע' יז. ובשינויים תורת מנחם תשל"ע ע' 5).

(87) לכאורה יש להעיר משו"ע אדה"ז סתמ"ז ס"ה בנוגע לשריפת חמץ ביו"ט, שאף שמלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יו"ט. ונת' בארוכה בקו"א שם. (וראה עד"ז בהגהות ויק"א למג"א שם סק"ב. שאג"א ספ"ג ד"ה והנה). וראה עפ"ז בשו"ת ארץ צבי סי' סו ד"ה והנה מתחלה. חידושי ארץ צבי ביצה יב, א ד"ה ואמר (נדפסו בקובץ מקבצאל חו"ג – כד, ב). ראשית בכורים בכורות ט, ב ד"ה ועי' דוגמא (במהדו"ח – ע' קה). חקרי הלכות לשו"ע אדה"ז שם. קובץ כינוס תורה ח' ב (להנ"ל) ע' יג. ולכאורה התם קאי רק בשריפה לצורך מצוה, שאי"ב צורך היום מצ"ע רק מחמת המצוה, והרי אפשר באו"א (ראה בארוכה בקו"א שם) משא"כ בשאר צורך היום דלא אישתימיט בשום מקום דמהדרינן אהיתרא. וראה בארוכה שו"ת ויברך דוד ח"א סי' ס ד"ה ויותר. יו"ט כהלכתו פ"ג ס"ט ובהערות. שם במילואים סל"ז. דברי חפץ לעדעיערעו ס"ו סק"ט. דרכי יוסף ביצה (ליברמן) סכ"ג סק"ג. קובץ העו"ב ש"פ וישב תשע"ט.

ובחוט שני יו"ט ע' עא שהוצאת בגדים שהם לכבוד בעלמא ולא להנאת הגוף, לא חשיבא הנאה להתיר מלאכה משום מתוך לרמב"ן (בתוה"א, והועתק בחידושי רמב"ן ביצה ו, א, דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש, דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגד וכו', ובענין נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה, לאפוקי תפירת בגדים ללבושן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא. ובחוט שני שם כתב להג"י "לאפוקי הוצאת בגדים". ונדחק שם, שבעשוי לחימום והנאת הגוף גם לרמב"ן שרי. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה ח"א סי' קנו סק"ג, ושיש לחוש לדבריו. אבל טלית אינה בכלל, שו"ז צורך מצוה. וכ"כ שם בהמשך. (לאידך, להסביר הנ"ל שצורך מצוה חמיר טפי דמהדרינן אהיתרא, גרע טלית משאר בגדים, אלא שבתלית איכא גם גדר מלבוש. אבל להעיר מתוה"ה ועל ביצה כז, ב (נת' בלקו"ש ח"ט ע' 193)).

(88) ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פ"ט הע' יד.

(89) כיון שהוא גוף של רעי וכו'. ואכ"מ.

(90) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא' תקסט.

(91) ויש שהצריכו שינוי. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא' תתעט.

(92) ונהגו שגם בבית מכסין השולחן ומציעים מצעות נאות לכבוד החג, ואפילו בחוה"מ מכסין השולחן.

(93) כדרך שהן עמו בביתו בכל השנה.

כלים שמששים בהם קמח והעריבות וכלים של מים אינם צריכים להיות בסוכה⁹⁴. כלי אכילה לאחר אכילה כגון קדירות⁹⁵ וקערות שאחר האכילה הן מאוסין צריך להוציאן מן הסוכה⁹⁶. וכן דלי או כד ששואבים בו מים לא יכניסם לתוך הסוכה⁹⁷. וכן לא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה⁹⁸ כגון⁹⁹ שטיפת קדירות וקערות¹⁰⁰. אבל מותר לשטוף כלי השתיה כגון כוסות וצנצנות בסוכה. כללו של דבר, כל שאינו עושה בחדר שאוכל בו כל השנה לא יעשה בסוכה, וכן כל דבר שלא היה משהה בביתו בחדר הנאה שבו, לא ישהה דבר זה בהסוכה. אין מנהגנו לנשק את הסוכה בכניסה וביציאה.

מותר לכנסו ולישב בסוכת חבירו בשעה שאין בעל הסוכה שם בסוכתו. אמנם במצב שנראה שבעל הסוכה מקפיד על הכניסה (כגון שיש שם קישוטים נאים או שצריך לעבור דרך חדרי הבית וכדומה) אסור להיכנס לשם. ואם נכנס שם לא יברך.

אושפיזין

אין מנהגנו לומר נוסח ההזמנה לאושפיזין שבכמה סידורים¹⁰¹. וטוב לקבוע שיחה נאה בדברי

(94) שאף בכל השנה אין דברים אלו רגילים להיות עמו בבית דירתו אלא בית יש להם בלבדם.

(95) והעולם נוהרים שלא להכניס קדרות אף קודם אכילה. ובמקום שאין דרך לערות מקדרה לאכילה בחדר שאוכלים בו, אסור להכניס קדרות גם לפני האכילה. וכן מי שנוהג שגם בביתו אינו מביא קדרה לחדר האכילה רק בחדר אחר, ולחדר האכילה מביא בקערה – יעשה כן גם בסוכה (ראה פמ"ג סתר"ט בא"ס ק"מ. מ"ק פ"ח ס"א. בכור"י סק"א).

(96) ואין צריך להוציא צד שנימור סעודתו. ומותר לפנות בסוף היום ואין חשש הכנה מיום טוב לחבירו או לחול, כיון שנעשה רק מחמת כבוד הסוכה כעת. (ויש שכתבו ללמד זכות על מנהג העולם שאין נוהרים להוציא הקערות לאחר אכילה, שכיון שגם בביתו לפעמים מניחים אותם בחדר אינו נחשב בזיוז כ"ב, שהכל הולך אחר הרגילות. אבל במג"א סתר"ט סק"א ואדה"ז ס"ב משמע דלא ס"ל הכי).

(97) והאחרון הולול מצוה שיעמדם בסוכה אף אם הלול עומד בכלי במים. כלי מיחם וקומקום חשמלי במקום שדרך להשאירם בחדרי אוכל מכובדים, מותר להכניס לסוכה.

(98) ואם יש דופן עקומה סמוך לסכך, נכון להחמיר גם שם אא"כ הוא מכוסה באופן שאינו נראה בסוכה. וראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

(99) אין להשתין בסוכה (ויש מקילים במקום צורך גדול). וכן אין לשחוט, להחליף חיתולים (ויכסה הקטנים שלא יהיו ערומים בסוכה), להכניס פלטה או כירה חשמלית, לעשות מנגל, או להכניס פח אשפה. אבל מותר להכניס הפח בשעה שמנקים את הסוכה ולהוציא מיד אחר כך. אבל אין להעביר את האשפה דרך הסוכה כדי להביאו לחצר (כ"מ מבכור"י שבהערה הקודמת), אא"כ אי אפשר באופן אחר. ומותר להפיק בסוכה. (ויש שכתב שטוב שלא ליטול ידיים בסוכה. ואין המנהג כן. וגם לדבריו, בכיוו שהמים יוצאים מיד חוץ לסוכה שאני. ויש שהקפידו לא לירוק בסוכה. אלא שגם בביהכ"נ מותר. וכן המנהג. ובשו"ת לב חיים ח"ג סי' קמ, וכן בספרו מל"ח ס"כ סכ"ד, כתב שלא לשטוח בגדים השרוים במים כדי לנגבם. ובסוכה ב, דמנימין עבד"ר דרב אשי איטימשיא ליה כתונתא במיא ושטחי' אמטללתא (וראה פמ"ג סתר"ט במ"א סק"ג) – התם הוא ע"ז הסכך, מותר לסוכה. ויש שכתב שלא ליתן מנעלים בסוכה).

משחקי ילדים שרגילים לשחק בהם גם בסלון מותר להכניס לסוכה (וראה להלן בפנים בנוגע לקדושת הסוכה). אבל משחקים שמקפידים שלא להכניסם לחדרים מכובדים (כגון אופניים) אין להכניס לסוכה.

והנה, יש מאחרוני זמננו שכתבו להחמיר שלא לעשות קפנדריא בסוכה (ע"פ דברי הרי"ף גיאת במאה שערים הל' סוכה ע' עב). והועתק בכמה ספרי מלקטים. וכבר נתברר שהדבר בטעות, ושאלו בזה שום חשש.

(והתם קאתי עלה מדיון ביטול מחיצה שכשיש ב' דפנות וטפח ועובר דרך צוה"פ נראה כמבטל המחיצה. וגם בזה כתב בשם רה"ג שהוא רק מנהג להחמיר. והוא עמו סובר שאין לחוש. אבל לא משום קפנדריא. ומפורש הוא שם ע' צב, עיי"ש. וכן מוכח שם ע' עג. ולהעיר, שלדברי רס"ג שהובא שם ע' עג, הביאו במשנ"ב סתר"ט סק"ח, וכ"ה גם בסידור רס"ג ע' רלג, שצ"ל סתומה מג' רוחות' ולא יתא פתוח רק מקום הפתח בלבד – הרי ל"ש במציאות שתהא קפנדריא. וכ"ה בפמ"ג סוס' תרמג שהסוכה לפני הבית ונכנסים מסוכה לבית. ויש מהמלקטים שהביאו בשם הפמ"ג שאין לעשות קפנדריא. ואיפכא הוא. אמנם, בסוכה שלפני פתח הבית שאני שאינו עושה לקצר דרכו אלא להיכנס ולצאת מביתו. ולמעשה, כיון שדיון הסוכה כביתו, וכעין תדרו, אין טעם להחמיר. ובברכות ס, א, ששביתו קפיד איניש אקפנדריא – היינו מאנשים שאינם בני ביתו שלא יעברו דרך ביתו לקצר דרכם. ואף למש"כ בספרים שהיא כמעט כקדושת ביהכ"נ – פשוט שאין הכוונה להשוות לכל מילי. והרי טעם איסור קפנדריא בביהכ"נ לפי שאין ליכנס שם אלא לדבר מצוה, מש"כ בסוכה אדרבה מקיים בשעת מעשה ישיבה בסוכה. וגם אם הטעם בביהכ"נ מדין בזיון, שאני בסוכה שמותר אפילו לאכול ולישן. וכן מותר לנשק בניו או לעשן בסוכה (וללא כמי שכתב להחמיר גם בזה). ובכלל, כל דיון ק"ר בביהכ"נ הם מחמת הקדושה, אבל בסוכה איסור תשמיש בזוי הוא שלא יהיו מצוות בזויות. וגם בביהכ"נ, אם ה' הדרך עובר קודם שנכנס בית הכנסת (מותר).

(100) כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו.

(101) בטעם מנהגנו – ראה סה"ש תש"ח ע' 168 בשם הצ"צ: אז זיי זיינען דא איז נאכוואס דארף מען זאגן?! אז מען זעט זיי ניט – דארף מען זאגן, זיי צו פארבעטן, אבער אז מען זעט זיי – איז נאכוואס דארף מען זאגן?! הוד כ"ק רבינו הזקן – האט זיי יע געזען. ער האט מיר [הצ"צ] געפרעגט: דו זעסט זיי? האב איך גענטפערט: ניין. ואמר רבינו הזקן: אה, אז מען דערהערט ווי מען זעט, זעט מען. [וראה שם המשך הסיפור שאדה"ז נתן ידיו על ראש הצ"צ, ושהצ"צ לא סיים יותר]. ועוד שם, שכשסיים הרה"א לספר לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"ז, אמר אדמו"ר מוהרש"ב: דער זיידע – הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ – האט געזען און האט אונז מנחיל געווען. ונתבאר שם, שפי' "זען" – ראיית השכל, השגת המהות.

ובשיחות קודש נתבאר, דהיינו בדיבור דוקא, אבל הענין קיים ברוחניות בתקפו, והרי לומדים אודות זה, וגם רבותינו נשיאנו דיברו כמה

תורה מענין האושפיזין דבר יום ביומו. נהגו להזכיר בסוכה את הבעש"ט, המגיד וכו'. [=האושפיזין החסידיים, כדלקמן].

סדר האושפיזין: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד. (ולדעה אחת ע"פ הזהר¹⁰²: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן, דוד). אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע גילה שבנוסף לאושפיזין הכלליים ישנם גם אושפיזין חסידיים: הבעש"ט, המגיד ממעזריטש, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הצמח צדק, אדמו"ר מהר"ש, אדמו"ר מהרש"ב. בכמה שיחות נוסף שבשמיני עצרת הוא האושפיז של שלמה המלך (ע"פ הזהר) ואדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. בשמחת תורה – מתגלה שייכותם של האושפיזין "לעיני כל ישראל". בשיחת ליל ד' דחג הסוכות תשנ"ב נאמר אופן נוסף, ששבעת האושפיזין הנ"ל מתחילין מאדמו"ר הזקן.

בראש האושפיזין: אברהם אבינו והבעש"ט.

בביאורי הזהר¹⁰³: לענין הסוכה שיהי' האדם אושפיזין עילאין זהו ע"י שיעשה תשובה על פגם הברית כו'.

באגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע¹⁰⁴: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע באחת משיחותיו הקדושות ברבים באחת הועידות בשמחת בית השואבה תרנ"ט הואיל לבאר כי רבותינו הבעש"ט והרב המגיד ממעזריטש והוד כ"ק רבינו הזקן והוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים לדורותיהם הן המה די חב"ד חסידישע אושפיזין און זיי – הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים – גייען מיט אין דעם גלות בירור'דיקן קארהאד מיט יעדער חסיד וואס געפינט זיך אין דעם ווייטסטן ווינקעל וועלט.

האכילה בסוכה צריכה להיות בשעה שהוא כבר לילה ממש. ואם אירע שהשלימו ערבית מבעוד יום צריך להמתין עם הקידוש עד שיהיה לילה ממש¹⁰⁵.

בקידוש: נוסח אתקיננו ליו"ט. בורא פרי הגפן, מקדש וישראל והזמנים, לישב בסוכה¹⁰⁶ (ומביטים בסכך), שהחיינו. [ברכה זו עולה גם למצות ישיבה בסוכה. וכן לעשיית הסוכה¹⁰⁷, וא"צ לכוון על עשיית הסוכה שאין מקום לכוונה על מה שהי' כבר, וגם שעשיית הסוכה טפילה למצות ישיבה בסוכה שהיא עיקר המצוה¹⁰⁸]. טעה בקידוש או בברכת לישב בסוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש¹⁰⁹. טעתה ובירכה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

פעמים אודות האושפיזין, ובמיוחד נשיא דורנו, וציוה לפרסם וכו'. ובר"ד משיחת ליל ה' דחה"ס תנש"א, בטעם הזכרת האושפיזין (בשיחה) ע"ד "להזכיר זכות אבות" שבחברון.

ובגוף הענין – ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

(102) ח"א רסא, סע"א. שם ח"ג שא, סע"ב.

(103) להצ"צ פ' אמור ע' תלו.

(104) ח"ט ע' תמב ואילך.

(105) ראה הנסמך להלן בדיון ברכת שהחיינו לנשים בקידוש אחרי שבירכו בהדלקת נרות.

(106) וכתב השל"ה (מס' סוכה) שראוי לומר ברכת לישב בסוכה בקול ובמשיכה ובניגון, שינגן אותה כאשר ברכות של קידוש, דלמה יגרע, ואדרבה היא עדיף וכו'.

(107) וגם אם הסוכה אינה שלו, יכול לברך שהחיינו שם ועולה לו גם למצות עשיית סוכה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתר"מ ס"ב בסופו (אף דהתם קאי אמצות ישיבת סוכה).

(108) ראה אג"ק חט"ו ע' מ.

(109) ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

וכ"ה גם כשמקדשת בסוכה שיוצאת בשהחיינו בשעת הדלקת הנרות בסוכה [או באיש המדליק שטעה ואמר שהחיינו בהדלקה בסוכה], אף שעדיין לא הגיע זמנה, וע"ד שהחיינו בעת עשיית הסוכה. (וכמו בשהחיינו בקידוש בסוכה בליל א' בעת הגשמים, דמהני גם למ"ד שפטור מהסוכה. וכן כשבירך שהחיינו כשהמכסה פרוס על הסכך (בכור"י סתרל"ט סקמ"ט. והארכנו בדיני שכחה וטעות שבסוף הלוח). וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

בנוגע לעניינת אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהגו עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנו בעניינותי, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

באם אפשר, נכון לסדר מקום נטילת ידים בסמיכות להסוכה, מצד ההפסק בין קידוש לסעודה [וכשאי אפשר, בהליכה לצורך הסעודה, יש להקל שאינו הפסק¹¹⁰]. וגם בחול המועד – מצד ההפסק בין נטילת ידים להמוציא¹¹¹.

הלילה¹¹² יש חובה¹¹³ מן התורה לאכול¹¹⁴ בסוכה פת בשיעור כזית¹¹⁵ (בזמן של 'אכילת פרס'. כמה דעות בזה, ולמיחש מיבעי לשמועה שהוא 3 דקות¹¹⁶). ויזהר לאכול קודם חצות לילה (12:43). ובנוסף לכך, חייב לאכול עוד פת, ובכלל סעודת יום טוב שחובה לאכול יותר מכביצה¹¹⁷.

110) ראה משנ"ב סרע"ג סק"ד. קצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"י. אבל ראה תהל"ד סק"א. ולהעיר מתוד"ה רב אשי – פסחים קד, ב. וראה שו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ה. וכמה חילוקים בדבר: כשרואה מקומו הראשון (שו"ע אדה"ז סרע"ג ס"ב), כשאיר החצר מפסיק בין הסוכה לבית, כשמחיצות הבית מפסיקות וכו' (שו"ע אדה"ז שם ס"ה). ואכ"מ.

111) ואף שההליכה אינה חשובה הפסק כיון שהיא צורך הסעודה, לכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר – שו"ע אדה"ז סקס"ז ס"א. לשיעור הילוך כ"ב אמה – ראה בקצוה"ש סל"ז בבדה"ש סק"א (כ-14 שניות). ופורת לא דק. אבל ראה צל"ח ברכות ט, ב – ד"ה היכי מצי. כה"ח סקכ"ח סקמ"ז. ואכ"מ.

112) בנוגע לשמחת יו"ט – ראה להלן בסעודת היום.

בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – כ"מ ברשב"ם תוס' פסחים קח, ב ד"ה יד, וראה שו"ת שאג"א סס"ח באריכות – הובא בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה"ש ושבט חוה"מ תשי"ט. אבל ראה שו"ת ס' תקבט סק"ה שהוכיח ממג"א ס' תקמו סק"ד (ועיי"ש בחמ"מ). שו"ת אבנ"ז אור"ח ס' תכנ. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמחת תשכ"ד. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשותות יין בכל סעודה.

[ושקו"ט בזה לענין חובת אכילת בשר בלילה (ונוגע לחגה"ש, שיש שנהגו בחלב) – ראה דרכ"ט ספ"ט סק"ט. אבל להעיר משפ"א סוכה מח, א דבחדא מינייהו – ביום או בלילה – סג].

113) ונשים פטורות גם בליל ראשון (כ"ה בפשוט הגמרא סוכה כח, א וקדושין לד, ב. (וראה אור הגנוז לתל' הרשב"א קדושין שם. לבוש סתר"מ ס"א. המקנה קדושין שם). וזכ"ב בפ' הרע"ב סוכה פ"ב מ"ח. פמ"ג סתר"ט במ"ז סק"י. סתר"מ במ"ז סק"א (וראה בארוכה בביאור דבריו קובץ מורי' תשרי תשע"א ע' קד ואילך). וראה שם סתר"ט בא"א סוסק"א. בכור"א סתר"מ סק"א. מומין שיה סוכה כא, ב. וכן עולה משו"ת רעק"א ס"א (לגבי יעו"ש שהזכיר רק ליל א' דפסח. וראה בהשמטות לשם. וראה שו"ת כסא שלמה מאזוז אור"ח סנ"ז ד"ה ואני). וראה מש"כ בזה במט"א סתר"ה באלף למטה סקצ"ח, ומשה"ק עליו בשו"ת משנה שכיר א"ח סקפ"ב. וכיון לחלק מדבריו בקובץ תפארת ישראל רוזין ח' יז ע' 22 ואילך, עיי"ש ב"ב. וזכ"ה גם לסברת מהרש"ל ודעמי' שחייב ליל א' הוא דין באכילה ולא משום מצות סוכה. וכמה אופנים בביאור הענין. וראה הערת המהדיר לתוס' הרא"ש קדושין לד, ב. ועוד להעיר מקיצור ה' מועדים דבליצקי פ"ב הע' יג, שר"ל שקיבלו ע"ע רק מצות סוכה ולא מצות ליל א'. וראה זה פלא בשירי מנחה שימאנדל (לתל' החת"ס) שבת קלא, ב, שלאבי חייבות בליל א'). וכמה אופנים בטעם שאינן חייבות מחמת אף הן היו באותו הנס (דעניי הכבוד או דרכות ממש), אם להדעות דשייך רק בדברנן (או כחייבות גם במ"ע מה"ת בשעת מעשה (כבד' כסות), או רק כשעיקר הנס על ידן, או דוק דהצלה מסכנה ממש, או שהלמ"מ להדיא לפטור. ועוד למ"ד סוכות ממש, דל"ש בנשים דלאו בנות מלאכה או לאו בנות כיבוש – ראה בכ"ז בהנסמן באנצ"ת ערך ישיבת סוכה ע' פח ואילך. ונפת צופים (קוק) סוכה ס"ג. קובץ דגל ירושלים חו"ה ע' קלה ואילך).

ומסתבר שאם אוכלים במברכי כח ביותר מכביצה (ראה שו"ת חקי חיים ח"ח סצ"ג. אגודת ישראל ללוטניק ח"ב פ"ה יט. יט. זכר שמעון (דרשן) ס"ו. ארח המועדים ע' רגע. וזכ"ב בגוש הגויש"א בגל' עומקא דפרשה עתה"ג תשע"ח ע' 8).

114) בלע – ללא לעיסה – יצא. ואעפ"י יש לו לחזור ולאכול ע"י לעיסה (סידור עמודי שמים דיני ליל א' ס"א. מט"א סתר"ה ס"ב, עיי"ש טעמו באלף למטה). ולא העתקתי מש"כ שם לבלוע כאחד – שאפ"י במצה מצינו שלא נהגו כן (ראה א"ר סתע"ה סק"ב וסק"ז). ובכ"מ, וחומרא יתירה היא. ואף שז"ה גם בכל אכילות שבתורה (ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סיד"ד – לענין מרור. שם סכ"א – לענין ב' הכזיתים שבכור' פ"ה. וראה שו"ת אדה"ז סתע"ה סיד"ד, ולא רק במצה – למעשה אין המנהג כן בכל הנ"ל (וזולת לענין ד' סוכות – ראה בגש"פ עם לקו"ט ד"ה בפסח שותה). כפי הסדר אדה"ז בהגש"פ לא הובא כלל. (וגם לענין המוציא – כתב אדה"ז שם שהמנהג שא"צ אפי' לחלק שיעור כזית, והשמיט סו"ד המג"א שם סק"ז להחמיר לכתחילה). ובמיניו יתכן דלאו דרך אכילה היא. וראה גם ח' חת"ס חולין קג, ב – ע"ז. ובכל אופן, הרי אינו מעכב כלל, וכל שלא הורגלו באכילה כזו אין מקום להחמיר.

ויל' דאדרבה היא הנונת, שכיון שמדין אכילה בכלל קאתינן עלה, ולא מצד גדר מצות אכילת מצה מצ"ע – אי"ז שייך לנדוד"ח, דל"ש לילתא דספ"א ע"י נ"ל, כיון שאינן מוגדרים מצות מצה. וזכ"ב אם נאמר, שכזית בליל א' אינה מצוה דאכילה כ' מחובת דיור בסוכה, והאכילה היא רק בכדי לקבוע אופן הדיור בסוכה (כדלקמן בהערות). ועוד ועיקר, שגם את"ל שיש כאן חובת "אכילה" בסוכה, ה"ט שצ"ל בליעה בב"א לפי שכ"ה גדר אכילה בתורה (שכ"מ בפירוש' חולין קג, ב ד"ה מהו, הובא לענינו במג"א סתע"ה סק"ז). וראה מחה"ש שם. ובמקראי קודש פסח ח"ב סמ"ו כתב בבי' הענין שלכתחילה צ"ל כפשטי' דקרא, ובנדוד"ח ל"כ אכילה בקרא. ועוד, שחובת אכילת כזית בסוכה אי"ז מצוה בתחפצא דהנאכל, כ"א המצוה היא במעשה האכילה בעצמה, ושיעור כזית בכדא"פ הוא רק לפי שכן צורת ואופן האכילה (ולפ"ז, א"ש גם למש"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סוס"י רצו, דנקט בגדר בליעה בב"א דמדיון שיעור קאתינן עלה, שכשמחלקו ה"ז כח"ש (אלא שבדיעבד יוצא ע"י צירוף), ולא מחמת גדר ושם אכילה – שבנדוד"ח השיעור אינו בתחפצא דהנאכל).

115) ויוצא ידי חובה ומבדך לישב בסוכה בכזית (ואבל בשאר הסעודות מבדך רק באוכל יותר מכביצה).

116) והיינו, זמן הבליעה ולא הלעיסה. והארכנו בלוח לחגה"פ.

117) וצריך שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס, והזיתים תכופים זל"ז. (ראה גם סדר נט"י לסעודה ס"ח. שו"ת צ"צ שעה"מ ס"ט ובמהדור"ח – אור"ח ס' קח. קצוה"ש סל"ה בבדה"ש סק"ה והועתק בתורת מנחם לסדר נט"י שם. שם ספ"ב בבדה"ש סק"י. ודחה שם מש"כ במט"א סתר"ה ס"ב שצריך לאכול כל הכביצה בכדא"פ (וכ"כ בככור"י סתר"ט סק"י. כה"ח סקנ"א), אף שכ"כ הוא בעצמו לאחמ"כ בספרו שיעור"ת ס"ג סק"ט בסופו (ע' קפו). וכבר הקשו שאפ"ל שצ"ל אכילת כביצה בכדא"פ, וכדמוכח ביומא פ, ב. וגם העיר, דלכאורה לאו דרך אכילה הוא, וקרבן לאכילה גסה היא היא, ובעיני כעין תדורו וליכא. וראה ראשית בכורם לג, א. שלמי מועד להגרשו"א ע' קיט. ועוד).

צריך כל אדם לכוון¹¹⁸ בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים¹¹⁹ מצות הקב"ה שציונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים¹²⁰. ובליל ראשון – יכוון גם לקיים מצות אכילה בליל ראשון¹²¹. בליל זה, אם אכל בלא כוונה לקיים מצות סוכה¹²² יחזור ויאכל בכוונה¹²³.

גם אם יורדים גשמים, הלילה חובה לקדש בסוכה ולברך לישב בסוכה ושהחיינו, ולאכול כזית פת בסוכה¹²⁴. ומנהג חסידים ואנשי מעשה להמשיך ולאכול בסוכה גם בשעת ירידת גשמים. והרוצה לעקור לביתו יברך ברכת המזון לפני כן, אלא אם כן היה בדעתו לגמור הסעודה בבית ולאכול שם פת בשעה שבירך המוציא. פסק הגשם, צריך לחזור ולאכול בסוכה כזית פת (ואין לברך שוב לישב בסוכה).

יש מחמירים שבאם נראה שהגשם עומד להיפסק, צריך להמתין כשעה או שתיים, אבל לא ימתין עד אחר חצות.

תלמידי הבעש"ט דור אחר דור נהגו לישב בסוכה בכל ז' ימי החג גם אם ירדו גשמים. גם בשעת ירידת גשמים שע"פ דין מותר לאכול בבית, נמנע אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מלאכול חוץ לסוכה. בשנת תרצ"ג היה גשם שוטף יותר משיעור דשולחן ערוך¹²⁵ ואדמו"ר מוהריי"צ נ"ע אמר: לישב בסוכה צריך לברך. וכן עשה. וכן היה מעשה רב בהתוועדות בשנת תשכ"ז¹²⁶.

כשיורד גשם, מותר לפתוח הגגון (או מכסה) שעל הסוכה, אף שעל ידי הפתיחה יפלו מים על הדשא והצמחים, כשאין כוונתו להצמיח, ובתנאי שהמים נופלים תחילה על הבטון ואחר כך על הדשא, או כשיורדו כבר גשמים שם (או שהשקו הצמחים מבעוד יום), וריבוי המים מפסידים הצמחים¹²⁷.

118) ואינו מקיים מצות ישיבה בסוכה ללא כוונה (שאי"ז מידי דאכילה, שהמצוה בשאר הימים בישיבה, זולת להסביר שבמצוה קיומית ושאפשר ליפטר מצוות אצ"כ – ראה פמ"ג ס"ד במ"ז סקט"ו. אבל בר"ה כח, ב משמע שמצ"כ גם בסוכה. ואכ"מ). ולהעיר מהסברא באחרונים (ראה בבכ"ו) מנ"ח מ' שכה סק". משנ"ב ס' ס' בבה"ל ס"ד ד"ה וי"א. שערי יושר ש"ג סי"ט. שו"ת בית שערים או"ח סרל"ו. מנח"ש קמא ס"א. חזו"ע סוכות ע' צח) שבאוכל בלא כוונה, כיון שלא קיים המצוה (וראה לקמן בהע' לגבי ליל ראשון), ה"ז גם כאוכל חוץ לסוכה. אמנם מקום לומר, שלהאומרים (ראה מנ"ח שם. אתון דאורייתא כלל יא – בדעתו) שהמצוה היא רק בהשלילה שאם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה (כל' אדה"ז סתרל"ט סי"ז. והארכנו במק"א) ל"ש חובת כוונה, וגם ללא כוונה לא עבר על מ"ע. אלא, שבליל ראשון שאני, שהמצוה היא בהחיוב.

119) וענין מיוחד במצוה זו, לא רק זכרון אלא גם ידיעה, "למען ידעו" – ראה אג"ק ח"ד ע' יד.
120) בכמה אחרונים שיש חיוב לכוון בשעת קיום מצות ישיבת סוכה גם שהיא זכר לעניי הכבוד. אבל ראה לקו"ש ח"ב ע' 146 בדעת אדה"ז, שדוחק לומר שכוונתו שייכוון בעת ישיבתו או בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לעניי הכבוד, דהול"ל כן בפירוש. אלא שהוא דין בעצם ההפצא והסוכה שחייבים לעשות סוכות העשויות לצל, כיון שהיא זכר לעניי הכבוד שהקיסם בהם לצל, אבל אינו ענין של כוונת המצוה. וראה שם ע' 141 בדעת המחבר.

121) מורה באצבע להחיד"א ס"ט סו"צ. שמחת הרגל (להנ"ל) שבהע' הבאה. מט"א סתרל"ה ס"ג.
122) אבל הכוונה דזכר ליצי"מ אינה מעכבת – ראה בהערה הבאה.
123) ראה בסוף הקובץ במילואים (ח).
124) ואין לישב בסוכה תחת מטרי' ואפילו בחול המועד – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כד"רג. וש"נ.
125) ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט סכ"א"כ.
126) וראה סה"ש תש"ד ע' 23.
וכבר הובא לעיל דעת רי"ו (ותולדות אדם וחווה נכ"ב ח"ב) שמברך בעת הפטור כנשים המברכות על מעשהזמ"ג. והובא בא"ר סתרל"ט סקכ"ו לענין גשמים. (וגם מלשון רי"ו משמע שענין כללי הוא ולא רק בחתן. אבל ראה נשמ"א כלל קמז סק"ב). וראה מקו"ח סתר"מ בקיצור הלכות לס"ג לגבי חש בראשו במחמיר ומובר.

אמנם, לדינא קייל"ן שאינו מברך לישב בסוכה (ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט סי"ז), דל"ד לטלית שאולה ומעשהזמ"ג (ראה ברכ"י ביו"ד סס"א במח"ב סקט"ז. שם שסל"ג סק"א), אא"כ מטעם שבאמת אינו מצטער בדבר (ראה בית מועד וחסל"א בהגהותיו ללבוש סתר"מ סק"ג, הב"ד בברכ"י סתרל"ט סק"ח. ועד"ז הוא בחכמת שלמה שם (אבל רק לגבי ליל א'). וכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב סל"ו. וכבר העירו מסוכה כה, ב, לענין אבל, דמשמע שגם במצטער אי מיתבא דעת' חייב. ואינו סותר לדין הנ"ל, דהתם קאי ביושב בסוכה מחמת החשש דרמאי על' חובה בליל ב', ומשו"ה מספק אינו מברך, ולא כשמגלה דעתו שאינו מצטער, ואדרבה – צער אצלו לצאת ולא יצול מהצער בבית, ראה פי' עצי עדן ספ"ב דסוכה. ועוד.

והארכנו בשו"ת באתרא דרב ס' מ'תשצג, קחנו משם.
ובאמת, אפשר שהנפסק שאינו מברך לישב בסוכה אינו מדין ברכה לבטלה אלא מדין ברכה שא"צ, וכדיוק לשון הלבוש סתרל"ט ס"ד, ראה מזה בקובץ היכל הבעש"ט דלקמן). וראה בארוכה הנסמן בס' פני אברהם שפירא ס"ב. קובץ היכל הבעש"ט גל' לט ע' קז ואילך ובהשלמות להנ"ל (י"ל בפ"ע).

127) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב יז'נט.

כמו כן, מותר להעמיד קופסה על צידה ולהניח האוכל בתוך הקופסה, ואין בזה חשש בניית אוהל¹²⁸. אבל אסור לפתוח שולחן אחר ולהניחו על גבי שולחן האכילה¹²⁹.

ביום טוב דחג הסוכות טובלים פרוסת המוציא בדבש¹³⁰.

הרגילות היא שהשומעים את הקידוש אינם מכוונים לצאת ידי חובה בברכת לישב בסוכה של המקדש, ועל כן מברכים בעצמם ברכת לישב בסוכה על פרוסת המוציא¹³¹. ונוהגים העולם לברך ברכת לישב בסוכה **אחר** ברכת המוציא. וגם הנשים נוהגות כן, ואין חשש הפסק. בירך לישב בסוכה בקידוש, וטעה ובירך עוד הפעם אחר ברכת המוציא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נשים פטורות מן הסוכה ואם ירצו לישב בסוכה ולברך הרשות בידן, ומקבלות שכר¹³². מצוה על האיש שיושב בסוכה לישב עם אשתו ובני ביתו. נשים השומעות קידוש בסוכה ואחר כך הולכות לבית לאכול, יזהרו שתיכף אחר קידוש יאכלו כזית פת¹³³ בסוכה, משום קידוש במקום סעודה¹³⁴.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט), הרחמן הוא יקים (לסוכות). טעה או שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח לברך לישב בסוכה עד שגמר סעודתו יברך אח"כ בעודו בסוכה.

דבורים בסוכה: כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצער בלבד¹³⁵, כגון צירעה וזבוב ויתושים ופרעושים וכיוצא בהם, אסור לצודם. אבל אם הוא עוקצו כבר, מותר ליטול בשעת עקיצתו ולהשליכו. וכן אם עוקצת צירעה וכיוצא בה, מותר ליטלה בידו ולהשליכה אם אי אפשר להפריחה. ואם הוא על בגדיו, אם הוא בענין שאין לחוש שיעקצנו, שהוא על בגד העליון מבחוץ, אסור לתפסו שם, אבל מותר להפילו מעליו ע"י ניעור. ואם הוא על חלוקו, אפילו הוא מעל חלוקו מבחוץ, כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו, אם הוא לבוש בבתי שוקים וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה, הסומך להקל לצוד הפרעוש לא הפסיד. אבל אם אפשר לו בקלות להפילו מעליו בלי נטילה ביד, יש לעשות כן, אפילו אם הוא על חלוקו מבפנים.

וכל זה לענין צידת הפרעוש, אבל להרגו אסור לדברי הכל, אפילו הוא על בשרו ועוקצו¹³⁶.

(128) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'רסה.

(129) הן מצד דיני בניית אוהל והן מצד דיני ישיבה בסוכה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא"מח.

(130) ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

(131) ולמרות מש"כ אדה"ז ססרי"ג ס"ו. ונתבאר בארוכה בכתובות תורה דאסור חג סוכות תשע"ג, ו"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב". ובכלל, התם מיירי שכולם אכלו ולא בישבה גרידא. ועוד להעיר מדייק ל' אדה"ז שהביא דוגמא זו דשיבה בסוכה אחת בפ"ע ולא כללה עם שאר הדוגמאות. ולהעיר שבשו"ת מלמד להועיל ח"א סכ"ד הבין בדעת אדה"ז שאם רצו כאו"א מברך לעצמו לישב בסוכה. ואף שאפשר להוציאם בברכת לישב בסוכה, וגם לנשים כשמברך לעצמו (ראה מג"א סתר"מ סק"א) – אולי טעם המברכים בעצמם (נוסף לזה שרוצים לברך בעצמם בברכה הבאה מזמן לזמן), לפי שאין שותים כשיעור מכוס הקידוש (ובפרט למנהגנו שגם ביום מברכים לישב בסוכה בקידוש, והיינו שסיבת הברכה מחמת ששתיית יין היא בגדר קביעות הסעודה, אף שגם המקדש א"צ לשתות רביעית), וממילא ל"ש לומר שהיא התחלת הסעודה, ובפרט שרגיל היוצאים אח"כ ליטול ידים ולא קבעו עצמם עדיין בסעודה – ראה בארוכה קובץ בית אהרן וישראל גל' קצו.

(132) ובתנאי שאוכלת כשיעור – יותר מכביצה – בסוכה, ויכולה להמשיך שאר הסעודה בבית (ולא כברכת הבית שנ"ב סכ"ז ובעי"ב לשם, והב"ד בקצה המטה סתר"ה סקצ"ו, שצריכה לגמור הסעודה בסוכה, ואל"כ אסורה לברך. וכ"כ גם במשנת יעקב סתר"מ ס"א. אבל מוכח מדבריו שבאוכלת כשיעור בסוכה סגי. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ד סרמ"ח. שמועות משה סתר"מ סק"א. שו"ת מנחת דוד סע"ו ואילך. ועוד).

(133) או כזית מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות, או רביעית יין.

(134) שכשאויר החצר מפסיק בין הסוכה לבית אינו מועיל מה שה' דעתה מתחילה לאכול בבית, וצריכה לחזור ולקדש. וגם כשאינו כן, לכתחילה טוב שלא לעשות כן.

(135) ואם הצירעה או הדבורה נמצאות בקירבת אדם שידוע שהוא רגיש לארס שלהן ועקיצתן מסכנת אותן מותר לצודן.

(136) יוש שדנו להתיי להורגן ביו"ט (משא"כ בשבת) במקום צורך היום. אבל לא לצודן. ולמעשה יש להחמיר.

(וכבר כ"כ בס' הנייר הל' שבת ע"י) כא שמונת כיון שהוא צורך הנאת גופן, אלא שסיים ש"החסידי ה' אוסר כמו בשבת". ובביאור סברת המקילים, משום מתוך שהותרה שחיטה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך כל שיש בו צורך היום קצת. אלא שיש להגדיר בזה טובא, דנוסף להדעות דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה ובהבערה, וגם שבכ"מ מוכח שצורך היום היינו צורך חיובי ולא הסרת דבר המונע (ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט), וגם דלא' מתוך מאו"נ למכשירין, ועוד שכמ"ם אפשר מעיו"ט, וגם שיכול לצאת מהסוכה (ומן הדין פטור מסוכה במצער), ובמכ"ש מכיבו שהותר רק כשישירך ביתו ולא יה' לו מקום לאכול, וגם יכול להבריתו, עוד זאת ועיקר, שבהריגה

דיני ישיבה בסוכה

מברכים לישב בסוכה רק על פת או תבשיל מחמשת מיני דגן יותר מכביצה. הנכנס לסוכה אחרת – שלא בירך בה היום לישב בסוכה על אכילה¹³⁷ – מברך לישב בסוכה גם על טיול בסוכה¹³⁸. מי שלא אכל בסעודה, לא ישתה יין כי יש שאלה על ברכת לישב בסוכה בשתיית יין. ונכון שלא לקבוע עצמו בשתייה רק בסוכה שאכל בה היום ובירך לישב בסוכה¹³⁹.

גם האוכל בעמידה מברך¹⁴⁰ לישב בסוכה¹⁴¹.

יצא מן הסוכה לאחר האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתיים¹⁴², או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה.

מותר למי שכבר בירך לישב בסוכה לברך שוב עבור אחרים שאינם יודעים לברך בעצמם. אבל לא יחזור ויברך כדי להוציא את הנשים¹⁴³. ובשביל קטנים כבן חמש או כבן שש, כל חד לפום חורפיה, מותר לברך להם, אף על פי שהוא כבר יצא¹⁴⁴.

היה יושב ואוכל וירדו גשמים ופרס הגגון על הסוכה, ושוב פסקו הגשמים, ופתח את הגגון, אינו חוזר ומברך לישב בסוכה.

קטן שאינו צריך לאמו, דהיינו בן 6 שנה (ובקטן חכם וחורף – בן 5 שנה), חייב בסוכה. ואם אוכל חוץ לסוכה [מאכלים המחוייבים בסוכה], אביו חייב לגעור בו ולמחות בידו ולהכניסו בסוכה. [בנוגע לאמו – ראה בהערה¹⁴⁵].

בספר המנהגים חב"ד: המהדרים – גם מים אין שותים חוץ לסוכה¹⁴⁶.

סוכה שאינה מרוצפת אסור לטאטא אותה בשבת וחג משום אשוויי גומות [אבל במרוצף אין לגזור משום שאינו מרוצף¹⁴⁷, בימינו שרוב בתי העיר מרוצפים. ואף גם במקום שהחצרות אינן מרוצפות, והסוכה היא בחצר – הרי הסוכה אינה בגדר חצר, כ"א בכלל בית¹⁴⁸].

עובר גם על מלאכת צידה (ראה רמב"ה סי' קצד. מנחת סולת על המנ"ח מ' לב סק"ח (ע"פ הירושלמי שבת פ"ז ה"ב). או"ש שבת פי"א ה"א. וראה שו"ת מנח"ש תנינא סי' ס סק"ח. שלמי ניסן עמ"ס שבת ע' קצה. ולהעיר ממשנ"ב ששט"ז בבה"ל לס"ב סד"ה או חולה. לאידך, יש לצדד קצת, שהוא שמאצל", ואין במינו ניצוד, ואינו מחוסר צידה, ובמקום צער. אלא שמפורש בה"ל שבת שאסור להרוג פריעו גם בעוקצו). ועוד סברא דל"ש מתוך כשד"ז גופא ל"ש שיהא לצורך או"נ (ראה ספר יהושע או"ח סט"ז. מהר"ש ענגיל ח"ה סכ"ג. מקום בינה על בינה לעתים יו"ט פ"א סק"ד. והאריך בשו"ת דברי אור ח"א סמ"ו סק"ב ואילך). ויש שדן מצד מוקצה, שהוא בגדר השתמשות במוקצה ואסור, כשחיתת מדבריות דל"א מתוך (הליכות אבן ישראל ע' רסג. ולהעיר שאדה"צ סת"צ ס"ה סתם לאיסור, ול"כ שלרמ"א סת"צ ס"ה ס"ד שפסק להחריט מוקצה ביו"ט מותר לשחוט מדבריות, ודלא כמשנ"ב סת"צ סקט"ז). וקצת ראוי משו"ת הרדב"ז ח"ב סת"שכ"ז שמותר להרוג זבובים בחוה"מ, והובא בברכי"י סתק"ג סק"ב ובמשנ"ב סק"כ וכה"ח סק"ט ועוד. ומשמע קצת שבי"ט אסור. ויל"ד. ובשם הגרמ"פ (מסורת משה ח"ג ע' קמה) שלמרות הטענה להיתר, ד"ה צ"ל נזכר בספרים).

137) שאם אכל בה "ברכת לישב בסוכה שבירך על אכילת שחרית היא פטורה את השתיה של כל היום וכן היא פטורה את השתיה וטיול בסוכה כל היום שאין צריך לברך עליהם (וש) אפילו יצא חוץ לסוכתו אחר האכילה והפסיק הרבה בין האכילה להשתיה ושינה וטיול וכו' ואפילו שותה וישן ומטייל קודם האכילה אין צריך לברך" (שו"ע אדה"צ סת"ר"ט סי"ב). ובאמת, מפורש כן כבר בראשונים – ראה רא"ש ברכות פ"ג ס"ג. רשב"א ברכות י"א, א. תוס' ר"י שירלאון ברכות שם).

138) בגדר טיול בסוכה – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' תז' תקסא. ושנ"ת.

139) בנוגע ברכת לישב בסוכה על היין ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

140) כמפורש ברא"ש סוכה פ"ד ס"ג. רמב"ן פסחים ז, א. וה"ט, שאין מצוה כלל לישב ממש, שתשבו הוא לשון תתעכבו.

141) ולכתחילה יושב עכ"פ עד שיאכל יותר מכביצה (בכור"י סתרמ"ג סק"ד). ובכלל, לכתחילה אין ראוי לאכול ולשתות מעומד.

142) ותלי באור סעודתו ע"ד הרגיל – ראה אג"ק ח"ג ע' רכג. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לח' ילו.

143) שכיין שאין הנשים חייבות בברכה זו הרי זו ברכה לבטלה.

144) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא' קמו.

145) אף שאמו "אינה חייבת להכניס במצות והרי היא אצלו ככל אדם" (שו"ע אדה"צ סתרמ"מ ס"ד), מכל מקום, מובא בנוגע לדין זה (ספר השיחות תש"נ ח"ב ע' 455. ועד"נ בנ"מ), ש"נוסף לכך שהחינוך והנהגת הבנים והבנות (ובפרט הקטנים והקטנות) בפועל ממש תלו' במדה רבה ועיקרית בהדרכת האם, עקרת הבית, ובדרך ממילא נעשה עיקר החינוך על ידיה, הרי ידוע מ"ש השל"ה ש"הנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב ויותר מהם מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית כו'". ולא עוד אלא שיש יתרון בהחינוך והתוכחה דנשים לגבי אנשים". וראה גם הלכות ת"ת לאדה"צ פ"א קו"א סק"א.

146) כמובן, במקום שאפשר. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א' רעג.

147) כ"מ בפמ"ז סתרמ"ג במ"ז סק"ד.

148) ובנוגע לחלק החצר שמוחץ להסוכה – ראה שש"כ פכ"ג הע' י. וראה חוטי שני פ"א ע' צו שנשתפק.

מצות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה וישן (אפילו שינת עראי) ויטייל ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. צריך לקרות וללמוד בסוכה אלא אם כן לומד בבית המדרש. והכל לפי הענין. עכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצות. ומנהג חב"ד שאין ישנים בסוכה, ונתבאר באריכות בלקו"ש חכ"ט בשיחה לחג הסוכות.

המתפלל אם יש לו מנוחה בסוכה שיוכל להתפלל שם בכונה צריך לכנוס לסוכה ולהתפלל¹⁴⁹. ואם אפשר לו לילך לבית הכנסת ילך ויתפלל בציבור¹⁵⁰.

כתבו בספרים שבעה צדיקים באים ויושבים בסוכה, ועל כן צריך לשבת בה באימה וביראה בבושה וענוה. וזהר מאד שלא לזנוח בסוכה, שכל זה בזיון לסוכה וקדושתה, וצריך לישב בה בדרך ארץ כמו שיושב בפלטיין של מלך. וראוי ונכון שלא לשוח שום שיחה בטילה בסוכה רק בדברי תורה וקדושה, ומכל שכן בשעת הסעודה, ולא בדברים של הבלי הבלים¹⁵¹, וכל שכן שיהא זהיר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דיבורים האסורים, כי מצות סוכה קדושה גדולה היא¹⁵². אבל אם צריך לספר עם חבריו יספר עמו בסוכה, שבישיבתו שם אף בעת דיבורו מקיים מצוה. שמחת החג מתחילה מליל ראשון דחג הסוכות.

בספר השיחות תש"ד¹⁵³: אין יאר תרנ"א האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פארבראכט די ערשטע נאכט אין סוכה זייער לאנג ביים טיש און אויך נאכ'ן בענטשן איז מען געבליבן פארברענגען א לאנגע צייט און מ'האט גענומען א סך משקה. ארויסגייענדיג פון סוכה האט די באבע הרבנית רבקה נ"ע געפרעגט, וואס איז די מער, פארוואס איז מען געזעסען אזוי שפעט אין סוכה, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענטפערט: מארגען ביינאכט איז דאך שמחת בית השואבה קען מען דאך אריינפאלן ווי א יון אין סוכה, דערפאר האט מען היינט פארבראכט צו מאכען א הכנה אויף מארגען. וענתה כבוד אמי זקנתי הרבנית נ"ע: דער שווער – הכוונה על אדמו"ר הצ"צ – האט אמאל געזאגט, אז א יון איז א הויכע מדריגה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט דאן אנגעהויבן לערנען דעם ווארט, יון איז א הויכע מדריגה. אויב א יון מיט א ר"ו איז דאס גאר ניט קיין מדריגה, נאר די כוונה איז "יבן" מיט א ב' און אין הבנה איז דאך דא כמה מדריגות זו למעלה מזו און דאס איז דער פירוש פון דעם ווארט "א יבן אין סוכה". הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז דאן צוריקגעגאנגען אין סוכה און פארבראכט ביז 3 פארטאג אין דעם ביאור פון דעם ענין אז די מדריגה אין הבנה איז נאך אלץ קיין הבנה, און די מדריגה איז נאך אויך ניט קיין הבנה וכו'.

הלכתא למשיחא: החליל [שמחת בית השואבה עם כלי שיר וכו'] אינה דוחה שבת ויום טוב. אלא, שבשיחת ערב חג הסוכות ה'תשנ"ב נאמר, שלאחרי הגאולה האמיתית והשלמה לא שייכים אז כל עניני גזירות וכיו"ב, וממילא עורכים שמחת בית השואבה מיד בלילה הראשון¹⁵⁴.

שמחת בית השואבה¹⁵⁵ מתחילה בזמן הגלות בכמה ענינים מיד עם שטורעם כבר מליל הראשון¹⁵⁶.

149) שהרי בשאר ימות השנה כשאינו מתפלל בבית הכנסת הוא נכנס לביתו ומתפלל.

150) ראה שו"ת באתרא דרב ס' לא"קפח.

151) וכתב במטה אפרים סוס"ל תרכה: אבל מי שהוא יושב ודומם לגמרי אין לו שכר טוב בשביל זה כי זה גורם בטול מצות שמחת יום טוב שעל ידי זה בני ביתו הם יושבים ודוממים כאבלים ומנוונים ומצטערים כי פה להם ולא ידברו. ואם הם המדברים והוא כאלם לא יפתח פיו דומה לאבל בין החתנים והרבה חשו חכמים למניעת שמחת יום טוב. וגם כי אין לו לעלות במעלות ומדות של חסידות אם אינו מאנשי השם בענין שהוא נראה כנבר יהיר, אלא יאחז מזה כמדתו הכל לפי מה שהוא אדם, ועל כיוצא בזה אמרו כל השם ארוחותיו זוכה ומקבל פני השכינה.

152) ובכמה ספרים הזהירו שנוון להימנע מלהכניס לתוכה גוי, וכשבא לסוכה, לא ירבה עמו בדברים בתוך הסוכה, אלא ימשכנו החוצה שלא יתעכב במקום קדוש, ומכל שכן שלא לאכול ולשתות עמו בצל קדוש חניית סוכה. אמנם, בבא לנקות הסוכה אין קפידא, והוא לכבוד הסוכה, ואין הכוונה לכבד הגוי. ואדרבה. ופשוט, שכשיש גוי בסוכה, אין למונע עצמו מלישב בסוכה ולקיים מצות סוכה.

153) ע' 12.

154) ועד"ז בשיחת ש"פ האזינו (התוועדות ב) תנש"א (ושם, גם לגבי זמן בית ראשון. וכו"ה לגבי בית ראשון בכ"מ – ראה לקו"ש חכ"ד ע' 247 הע' 17. שם ע' 251 הע' 43. שיחת שמחת בית השואבה תשט"ו. ר"ד דסעודות יום א' דחה"ס תשכ"ח. ליל א' דחה"ס תשמ"ט. ועוד).

ולהעיר מהשקט ע"ד בנוגע לתק"ש לעת"ל ברה"ה שחל בשבת. ואכ"מ.

155) בנוגע השתתפות בשמחת בית השואבה לאל – מותר להשתתף אבל לא לרקוד. ובחזו"מ כשיש כלי זמר – מותר להשתתף רק אם מניעתו תתפרש כאבלות בפרהסיא – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' יא'שג. וש"נ.

156) כ"ה בכז"כ שיחות קודש. ולהעיר מארץ צבי מועדים סוכות תרפ"ח.

כל ימי החג מתוועדים בשמחת בית השואבה ובריקודים. שמחת בית השואבה ברחובה של עיר [ההנהגה הנ"ל החלה בשנת תשמ"א. ומני אז התחיל כ"ק אד"ש בהנהגה דאמירת שיחה בכל לילה מלילות החג].

בתורת שלום¹⁵⁷: כמו שבר"ה ויוהכ"פ והימים שביניהם הנה כאו"א מישראל הוא טרוד בעבודה וכו' כן בחג הסוכות צריך להיות טרוד בשמחה מען דארף זיין כסדר פריילעך און אין דעם דארף מען זיין פארנומען.

יום שלישי, יום א' דחג הסוכות

תקופת תשרי: בשעה 9:00 בבוקר¹⁵⁸.

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:49.

הלכתא למשיחא: בכל יום מימי החג, עם שחר יוצאים הכהנים והעם לשאוב מים ממעיין השילוח בצלוחית של זהב המכילה שלשה לוגים (כחצי ליטר). לאחר השאיבה, מגיעים לשער המים בבית המקדש, תוקעים ומריעים ותוקעים. ומנסך המים על גבי המזבח.

נטילת לולב

בשיחת שמח"ת תרפ"ט¹⁵⁹: אמר שינגנו וירקדו וישחקו הנערים, אז מען זאָל ווערן אַ טפח העכער פון דער ערד. ושאל אחד איך הוא? והשיב כ"ק אדמו"ר: ע"י עבודה כמו בהנחת תפילין וכדומה, לחכות על קיום המצוות, אתרוג לקום בבוקר בהשכמה, והיינו ע"י עבודה בפועל נעשים טפח העכער. ושאל השואל האם ע"י זה נעשים אַ טפח העכער הלא אין מרגישים את זה? והשיב: ישנם ענינים שבאים בהרגש אח"כ, לא בעת שרוצה להרגיש, רק שנרגש ממילא אח"כ.

משכימין ומקדימין לקיים מצות לולב. ובפרט לפעם הראשונה. זמן נטילת לולב רק אחרי נץ החמה (היום): 6:59. בימים הבאים מתאחר מעט, ובהוש"ר: 7:06. קודם נטילת לולב אסור לאכול¹⁶⁰, ונוהגים שלא לטעום ושלא לשתות כלל. כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע לא אכל לפני נטילת לולב (ביום הראשון) בהיותו בגיל 3 שנה.

מצות נטילת לולב בסוכה הוא מצוה מן המובחר. ולפיכך בבוקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה יברך על הלולב¹⁶¹.

בנוגע לשמועה ע"ד אכילת מזונות מיד לאחר נטילת לולב בכדי לברך ברכת "לישב בסוכה" – ראה בהערה¹⁶².

157 שיחת א' דחמה"ס עדר"ת (ע' 264).

158 התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סר"ו ס"ד). וי"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577.

159 סה"ש תרפ"ט ע' 45. ועיי"ש עוד.

160 ובפרטיות: סעודת קבע אסור מן הדין חצי שעה קודם עלות השחר. והמנהג שלא לטעום – מקום להקל בו ולנהוג איסור רק מנץ החמה.

161 ולהעיר, שבשיחת שמחת ביה"ש תשכ"ד (חלקה הוגה ונדפס בלקוטי שיחות חכ"ב שיחה ב' לפ' אמור) נזכרה סברא שכשיורדים גשמים, נכון לחכות (עד חצות היום, 12:43) בכדי לקיים מצוה מן המובחר ליטול לולב בסוכה שלא בשעת הגשמים, כיון שהנטילה בסוכה היא שלימות ("מצוה מן המובחר") במצות נטילת לולב. ובפשוט, קאי התם ע"פ עיקר הדין שפטור מהסוכה ואין לברך לישב בסוכה וכו'. 162 שק"י בזה בקובצי הערות א"ש והתמימים, ובשנת תש"מ כתב א' הרבנים סברא כזו ע"ד עצמו. והתפרסמה בדפוס לראשונה בשם כ"ק אד"ש בשנת תשמ"ז (ברשימת מנהגים והנהגות שבראשה הבהרה ע"ד סמכות השמועות). ונתברר שמקור הדברים בדברי הר"מ ע"ה דברוסקין (בהמשך לשיחה הנז' בשנת תשכ"ד). ומפי השמועה שהציע דבריו בזה בעת הסעודות דימי שמע"צ ושמח"ת תשכ"ד, ושכ"ק אד"ש הביע איזהו הסכמה לדבר, ושכנינוס תורה שהתקיים בבית חיינו לאחמ"כ באסרו חג הסוכות פלפל הרב הנ"ל בחכמה בענין זה (במה שהברכה נאמרת אחרי עשיית המצוה). וילע"ע, ובפרט שהדברים מחודשים. וד"ל.

[ולהעיר, את"ל שנטילת לולב בסוכה היא גם מצד מצות סוכה (ראה בלקו"ש שם בארוכה. ושם: איז מוכח אז ער מיינט (ניט א דין אין סוכה, נאר) א דין ומצוה מן המובחר אין מצות נטילת לולב. ובהמשך הענין: אויב נטילת לולב איז (בלוין) א מצוה מן המובחר אין מצות סוכה... אבער אויב דאס איז (אויך) א מצוה מן המובחר אין נטילת לולב. ועוד שם: ניט בלויז א דין אין "כעין תדורו" פון א סוכה, ממש"כ רבינו מנוח (סוכה פ"ו ה"ט): "כיון דמקריא ומתניא בעי סוכה בעי ברוכי לישב בסוכה, והיינו דאמרינן לישב בסוכה ולא לאכול בסוכה, משום דלישב בסוכה שייאם בכולהו דאיתנהו בכללא לאכול ולישון ולקרות ולטייל, ונקוט כללא דכיללא לעיל בידך, דכל מידי דבעי בסוכה בעי ברוכי". אמנם, בנוטלו בסוכות – לא גרע מטיול ושינה וכו' שנפטר בברכת "לישב בסוכה" שעל האכילה במשך היום (משא"כ בנוטל

מצות עשה מן התורה ליטול ד' מינים ביום הראשון של חג (בשאר הימים מצוה מן התורה רק במקדש. והתקינו חכמים שיהא לולב ניטל בכל מקום זכר למקדש). וצריכים הד' מינים להיות "לכם" – משלכם, ואינו יוצא בלולב שאול. כשנותנים הד' מינים לאחר לברך נכון לאמור בפירוש שהוא במתנה על מנת להחזיר, ובפרט ביום הראשון¹⁶³. באם לא החזירו לא יצא ידי חובתו. גם בלא אמר כן, אפילו ביום הראשון, יוצא המקבל ידי חובתו, באם החזירו אחר כך¹⁶⁴.

לולב בסוכה אחרת (שביהכ"נ או בסוכת חבירו). ובפרט שרגיל שלאחרי נטילת לולב שזה שם משך זמן, ונחית לשק"ט מצד טיול בסוכת חבירו. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט' תקסא בגדר טיול בסוכה. ואכ"מ). ויש לחלק בפשיטות, שהרי אי"ז מדינה, כ"א מצוה מן המובחר, ו"מן הדיו"ן ה"ז צ"ל "אחר תהלה קודם ההלל" וביהכ"נ, וממילא אין לו לברך (ללא דין טיול) מחמת גוף הנטילה בסוכה (למרות משכ"כ במשנ"ב סתרל"ט בשעה"צ סקצ"ג בנכנס לגבות חובו או שאר עסק, שאין מקום לברך לפי שאין נפק"מ אצלו בין אם הוא סוכה או בית או חוץ, ומשמע שבנכנס מחמת שרוצה בדוקא להיות בסוכה כבנטילת לולב יברך – שהרי בשו"ע אדה"י סתרל"ט סט"ו מפורש שבנכנס לאכול מאכלים שמותר לאוכלן חוץ לסוכה אינו מברך, אף שנכנס בכדי לאכול בסוכה דוקא, והה"ל בנטילת לולב שאינה מחוייבת להיות בסוכה. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לא' קמג). אמנם, בר"ד משיחה ה"ל להדיא שהוא מעיקר הדיוק, ובמשכ"ש מאכ"ש וטיול וכו', והכונה בל' "מצוה מן המובחר" – להוסיף שהוא גם שלימות במצות נטילת לולב, וכנ"ל מלקו"ש עד"ו. ועיי"ש בלקו"ש בהע"י 21. ועצ"ב]].

163) משכ"כ "ובפרט" – היינו שגם בשאר הימים נכון לומר כן. והיינו להידור שיהא "לכם" גם בשאר הימים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז' קמה. וש"י, ושם, שא"צ לומר כן בנותן ד' מינים לאחר עבור הנענועים בהלל, אף שיש מקום להחמיר למי שירצה. בנוגע לנשים – שקו"ט בב"מ (ראה בתהלה"ד סי"ד סקצ"ו) (שיוצאת בשאול. אבל ראה שו"ת רבינו יעקב מליסא סי"א. והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט' תקמט). בכור"י סתרנ"ז סק"ה (שצ"ל ע"מ שאין לבעלה רשות). הליכות שלמה תשרי פ"א סי' ס"י. מועז"ח ח"ו סמ"ה (שארן מקפידין בזה). אבל באג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מכ"ז אלול תרפ"ט לזוגתו (נדפס בבית משיח עתה"ס תשס"ו) להקפיד בכך. וידוע שכ"ק אד"ש קנה סת"פ להרבנית.

164) ואחר שיצא בו המקבל צריך לחזור וליתנו במתנה לבעלים, כדי שיהי' של בעלים. ואפילו החזיר המקבל בסתם – כמפרש דמי ויוצא, ואומדנא דמתנה הוא. ואינו צריך לפרש, דמן הסתם דעתו להחזיר במתנה גמורה כדי שיצא ידי חובתו, והרי כבר בידך עליו. ורק במחזיר שלא לשם מתנה לא מהני. (ראה משנ"ב סתרנ"ח בשעה"צ סק"ה. ח"י' ר' מאיר שמחה סוכה מא, ב – ע' רמא. וראה ערך לחם למהריק"ש. הגהות מה"ר אזוראי על הטור. אבל ראה מחה"ש סק"ו בדעת המו"א. פמ"ג שם בא"א סק"ב. ובכ"ה סקמ"ז שאינו לעכובא. וכפה"נ כוונתו שלפרש בפיו אינו מעכב). ויתר על כן, גם אם אינו יודע שצריך ליתנו במתנה וחשב שהוא אצלו קנין לזמן או כשאול (הליכות שלמה פ"א בדבר הלכה סק"א. קובץ הלכות קמניצקי פל"ח סק"ה).

וצריך שיקנהו הבעלים (בקנין הגבחה, שגיבניהו עכ"פ טפה, או בקנין חצר, להביאו לתוך ביתו או לתוך כליו, כתיק הולוב והאתרוג, וכדומה). ואין המנהג כן.

וכבר כתבו ליישב, שמה שצריך להחזירו במתנה היינו לתועלת המקבל שייקם תנאו, וכל שנתנו לו שיהא שלו סגי (ראה שו"ת מנחת ברוך דלקמן. קובץ הלכות שם סק"ו). ומצד הבעלים, הרי קנהו כשיקנהו למצוה.

והנה נחלקו אם הוא לתועלת הבעלים או לתועלת המקבל. (בפשוטו הוא רק לתועלת המקבל, שיתקיים התנאי. וראה נתה"מ סרמ"ה סק"ה. חזו"א נשים סע"ד סק"ח ד"ה ומשכ"כ. ובכ"מ. אבל פשוטו ל' הרמ"א סתרנ"ח ס"ה שהוא לתועלת הבעלים. וראה מה שביארו כן בדבריו בשו"ת מנחת ברוך סצ"ד ד"ה ובעיקר. המאירי לעולם ס"ח ד"ה ומה. קה"י ב"ב ס"ל"ה. ובענינה"ש ס"י'ג דמייירי כשלא אמר הנותן להדיא שהוא מעמ"ל רק בסתמא. וראה גם שו"ת כפי אהרן ח"ב אה"ע ס"א. אבל בכ"מ הקשו על הרמ"א וכתבו להג"י או לפרש באו"א – ראה מאורי אור ש' בכתנות אור פ' אמו. הגהות הגר"י לברך לרמ"א. משנ"ב סק"ב. עץ השדה קכג, א).

אמנם, לפ"ז, כשמקנה לכמה אנשים, ובא הראשון והניחו במקומו, ובא אח"כ אחר ורוצה ליטול, צריכים הבעלים לזכות בו מקודם ע"י אחד מדרכי קנין, ואח"כ יכולים ליתן במתנה לאחר. (ואין לומר, דכשהחזירו הראשון למקומו גם אם לא זכר בו הבעלים ה"ז הפקר, ומי שנטולו זוכה בו מן ההפקר – דזה אינו, דאזלינן בתר אומדנא דדואי לא הקנו אותו הבעלים על מנת להפקירו – ראה בכור"י סקט"ו).

אבל, מנהג העולם שאין מקפידים בזה, ומניחים עליו השולחן לפני הבעלים. ובשלמא כשהבעלים חוזר ולוקח לשם מצוה יש ליישב להדעות שקנינו ונטילתו באים כאחד (שקונה בענין יד אם הוא באופן שכל ד' המינים נמצאים בתוך חלל ידו (אם באורי שלמעלה מחלל ידו), ואינו בולט חוץ לחלל היד, ועכ"פ רובו בידו, ואפשר גם במקצתו בידו אם מה שמחוץ לידו הוא בשוה עם מה שבידו (ראה שו"ת צ"צ אה"ע ח"ב ס"ב ט"ד. וראה בענינו בשו"ת א"ס"ד מערכת ד' מינים ס"ג סק"ו). וכן בקנין הגבחה, ובפרט להדעות שכשמקבלו מאחר והאתרוג כבר מוגבה מהקרקע, סגי בהגבחה כל שהיא, או שאל"ל להגבי' כלל שאחיתו חשובה כהגבחה. אבל בט"א או"ח שס"ו סק"ו והב"י בשו"ע אדה"י שם ס"ב שצריך לזכור דא להגבי' טפה). וראה כשנותן לכמה אנשים ביד אחד זה מאי אמרי.

ואולי סומכים על קנין ד"א, אף בביהכ"נ (כמו בגט, כמ"ש בשו"ת הריב"ש סר"ה, והב"ד לדינא בב"ש אה"ע ס"ל סק"ט, ושם גם לענין קדושין, ודלילות הוא לעשותו בביהכ"נ. ודון מינה לענין לולב, שנ"ז רגיל בביהכ"נ. ובפרט לפמשכ"כ באבנ"מ שם סק"ט, בטעם הריב"ש משום שהוא לולב מצוה. וי"ל עדדיף מנוק", ראה עצי ארזים אה"ע שם סק"י, אדרבה שקנין ד"א מועיל בביהכ"נ רק בצו"מ ולא בגו"ק. אבל באבנ"מ כתב בהיפך, שאינו מועיל לענין מו"מ, שהוא כחצר השותפין. ובנדר"ו, תרתי לטיבותא, שהוא גם לצורך מו"מ (מו"מ).

וח"א שליט"א כתב ללמד זאת (נוסף להדעות דלא ס"ל שקנין קנין (וכ"מ בכמה מראשונים. וראה גם קצרו"ח סרמ"א סק"ד. אבנ"מ ס"כ סק"ג. שו"ת שבה"ח ח"ו סמ"ד), והמחבר השמיט כל עיקר ד"ז. וראה כה"ח סקמ"ז), שכדיו עושים, דאומדנא הוא דניחא ל' לאדם שיקיימו מצוה בלולב שלו, ונותנו באופן שיועיל ע"ד ש' שיצא בו המקבל, וגם שיחזור אליו כדיו. ועכשיו שרואה שהחזירו לו על השולחן (ובדרך כלל כך ניחא ל' טפ, ולא שיטרידוהו כמה פעמים ליקח מידו ולהחזיר בידו דוקא), והזוכים בלולב מליקים עצמם מהלולב, ומצדם הוא הפקר. ואע"פ שלא נתקיים התנאי ע"מ, נעשה זה כמחול על תנאו, ומעתה נקרא ביד המקבל מתנה גמורה, והבעלים שזוכים מן ההפקר נקרא שלכם. והתנאי עמ"ל הוא רק בכדי להגן על הבעלים, שיחזור להם הלולב, אבל לאחר שחזר שוב אינם צריכים לתנאי כלל. וראה בשו"ת ח"ש שבה"מ שו"ת רמ"ז ח"א או"ח ס"כ סק"ב, דהיא דידעין בבירור שרוצה להקנות לחבירו בלב שלם יש מקום לומר דלא בעינן שום קנין. וראה בשו"ת עין יעקב סאלאוויצקי ס"ה ללמד זכות במה שאין מקפידין במעמ"ל שהמקבל יעשה קנין. ולפמשכ"כ שם, מתיישב גם מה שאין מקפידין שהנותן יקנה שוב אה"כ.

לא יתן ארבעת המינים ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו מפני שהקטן אינו מקנה לאחרים מן התורה ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר. ולא יתנו לקטן גם אחרי שיצא בו, לחוש לסברא ששאל פסול ביום טוב שני¹⁶⁵ (שיש לחוש לסברא שצריך לנהוג בו מחמת הספק כל החומרות של יום טוב ראשון). ויש מהאחרונים שכתב שלא ליתן לקטן גם אחרי שיצא בו, שמא יזדמן לו אחר שלא יצא. ונוגע בפרט להמשתמשים בלולב שלהם במבצע ד' מינים במשך היום. ואם נתנו לקטן, י"א שנוטלו בלא ברכה. ואם אפשר, יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר ויברך עליו, ואח"כ יטול את שלו ויאמר בו הלל עם הציבור.

ובאם יש לקטנים מגיל שש ומעלה סט מיוחד, מקנים זה לזה¹⁶⁶. בלית ברירה, כשאין להם סט משלהם, אם האב תופס עם התינוק בשעת נטילת לולב, שפיר דמי¹⁶⁷. וראה בהערה¹⁶⁸. בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בגיל 3 שנה אחז כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עמו ובירך עמו ביום הראשון. בשעת נטילה יהי' שדרת הלולב כנגד פניו, וכל המינים דרך גדילתן. באתרוג – עוקצו למטה נקרא דרך גדילתו. יזהר שראש הלולב לא יפגע בדפנות או בסכך.

מברכים שתי ברכות: "על נטילת לולב" ו"שהחיינו". לפני ברכה ראשונה נוטל הלולב¹⁶⁹ בלבד בימינו (ואיטר ד – בשמאל). והאתרוג מונח מוכן לנטילה לפניו. מתחילין ברכת שהחיינו – כשהלולב בידו אחת והאתרוג בידו השנית¹⁷⁰. בסיום הברכה – מחברין אותם. במקום סיום הלולב והדס ועורבה יחבר האתרוג עם הלולב. והלולב מחברו לשליש העליון של האתרוג, אשר אוחזו באלכסון קצת. הברכה והנטילה – בעמידה. ובדיעבד אם בירך ועשה המצוה מיושב יצא.

לא בירך קודם הנטילה מברך גם אחר כך כל זמן שלא גמר הנענועים¹⁷¹. וכן הדין בשכח לברך

(165) כ"כ בפמ"ג סתרנ"ח בא"א סק"ח. שם סק"ב. ונגררו אחריו בכ"מ.

וראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

(166) שמדברנן משהגיעו לעונת הפעוטות מתנתם מתנה, וכיון שכל חיוב הקטנים מדרבנן מהני קנין דרבנן לזה (א"כ להאומרים שאינו מקנה גם מדרבנן דליכא בזה משום כדי חיין, ראה בהערה הקודמת, או מחמת הסברא שקטן שיש לו אב אינו מקנה, ראה שם). גם להעיר, שבלא"ה, בכל קטן שקונה בדעת אחרת מקנה י"א שהוא רק מדרבנן, והיאך יוצא גם באביו קונה לו לולב. אבל ראה שו"ע אדה"ז הפקר ס"ח). ולא נהירא למימר שצריך להרגילו באופן שמקיים המצוה מה"ת דוקא. ועדיף מלולב השאול. אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"ו.

(167) ובנוגע לבנות – ראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב ס' טז' תקמט, שגם בבנות המנהג ליתן להן לברך על השאול.

(168) אבל לכמה דעות (מג"א א"ר פמ"ג ועוד) אינו יוצא בזה יד"ח חינוך (בשאול). ואכ"מ. וראה הלכה יומית אות תשכח. ושם הארכנו. אלא שביט"ש שני יש מקום להקל בזה (ראה ברכ"י סתרנ"ז סק"ב).

(169) כמדומה שהמנהג הפשוט ליטול לולב תחילה בכל פעם, גם כשאינו נוטל לברכה, ולסלק האתרוג תחילה תמיד. וכן ראינו במעשה רב. (ודלא כ"א שכשנוטל בידיו שלא לצורך המצוה נוטל אתרוג תחילה – ראה מג"א סתרנ"א סק"ח וסק"ב ובנו"כ, ובארוכה ביד אפרים שם). ובנוגע לסלק מידי – נחלקו אם להמנהג בפועל ליטול לולב תחילה, יש לסלק מידי הלולב תחילה. וכשנותן לאחר – יניח האתרוג מידו על השולחן ויתן הלולב לחבירו.

(170) י"א שלפני ברכת שהחיינו נוטל האתרוג ומחברו לולב (סידור יעב"ץ. ועוד – הובא בבכור"י סתרנ"ד סק"א). והברה חלקו עליהם לפי שגם שהחיינו צ"ל עובר לעשייתו (ראה בכור"י שם. חיים וברכה אות רלב. שם אות שו). ובטעם מנהגם – נראה שהרי לכמה דעות אפילו הנענוע הוא לפני שהחיינו – ראה מג"א סתרנ"ד, ועוד, הובא להלן בהערה אצלנו. והרי הוא עכ"פ לפני הנענוע. וראה קובץ בית אהרן וישראל גל' קמה ע' ואלף. ונראה שרצו להסמך ברכת המצוה למעשה המצוה כמה שאפשר, שלא להפסיק בניהם. וראה בארוכה קובץ מורי תשרי תשע"ד ע' רה ואלף. אלו תשע"ה ע' רג ואלף. וגם ע"ד הסוד, כשמברך שהחיינו תחילה נעשה פירוד בין המשתכח המקיין דל"מ דצלם הנכנסין בברכת על נטילת לולב לכניסת הפנימי דצ' דצלם הנכנס בקיום מעשה המצוה (ראה מש"ב ליישב בשו"ת וישב הים ח"ג סכ"ו סק"ה). וכיון שאין אוחזים אותם ביחד ה"ז עדיין עובר לעשייתו (ראה ר"ד ליל א' דחגה"ס תשל"ו). וראה טור ברקת סתרנ"א סק"ה). ועוד ראינו למי שכתב לבאר, שכיון שהשהחיינו הוא לפטור גם עשיית הלולב (ראה סוכה מו, א. תשל"ו רש"י ששנ"ה. מחז"ל ששע"ד. שבה"ל ספס"ו. מרדכי סוכה ששש"ט. רא"ש סוכה פ"ד ס"ב. מג"א סתרנ"ב סק"א. סתרנ"ב סק"א) לכן צריך שיהא הלולב והאתרוג ביחד, כמו שבבבב"ש שהחיינו כל על הסוכה מברך ותן הסוכה. ולהעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע באו"א קצת בסה"ש תרצ"ג ע' 82.

(171) נחלקו בזה רבותא אם אפשר לברך גם אחרי גמר הנענועים. ותלוי בת"י התוס' (פסחים ז, ב. סוכה לט, ב. וגם שקו"ט אט כוונתם לנענועים שבהלל דוקא, אף שכל לשונם בפסחים – ראה שו"ת שאג"א סכ"ו). וסב"ל. וכ"מ דעת המג"א סתרנ"א סק"א ובפמ"ג שם. חיי"א כלל קמח סי"א. משנ"ב שם סק"ב ובשע"צ סק"ב. וראה שו"ת בית שיערים או"ח ששנ"א. ובהגות לבר"ש למג"א שם נסתפק בעשה מקצת הנענועים. ולכאן כל על עשה מוליד ומביא מעלה ומוריד לא גמר מצותו.

ומצינו במחז"ל מהדורת גולדשמידט הל' סוכות סע"ג (מכת"י): שאין אנו מברכין כי אם לאחר ההלל. אמנם, פשוט שא"א להעמיד הדברים כפשוטם, שכן עשו לכתחילה. וראה בהערת המהדיר מה שנדחק בזה, ופי' שהיו נוטלין ד' מינים של הקהל אחרי הלל (ובדלקמן). ושביק' דאיהו דחיק ומוקים אנפשי'.

ואף שיש שצידדו להתיר לברך אפילו כל שלא גמר ההושענות (ראה בכור"י סתרנ"א סק"ב) – תליא בפלוגתא, וסב"ל. ועוד, שגם לדידהו היינו במנהג שביכרי קודם הלל ועדיין לא הניחו מידם (ואף שמנהג אשכנז לומר הושענות אחר מוסף – ראה בבכור"י גופא בפי' תרס סק"א שהעיקר לדינא לומר אחר הלל). ואכן י"א שכל שלא הניחו מידו מברך כל היום משום שיייר מצוה וחיוב מצוה, או שמצות לולב כל היום

שהחיינו¹⁷². ואם לא בירך שהחיינו ביום הראשון מברך למחר בשעת נטילה¹⁷³.

נטל וראה שחסר או פסול אחד מהמינים¹⁷⁴, או שאחד המינים מהופך, נוטל שוב בלא ברכה¹⁷⁵. ואף שאין צריך ליתול אלא אותו מין בלבד, מכל מקום מצוה מן המובחר ליתול הד' מינים בבת אחת. ואם שח והפסיק בינתיים, או הסיח דעתו, מברך¹⁷⁶ על אותו המין שהיה חסר, פסול או מהופך (ולדוגמא, שאם היו הערבות¹⁷⁷ פסולות מברך "על נטילת ערבה")¹⁷⁸. ואם זה ביום הראשון, צריך לברך עוד פעם שהחיינו¹⁷⁹ בשביל אותו מין שהיה חסר או פסול¹⁸⁰.

ועוסק במצוה הוא (ראה בתי' בתרא בתוס' סוכה שם. שבה"ל שפס"ו. ריבב"ן בגניי ראשונים ס"ע רסז. חי' רבינו דוד פסחא ז.ב. ערוה"ש סתרנ"א ס"ג. וצ"ע בבכור"י שגם הביא מאנשי ירושלים, ומ"מ הגביל הדבר רק עד אחרי הושענות). וראה בריטבי"א פסחים ז.ב. בשסילקו מידו וכבר יצא בהגבתה לגמרי מן התורה כשחזר ונטלו ומברך נמצא שאין הברכה באה על מצות התורה כלל אלא על נענוע שאינו אלא שיוזי מצוה מדבריהם. (אמנם, יל"ד דהתם מייירי לכתחילה). ולהעיר מכע"ז בכה"ח סתפס"ה סקל"ט.

(172) שגם שהחיינו צריך לברך עובר לעשייתו – ראה שו"ע סתרנ"א ס"ה. לבוש סתרמ"ד ס"א. מג"א סתרמ"ד. בכור"י שם סק"ב (אף שיש חולקים, כבמנהג פוזנא שהביא בלבוש ומג"א שם. וכ"ה ברי"ן גיאת הל' לולב. אר"ח סוסי' כד. ובלבוש העתיק ממנו באו"א. וראה א"ר שם סק"ו. וראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סר"ד וסרי"א). ואף שבנ"ח יכול לברך שהחיינו גם אח"כ כ"ז שהנרות דולקות, שאני התם דלא גרע מברכת הרואה – ראה אצלנו בלוח לחנוכה בהערות לקיצור דיני שחכה וטעוה.

וראה בה"א מבוססתאטש סתרנ"א ס"ה שלכתחילה בנוכח אחר נטילת לולב לפני הנענועים שלא בירך שהחיינו עדיף שיברך שהחיינו ביום ב' קודם הנטילה. אבל שאר האחרונים לא חילקו בין ברכת לולב לשהחיינו. וגם בא"א נשאר בצ"ע. ולכאורה ס"ל לכולהו דל"ש מברכת על נטילת לולב שמברך כל שלא גמר הנענועים. ואדרבה, עדיף מינה, ש"א שבשהחיינו א"צ שיהא עובר לעשייתו (ובלבוש ומג"א לא דחו מנהג הנ"ל מכל וכל). ועוד, דלא גרע משהחיינו על פרי חדש, כשלא גמר אכילה ראשונה. ותו, שהרי י"א שיכול לברך שהחיינו על אכילה שני'. וגם, שאם ידחה הברכה ליום מחר, מחית נפשי' לספיאק, דהא י"א שלא לברך בכה"ג שהחיינו ביום ב', כבהערה הבאה (אף שאין דבריהם עיקר). ועוד, בשב"ב ז.ב. ודא לא לה המצוה מדאורייתא, משא"כ במבד"כ לפני נענועים אכתי קאי למפרע אמצוה של תורה – ראה שו"ת שאג"א שם לגבי ברכת לולב. וכצ"ל להסבירא שבהערה הקודמת שמברך מחמת מנהג אנשי ירושלים, אף שבודאי לא תיקנו ברכה עלה, אלא שכל שמצוה מן המובחר עדיין לפניו חלה למפרע אתחילתו ועיקר המצוה של תורה.

(173) כ"ה להדיא לגבי חנוכה בטושו"ע או"ח סתרע"ו ס"א. ולענין לולב – בלבוש סתרמ"ד ס"א. מג"א שם סק"א. חיי"א כלל קמח ס"י. משנ"ב סתרמ"ד סק"ג. שם סתרנ"א סק"ט (בשם חיי"א).

וראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

(174) ומצוי בערבות כשנשרו רוב העלים. ואם נשארה הדס או ערבה אחת כשרה – אינו מברך שוב. (ולא כשו"ת בית דוד סתרנ"ה. ובמשנ"ב סתרנ"א סק"ג הביא לברך, וציין לברכ"י בשם כנה"ג ובית דוד. וצ"ע, שבשו"ת כנה"ג או"ח סמ"ז קאי בהדס, ולא מייירי מערבה כלל. ובהדס פסק שלא יברך. וכן בבכור"י סק"ב הציב ציון למש"כ בסק"ט שלא לברך. וראה השלמה לשו"ע אדה"ח לבעל דברי נחמ"י סתרנ"א בכו"א סק"א. חזו"ע סוכות ע' של. הלכות חג בתע"ל רסז).

ואם נקטם ראשם של כל ההדסים או הערבות, אינו מברך שוב אם הוא שלא ביום הראשון. וגם ביום הראשון, בהדס שאין הקטימה ניכרת שעליו הנשארים חופים את מקום הקטימה, אינו מברך.

(175) כדעת המג"א סתרנ"א סק"ה. ובפמ"א שם ששב"ל. וכ"פ בשע"ת סק"ג. מל"ח פכ"ג ס"ק קסא. ועוד. וראה גם בכה"ח ס"ק קכג מכמה אחרונים שפסקו כך. (אבל במשנ"ב סק"ו הכריע כהאומרים לברך. וראה בשעה"צ סקע"ד).

(176) ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

(177) ובאתרוג – על נטילת אתרוג (לבוש וט"ז ועוד). ובהדס – על נטילת הדס (כ"ה בלבוש, ט"ז, באה"ט, הל"ט, ברכת הבית, כה"ח ועוד. ובדרה"ח ומשנ"ב – נטילת עץ עבות. ובכ"מ כתבו ליישב בטעם המשנ"ב שהדס כולל גם הדס שוטה. אבל להעיר מסוכה לב, ב' שנקרא הדס שוטה ולא הדס סתם. וכ"ה ברמב"ם לולב פ"א ה"א ובטושו"ע (וראדה"ז) סתרמ"ו ס"ג (ס"ב). וראה עץ השדה סתרנ"א סק"ל. ועוד).

(178) ואם לא היו ברשותו (אפילו לא במקום רחוק) מינים כשרים בשעה שבידו ואחר כך הביא לו צריך לברך על ארבעתם יחד פעם שניה על נטילת לולב, שכיון שלא היו מצוים אצלו ברשותו לא יצא גם על הלולב. ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך גם שהחיינו פעם שניה (ראה שו"ע סתרנ"א ס"ב). ובכוונת הרמ"א שם – במג"א סק"ד. וכ"כ בנדו"ד בדרה"ח דין הנענועים ס"ו פסק ע"פ הא"ר סקל"ו. וכ"פ במשנ"ב סק"ו. ובשעה"צ שם סקע"ה כתב דנראה שאף המג"א מודה בזה. ומש"כ בדרה"ח שם "דלא כמג"א" – נראה דקאי ארישא, בהיו בביתו שמברך על המין הנחסר. וק"ל).

(179) בהפסיק בדבריו נמי חזר ומברך שהחיינו, ובמכ"ש מסביר רבינו משולם שחזר ומברך שהחיינו בנתחלף לו החפץ. וכ"ה להדיא בפמ"א בא"א סק"ה.

וראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

(180) אבל אינו מברך שהחיינו על מין שהיה מהופך – ראה חיים וברכה אות מב, ושהסכים עמו מהרש"ם. (וטעמו, דלא גרע משעת עשי', עיי"ש. אבל בלשון הא"ר סקל"ה, הובא במשנ"ב סק"ג, משמע דכולהו כי הדדי נינהו. וכ"ה בחיי"א כלל קמח ס"ד. בכור"י סקמ"ד. ובחיים וברכה השיג על הא"ר וחיי"א. וכן העיר בזה בשו"ת משנה שכיר ס' קא. ומדבריו נראה שכתב לחלוק גם בחסר ופסול. והוא תמוה, שמפורש הפכו ברבניו משולם, והרי לא השיגוהו הפוסקים בפרט זה. והעיר בדבריו בברכת הזמן שילוני ס"ו ס"ד סק"ב. ועיי"ש עוד בעיקר הראיות שבחיים וברכה.

ולכאורה צ"ע בדעת המשנ"ב דמאי שנא ממש"כ המשנ"ב בעצמו סוסי' תרלט במצא שגג הסוכה מכוסה שאינו חוזר ומברך שהחיינו דלא גרע ממי שבידו בשעת עשי'. ואכן בלשון המשנ"ב מצינו רק לברך שהחיינו שוב בשביל המין שנחסר ולא כתב להדיא בגוונא דמהופך. ודוחק קצת. גם אפ"ל שבנמצא מהופך ליכא גם אגד. וראה מש"כ בנס להתנוסס סמ"ב – ע' 162 ואילך. ובשם הגריש"א – שו"ת אבני ישפה ח"ה סצ"ו סק"ב. ובשם הגר"ח – הלכות המצוות בברכות ע' רכה. שלמי תודה תנוכה ע' רל. ולמעשה, סב"ל.

ועוד כתב שם בחיים וברכה, שגם בברכה על נטילת אותו מין שהי' מהופך למאן דסבר הכי, דזה דוקא אם כבר הניח הלולב ומייני מידו שהסיח דעתו שסבר שכבר יצא "ח ואח"כ ראה שאיזה מין הי' מהופך, אבל באם עוד הד' מינים בידו רק אחר שנענוע בהם ראה שההדס

אם נטל הלולב ומיניו עם האתרוג בידו האחת לא יצא ידי חובתו. ויש חולקין ואומרים שיצא ידי חובתו מן התורה. ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה¹⁸¹ ואם בירך ונטל שניהם בידו אחת יחזור ויטלם בשתי ידיו בלא ברכה, דספק ברכות להקל ושמא יצא בברכה הראשונה.

צריך ליטול הלולב ומיניו בידו הימנית ואתרוג בידו השמאלית [ואיטר יד נוטל הלולב בשמאל כל אדם והאתרוג בימין של כל אדם], ואם היפך יצא ידי חובתו. ומכל מקום טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה.

מצוה מדברי סופרים לנענע בלולב וכן בהלל¹⁸². לאחר סיום ברכת שהחיינו, מנענע לקצוות העולם. מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו וכדי לעצור רוחות רעות. מעלה ומוריד למי שהשמים וארץ שלו, וכדי לעצור טללים רעים. מנענעים סך הכל ח"י נענועים – שלש פעמים לכל אחד מהששה קצוות, שבכל צד שיענע יעשה ג' הולכות וג' הובאות, דהיינו הולכה והובאה¹⁸³ ג' פעמים. ובסדר זה: דרום וצפון מזרח מעלה מטה ומערב. ולא שיהפך ח"ו ראש הלולב למטה אלא שההולכה תהיה לצד מטה, וההובאה לצד מעלה, ההיפך מאופן הנענועים ב"מעלה" (וכן בכל הנענועים יהיה ראש הלולב לצד מעלה אלא שההולכה תהיה לאותו צד שמנענע).

מנהגנו: דרום וצפון – **לקרן** דרומית מזרחית, **קרן** צפונית מזרחית. למזרח – **לאמצע** המזרח. למעלה – בהובאה מורידים תחילה מעט "המשכה בעולם", ואח"כ מביאים אל החזה. למטה – מעלים תחילה מעט "העלאת העולם", ואח"כ מביאים אל החזה. מערב – שתי פעמים הראשונות **לקרן** מערבית דרומית. בפעם השלישית – **לאמצע** מערב. כל זה (י"ז נענועים), בכלים. בנענוע האחרון – אור. יחוד שכינה במערב. [עוד מכוונות הנענועים – נתבאר בדא"ח].

במשך כל הנענועים האתרוג מכוסה בידו לבד בנענוע האחרון שמגלהו קצת. בעת הנענועים, בכל הובאה, צריך להגיע עד החזה, שיגע סוף הלולב ומיניו והאתרוג לחזה שלו ממש, מקום שמכים באמירת אשמנו. מנהג רבותינו שלאחר כל הולכה היו מנענעים את הלולב ורק לאחר זה עשו את ההובאה. ויזהר שלא יגע ראש הלולב בכותל רק שיהיה חלל בינתיים.

נשים מברכות על נטילת לולב ומנענעות לכל הפחות נענוע כלשהו. בנוגע לשאר הנענועים בהולכה והובאה וכו'¹⁸⁴, שיש הנוהגות להדר בזה – לא מצאנו הוראה מפורשת לכאן או לכאן¹⁸⁵.

או הערבה מוהפך יפך אותו מין וינענע מחדש וא"צ לכ"ז לחזור ולברך כי הברכה שמקודם עולה לו כעת. וראה מזה בקובץ בית אהרן וישראל גל' רל. וראה שם ובגל' הקודם בכללות הענין.

(181) ואפשר שיש להחמיר גם ביו"ט שני. ואולי גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון.

(182) ראה בהערות להלן בגדר נענוע בשעת הלל. ונת' בדרשה לשבת שובה תשע"ט.

(183) בט"ז סתרג"א סק"א: וצריך כשיעשה ההבאה יקריב אליו עד סמוך ללבו כי במה שחזור ומביא אליו עד שיעור שה' לפניו בשעה שהתחיל לעשות ההולכה לא נחשב להבאה בפני עצמה כי אינה רק חזרה של הולכה. וראה בפמ"ג במ"ז שם. משנ"ב סקמ"ז ובשעה"צ שם. ולא ראינו נוהגים כן.

[ולכאורה די שעושה כן בהולכה והבאה הראשונה שמכיון שנוהגים לקרב להחזה נמצא שנתקרב יותר ממה שה' לפנ"ז. אלא שגם בזה לא ראינו כן במעשה רב בהנהגת כ"ק אד"ש, כיון שגם לפני הולכה ראשונה הלולב כנגד החזה. ובלא"ה, לא די בכך, שלפ"ז יוצא שבשאר הנענועים לרוחות אחרות אינו כן, כיון שהלולב נמצא כבר כנגד החזה אחרי הנענועים לרוח הראשון].

ויותר נראה שכ"ז רק לדעת הספרדים שהביא שם. ועוד ששאר הפוסקים ל"כ בט"ז. ומזה שסתמו שבכל נענוע יש להביא הלולב כנגד החזה אף שבה מבטלים חומרת הט"ז מוכח דלא חשו לה. ועו"ל, שהט"ז כ"כ רק למנהג שמחזיק הלולב בעת ההולכה לפני גופו, ולכן בהבאה צריך להקריבו יותר עד סמוך ללבו, אבל למנהג יידן שבעת ההולכה נמצא הלולב אצל החזה, צ"ל שהתחלת ההולכה נחשבת רק אח"כ כשהלולב רחוק קצת הימנו, שהמקום שאצל לכו אינו בגדר מקום הולכה (כי צריך להרחיקו מגופו תחילה בכדי שיוכל להתחיל ההולכה), ובעת ההבאה אכן מקריבו יותר עד החזה (שמקום זה בגדר מקום הבאה, שבה שמקריבו כנגד החזה ניכרת ההבאה יותר. וא"צ להפסיק בין הזאת הלולב מהחזה למקום תחילת ההולכה). וק"ל.

(184) ש"מצוה כהלכתה" (עכ"פ – מדרבנן. וי"א מדאורייתא – ראה שד"ח מערכת נון כלל מז. שו"ת זכר שמחה סע"ג. כתבי ר' יחיאל ח"א ס"ח ואילך. ועוד) ושו"ת יביא, והנענועים שייכים לגוף המצוה (ראה מכתבי תורה סקנ"ד), שהמצוה לא נגמרה לגמרי עד אחרי הנענועים, אלא שהם שירי מצוה ואינם מעכבים.

(185) והנה בט"ז סתרג"ח סק"ו: "כיון דאמרין מוליך ומביא לעצור רוחות וטללים רעים אי"כ גם היא נהנית מזה" – יל"פ שגם הנשים מנענעות. וכ"מ קצת שפ' הברכ"י (שם סק"י) בדבריו. אבל ראה בפמ"ג במ"ז שפ' באו"א. אבל גם לפירושו אין להוכיח משם. ובמאורי אור (ח"ג סט, א) מוכח שחלק מהנשים בזמנו הקפידו לנענע כדון. וראה גם שו"ת מבשר טוב ח"ב ס"ט. תשובה"נ ח"א סשפ"ה. ח"ב סשי"ד. ולהעיר דלהסברא שנענועים הם משהו שמחה, ה"ז שייך לנשים כאנשים. ומש"כ באיזהו מקומן שכיון שהוא מאני דקרבא אין לאשה להשתמש בזה – תמוה ביותר מכ"ז טעמים. אבל ראה עין השדה סתרג"ח סק"א (שלא ראה ולא שמע. אבל לא ראינו אינו ראי', ובפרט בדבר הנעשה בצינעא). שו"ת להורות נתן ח"ג סוסי' נג. וראה שו"ת רב פעלים ח"א קונט' סוד ישרים סי"ב (ע"ד הקבלה שנענועים

טוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה. ההדס מן הדין אסור להריח בו כל החג.

יאחזו הלולב בידו כשנכנס מביתו לבית הכנסת, וכן יחזירו לביתו, כדי לחבב המצוה¹⁸⁶. וכן נוהגין שמוליכין הלולב בבוקר בעצמו לבית הכנסת וכן מחזיר לביתו בעצמו¹⁸⁷.

איגוד הלולב ביום טוב: מותר לכוון הלולב והדסים וערבות בטבעות מוכנות כבר מערב יום טוב, ויעשה האיגוד ע"י כריכה, והיינו סיבוב העלה ותחיבת ראש העלה לתוך הכריכה ללא שום קשר. אבל אסור להכין טבעות ביום טוב באופן הרגיל, שמשלב העלים זה בזה ומהדקה בחוזק שעשוי להתקיים. ומותר רק ליקח עלה ולעשות עניבה או תחיבה. ומותר גם לתלוש עלים מהלולב ביום טוב (אלא שאין לתלוש מלולב שנטלו כבר למצוה, גם בחול המועד, לפי שהוקצה למצותו). ואם אינו מתקיים כך, ישתמש בגומי.

תפילת שחרית

שחרית לשלוש רגלים. אחר התפלה קודם ההלל יש לברך על הלולב, למי שלא הספיק לברך בבוקר.

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור ההלל ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל. בסוכות, מצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל – הלל שלם – כל שמונת ימי החג לפי שכל יום הוא חלוק בקרבנותיו מיום חברו ומיום טוב הראשון והרי כל יום הוא כמועד בפני עצמו.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע¹⁸⁸.

מצוה מן המובחר **לקרות עם הציבור**¹⁸⁹ מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש¹⁹⁰. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאנו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחר גמר הציבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולאמר הלל עמהם".

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים¹⁹¹ עונין אחריו הודו גו' יאמר¹⁹² גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר

ממשיכים הארה מז"א לנוקבא. ואף שעדיין שייך הענין ע"ד הפשט – "לא יאות להון... בהולכה והובאה אל החזה". ולכא' היינו מצד צניעות, ובמקום דל"ש האי טעמא, אין למנוע. וכבר העירו משו"ת נחלת שבעה סל"ד (ע"פ מהר"ל): יש להן לדקדק לעשות המצוה כתקנה. ויש לחלק.

186) אם אין לו מקום משומר בבית הכנסת. ואפילו יש לו מקום משומר בבית הכנסת, בכדי שיטלו אשתו ובניו בביתו, אלא אם כן יש לו לולב אחר בבית. וכמובן, מותר להוציא הלולב במשך היום לרשות הרבים עבור מבצע ד' מינים.

187) ראה רמ"א רס"י תרנב. פמ"ג במ"ז שם סק"ב. משנ"ב סק"ו. ולהעיר משיעורי הגריש"א ברכות מב, ב. והאר עינינו (פרידליס) ע' של 188) היינו לקדיש – אמן יהא שמ' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך וימלוך. בחזרת הש"צ – אמן על הא"ל הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנחנו לך. בעליה תורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמר עם החזן. וכן לקרוא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרוא בתורה כשאין בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמן על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמן על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברק ורעם. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תתקד.

189) וברמב"ן ע"פ מקראי קודש (אמור כג, ג) "כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל". וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח'רכח. שם סי' לז'דצה.

190) חז"ז ע' סז.

191) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגררו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העו"ב גל' תשצב. גל' תתיט. קובץ שערי אור ע' 149.

וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ העו"ב גל' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן-מונדישין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א סי"ב.

192) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא ראיא ה' וגו' מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף

גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנה ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא, ויחזור למקום שטעה, ואם כבר גמר, יחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה¹⁹³. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים¹⁹⁴ עם ברכת יהללך, חוזר ומברך¹⁹⁵.

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים¹⁹⁶.

בספר המנהגים חב"ד: בשעת אמירת הלל אוחזים הלולב ולנענועים מצרפים אליו גם את האתרוג.

מי שאין לו ד' מינים, עדיף שיתפלל הלל עם הציבור מלומר ביחידות ולנענע בשעת הלל¹⁹⁷.

מנענעים 4 פעמים בהלל: 1. הודו לה' שבתחילה. 2. אנה ה' הושיעא נא. 3. בכופלו אנה ה' הושיעא נא. 4. הודו הראשון אשר לבסוף. בדרך על הלולב אחר התפלה בבית הכנסת [או בסוכה] ינענע רק 3 פעמים בהלל: 1, 2, 4.

יחלק הנענועים לפי התיבות שבהודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, וכן באנה ה' הושיעא נא. ולא ינענע בשעה שאומר השם. ואם כן, בהודו יעשה בכל תיבה נענוע אחד, ובאנה – בכל תיבה שני נענועים. ושם השם שייך ללפניו [הודו לה', "אנה ה'"], ולא לאחריו. והמנהג, שהנענוע עושה **אחר** אמירת התיבה [או התיבות] ולא בשעת אמירת התיבה.

הושענות תיכף אחר הלל קודם קדיש שלם. פותחים ארון הקודש ומוציאים (מי שאין לו ד' מינים או אבל ר"ל) ס"ת ועומד אתו ליד הבימה. משאירים את ארון הקודש פתוח עד לסיום ההושענות. כשאין ס"ת אפשר להקיף הבימה גם בלי ס"ת¹⁹⁸.

שייכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומחה"ש סתכ"ב סק"ח. משנ"ב סק"ב).

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"ץ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים, שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, כנ"ל].

(193) המקורות ושק"ט בזה – וראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

(194) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

(195) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' כה"נ. ושנ"ת.

(196) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כע"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי"ד וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קי"ל" (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי ניהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

(197) כ"ה להדיא בלקט יושר ע' 147. (והתם מיידי בנווא שלכל הקהל יש שאר המינים ולא האתרוג. והה"נ בעניינו. ואין טעם וסברא לחלק).

וראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

(198) ראה בכה"ס ח' תרס סק"ב שהעיקר הבימה שהוא במקום מזבח (עיי"ש סק"א) ולא הס"ת. וכ"כ בבא"ח פ' האזינו ש"א סט"ו (הובא בכה"ס שם). ואכן, בדברי הגאונים (אוצה"ג ס' קמט ואילך) ובכמה ראשונים נז' רק הבימה ולא הס"ת. (וייתכן לפרש שכוונתם עם הס"ת, וקיצורו בלשונם). וכן אפשר לדייק מסידור רש"י סרכ"ה. וכן מורה ל' הלבוש שם ס"ב. ועוד. ולהעיר מל' היראים: להקיף בכ"ז את הארון או דבר אחר זכר למקדש. ושו"מ אריכות מזה בשו"ת אבני לוי ח"א סל"ו. וש"נ.

ועצ"ע אם יש מקום להקיף מסביב לס"ת ללא בימה (ראה בהגהות מנהגים טירנא מנהג של סוכות אות רט: דעיקר הסיבוב אינו אלא לסבב ס"ת שעל הבימה. ויל"ז. והכוונה כמ"ש במהר"ל סדר תפלות של סוכות עד"ז. אבל במהר"ל שם שביחיד א"צ להקיף שאין מוציאים ס"ת, שלדוגמת מזבח אנו מוציאים ס"ת. ומ' שזהו העיקר. ועדיין ו"ל) שכן בכ"מ נז' רק ס"ת (ראה במדרש וילקוט תהלים רמז תשג. שוח"ט הוצאת באבער יז, ה. שם כו, ה) הובא בשב"ל סדר חגה"ס שש"ט, ורובא"ה סתרצ"ב וברוקח הל' סוכות סרכ"א. ועוד. וראה שע"ת תשוה"ג סל"א. שו"ת הר"י מינאש סמ"ט שני' רק ס"ת. וראה ביהגור"א רס"ו תרס). אבל, בבכור"י ס' תרס סק"ב ר"ל שגם בבימה אין מקום להקיף ללא ס"ת. וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב ס' קכה. וראה בארוכה נר ציון סוכות פ"ח סס"א ואילך. וש"נ ועיי"ש שהוכיח גם מכתהאריז"ל שנו"ס"ת, ולפלא על הבא"ח וכה"ח שלא הרגישו בזה. אולם, אין הכרח דל"ש הקפה ללא ס"ת. ולאידך, ילה"ע משענה"כ (ג, ד) בכניסה לביה"כ נ"ל להקיף התיבה ז"פ, ומיירי ללא ס"ת. והבוחר יבחר.

באמירת הושענות אומרים למען אמתך (הושענות ליום א'). מדייקים לעשות היקף שלם. מסיימים אותו באמירת אות "ת". מנהגו שהש"ץ אמירתו בקול רם מתחיל מאות "ס" או "ע". באותן האותיות שאומרן הש"ץ בקול רם אומרים תיבת "הושענא" הן בראש והן בסוף. בהשאר – רק פעם אחת. אני והו הושיעא נא. כהושעת אליהם וכו' עד אין עוד. (הפסוקים כי אמרתי גו', לך זרוע גו' – אומרים רק בהושענא רבה).

בשנת האבילות אין מקיפים הבימה בארבעת המינים [ויכבד מי שאין לו לולב ואתרוג שייקף הוא]¹⁹⁹.

בשעת אמירת הושענות צריך ליטול הלולב מימין והאתרוג בשמאל (ובאיטר יד – להיפך)²⁰⁰.

לאחר הושענות – קדיש שלם, שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום.

פתיחת הארון: אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבנו של עולם"²⁰¹.

מוציאין שני ספרי תורה וקורין בספר תורה ראשון – חמשה גברי בפרשת אמור שור או כשב. אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה²⁰² [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון], [שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחמשה עשר יום וגו'. הגבהה וגלילה לס"ת השני. הפטרה. טעה בברכת ההפטרה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ב"מי שבירך" לחולה אומרים בנוסח של שבת אבל אומרים "יו"ט הוא מלזעוק"²⁰³.

אשרי. יהללו.

מוסף לשלש רגלים. משך כל יום דחג הסוכות אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לאותו יום.

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: בבית המקדש מקריבים היום 13 פרים, 2 אילים, 14 כבשים וכולם עולות. ושעיר

לחטאת. בכל יום מימי החג הקריבו כנ"ל, אלא שהפרים פוחתים מדי יום. ביום השני – 12 פרים.

בשלישי – 11 פרים וכו'. [וזוהו, בנוסף לקרבנות]²⁰⁴ הפרטיים שעל כל אחד להביא ביום הראשון של חג:

(199 ונת' בדרשה לש"ש תשע"ט).

(200 ושק"ט בפ' דברי אדה"ז (סתרנא) סי"ג) בזה, אם הכוונה שלא ליטול ביד א', או שלא לעשות להיפך, לולב בשמאל. ואכ"מ. בגוף ההנהגה באם מקום ליטול בב"א ביד ימינו בעת ההושענות – ראה יפה ללב ח"ב ק"א סתרנא" ס"ה (קטו, ד). חיים וברכה אות קפו. והנ"ל הבינו גם כן בד' המג"א (ואדה"ז) שאין ליטול ביד א' בשעת ההושענות – אף שלדון יש תשובה מדיוק ל' אדה"ז (שם ס"א) בכ"ז. וכ"כ לעורר ע"ז בבב"א האזינו ח"א סי"ד. מעורר ישנים אות קכב. וראה גם יפה ללב ח"ב סתרנא" ס"ג. ועיי"ש ביישוב אלו שאין מקפידים ע"ז כיון שצריך להחזיק הסידור יעו"ש (וכן נמסר שנהג החיד"א – לקט הקציר סל"ג סכ"ד). ועיי"ג בבכורי יעקב סתרנא" סק"א. ובמנהגי וורמייא שהשמש אוזח הסידור עבור החזן. וברוקח סרכ"א (ועוד) כתב להדיא בשם הירושלמי שבשעת ההושענות כל ישראל נוטלים לולביהן בידיהם ימנית ואתרוגיהן בשמאלית. ומ' שכ"ה הסדר בדוקא. וע"ד הקבלה שהאתרוג צ"ל בשמאל דוקא – י"ל שכ"ה גם בהושענות. וראה בשע"כ להארי"ל דרושי סוכות, שמשמעות רהיטת לשונו בהשקפה ראשונה משמע ג"כ כן. וזלח"ק: בזמן ההקפה אין צורך לנענע הלולב כי הוא בסוד אור המקיף הגולה וא"צ לנענעו. גם צריך שלא להפריד כלל את האתרוג מן הלולב אלא ב' ידיו סמוכות זו לזו ומתדבקין יחד הלולב והאתרוג וגם בעת הנענוע תכוין בעת הובאת וכו'. וכן מעשה רב, כמעט בכל השנים כולם, לולב בימין ואתרוג (גדול ביותר) בשמאל, וללא סידור, ואמירת ההושענות בע"פ. ולהעיר שיש מקום לומר שההידור בזה עדיף על ההידור ליטול לולב דייקא בימין, שהרי בהיפוך הידים קיימ"ץ שיצא יד"ח (בנוגע לנטילת לולב) ולא הביא אדה"ז דעה חולקת (רק ש"טוב" לחזור וליטול), אבל בנטילה בב"א הביא ב' דעות ולא הכריע, ואם עשה כן, צריך לחזור וליטול. ואף שיש מקום לומר כנ"ל שבהושענות שאני (שרק בדבר של תורה יש להחמיר בכגון דא, כדיוק הל' בס"א), מ"מ, אין סברא לומר שדוקא הענין דלולב בימין גובר על הענין דב' ידים (שהרי א"י"ז שייך להגדר שדבר שבמצווה צ"ל בימין, וכמפורש במג"א). לאידך, מקום לומר, שה"ט דלולב בימין מצד ריבוי המצוות ואכ"ה ה"ה והוא הטעם בעת ההושענות משא"כ השלילה דבב"א הוא דין בנטילה דייקא. ועוד יל"ע בזה. וגם צ"ב בנוגע להצמדה כנגד החזה – באם עדיף מההידור דב' ידים או דלולב בימין. ואכ"מ כעת.

(201 ב"רבנו של עולם" אומרים "לי עבדך בן פלוני" כנוסח בסידור תורה אור.

(202 מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בב"מ. וראה הנסמן בלוח לשבת ר"ח מנ"א אשתקד. וראה עוד שם בשאר הפרטים דלקמן.

(203 ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

(204 כולל נסכים – ראה מנחות ז, ב. רמב"ם מעה"ק פ"ב ה"ג. ונזכר שם רק עולת רא' ושלמי חגיגה. אבל מלשון הגמרא כל הבא

עולת ראייה²⁰⁵ (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב ראשון), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה (שחיוב הקרבתו פעם אחת במשך החג - כתשלומין ליום הראשון).

כל שבעת הימים החליל מכה לפני המזבח.

בחנוכת בית השלישי יקריב הנשיא קרבנות (7 פרים 7 אילים לעולה ושעיר לחטאת) כמפורט ביחזקאל. ברכת כהנים. אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה²⁰⁶ מפי הכהנים²⁰⁷. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנושאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

כשאומרים תיבת יברך - המתברך ראשו באמצע. ה' - מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך - באמצע. יאר - לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום - ראשו באמצע. אמירת רבש"ע - בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" - אומרים "ותשמרני ותחנני ותצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו ישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר ישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן. אומרים שש זכירות.

סעודת יום טוב

קידוש: גם בקידוש היום מברכים לישב בסוכה אחר הקידוש (ולא אחר המוציא)²⁰⁸.

אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי, בורא פרי הגפן. לישב בסוכה.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס²⁰⁹. אלא שצריך לברך תוך הסוכה כדי לפטור גם את הסוכה.

שמחת יום טוב: עיקר המצוה ברגל שיה' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושת' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה²¹⁰

במועדיכם משמע דקאי גם אשלמי שמחה. וכ"ה בהגהות הב"ח לפירש"י שם ד"ה ומאי. ותלוי בחילוקי גירסאות בפירש"י. ושקו"ט בכ"מ בטעם השמטת שלמי שמחה כאן (וכן בכ"מ). ויש שכתבו לפי שאפשר להקריבן קודם הרגל. ואכ"מ.

(205) מן הבהמה - חגיגה ז, א ובפירש"י שם. אבל ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. וראה ס"מ מלוקט ח"ב ע' שז.

(206) היינו ברכת כהנים.

אבל על ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עונים הציבור אמן גם לפני שכלתה ברכה מפי רוב הכהנים. ונוהגים בברכת כהנים שמברכים יחד ויש מקצר ויש מאריך והעולם עונים אמן אחר ברכת כאו"א (מט"א סתרכ"ה באלף למטה סק"פ). ואם מסיימים כל אחד תוך כדי דיבור לחנינו, יענה אחר הראשון או האחרון ויעלה לכולם (ראה עד"ז שו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ח. מעי"ב סנה"ס סק"ד). ונכון שייסיימו כולם הברכה ביחד (לקט הקמח החדש סק"ח סקע"ב). וראה בארוכה בלוח לר"ה, קחנו משם.

(207) ולא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים. הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

(208) וגם במקדש על חמר מדינה. (הנה, בסה"ש תרצ"ט ע' 295 בטעם הדבר, שהיין עושה קביעות. וכ"מ בסה"ש תרצ"א ע' 142, ממשי"כ שם, שבקידוש היום מברך לישב בסוכה "על היין". ולכאורה, תיבות הנ"ל מיותרות. וכן מפורש שם להדיא, לגבי הבדלה על השכר. אבל טובא יש לחלק. וראה לעיל ע"ד הסברא לברך בכ"פ על יין.

אבל בהיום יום ט"ו תשרי, וכן בלוקטי מנהגים שבסה"מ תש"ד ע' 59 ותש"א ע' 73, ומשם לס' המנהגים ע' 67, הלשון הוא ככפנים. ומשמע בפשטות, שבכל גווי מברך בשעת קידוש. והוא כדעת הפמ"ג סתרמ"ג במ"ז סק"פ, שהקידוש התחלת הסעודה ומינכרא קביעות. וכ"כ בשכנה"ג סוסי' תרס"א, והובא בבאה"ט שם סק"א. וראה ס' המנהגים טירנא. מט"מ סתתק"א. לבוש סוסי' תרס. ברכ"י סתרמ"ג סק"ה. מאמ"ר שם סק"ה. ערוה"ש שם ס"ג. כף החיים סק"ח. והגרשם בסה"ש תרצ"ט - הוא מהנחת השומעים. ואפשר, שהטעם שם לרווחא דמילתא. כן להעיר שאם מצו היין הרי גילגל ששותים פחות מרביעית).

(209) ראה הנסמך בלוח לר"ה.

(210) אבל להעיר מהעמק שאלתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת

מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט²¹¹.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית²¹² יין²¹³ (כל יום – גם בחול המועד). אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש²¹⁴. כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שמה רביעית יין בכל סעודה של יום טוב וחול המועד²¹⁵. והקטנים נותן להם קלויות ואגוזים [וכיו"ב] משום שמחת יום טוב.

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר²¹⁶ ויין ומגדנות כפי יכלתו.

מצה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"ז מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מה, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

אמנם, בס' דברי שלום מסטרדאקוב (ע' פט – במהדורת תשע"ג) בשם הגר"א הרחיק לכת (יתר על הנזכר בפנים), שהחייב מוטל אקרקפתא דגברא בכל שמנת ימי החל להיות שמח וטוב לב בכל הימים ובכל הלילות בלי שום הפסק רגע ואסור להניח בכל אותו הזמן להעלות על לבנו שום מחשבות והרהור של דאגה בשום ענין שבעולשוסזו היא המצוה היותר קשה בקיומה מכל מצוות התורה. והוא בסתירה לפיה"מ לרמב"ם אבות פ"ב מ"א ששמחת הרגל היא מצוה קלה.

211) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. יראים סרכ"ז. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מ"ק ח, ב. שו"ת מנחת יהודה (לרי"ל בר"י הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוד"ה עשה – מו"ק יד, ב. ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשיטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"ב. שם סתק"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש חל"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

212) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט, א. ובכ"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' לא: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. [ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדון שמחה, כפשוטו]. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא עליו משום שכרות, ועצ"ל שהוא ברביעית. וכן מוכח גם מקשיית מהרש"א שבה"ע הבאה. וכ"מ בפסחים קח, ב ששתאן חי יצא משום שמחת יו"ט (ראה תוס' שם), ובפשוטו היינו שגם בכוס אחד יצא (שהיה ד' הכוסות הם בהפסק). ולהעיר גם מיש"ש ביצה פ"ב ס"ה, שבזמן ביהמ"ק ה"ה שותין בצמצום כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא ה' שותין לרוות גופו (ראה רמב"ם אבל פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד טעמ"ח ס"ח) כדי לשמוח ביו"ט, אבל עכשיו וכו' במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכח ריש"י. ובפשוטו, ג"ז ברביעית ולא יותר, אלא שאינו בא לשורות רק לרוות. ואף שיש שבתוך הסעודה אינו משכר (ראה ירושלמי פסחים פ"ה ה"ו. תוד"ה יודע – תענית ז, א. מג"א יו"ע אדה"ז) סצ"ס סק"א (ס"ב) – (אח"כ לא' במקצת עכ"פ, ויוצא יד"ח שמחה. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב ס"י קה, ד"אניו משכר דקאמר התם היינו דאניו טורדו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל אבל לא יבצר שאין דעתו צלולה". וכדמוכח מפירש"י ביצה שם, שה' בתוך הסעודה. וכ"מ מזה שאינו נרדף במנחה. וראה פירש"י ברכות כג, ב. ובכ"מ. ולענין עבודה – מנ"ח מ' קמב. שו"ת שאג"א ס"ח. אבל ראה סמ"ק ס"י קלג והגהות ר"פ שם. וראה רדב"ז ביאמ"פ פ"א ה"ג. כה"ח ס' קכח ס"ק רכח).

213) בנוגע למיני ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשוטו חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב. ד"ה אלא קידושא, שבאנו ראוי לו (כר"י בר אילעי שה' חוגר צדיעין) פטור משתיית יין – היינו כשמיזקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיין ענבים, כנ"ל.

214) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ בתוד"ה ידי יין – פסחים קח, ב. [ולכא' לא שנה משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובא אף מהמעיר]. ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן בפנים. ולהעיר משיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז בתחילתה (שמנחה ישראל לשתות יין ביו"ט גם בתוך הסעודה משום שמחת יו"ט) ר"ד משיחת יום ב' דחה"ס הנ"ל. ולא רק משום עונג יו"ט, דלקמן. וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"פ תשכ"ו. ליל א' דחה"פ תשכ"ט.

215) ד"ה שיר השירים תשכ"ה.

216) בנוגע לאכילת בשר משום מצות שמחת יו"ט, שאינה חובה אבל מצוה (מדרבנן – ראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחה"ס תשמ"ה), אם צ"ל בשר בהמה דוקא (שקו"ש מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בלחל תשכ"ה. ש"פ בחוקותי תשל"ל. לוח השנה תש"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה נימוקי או"ח סתק"ט. דרכי חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנו. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א סס"ג. וכ"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תש"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סת"ה. וכ"ה לענין שלמי שמחה – צל"ח פסחים עא, א ד"ה וכן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשובע (ראה פירש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה סמ"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ווללה אחד משחיתו. (ראה הדעות בב"י או"ח סתק"ל. והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט) (וראה לענין עירוב תבשילין בכלבו הל' ע"ת סנ"י ובאר"ח ס"ב) – ראה בכור שור חולין פג, א. שו"ת חו"י ס' קעח, הובא בפ"ש יו"ט ס"א סק"א. שו"מ תנינא ח"ב סוסי' י. שד"ח מערכת יו"ט ס"א סק"ב. שם דברי חכמים ס' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ל, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ודלא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדין גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המשמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרה ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרש"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתק"א ס"י. וגם י"ל דל"ד דין אכילת בשר בסעודה המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבנות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדון שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת

ברכת המזון כדאמול.

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים אוכלין בשר שלמים לשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות²¹⁷, שלדעת אדה"ז, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים²¹⁸, אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של מצוה, ושיש בה קדושה (אכילת קדשים)²¹⁹.

מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין²²⁰.

לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

מותר להחזיר לולב למים ביום טוב²²¹, ואף להוסיף עליו מים [עוד מחצה]²²², אבל לא להחליף את המים. ובשבת אסור גם להוסיף²²³.

הלכתא למשיחא: זוקפים ערבה בצדי המזבח וראשיהם כפופים בצדי המזבח. וגוחות (מוטות) על המזבח אמה. הכהנים (וי"א גם זקני ירושלים שאינם כהנים) מקיפין את המזבח (בלולב או בערבה) פעם אחת, ואומרים: אנה ה' הושיעה נא, אנה ה' הושיעה נא. ובאים העם ולוקחים ממנה ונוטלים אותה²²⁴.

רחיצה ביו"ט

מים חמין

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ²²⁵ בהם פניו ידיו ורגליו²²⁶ ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל

בשר – ראה י"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"ו. ליקוט הגרשוני שם סק"ב. עשרים גרה סי"ב).

(217) חל"ג ע' 62 ואילך.

(218) וידועה החקירה אם המצוה רק באכילה או גם בהקברה. ולדעת הצ"ח – הובא שם הע' 35 – המצוה להקריב פעם א' בחג. ועוד מצוה באכילה במשך החג. [וכ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ד. אבל להעיר משיחת פורים תשכ"ה] (בסדר הקלטה) ש"ע דין קריבין כבר מעיין"ט (וקאי רק אחגינה ושמחה, כפשוטו). ומשמע שם שמה שאצל זביחה בשעת שמחה מהני גם למצות הקרבה, או דקאי כהסבדא שיש רק מצות אכילה. והאריכו בדיוקים מראשונים לכאן ולכאן. ובכמה אחרונים מצינו שנקטו להדיא שיש גם מצות הקרבה – ראה בכ"ז ב"ח או"ח סי' תקטב (הובא שם ע' 64). צ"ח שם ופסחים ע"א, א. שו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח. מנ"ח מצוה תפח. הגהות אמרי ברוך לטו"א חגיגה ו, ב. שפ"א ר"ה א, ה. חסדי דוד חגיגה פ"א ה"ה. ועוד. ולכאן נ"ל לה"ר דתרווייהו איתנהו, מרמב"ם חגיגה פ"ב ה"ה, ממה שהצריך ב' הטעמים. ומצאתי בס' קול בן לוי ס"ג ד"ה ואת זה (בדפדפ"ח – קי, א ואילך) שעמד בזה. וראה גם חת"ס שם. משנת יעבץ או"ח סמ"א סק"ו. ויל"ע במפתחות ברמב"ם פרנקל ואינו תחי' כעת. שוב עיינתי שם וראיתי שלא הביאו כלום זולת לד' קול לוי הנ"ל. ומ"מ י"ל שכיון שהמצוה שיהא בשר קרבן צ"ל ראוי לביאה. והרי אצל זביחה בשעת שמחה. וא"ש גם הקושיא שקל"ל נאכלין בכל העיר (ראה מפתחות הנ"ל). ואכ"מ כעת].

(219) עיי"ש באורך.

(220) ראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

(221) והיינו שמותר אפי' להעמיד מלכתחילה אם המים מזומנים מבע"י – ראה שו"ע אדה"ז שסל"ו ס"ח (והביאו במשנ"ב בשעה"צ סקמ"ח). וכ"מ בל' הרמ"א שם סי"א. וכ"כ בכפות תמרים סוכה בדעתו. וכ"כ הפמ"ג בא"א סקי", ודייק כן מל' הרמ"א. וכן מוכח במקורו, במנהגי מהר"ל ה' שבת ס"ט וה' לולב ס"ט. ודו"ק. וראה גם בבכ"י סתרנ"ד. ושו"מ אריכות מזה בס' כרם חמד (משיח) ח"א סכ"ה.

(222) כ"כ במקור"ח סתרנ"ד. ערוה"ש שם ס"ב מד"ע. וצ"ע.

(223) שו"ע אדה"ז שסל"ו ס"ח. וראה לקו"ש חכ"א ע' 385 (אג"ק מו' מנ"א תשמ"א) וכעין באג"ק מב' מנ"א תשמ"א (נדפס באג"ק חל"ג ע' רכה. והביאו אצלנו בשו"ת באהרן דרב סי' לו' קעד.

(224) כ"כ הרמב"ם לולב פ"ה הכ"ב. ובכמה כתי' ל"ג לה. וראה רבינו מנוח שם. ושק"ט מזה בכ"מ. וגם בזמן הזקיפה, הניטלה, וההקפה. ואכ"מ. וראה הנלקט בס' מנחת יוסף ברנשטיין פרק מצות ערבה.

(225) וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעכשיו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרוחץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט, שכיון שהוא צריך של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים וביים בשביל רחיצת כל גופו, ואם כן מחמם לצורך שו"י או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמצאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרוחץ כל הגוף.

(226) ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת – אדה"ז ששכ"ו ס"א. ועדיין י"ע בנוגע לאיסור חימום לרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתק"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר". וכן מוכרח בשו"ע יו"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק"ל הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ה ש'הל' מקואות סל", ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת. אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא בש"ך שם סק"ב, כנראה פי' ברא"ש באור"א – ראה שכנה"ג או"ח ששכ"ו בהגב"י סק"ב). והביאו אצלנו בדעות בכח"ח סתק"א סקי"ד ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"ז, דשם מש"כ אדה"ז שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושם רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ד. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר גרליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגד"ת (נוא יאירק) חוברת מה ע' (קח).

בתוך המרחץ²²⁷ אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור²²⁸ להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו²²⁹, אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב²³⁰: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו **בבת אחת** ואפילו כשרוחץ חוץ למרחץ²³¹. ואין לשנות המנהג²³². אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב²³³. אבל מותר

ואם מחמם המים בשביל אברים המותרים לכ"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אבריו כל שאינו רוב הגוף. והנה ראיתי לח"א שכתב להתיר לרחוץ חצי גוף ולהסתייג דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדין אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

(227) כגון במקוה וכי"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ. וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו – ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"י שלשטוף – היינו מקלחת – מותר במרחץ. ודיקא לא חזינא. וראה משנ"ב סי' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"י בשולחנו שם סי' ש"ב תוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם גזירת מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שהיו מחמין בשבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצננה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להתיר אפילו רחיצה בצונן, כפשוטו.

(228) ונחלקו הראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפק"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפק"מ, שלדעות שהוא מדרבנן מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בב"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שת"י או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמצאיות ימינו, שפותח ברוז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר"כ את הטמפרטורה)), שאסור להחם מים ביו"ט בשביל רחיצתו בלבד. אלא שלמעשה עכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כי כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף תינוק שדרך לרוחצו כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמה יחם ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהוחמו מעיו"ט, כמו לגדול).

(229) ראה שו"ע אדה"י שם במספר. ופשוט, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציצן הקדש ח"א סל"ו סק"י), אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם בסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא לגזירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזרינן יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א סי"ז. חת"ס או"ח סי' קמו. בית מאיר יו"ט סי' קצז) – הרי אין קייל"ן מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא אסור גם בבל"ג. (ובצינן הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר. וראה ציצן הקדש סל"ח).

(230) וכמה מהאחרונים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבבילע"ר דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמקילים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א ששכ"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל והוחם מאילו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"ל כשנכנסים מים חדישים ומתחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתר דרב סי' כא' צד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ בהמשיך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"י שם סי' ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו שבאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין הכרח לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסרנ"ד ד"ה והנה ברמב"ן. וראה העו"ב שם סי' 313. ובכ"מ כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דהו"ל מעשה אף שאין כוונתו לכך והו"ז פס"ר. ובלא"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרוצה שיהיו לו עוד מים חמים. ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סע"ה סק"א. אור"צ ח"ב שבת סל"ח. תשו"ג ח"ב סר"א. שבה"ל ח"א סוס"י נח (אלא שחזר בו אחר"כ ע"פ רעק"א הנ"ל – ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. ועוד)).

ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת החג, ובשעה שבה להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרוני זמננו, שאין להקל שלא יבואו ליד מכושול, ויש להחמיר לזון בכל מים שבבילע"ר כדין מים שהוחמו ביו"ט. (ויש חשש בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדישים הרי ביטול מים אלו אינו בגדר או"נ ושוה לכך, והו"ל כמכשירי או"נ, אף שלמעשה רוח"ה מתירים לו בפניו ידיו, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים רותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפרטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבטל כעת המים ביו"ט. אלא שבזה איכא למיסר להיתר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איכא שו"ה בגדר הפגת הרתוחין ולא ביטול הקרים, אלא שלפ"ז צריך פתוח תחילה ברוז מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש רק ידית אחת).

(231) נסתפקו אחרוני זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהיא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וראה בארוכה אצלנו בלוח לשבועות אשתקד במילואים אות ג.

(232) אמנם, מקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיו"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"י לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתר דרב סי' כ'קצ. וש"נ.

(233) ראה פמ"ג שו"ת סק"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א ס' קכח סק"ע ובמה"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאין בעלה

לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן²³⁴. המצטער בצער גדול²³⁵, כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט²³⁶), כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי²³⁷ שלא במקום שיער (מחשש סחיטה²³⁸).

מקוה

כמו בשבת, גם ביו"ט לא ישב במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו למקוה ולצאת מיד.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (3:37 לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה כך עד שקיעת החמה. לאחר שקיעת החמה, צריך לקדש קידוש של הלילה. ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו לזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

מבצע ד' מינים: בימי חג סוכות יוצאים עם הד' מינים ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל לזכותם במצוה זו.

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו. ומי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים²³⁹.

אין לברך על מצות לולב באם לבוש בכפפות²⁴⁰.

לצאת מצות נטילת לולב צריך לאחוז²⁴¹ את הד' מינים ביד. ולפי כמה דעות צריך גם להגביה²⁴².

בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

234 ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

235 ראה שו"ת באתרא דרב סי' כקצ. וש"נ.

236 כדעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"ז שם סק"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"ז הלכות הטמנה בביאור מהדו"ב סי' 312 ואילך). וראה שו"ת מחזה אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"ז שכל שאינו חס שהי"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314. וראה גם משנ"ב ששכ"ו בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין היס"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברותחין (כשיעור שכריסו של תינוק נכוית) אא"פ לרחוץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי' א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פמ"ג סתק"א במ"ד סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי' ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי' ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש ששכ"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי' א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש ששכ"ו סי' ג וס"ו. תהל"ד סי' שכו סק"ג. שו"ת משנה שכיר מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"י. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סק"ג. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"נ ח"ב סי' רא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהג"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים המים קרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחיים תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצה כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

237 יש המחמירים להוסיף מים (קודם יו"ט). ואפשר גם ביו"ט. ואין חשש משום מוליד ריח במים). אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכ"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' דקטז.

238 ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ל'תתקפט.

239 וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

240 ראה הנסמן בשו"ת אתרא דרב סי' י'תשטו.

241 אם אווז הד' מינים באופן שלא יפלו אפילו אחר אווז עמו – לכמה דעות ה"ז אחיזה המועילה למצות נטילת לולב.

242 ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא"ל.

ביום הראשון (ויש להחמיר גם ביום השני) – מצוות צריכה כוונה, וצריך לידע שמקיים מצוה²⁴³. כל היום כשר לנטילת לולב מנץ החמה ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה, נוטל ללא ברכה²⁴⁴.

מותר לטלטל הלולב ומיניו בלילה.

מנחה: קרבנות, אשרי ובא לציון, תפלה לשלש רגלים. לדוד ה' אורי. עלינו.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד צאת הכוכבים בשעה 7:09. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור²⁴⁵.

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג²⁴⁶. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (6:27).

יש מחמירים שלא לבשל בין השמשות, וכן לעשות שאר מלאכות, בשביל בין השמשות. ומעיקר הדין יש להקל. ובכל אופן, בדבר האסור מדרבנן, אין צריך להחמיר²⁴⁷. כמו כן, מותר בדבר שההנאה מהמלאכה היא מיד, וכן אפשר להתיר לצורך מצוה.

ונכון ליזהר עכ"פ, שההנאה תהא כשעדיין הוא בגדר בין השמשות, אבל אם הנאה תהא אחר כך, אחרי צאת הכוכבים, אפילו אם הוא לפני זמן הנקבע ליציאת השבת ויו"ט, אין להקל²⁴⁸.

ליל רביעי, ליל ב' דחג הסוכות

הדלקת נרות (בסוכה, באם אפשר כנ"ל) אחרי השעה 7:09 מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מנכרי להדליק אש ביום טוב. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין סיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש).

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז²⁴⁹.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעמה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבוק בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

(243) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז"נ.

(244) וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בבין השמשות.

(245) ראה בארוכה הנסמן בלוח לר"ה השתא הערה 238.

(246) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ב). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקג ס"ג. וראה קובץ העוב"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

(247) וכן בבין השמשות של מוצאי יו"ט שני שהוא מדרבנן.

(248) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' מב'תקפה.

(249) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד. ושנ"ת.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית-הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול²⁵⁰. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיירים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקה לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה.

ערבית

מעריב כדאמתול.

קידוש

סדר הקידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט). בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, שהחינו, לישב בסוכה.

גם הלילה חובה לאכול כזית פת בסוכה, אבל אין חובה **מן הדין** לאכול בסוכה בשעת הגשם. ומי שרוצה להחמיר על עצמו אינו צריך לקדש בסוכה אלא יקדש ויאכל כל סעודתו בתוך הבית ואחר האכילה יכנס לסוכה ויאכל שם כזית ולא יברך לישב בסוכה. וכבר הובא לעיל ע"ד המנהג אצל חסידים ואנשי מעשה לישב בסוכה וכן לברך גם בעת הגשמים.

בראש האושפיזין: יצחק אבינו והמגיד ממעזריטש.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. [דין השוכח – ראה בהערה].

הרחמן ליו"ט והרחמן לסוכות.

עיקר הענין דשמחת בית השואבה מתחיל הלילה.

בספר השיחות תש"א²⁵¹ מובא פתגם אדמו"ר האמצעי, "בעת ער האט פארבריינגט שמחת בית השואבה אין גרויסן זאל. "אז דער אויבערשטער איז מזכה א נשמה פון א אידן, אז איינמאל אין זיבעציג יאר זאל ער זיין שמח בעת א שמחת בית השואבה, איז דאס כדאי" און האט אויסגעפירט "אז אמאל קען עס קומען בא א פשוט'ע ביסל משקה אן הכנה". איך האב אמאל געהערט א ביאור אויף דעם פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. זיבעציג יאר מיינט די ימי שנותינו בהם וגו' וואס דאס איז דער ענין הבירורים. א נשמה ווארט דאך כמה אלפים שנה ביז זי גייט אראפ אין א גוף און נאכדעם איז דא דער זמן ווען זי גייט צוריק ארויס פון גוף. איז אויב זי האט אויפצואווייזען, אז זי איז געווען שמח בשמחת בית השואבה איז דאס גענוג."

בסה"ש תש"א²⁵²: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז שמחת בית השואבה תרמ"ח געזעסן עם הרה"ח ר' הענדל ור' אבא אין סוכה – בבית כבוד אמו הרבנית נ"ע – פארבראכט אין איינעם פון די אווענטן, און האט גערעדט איבער דעם מעמד ומצב פון זקני החסידים הראשונים און זייערע הנהגות אין די ימי שמחה פון שמחת בית השואבה. אין יעדער דור האט מען אלץ מבאר און מסביר געווען דעם ענין פון שמחת בית השואבה, על יסוד המאמר דיונה בן אמיתי קיבל נבואתו בשמחת בית השואבה. מי האט געשעפט רוח הקודש מיט עמער, מיט טעפ, מיט פלעשער, מיט בוטלען, מיט גלעזער מיט קעלישקעס, יעדער לפי ערכו. עס איז געווען דריי עקרים: (א) יעדער האט געשעפט מים חיים. (ב) האט געלייגט די גרעסטע כחות מאכן די כלי ריין. (ג) און מי האט מייקר געווען יעדער טראפן מים חיים און ב'טעם'ט זיך מיט דעם, וואס דער ב'טעם'ט מאכט א תשוקה אויף נאך און עס איז פועל אז די ארומיגע הויבן אויך אן וועלן און מאכן מיט די ליפן.

(250) ראה הנסמן בלוח לר"ה.

(251) ע' 2.

(252) ע' 36.

יום רביעי, ב' דחג הסוכות

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:49.

בבוקר: נטילת לולב כדאיתמול, **ללא** שהחיינו. וכן בשאר ימי החג. לא יתנגנו גם היום לקטן קודם שיצא בו, לחוש לסברא ששאל פסול ביום טוב שני²⁵³. ויש מהאחרונים שכתב שלא ליתן לקטן גם אחרי שיצא בו, שמא יזדמן לו אחר שלא יצא. ונוגע בפרט להמשתמשים בלולב שלהם במבצע ד' מינים במשך היום. ואם נתנו לקטן, י"א שנוטלו בלא ברכה. ואם אפשר, יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר ויברך עליו, ואח"כ יטול את שלו ויאמר בו הלל עם הציבור.

תפילת שחרית

שחרית כדאיתמול.

הושענות ליום ב'. קריאת התורה כביום הראשון.

מוסף לשלש רגלים כדאיתמול.

שש זכירות.

סעודת יום-טוב

קידוש סעודה וברכת המזון כדאיתמול.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר עד סוף היום.

במנחה: מנחה כדאיתמול.

מוצאי יום טוב

מוצאי יום טוב בשעה 7:07.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, יעלה ויבא. קדיש שלם. עלינו.

שכח ולא אמר "יעלה ויבא" (וכן בכל ימי חול המועד) ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: המבדיל על הכוס צריך ליכנס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם. נוסח ההבדלה כרגיל²⁵⁴, רק ללא ברכת הבשמים והנר. "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה ואמר "המבדיל בין קדש לקדש" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה על יין [דוקא] מברכים לישב בסוכה²⁵⁵. בנוגע ברכת לישב בסוכה בסעודת הערב שלאחרי הבדלה: אם יצא מן הסוכה לאחר האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתיים, או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה. עוד פרטי דינים להלן במוצאי שבת.

בראש האושפיזין: יעקב אבינו ואדמו"ר הזקן.

חול המועד

לטבול פרוסת המוצאי בדבש: בחול המועד – מהיכי תיתא²⁵⁶.

בברכת המזון: יעלה ויבא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(253) ראה בהערות לעיל ביום א' דסוכות.

(254) מתחיל מהנה קל ישועתי – כן מנהגנו.

(255) ראה בארוכה להלן בלוח למוצאי שבת.

(256) ולהעיר ממעשה רב (ברבים) בהתוועדות ג' דחז"מ"ס תשל"ז לילדי של"ה, שטבל בדבש. וראה לקו"ש חי"ד ע' 372 בהערה.

שמחת יום טוב: האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין²⁵⁷ בכל יום²⁵⁸. כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שנה רביעית יין בכל סעודה. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

בחול המועד אינו חייב לאכול פת אבל לכתחילה מצוה לאכול פת. גם בחול המועד – מצוה באכילת בשר משום שמחת יו"ט²⁵⁹.

חול המועד חייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כשאר ימי יום טוב, שלא ינהג בהן מנהג חול. ולובשים בגדי שבת ויום טוב²⁶⁰. והמבזה את המועדות (עושה בו מלאכה או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתייה) אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק וכו' וכאילו עובד וכו'.

דוגמאות למלאכות האסורות בחול המועד: פרקמטיא, קניות (שאינן לצורך המועד), תפירה, כביסה (חוץ מבגדי תינוקות המלכלכים בגדיהם תדיר), כתיבה (אלא אם צורך המועד. והמנהג לעשות בשינוי קל), הדפסה, נטילת צפרניים, ותספורת. הוצאה והבערה מותרים. אסור לבשל בכונה בחול המועד בכמות גדולה בכדי שישאר ממנו אחר החג. כל שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לנכרי לעשותו.

גם מלאכות שאין בה טורח ושיהיו אסורות (לכמה דעות), אא"כ ה"ז לצורך המועד. באופן כללי הותרו רק המלאכות שהן מעשה הדיט ולצורך המועד [אא"כ בצרכי אוכל נפש ועוד יוצאים מהכלל. ואכ"מ]. בהגדרת "מעשה הדיט" ו"לצורך המועד" כמה פרטים וחילוקי דינים בזה²⁶¹. ולהלן עיקרי הדברים: גם מלאכה שהתוצאה שלה היא אומנותית, מותרת אם היא מעשה הדיט, והיינו שאינה דורשת אימון ידים וכיוון גדול. אבל כשהפעולה היא בגדר מעשה אומן אסורה גם כשנעשית ע"י מי שאינו אומן, וגם כשרוב בני אדם יודעים לעשותה. בכמה מקומות מצינו שדבר שאפשר בקל בלעדיו, או שאפשר לעשותו לאחר המועד, אינו בגדר צורך המועד²⁶².

בספר פלא יועץ²⁶³: "בענין חול המועד רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיום טוב נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר. . והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ולא יעבור".

257 (בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין. ובפשטות חייב בכך גם כשאין ערב לו, כדמוכח מסה"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאין ראוי לו (כר"י בר אילעי שה"י חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כ"ל).

258 ובכ"מ העירו מדברי רש"י (עירובין מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה קובץ תשובות ח"א סנ"ז (דקאי בזמן המקדש). משנ"ה ח"ז סע"ח. וראה בפני אפרים בומבאך או"ח סי' קפב דהיינו שחזן מכוס ברהמ"ז אין להם יין אחר. והרי יוצא גם בכוס ש"ב. וראה בארוכה והאוצר גל' יד. ואכ"מ כעת. ולהעיר שבכמה כתי"ל ל"ג הכי שם. גם י"ל שאינו מחוייב ללוות ולקנות יין. (ותלוי בהשקט"ו אם חייב בשמחה גם כשאין ידו משגת – ראה אצלנו בלוח לחגה"ש תשפ"ב בענין בגדי יו"ט). ועי' ובהקדם, דמוכח בכ"מ דקיי"ל ש'בחווה"מ מותר להתענות מה"ת (ראה פמ"ג שתקע"ב בא"א סק"ג אלא שג"ז בפלוגתא תליא. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סק"ס), ואי בעי לא אכיל. והרי חייב מדאורייתא לשתות יין משום שמחה. (ובדוחק י"ל שיכול לשתות במעורב לפני התענית שבים. אלא ש"א שהחייב גם ביום). וא"ש להדעות שבחווה"מ א"צ שיהא חציו לכם (ראה בעה"מ פסחים סח, ב). ובהכי ניחא גם בפריש"י הנ"ל דאיתא כדעות הנ"ל. אבל כשאינו עושה כולו לה' צריך לשתות יין. (ולהעיר מהשקט"ו במה שגם בליל הסדר אינו חוזר בשכח להזכיר פסח בברכת מעין שלל דאי בעי לא אכיל, אף שחייב בשתיית יין משום ד' כוסות. וליכא למימר דשאני ד' כוסות שאינו משום יו"ט – כדמוכח בתוס' סוכה כז, א ד"ה אי ובכמה ראשונים דס"ל שרק בליל א' דפסח וסוכות חוזר אף שהאכילה אינה מחמת דין יו"ט. וכן מהדעות שבשכח ר"ח בשבת ר"ח חוזר, אף שחובת האכילה מחמת שבת ולא ר"ח. וכן בשו"ת רעק"א ס"א שנישים אינן חוזרות רק בליל א' דפסח מחמת חובת מצה אף שאינה מדין יו"ט. איברא, שבד' כוסות אפשר בחמר מדינה ובמלא לוגמיו. משא"כ בחובת יין דחווה"מ משום שמחת יו"ט. ולכא"ז צ"ל שבמע"ג אין לחזור שמעיקרא נחלקו אם חייב בהזכרה). ולהעיר גם שבגמ' שם משמע שאילו ה' יין מצוי מברכים עליו שהחיינו, ומינה שבאמת חייב ביו"ט, שהרי לא מסתבר שיש לסדר שהחיינו על הכוס בכוס של רשות.

259 ראה או"ח הל' חוה"מ סל"ד. וכן מוכח מל' אדה"ז בשו"ע סי' תקכ"ט ס"ז. וראה גם שו"ת בא"מ ח"ז ס"ג סק"ב. וראה שיחת הושע"ר תש"נ.

260 ראה מג"א סי' תקל סק"א. משנ"ב שם בשעה"צ סק"ד. נימוקי או"ח שם סק"ג. ולהעיר מר"ג דחווה"מ תש"מ בהוספות לשיחות קודש.

261 ונתבאר בארוכה בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ז.

262 ראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

263 ערך חול המועד.

מבצע תורה: "כלום אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושומחים ויגיעו בתורה"²⁶⁴.

אסור להסתפק מעצי הסכך והדפנות כל החג, ואפילו נפלה הסוכה. ואינם אסורים אלא להסתפק מהם, דהיינו שלא יטול מהן שום דבר, אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו²⁶⁵. אבל מותר ליהנות מהן הנאה להשתמש בהם כל תשמיש, כל שאינו מפקיע מעליהם קדושת הסוכה²⁶⁶, כגון²⁶⁷ להניח עליהם חפציו²⁶⁸.

סוכה ניידת

הרוצה לבנות סוכה ברכב, באמצעות דלתות הרכב (דהיינו שפותחים שתי דלתות, הקדמית והאחורית, והצד השני של הרכב מהווה דופן שלישי, או באמצעות שני מכוניות פתוחות אחד ליד השני, ובכל מכונית פתוחה דלת אחת), עליו לוודא פרטים אלו:

א. שחלל הסוכה הוא לפחות שבעה טפחים באורך ושבעה טפחים ברוחב.

ב. שגובה הדלתות עשרה טפחים מהקרקע.

ג. שאין ריוח שלושה טפחים או יותר מתחתית הדלת לקרקע. (וכדאי לחנות ליד המדרכה ולפתוח את הדלתות על המדרכה).

ד. שהדלתות פתוחות בצורה חזקה כך שלא ייסגרו לבד ברוח מצויה.

ה. לכתחילה אין להניח את הסכך ישיר על הרכב משום "מעמיד בדבר המקבל טומאה". ויש להשים על הרכב קורות עץ לייסטים (וכדומה) ולהניח את הסכך עליהן.

ו. שהסכך קשור – לכתחילה בדבר שאינו מקבל טומאה – בצורה שלא יעוף ברוח מצויה.

ז. שאין ארבע אמות סכך פסול – גג הרכב – בין הקיר לסכך (מן הצד). ולא סכך פסול של ארבע טפחים באמצע הסוכה. אם הסוכה קטנה שיש בה רק שבעה על שבעה טפחים פוסל בין באמצע בין מן הצד בשלש טפחים.

ח. שהאוכל מונח על שולחן בתוך הסוכה (שמחוץ לרכב), או בדין, ולא על המושב בתוך הרכב.

264 (ירושלמי, מ"ק פ"ב ה"ג).

265 (שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה).

266 (דלא כש"ת עונג יו"ט או"ח סמ"ט וס' החיים סתר"ל ס"ט שאסור בכל הנאה שאינה בשעת המצוה לפי שחלה קדושת הגוף. וסותר לדברי כמה ראשונים).

וגם לדבריהם, בתשמיש דירה הותר לפי שלכך נתייחדה (ראה גם פמ"ג סתר"ל במ"ז סק"ג. בכור"י שם סק"ג. בני חיל ס"ז. ועוד). וראה שו"ת חבלים בנעימים או"ח סל"א. והאריכו בזה לענין ישיבת נשים וישיבת בעת הגשמים ועוד. וראה הנסמן בס' ויוסף אברהם לאנדא ס"א.

[ומש"כ בשו"ת שבה"ל ח"ז סנ"ח סק"ג לתלות בפלוגתא, ושלרמב"ן במלחמות (ביצה יז, א בדפי הר"ף), אסור – קשה לדחות דברים מפורשים בראשונים מחמת דיוק. וי"ל בפשיטות, שמחמת תשבו כעין תדורו הותר בהנאות שאינן מפקיעין מקדושתה. וראה מנחת שלום יפרח סוכה ס"ב סק"ג. וי"ל בסגנון אחר, דלא אקצ"ל להנאות דירה.

ולהעיר, שבכ"מ בשיחות קודש הובא מאוה"ת (סוכות ע' א'תשה. אמור ע' א'צז) ע"פ הרשב"א (בעבוה"ק ש"ב ס"ו. וראה רשב"א ביצה ל, ב) שהיא קדושת הגוף (וראה לקו"ש ח"ט ע' 357 הע' 26. חכ"ט ע' 496. חל"ב ע' 140 הע' 5). ולכאורה, לדינא נקטינן שאינה קדושת הגוף. וראה קובץ הער"ב חגה"ס תשנ"ט. וע"ז, וי"ל, שגם בקדושת חגיגה האיסור רק בהנאה של כילוי, דבק"ל ליכא מעילה מה"ת (ראה גם שו"ת אבנ"ז סל"ד סק"ח. להורות נתן ח"ז סמ"ט) – ראה הליכות יצחק בורדיאנסקי סוכה ס"א סק"ד. וראה פני הבית הירש סוכה במשנת הבית סכ"א סק"א.

ויש להוסיף, שברשב"א גופא בחידושו שבת כב, א ד"ה אבא דכולהו, כתב להדיא שהאיסור בסוכה הוא כשיש ביטול מצוה כשמסתפק מהם וסותר את הסוכה. ועכ"ל (ראה קונטרס תורת המועדים עטייה ס"ב בהע' ה), דאף דס"ל דאיכא קדושת הגוף כחגיגה, האי כדינ' והאי כדינ', שכמו שחלות הקדושה אינה ע"י הזמנה לחוד, ודלא כבחגיגה, וחלות הקדושה ע"י עשיית הסוכה (שלרשב"א, ישיבה לחוד לא מהני), ה"נ ביטול עשיית הסוכה היא ביטול קדושתה.

ועיי"ש בשו"ת שבה"ל, בהא דסוכה י, ב, שבעה ערה הבאה, דקאי בסוכת גנב"ך. ולהעיר, שמאירי שם שה' בערב סוכות. וראה באו"א בשו"ת בית אב סצ"ח].

267 (ומותר לתלות כובע וחליפה על הסכך או על הדפנות, שאינו מפקיע קדושתה (ראה תוס' סוכה כב, ב סד"ה שנים. מ"מ סוכה פ"ד, הובא במג"א סתר"ל סק"ו).

וכן מותר להשען על דפנות הסוכה. ומותר לשטוח מגבת רטובה על הסכך שתתייבש. (ואין בו משום ביזוי מצוה (ראה פמ"ג סתר"ל במ"ז סק"י, ע"פ סוכה י, א). אבל לא מבפנים (ראה לעיל בליל א' דסוכה בדיני המותר והאסור תוך הסוכה)).

268 (ולא הריח בהם אם הם עצי בשמים, וכל כיצא בזה).

ט. שהסוכה נמצאת במקום שלא מפריע להילוך הרבים.

י. שהסוכה ראויה גם לשינה, דהיינו שאינו מפחד לישן שם בנחת בלילה ממורא הגנבים והליסטים.

יא. עליו להתנות שיוכל להשתמש ברכב לצרכים אחרים גם אחרי שסותר את הסוכה (כדלקמן).

[אפשר גם לבנות סוכה ברכב עם גג נפתח, וכמובן יש ליזהר בכל הפרטים האמורים].

מותר לעשות סוכה בחול המועד, ואפילו בפרהסיא. אבל רק במעשה הדיוט ולא במעשה אומן.

ויש למעט בתפירה ובנין ככל האפשר²⁶⁹.

נחלקו הפוסקים בנוגע לסתירת סוכה בחול המועד²⁷⁰. ובכל אופן, גם להמתירים (ודבריהם

נראה עיקר), אסור להסתפק ולהינות מדפנות הסוכה²⁷¹. ועפ"ז בסוכה ניידת שדפנות המשאית

משמשים כדפנות הסוכה, אין לפרק את הסוכה באם לאחר הפירוק ישמשו הדפנות לצרכים

אחרים. והעצה היעוצה – אף שתנאי בד"כ אינו מועיל – להתנות מראש שאינה נאסרת בהנאה²⁷².

שמירת ארבעת המינים

המניחים הלולב במים, בחולו של מועד מצוה להחליף המים, משום הידור מצוה.

במשך ימי חול המועד מחליפין ההדסים והערבות, כולם או חלק מהם, אבל אין לוקחים בכל יום

ערבה חדשה.

אתרוג שהיה לו פיטמא וניטלה פיטמא²⁷³, ונשאר משהו באתרוג מגולה במקום שהיה מכוסה

בעובי מקצת הפטמא שניטלה, הרי זה פסול **בכל שבעת הימים**. אבל אם לא ניטל כלום מעובי

הפיטמא במקום שהיא מחוברת לאתרוג²⁷⁴, הרי זה כשר. ומכל מקום טוב לחוש במקום שאפשר,

שאם יש לפניו שני אתרוגים שוים בנוי והידור ובאחד מהן ניטל רק השושנתא העליונה וכל

הפיטמא קיימת, יקח אותו שיש בו השושנתא. אבל אם אותו שיש בו השושנתא אינו מהודר

ומפואר כל כך כמו אותו שניטלה ממנו השושנתא – יקח את המהודר ואת המפואר יותר אף על

פי שאין בו שושנתא.

ניטל העוקץ והוא העץ שהאתרוג תלוי בו באילן, אפילו ניטל העוקץ מעיקרו ולא נשאר ממנו

269 ואם אי אפשר לבנות רק במעשה אומן, מותר גם בזה, ואף בפרהסיא. ובתנאי שבניית הסוכה היא עבור דברים שמחוייב לעשותם בסוכה, ואין לו סוכה אחרת משלו, שבאופן זה צריך לבנות רק במעשה הדיוט.

270 מדין הוקצה למצותו (ובתורה אהוהו – שבת כב, א שבמסתפק מעצי סוכה איכא משום ביטול מצוה. וראה מנחת פתים סתר"ח ס"ב (נדפס בהשטות שבסוף חלק אה"ע, ובמהדור"ח – הוא במקומו) לאסור להוציא נוי סוכה אפי' בחוה"מ משום ביטול מצוה, ופי' כן ברמ"א שם. וכש"כ בכגון דא. אבל עיי' שבישוע אדה"ז שם ס"ו ל"מ הכי), ביזוי מצוה, או שצ"ל עשוי לשבעה – ראה עיקרי הד"ט או"ח ס"ב סקס"ח. שו"ת שו"מ מהדו"ג ס"ג סקכ"ח. פי' הגר"י פערלא לסהמ"צ לרס"ג עשין ו. שלחן הטהור סט"ו ס"א. שו"ת צ"א ח"ג סס"ח. להורות נתן ח"ז סמ"ז-מט. אבל לכאז' יל"פ בדעת רש"י סוכה מח, א ד"ה לא יתיר (שדנו בדעתו בכמה מהנ"ל) שאי"ז רק עצה טובה קמ"ל, אלא בגדר כל ז"ע עושה סוכתו קבע. ולפ"ז ביש לו סוכה אחרת לית לן בה. ובכל אופן, בגדו"ז שנבנית ע"מ לסתור בחוה"מ, וכש"כ כשנבנתה בחוה"מ גופא, עדיף טפי.

אבל פשוט שאין סרך איסור משום מלאכה במועד (ראה שו"ע או"ח תקמ"א ס"א ובמג"א ס"ק ג), שאי"ב טורח (ראה שם ס"ב) ומלאכת הדיוט היא, וכמפורש במאמ"ר הובא במשנ"ב רס"י תרלו בבה"ל, אא"כ נאמר שאינו בכלל צורך המועד (ראה שו"ע פס"ז הע' קעז. ועיי' ש' שנשאר בצע"ק. ותמיהני שלא הביאו המפורש בפרש"י שבת מה, א ד"ה עד מוצאי וד"ה ושיון, דליכא איסור סתירה), או בטורח טירחא מרובה. ולמעשה, בכל הפוסקים סתמו בנוגע סתירת סוכה בחוה"מ, ולא נחתו כלל לדיני מלאכה. ודוחק לומר וכולהו מיירי שצריך לעצים או צריך למקומו וכדומה. ובמקום חשש הפסד, בלא"ה אולי יש להתיר, ע"פ שו"ע סי' תקלח ס"א ואילך. ועוד יש לצרף שה"ז סתירת אהל עראי (לרוח"פ, ואכ"מ), ובד"כ גם שלא ע"מ לבנות.

אבל כשסותרו במועד בכדי למעט טרחתו לאחר המועד צע"ג להתיר – ראה גם תשובת בעל עמק התשובה (והשקו"ט מזה) בס' על הפרק (מכון אור ישראל) ח"ג ע' תתסה ואילך.

271 אבל אין בכלל זה כשמפרקה משום הפסד ממונו, שאי"ז בגדר הנאה, שלא אסרו אלא בהנאה מגוף הסוכה. וראה באהלה של תורה ח"ב ספ"ז. על הפרק שם.

272 ובשו"ע אדה"ז סתר"ח סי"ד שבעשה סוכה בחוה"מ מהני תנאי. וראה שו"ת מנחת שלמה תנינא ס"ד. צ"א ח"ג סס"א. מן המים (אייכנשטיין) ביצה סל"ד.

273 אפילו לא ניטל כל עובי הפטמא אלא מקצת העובי נשאר מחובר לאתרוג ומקצת העובי ניטל לגמרי מן האתרוג.

274 ואפילו ניטלה כל הפטמא ולא נשאר ממנה רק גובה משהו, בענין שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה בעובי פטמא משהו זו, שנשתתיר כמו שהיה מכוסה בתחילה כשהפטמא היתה שלמה.

כלום באתרוג שאז נשאר מקומו גומא באתרוג²⁷⁵, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני).

נחלק עלה העליון האמצעי של הלולב, אפילו נחלק בכל אורכו, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני²⁷⁶).

מצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שרוב עליו²⁷⁷ פרודים זה מזה²⁷⁸, שמחמת שנעקרו מעט במקום חיבורם בשדרה נתפרדו זה מזה מעט²⁷⁹. אבל אם רוב עלי הלולב תלויים ואינן עולים עם השדרה אלא אם כן אוגדים אותם הרי לולב זה פסול מן התורה, ואפילו אם לא נעקרו העלים לגמרי מהשדרה אלא הן מחוברים עמו מעט, ואפילו אגד אותם עם השדרה.

נקטם ראש הלולב, היינו עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון, אפילו כל שהוא²⁸⁰ פסול²⁸¹. נסדק תיומת הלולב, היינו העלה העליון האמצעי, אפילו נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שנראו כשנים (כמין Y), כשר. וגם אם נסדקה השדרה תחת עלה זה העליון, דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה, ונתרחקו שני צידי הסדק זה מזה²⁸² עד שיראו כשנים, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני).

הדס שבתחילה היה רובו עבות (=משולש) ואח"כ נשרו ממנו עלים, אם ברוב הקינים של אורך שיעור שלשה טפחים נשתייר בכל אחד ואחד מהם רוב שיעור עבות דהיינו שבכל אחד ואחד מהן נשתייר שני עלים שלמים שלא נשרו הרי זה כשר.

הדס שנקטם ראשו, דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלים יוצאין ממנו, במקום שאפשר למצוא הדס אחר יש להחמיר כדברי האומרים שהוא פסול, אבל אם אי אפשר למצוא אחר מותר לברך עליו ולסמוך על הסברא שהדס שנקטם ראשו כשר.

ערבה שנקטם ראשה, דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלים גדילים בו, פסולה.

נשרו רוב עלי הערבה – בשיעור ג' טפחים – פסולה וצריך להזהר מאד בדבר זה שלפעמים נושרים העלים על ידי תחיבתם לתוך הלולב וגם על ידי נענוע. לכתחילה אין ליקח ערבה שנעקרו מקצת עליה²⁸³ אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו עליה כלום.

אף על פי שכמשו רוב עלי הערבה או שהושחרו, כל שלא הגיעו לשיעור יבשות שהלבינו פניהם כשרה²⁸⁴.

יום חמישי, י"ז תשרי, א' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:49.

(275) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא באתרוג בענין שנתמלאת כל רוחב הגומא דהיינו שלא ניטל כלום מעובי העוקץ במקום שהוא ממלא את הגומא הרי זה כשר אפילו ביום הראשון.

(276) וראה לעיל בדיני רכישת ד' מינים בלוח לערב י"ט.

(277) ודוקא אם הוא בתוך שיעור הלולב שהוא ארבעה טפחים.

(278) ופירוד מועט באופן שאינו ניכר, גם אם הוא ברוב העלים, הוא גם בכלל מצוה מן המובחר (כן מוכח בבכור"י סתרמ"ה סק"א). והמדידה היא כשהלולב מונח בשכיבה, שלמצוה מן המובחר צריך להיות ניכר שהעלים שוכבים זה על גבי זה, וגם אם הוא כך בזמן הנענועים. אבל מה שנראים מפורדים קצת כשמחזיק הלולב זקוף, אין חשש. ומה גם שיעיקר גדר נפרדו עליו היינו מחמת ששהה הלולב על הדקל עד שנתקשו עליו כעץ. אבל בלולים טריים מה שלפעמים נראים פרודים מהשדרה, היינו מחמת רכות העלים שגמישים הם.

אמנם, מנהגנו – כנ"ל בלוח בערב סוכות – להקפיד לכתחילה לבחור לולב שכל עלי הלולב דבוקים לגמרי וצמודים עם השדרה, ומחוברים בקליפה אדומה שבראש הלולב הנקרא "מאך", קארע" או פאסט", באופן שנראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד.

(279) ואם נתקשו עליו כעץ ונתרחקו ונתפרדו מהשדרה עד שאי אפשר לכפותם ולאגדם עם השדרה ה"ז פסול. אבל אם לא נתקשו כ"כ אינ"פ שכל זמן שאינם כפופים הן עומדים מפורדים ומרוחקים זה מזה אף על פי כן הוא כשר.

(280) אם ניכר מבלי צורך לעיין היטב. ובספק אם נקטם – כשר. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תתעה.

(281) ובשעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על הסברא שאינו פסול אא"כ נקטם רוב ארכו של עלה זה העליון, ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון. אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו אפילו בשעת הדחק.

(282) כשפתוח הרבה, ובענין אינו יכול להתחבר.

(283) בכל אורך השיעור של ג' טפחים. ואם ג"ט העליונים שבערבה מכוסים בעלים, לית כן בה.

(284) ובפשטות, גם בזה מצוה מן המובחר להחליף.

בבוקר: נטילת לולב כדאמתמול, ללא שהחיינו. וכן בשאר ימי החג.

שחרית: אין מניחים תפילין בחול המועד. שחרית לחול, יעלה ויבוא. הלל שלם, הושענות ליום ג' "אום אני חומה". קדיש תתקבל. שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. קריאת התורה (1 ספר תורה. 4 עולים). חצי קדיש²⁸⁵. אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש.

שינה בסדר קריאת התורה, כל שקראו העולים בקריאת היום, היינו ביום השני וביום השלישי, יצאו בדיעבד [וה"ה לשאר הימים]. אבל אם לא קראו כולם רק ביום אחד בלבד, בין שקראו ביום השני לבד בין שקראו ביום השלישי לבד, צריך לחזור ולקרוא ולברך לפנייה ולאחריה.

שכח ולא אמר יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מוסף לשלש רגלים (בכל יום – פסוקים מיוחדים לאותו יום. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח). "ומנחתם ונסכיהם" אחרי פסוקי כל יום ויום [וכן בכל ימי חול המועד].

שש זכירות.

תשלומין לברכת שהחיינו למי ששכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום ועש"ק, ח"י תשרי, ב' דחול המועד

בראש האושפיזין: משה רבינו ואדמו"ר האמצעי.

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:50.

סדר התפלה – כדאמתמול. הושענות ליום ד', "אדון המושיע".

הלכתא למשיחא: ממלא חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה עבור ניסוך המים של שבת.

הלכתא למשיחא: אין מוסיפים על 48 תקיעות במקדש. היום היו שם 48: בכל יום היו שם 21. ועוד 9 כבכל יום שיש קרבן מוסף. ו-12 נוספים כבכל יום מחג הסוכות. ו-6 כבכל ערב שבת²⁸⁶.

עירוב חצרות

כשיש ב' בתים בחצר אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר. ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר. אבל התירו על ידי עירובי חצירות.

יש לסדר היום עירוב חצירות, עבור הטלטול מבית לחצר בשבת שבתוך החג, באם הסוכה ממקומת בתוך חצר המשותפת ליותר מבית אחד [וכן כשבדרך מהבית לסוכה נדרש לטלטל בתוך בנין מגורים המשותף לכמה בתים] (כמובן, רק באם לא נעשה העירוב, כנהוג, בערב פסח לכל שבתות השנה).

285 טעה ואמר קדיש אחרי שלישי, יאמר קדיש שוב אחרי רביעי – שו"ת באתרא דרב סי' ל' תתקצ. ונ"ת שם בארוכה (לגבי וחוה"מ פסח. ואתיא בק"ו). אמנם, לסברת האג"מ א"ח ח"א סי' קא יש קצת מקום לחלק. וראה ירושלים במועד' חוה"מ ע' קצז בהערה).

286 כשישראל ביושבן – כ"ה בשו"ע (והדחה"ז) א"ח סרנ"ו. ול' הרמב"ם (שבת פ"ה הי"ח) מדינות ועיירות של ישראל – משמע רק כשהן תח"י ישראל. ובמער"ק שם שגם בבבל תוקעין, באם העיירות של ישראל, וכדמוכח בשבת לה, ב. אבל בס' החילוקים בין אנשי מזרח ובני אי" (סנ"ד) שבני בבל אינן תוקעין. ואולי בזמנם הפסיקו בני בבל לתקוע.

ולהעיר שבתוס' סוכה ג, ב ד"ה דרבנן מ' שגם התקיעות להבטיל ממלאכה הן צורך מקדש שהתירוש משום שבות במקדש, עיי"ה. ועוד להעיר שאי"ז רק בגדר הכרזה, כ"א דין תקיעות ממש, כשאר תקיעות שבמקדש, כדמוכח בתוס' ערכין י, א ד"ה אין שדנו בדיני הפסק.

בטעם שאין תוקעין בזמנינו – ראה כה"ח סרנ"ו סק"א בשם רוח חיים שם. שו"ת רשב"ן א"ח סי' קלז. אורה ושמוחה שבת פ"ה הי"ח. חי' ר' גדלי' שבת ס"א. חוט שני שבת פ"ט סק"א.

[בנוגע למספר שש תקיעות בחוה"מ שאין מניחין תפילין, ול"ש תקיעה לחלוץ תפילין – ראה שו"ת גידולי ציון הורוויץ ס"ד (ובהסכמה בראש הספר) ע"פ חי' הצ"צ לרי"ו (בפס"ד – שנו, ד).

עוד שקו"ט בכ"מ, בנוגע לערב יו"ט (משא"כ בע"ש וערב פסח), אם תוקעים גם להבטיל ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול, כבערב שבת (נוסף לז' שבכל יום), וכן בנוגע לערב יו"ט האחרון, בין חוה"מ ליו"ט – ראה פירש"י חולין כו, ב ד"ה תקיעה. פיר"ח שבת קטו, א בשם רה"ג. פי' הרע"ב חולין פ"א מ"ז. ק"נ ביצה פ"ה סק"א. שפ"א סוכה נד, ב. ועוד – נסמנו באוצר מפרשי התלמוד סוכה נג, ב. קובץ בית הארן וישראל גל' צא. ועשוב איקלע לדי שו"ת שיח יצחק ח"ב שיל"ז ע"ז מכת"י, וראה שם סכ"ז מזה].

[הסוכה עצמה בחג אינה חשובה דירה לאסור²⁸⁷].

לפרטי הלכותיה – ראה הנסמן בהערה²⁸⁸.

כפשוטו, שצריך להיזהר שהמקום מוקף מחיצות כהלכה. כמו כן, באם יש גוי, או מחלל שבת בפרהסיא, או מי שאינו מודה בעירוב ח"ו, הגר בחצר, יש לסדר שכירות רשות ממנו²⁸⁹.

וצריך לברך עליו ברוך אתה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עֲרֹב.

ואומר: בְּדִין יְהִי שָׂאָה לָנֶאֱפֹקִי וְלַעֲיֹלִי וְלַטְלֹטְלִי מִבֵּית לְבִית וּמִחֲצָר לְחֲצָר וּמִחֲצָר לְבִית וּמִרְשֹׁת לְרְשֹׁת בֵּין בִּשְׁבֶּת זֶה וּבֵין בִּשְׁבֶּת זֶה וְלִכְל הַדְּרִים בְּשִׁכּוּנָה הַזֹּאת. ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל וכו'..."

ואימתי מברך? בשעה שמזכה לבני החצר, מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואם כבר זיכה לבני החצר, אעפ"כ היא עובר לעשייתן ועדיין יכול לברך עליו²⁹⁰.

אופן הזיכוי: אחד מבני החצר נותן פת [והרבה נוהגים במצה שנשמרת] משלו [בשיעור כגורגרות (=כשליש ביצה) לכל אחד מבני החצר [כלומר לכל בית²⁹¹], ואם הם יותר מ"ח בעלי בתים, שיעורו מזון ב' סעודות, שהם י"ח גורגרות, שהם כששה ביצים פת] בשביל כל בני החצר אפילו שלא בפניהם, ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר [לכתחילה – על ידי גדול דוקא ולא על ידי בנו ובתו אפילו גדולים אם הם סמוכים על שולחן] דהיינו שהאחר נוטלו בידו ומגביה טפח בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן [ששלוהו של אדם כמונו, ואף שהם לא עשאוהו שליח, מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו]. וכשהוא מזכה צריך לזכות לכל בני החצר ולכל מי שיתוסף עליהם.

משכיר: בעל הבית שהשכיר בית לאחרים או שהשאלים (לזמן בענין שאינו יכול לסלקם תוך הזמן בעל כרחם) צריך לערב עמם ואסור לטלטל מביתו לבתיהם עד שיערבו.

ואם יש לו שם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם²⁹², נעשו כאורחים אצלו והם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב.

הדר עם גוי באותו חצר או בנין: הדר עם הנכרי בחצר ויש ב' ישראלים דרים בשני בתים הצריכים לערב יחד, אין עירובם מועיל עד שהנכרי ישיכר להם רשותו שבחצר²⁹³.

287 וראה להלן בליל שבת חוה"מ דחה"ס ע"ד הוראת כ"ק הרה"ק רלו"צ ג"ע שניאורסאה.

288 ראה בשו"ע אדה"ז שס"ו ואילך.

289 ראה בפרטיות בשו"ע אדה"ז סי' שפב.

290 מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות, ובפשטות, היינו בדיעבד [וד"ת תליא בפלוגתא בה"ד המג"א ואדה"ז] אם לכתחילה אפשר לסמוך לברך אחר הזיכוי מטעם הנ"ל.

והנה, בסידור, בסדר עירוב תבשילין, הזיכוי הוא קודם הברכה. וכבר העיר מזה בקצוה"ש סי' קה בבדה"ש סק"ז. אבל כבר כתבו כמה אחרונים (בדעת השו"ע) שיש לחלק בפשיטות – ראה ערך ש"י ששצ"ה. מני אפרים בומבאך סתק"כ סי' ב. שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' ס"ו. קובץ בית ועד לחכמים שנה ד' ח' ה-ו ע' ד. חמדת אברהם ח"ב סי' ס"ב. והאריכו בזה בכ"מ. והרבו להקשות עמש"כ במשנ"ב שס"ב בב"ה ס"ו ס"ט ד"ה בשעה. וראה קובץ העיר"ב י"א ניסן תשע"ג. ואכ"מ. [זהו נוסף לכך, וג"ז עיקר, שבהנהגת הארז"ל מצינו להדיא לברך קודם הזיכוי. ומש"כ במג"א שס"ו ס"ק דקאי בע"ת – הנה, בכתהארז"ל שלפנינו מוכח דקאי בע"ת, ממש"כ "בכל ע"ש". ויתירה מזו, בשעה"כ מנחת ע"ש דמייך בע"ת. ומפורש יותר במ"ח מס' יום הששי פ"ו מ"ג. וכו"ה בסידורי הארז"ל לרש"ד ולר"א. וראה יד אהרן ששצ"ה. ברכ"כ ששצ"ה. שו"ת ששצ"ד. ערוה"ש ששצ"ו סכ"ה. ניומוי או"ח סק"א. כה"ח שס"ו ס"ק קלד. כה"ח סתק"ז סקע"ז [וצ"ע שהרי הו"ע כתב בדעת הארז"ל דקאי בע"ת]. ואיך שלא יח'ל, הרי בע"ת בריירא לן בסידור דעת אדה"ז לזכות תחילה].

והנה, לא נעלם ממני שכמה ראשונים (ראה אבודרהם הל' ברכות סדר ע"ח. אר"ח הל' עירובין. ועוד) כתבו להדיא לברך אחר הזיכוי, וכ"ד כמה אחרונים (וראה שו"ת מגידות סי' קנד ובפ"י מגד יהודה שם. חלק לוי סי' קנד. וראה נחלת צבי שס"ו סק"א. בני ציון ליכטמאן סק"ב). אבל אנו בדעת אדה"ז קיימין השתא. ואין סיבה לנטות ממש"כ בשו"ע ללא ראי' ברורה. ובסידור שו"ל לאחרונה עם הוראות והדרכות כתבו לברך אחר הזיכוי. וטעמם נפלא ממני. אמנם, בקצוה"ש שם כתב ללמוד מסתימת רבינו בסידורו בנוגע לע"ח שדינו כע"ת. וצ"ע.

291 כ"מ בשו"ע אדה"ז שם. וכ"ה בפ"י רבינו יהונתן עירובין פ, ב. רשב"א וריטב"א שם. מאירי שם. שלה"ג שם. ולהעיר שברמב"ם (עירובין פ"א ה"ט. ה"ז). הי"ז משמע לחלק בין שיתופי מבואות לעירובי חצירות, שבעירובי חצירות הוא לכל בית. וראה תויו"ט עירובין פ"ז מ"ח. מלאכת שלמה שם. ולהעיר מכה"ח שס"ח סק"ד.

292 והיינו כשנמצאים שם חצאי בעה"ב שאין השוכר משתמש בהם כלל.

293 מפני שחששו חכמים שמה ילמדו הישראלים ממעשה הנכרי כשידורו בחצר אחת ובקשו עילה למנוע דירת הישראל עם הנכרי ולכן אמרו שאין עירוב מועיל במקום נכרי ואין ביטול רשות מועיל בנכרי עד שישכיר והנכרי לא יראה להשכיר מפני שישושו לשפשים ויקשה

אבל ישראל אחד הדר עם הנכרי בחצר אינו אוסר עליו²⁹⁴.

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט²⁹⁵.

לא להשרות הלולב במים במשך כל המעת לעת דשבת קודש, אלא אם רק החלק התחתון שרוי במים ויש שיעור מלא שאינו כבוש במים.

מבצע ד' מינים. לזכור להצניע ארבעת המינים במקום משומר לפני כניסת שבת. הלולב ההדסים והערבות אסורים בטלטול בשבת מדין מוקצה²⁹⁶, אבל האתרוג אינו מוקצה לפי שמותר להריח בו²⁹⁷.

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הוגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום²⁹⁸.

מנחה: פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש.

מצוה על כל אדם שיממש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הדלקת נרות (בסוכה, באם אפשר כנ"ל) בשעה 6:04 (18 דקות לפני השקיעה) מאש הדלוקה לפני החג. מברכים ברכת להדליק נר של שבת קודש. טעמה בהברכה או ברכה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ליל שבת קודש, י"ט תשרי, ג' דחול המועד

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). מזמור שיר. ה' מלך. כגוונא. ערבית של שבת. יעלה ויבוא.

שכח יעלה ויבוא, או טעה והתפלל תפלת יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל איש לרעהו: גוט שבת. ולהעיר משיחת ליל ו' דחגה"ס תשמ"ט שיש לפתוח בברכה,

בעיני הישראל דירתו עמו מפני איסור טלטול ויצא משם.

(294) לפי שאינו מצוי שידור ישראל אחד עם נכרי בחצר מפני שיחוש לעצמו שמו יחרגו כי הנכרים חשודים על שפיכת דמים לכן לא הוצרכו לאסור עליו הטלטול משום דירת הנכרי כדי שיצא משם.

(295) וכמפורש גם בשה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. (וראה גם בכת"ק שנתפרסם בקובץ יחי המלך גל' תרמ"ג ע' 14: "הרי בעש"ק זה אינו כ"א בערב דסיום וכו"). אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ס תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

(296) וגם ביור' ראשון שחל בשבת (אף שהוא לפני זמן המצוה ולכאורה ל"ש הוקצה למצותו) – ראה פמ"ג סתרנ"ג במ"ז סק"ג. שם סש"ח בא"א סק"ב. בכור"י סתרנ"ג סק"א. ערוה"ש סתרנ"ג ס"ד. ובלולב, בלא"ה גם לולא ההקצה למצוה, ה"ה כאבן שאין עליו שם כלי והו"ל מוקצה מחמת גופו. ואדרבה, רק המצוה משוי לה לכלי. וכ"מ גם בכס"מ לולב פ"ז הכ"ה (לענין לולב שא"ר לכלום). וראה ט"ז סתר"ס סק"א ובנו"כ שם. אבל רה"פ חלקו על הט"ז. וראה בפמ"ג פתיחה להל' יו"ט ח"ב פ"ג. צפע"נ על הרמב"ם לולב פ"ז הכ"ה. ויש שביארו מחמת הסכר שנקיים המצוה עדיין איכא בשבת (ראה דרוש וחדוש לרעק"א מערכה ח לענין שופר), אף הדומנה לאו מילתא. וראה בארוכה לאיש שלום הירשמן לולב ע' קצח ואילך. שמענתא דשבת מוקצה (עטרת שלמה) ע' שח ואילך.

(297) ואף שטוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה (סדר ברכת הנהנין פ"א ה"ח) – הרי לדעת המג"א (סתרנ"ג סק"א. רס"י תרנ"ג. וכ"ה בחי' הצ"צ קצח, ד) שלא בשעת נטילה מותר להריח בו (אבל ל"מ מן מסתמית הל' בסדר ברה"ג שם. וכדעת להולקין. ואכ"מ). וכש"כ בשבת בשבון החג (מג"א שם. וכ"כ בא"ר שם סק"א, אף שלדעתו אינו מברך גם שלא בשעת מצותו. אבל בפמ"ג סתרנ"ג במ"ז סק"א שלדעת הט"ז גם בשבת אין להריח בו). ועוד ועיקר, שיכול לברך על פרי אחר ואח"כ להריח בו – ראה מג"א סתרנ"ח סק"א וט"ז שם סק"ד.

ומש"כ בעש"כ פכ"ה ע' סב (וראה ערוה"ש שש"ח ס"ז. וסוהר למש"כ בסתרנ"ח ס"ו. שבילי דוד כללי מוקצה סכ"ט. ובאו"א באלף המגן סוס"י תרנא בהגה בשו"ג. ולענין לולב שאינו פרי – פמ"ג שש"ח בא"א סק"ב בשם התו"ש שם סק"ב. חיי"א כלל סו בנשמ"א סק"ב) הנה, סתימת הפוסקים מוכיחה שאינו, שהרי גם בזמנם קפדי. ועוד, שמזה גופא שאינו מקפיד שלא להריח מוכח דל"ה ממח"כ. ועוד, שלדעת אדה"א (סש"ח ס"ד) ל"ש מוקצה ממח"כ בכשמלה. [ובודאי ל"ש לומר דדינו ככשמל"א מחמת גזירת שמה יעביירו, שהרי מלאכתו לאכילה ולהריח, וגם אם אינו עומד לאכילה מחמת איסור אכילה – עומד לריח שלא בשעת המצוה. ועד שיי"א שבשעת המצוה גופא עבידא לריח, שיש להריח בו, ראה ב"ח או"ח סרט"ז ד"ה ופירושו. (ומש"כ במג"א שם סק"ב שהוא דרך דרש – היינו שבנטולו למצוה אין לקחתו לריח, שיעיקרו למצוה, וממילא יש למנוע מחמת ספק ברכה, אבל בודאי הדרך כך להריח בו).

(וגם ל"ד לשופר שאין איסור שבות בנטילת אתרוג כבשופר משום עובדין דחול). ובט"ז סתרנ"ג סק"ג (וראה הגהות חת"ס שש"ח למג"א סקע"ט) קאי בלולב בדיקא. ולא מצינו בשום מקום למיסב סברא שהאתרוג בגדר כשמל"א, וכדמוכח מזה שסתמו הדבר].

(298) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' א"ש"א.

הן "גוט שבת", והן "גוט מועד"²⁹⁹.

בראש האושפיזין: אהרן הכהן ואדמו"ר הצמח צדק.

יש נזהרים שלא לקדש בשעה ראשונה של הלילה דהיינו בשעה שביעית אחר חצות היום, אלא לאחר שעה תוך הלילה. והכוונה לשעה בת ששים רגעים, וע"פ מה שראיתי נוהגין – שש שעות אחר חצות האמצעי. **בנוא יארק, היינו משעה 6:56 עד שעה 7:56**³⁰⁰ (שעון קיין).

אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא³⁰¹ – בלחש³¹⁰. קידוש לשבת. לישב בסוכה.

הפת של עירובי חצרות [באם אין משתמשים בו לשאר שבתות השנה להתיר הטלטול] יש לבצוע עליו בשבת שחרית (ובחצאי-עייגול מוסיף אדה"ז: או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודאי³⁰³) דהואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת³⁰⁴.

שכח ולא עשה עירובי חצרות, הורה כ"ק הרה"ק רלו"צ נ"ע שניאורסאהן³⁰⁵ שבאם כל בני החצר אוכלים בסוכה אחת בשבת, אין צורך בעירוב מפני שהם כאנשי בית אחד, והסוכה עצמה מערבת. כשאין אוכלים בסוכה אחת, יש לשאול רב מורה הוראה איך להתיר הטלטול³⁰⁶.

לטבול פרוסת המוציא בדבש: גם בשבת חול המועד – מהיכי תיתא. ובמק"א מובא שאין טובלים. אבל בלקוטי שיחות מובא לטבול בסעודות דשבת ויו"ט.

299) ולהעניי שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט".

300) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א' תתכד. ובכללות העניין שם, סי' ג' שני.

301) ולכאורה, הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעודא בהדה". (וראה גם אצלנו בלוח ליל א' דר"ה שחל בשבת, אשתדק (תשפ"ד)). [וביו"ט שחל בשבת אומר א"כ אתקינו ליו"ט בקול (ויש שכתב דלג ולא לומר כלל נוסח אתקינו ליו"ט בקביעות שכזו). והארכנו מזה בלוח ליו"ט שחל בשבת].

וכבר העיר, שבהיום יום ליל שבת חוה"מ פסח וסוכות נשמט לגמרי אתקינו סעודתא לשבת. וכן גם בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וכ"ה גם בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151, ובהוצאות ראשונות דהיום יום לגבי ההוראה (דאז) שלא לאומרו. (אבל בספר המנהגים ע' 56 קאי בראש השנה, שאין אומרים נוסח אתקינו ליו"ט). ואמנם, נראה פשוט שהכוונה גם לאתקינו סעודתא שאחריו, ור"ל "דא היא סעודתא וכו'", שאין סברא לומר רק דא היא סעודתא ולא לומר אתקינו שלאחריו. [וראה בס' המנהגים ע' 28 בהערה, שאינו מובן הכפל שהרי אומרים אותו תיכף עוה"פ, משא"כ בסעודה שני']. ולכאורה מוכח מתוכו, שהרי בהוצאות ראשונות דהיום יום בההוראה שלא לאומרו (וכן בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151) פשוט שגם אתקינו דשבת בכלל, אף שלא נתפרש בפרטיות. והה"נ בההוראה לאומרו בלחש. וגם אין מקום כלל לסברא לומר אתקינו דשבת בקול. ועוד, שההוראה לומר בלחש בהיום יום הובאה לגבי שבת חוה"מ, שבלא"ה אין אומרים אתקינו ליו"ט, וממילא אין טעם וסברא שלא לומר אתקינו דשבת. וראה בהערה למחר בקידוש היום.

[אבל יש שפי' בס' המנהגים ה"ל, כפשוטו משמעות הלשון, שר"ל לומר רק דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין בלחש. ומיד לאח"ז אתקינו ליו"ט בקול (שלא לומר ב"פ נוסח "אתקינו סעודתא"). אלא שאי"ז עולה יפה בל' שבהיום יום לגבי שבת חוה"מ, שלא נהגו בחוה"מ לומר אתקינו, ויתן לך – כל זה אין אומרים בשחוה"מ ושבת ויו"ט. ובהוצאה דשנת תשי"ז ואילך שנדפס שאומרים שגם בסעודת היום יש לדלג ולהשמט בקטע אתקינו סעודתא לשבת, ולומר רק חלקו (דא היא וכו'). אבל בס' המנהגים ע' 57 נזכר לומר אתקינו דשבת בקידוש היום בלחש (וכן נדפס גם במחזור לר"ה הן בלילה והן ביום. אמנם, קאי בר"ה שבלא"ה א"א אתקינו ליו"ט). ולהעיר שבהוצאה ראשונה דשנת תשי"ג (בההוראה שא"כ כלל) נזכר בהיום יום דשבת חוה"מ גם ע"ד שבת ויו"ט, ובוה"ל: שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד דא היא סעודתא, ויתן לך – כל זה אין אומרים בשחוה"מ ושבת ויו"ט. ובהוצאה דשנת תשי"ז ואילך שנדפס שאומרים בלחש, נשמט ע"ד שבת ויו"ט. ומקום לפרש, שמה"ט הושמט דוקא בנוגע אמירה בלחש, שלענין העדר האמירה יו"ט וחוה"מ שוים, שא"א של שבת. אבל כשתתחדש לומר בלחש – ד"ל לא יכון בנוגע לשבת יו"ט, שבה אומרים רק אתקינו דיו"ט, ולא של שבת כלל. אלא, שלפ"ז, גם בנוגע לקידושא רבה כצ"ל. ודלא כבס' המנהגים לומר אתקינו דשבת בלחש. והדרא קושיא לדוכתא. והעירני ח"א לפרש, שנשמט בגלל ויתן לך בלחש, שלא שייך ביו"ט. משא"כ בהוצאה הראשונה שנכתב שאין אומרים – זה שייך גם ביו"ט. ומכיון שבמשנה אחרונה הזכיר ויתן לך בלחש, סתם ולא פירש]. והבוחר יבחר. (ולהעיר ממש"כ בס' דרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תקיד (ובכמה דפוסים נשמטו שם שורות אחדות. והכוונה מובנת)).

302) בלחש – כ"ה הלשון (לענין שבת חוה"מ) בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. וכ"ה בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וראה שם ע' 56 (לגבי ר"ג שחל בשבת). וכ"ה הרי"ג ע"ה בהערות אצוניס לסידור עם דא"ח (בקידוש לר"ה, ובקידוש היום בשבת, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תשי"ג (נדפס בסה"מ תשי"ז ע' 26 – לענין ליל ר"ה שחל בשבת). בלחשיה. וראה למען ידעו (שוטערמאן) ע' 97 שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע תיקן בכת"ק וכתב: בלחשיה. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (בכמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכת"ק.

303) וראה בלקוטי שיחות (דלקמן – בהערה 41 שם) טעם הספק הזה.

304) וראה בלקוטי שיחות חלק טז בביחד ד לפרשת בשלח טעם החילוק בין עירובי חצרות לעירובי תבשילין בענין זה.

305) וכ"ה במאירי ערובין עג, א. וראה צדיק למלך ח"ז ע' 240. וראה כתי' שנדפס באוצרות ליובאוויטש גל' כה, כ' מנ"א תשפ"א. והאריך בזה בס' נתיבים בהלכה ומנהג סמ"ה.

306) ראה בשרעים מצוינים בהלכה לאדמו"ר זצ"ל סקל"ה בקו"א.

בנוגע לזמירות לשבת, בשבת חול המועד – ראה בהערה³⁰⁷.

בברכת המזון: רצה ואחר כך יעלה ויבוא. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן לשבת. ולסוכות. אין אומרים הרחמן של יו"ט.

הלכתא למשיחא: החליל [שמחת בית השואבה עם כלי שיר וכו'] אינה דוחה את השבת³⁰⁸.

יום שבת קודש, שבת חול המועד סוכות, י"ט תשרי, ג' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:50.

אין נוטלים לולב בשבת. הלולב ההדסים והערבות הם מוקצים מחמת מצוה.

אסור להוסיף מים ללולב בשבת.

שחרית לשבת. יעלה ויבוא. הלל שלם. בשבת אין מקיפים וגם אין אומרים הושענות. קדיש תתקבל. שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום.

שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין נוהגים בקריאת מגלת קהלת בציבור. ובלשון הרב: "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ [מקומות לקרוא מגלת רות בביהכ"נ] כלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

מוציאין שני ספרי תורה. וקוראים בספר תורה ראשון – שבעה קרואים בפרשת "ראה אתה אמר אלי". אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה]³⁰⁹. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פינחס "וביום הרביעי. וביום החמישי". הגבהה וגלילה לס"ת השני.

הפטרה: מפטירין במלחמת גוג ומגוג ("וה' ביום ההוא ביום בוא גוג") לפי שמלחמת גוג ומגוג עתידה להיות בתשרי. בהפטרה: והתגדלתי והתקדשתי – ע"פ קבלה, הדל"ת בחיריק ולא בפתח. חותמין בברכת ההפטרה "מקדש השבת וישראל והזמנים" לפי³¹⁰ שכל יום ויום מחול המועד סוכות הוא כמועד בפני עצמו³¹¹, אבל אין מזכירין חג הסוכות בתוך הברכה. טעה בברכת

(307) בנוגע לזמירות לשבת – אזמר בשבחיין וכו' – בשבת חוה"מ, וכן ביו"ט שחל בשבת, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנוהגים לאומרים בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. (וראה מט"א שתקפ"ג ס"א. אבל בקצה המטה פי' דקאי בר"ה דוקא. וראה בבא"ח ש"ב בראשית סל"א שחילק כך. אלא שכתב שגם בליל פסח א"א, ושואין לו טעם מספיק לחלק בין פסח לשאר יו"ט. אבל ראה אצל בשר"ת רב פעלים ח"ד בסוד ישרים סי"ג. ובקצה המטה הביא מלקוטי מהרי"ח שאין המנהג כהמט"א. וראה שפתי צדיק לפסח אות עב בנוגע שבת חוה"מ. מנהגי קומרנא אות רפו).

לאידך, ראינו לפעמים מעשה רב, וברבים, לומר (בניגון) "בני היכלא" (נוסף להתוועדות דהשלמה ליו"ט"ש כשבשבת שובה ושבת בראשית שלמחרת ר"ה ושמוח"ת, גם) בהתוועדות דיו"ט שני כשחל בשבת (כן נהגו באחש"פ תנש"א. ונזכר בהערות המו"ל בסה"ש תנש"א ח"א ע' 466. וכן בשוהמ"ס תשכ"ח). ואפשר שבס"ג שאני, שאינה שייכת מעיקרא ליו"ט – ראה זהר חי לזח"ג צד, ב. וילע"ע.

(308) אבל ראה לעיל הלכתא למשיחא בליל א' דחג הסוכות.

(309) מקורות והערות נמצאו בדיני יום ראשון דחג הסוכות.

(310) נתבאר בשר"ת באתרא דרב סל' לח'תמה.

(311) כ"ה בשו"ע אדה"ז סת"צ סט"ז.

ושק"ט בדעת אדה"ז בזה – ראה בשעה"כ סכ"ס ס"ד שדעת אדה"ז בסידורו אינו כן, וגם שבשו"ע רבינו דפוס קאפוטס חסר, והיא הוספת המדפיסים בדפוס זיטאמיר. וראה בשביל חיים על דרה"ח להגרא"ח ע"ה נאה לספ"ד ס"ד (נדפס בסו"ס קצוה"ש ח"ג, ובהוספות לשעה"כ מהדורת תנש"א ואילך) שבסידורו סתם אדה"ו.

אמנם, כ"ה להדיא בהנהגות הסידור לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, בשם כ"ק אדמו"ר הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש. ובס' המנהגים שם הע' 25 שהגהה זו לא היתה לנגד עיני מח"ס שעה"כ. וראה עד"ז באג"מ כמ"ז כסלו תשי"ד (נדפס לאחרונה בהוספה לשיחת י"ג תשרי תשל"ז שיי"ל לקראת ימים הראשונים דחגה"ס תשפ"ג).

וכ"ה ההוראה למעשה בס' המנהגים ע' 68. וראה לוח התיקון לסידור תהלת ה' (נדפס בתשו"ה מחתנות זילברשטרומ כ"ה שבט תשע"ז

ההפטורה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ביחיד, יש לומר גם את ההפטורה הקשורה עם פרשת השבוע, והיינו – ההפטורה לפרשת ברכה³¹². יקום פורקן. אין אומרים אב הרחמים.

מוסף לשלש רגלים, היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו כו', אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו וכו' את יום השבת הזה ואת יום חג הסוכות הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה כו' (וכלל פסוקי שבת "וביום השבת", ושל סוכות "וביום הרביעי", "וביום החמישי"). ישמחו במלכותך, וחותרם "מקדש השבת וישראל והזמנים".

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אומרים "ולקחת סולת"³¹³. שש זכירות.

קידוש: גם בקידוש היום מברכים לישב בסוכה אחר הקידוש (ולא אחר המוציא). סדר הקידוש: בלוח כולל חב"ד נכתב שאומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש³¹⁴. אחר כך: סברי מרנן. בורא פרי הגפן. לישב בסוכה.

שיעור חומש היומי – משביעי עד סוף פ' ברכה, סוף כל חמשה חומשי תורה. "וע"פ³¹⁵ הכלל אז עושין שמחה לגמרה של תורה – ווי מ'טוט עס בשמחת תורה (ווען מ'פארענדיקט חמשה חומשי תורה) – איז מובן, אז ביום זה איז דא מעין השמחה פון שמחת תורה".

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים.

התמיד קרב בשבת שבתוך החג בשנים עשר כהנים (התמיד עצמו – בתשעה, ושנים בידם שני ביכי לבונה של לחם הפנים, וביד אחד – צלוחית של מים).

כל שבעת הימים החליל מכה לפני המזבח. חליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת.

בזמן הבית, אין מצות ערבה דוחה שבת. אבל יתכן שלעתיד לבוא כשיתבטלו כל עניני גזירות יקיימו מצות ערבה גם בשבת³¹⁶.

מנחה: ואני תפילתי כבכל שבת. קריאת התורה (פ' ברכה). מנחה של שבת, יעלה ויבוא. אין אומרים צדקתך.

מוצאי שבת

בראש האושפיזין: יוסף הצדיק ואדמו"ר מהר"ש.

ע' 49.

וראה מש"כ הגהות בעל פת"ע בסו"ס סדר התקיעות, נדפס גם בקובץ יגדית ירות"ו גל' ה' ע' 42, ונעתק בקיצור בהגהות לסידור רבינו הזקן פ"ט (הערות לשעה"כ) ס"מ. ועיי"ש במש"כ בעל שעה"כ שחסר בדפוס קאפוסט בשו"ע אדה"ז, שבודאי לא הוסיפו מדעתם. ובפסקי הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סקס"ד, ונעתק גם בהגהות לסידור שם סמ"א, שכתבו המדפיסים דשו"ע אדה"ז שנמצא חרות על גליון המהמבר, ומפורש שהוא מכת"ק אדה"ז בעצמו.

ולהעיר ממעשה רב בשבת חוהמ"ס תשנ"ב, שחתם רק מקדש השבת (ראה קובץ העו"ב ויצא תשנ"ב ע' 34).

(312) כ"ה בר"ד משיחת ליל הושע"ר תשמ"ה (מסרת הקלטה): "מנהג ישראל וואס נשיא דורנו האט ארויסגעגעבען, אז בשבת ראש חודש, אדער על דרך זה בשבת חול המועד, וכיוצא בזה, וואס בגלוי זאגט מען דאך מערניט ווי דער הפטורה פון חול המועד סוכות, אדער דער הפטורה פון ראש חודש [והיינו, הפטורה של] "מדי שבת בשבתו", בנוגע אבער פאר זיך זאל מען אויכעט זאגען די הפטורה פארבונדען מיט פרשת השבוע. אף על פי וואס די משנה זאגט אז מפסיקין – איז דאס אבער בנוגע צו קריאה בציבור מפני טירחת הציבור, וואס פאר א סיבה ס'זאל ניט זיין, בהנוגע אבער לעבודת כל אחד ואחד קען מען דאך זאגען ביידע זאכען".

ובדוחק י"ל דקאי רק להמנהג שאומרים שמו"ת גם בע"ש שחל בחוה"מ – ראה לעיל בלוח לע"ש בהערה.

(313) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

(314) ושם נתפרט: אומרים מזמור לדוד, אתקין, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן בלחש. (וכ"ה בספר המנהגים מנהגי ר"ה ע' 57 בהערה).

(315) הבא לקמן – מסה"ש תשנ"ח א"א ס"ע 47.

(316) ולהעיר מהמענה בקשר עם שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח – נדפס בריש ס' מעייני הישועה הוצאה חדשה.

מוצאי שבת בשעה 7:02.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, יעלה ויבא. קדיש שלם. אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש. אחרי קדיש שלם אומרים עלינו. שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הבדלה: אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה³¹⁷ צריך לזוהר שלא יביאו לחם לשלחן קודם הבדלה. ואם הביאו צריך לכסותו במפה עד אחר ההבדלה³¹⁸.

המבדיל על הכוס צריך ליכנס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם.

נוסח ההבדלה כרגיל (עם נר ובשמים³¹⁹). "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה ואמר "המבדיל בין קדש לקדש" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ההבדלה על יין [דוקא] מברכים לישב בסוכה³²⁰.

(317) אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד אינו צריך לכסותו.

(318) שלא יראה הפת בושתו, שהרי מן הדין היה צריך להקדים ברכת הלחם לברכת היין כשרוצה לאכול מיד, לפי שהוא מוקדם ליין בשבח ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ועשורה וגו', אלא שעשוי אינו יכול להקדימו והרי זה בזיון לו, לכן יש לכסותו.

(319) ע"ד חיוב בשמים במוצ"ש חוה"מ בכלל – כ"ה סתמת הפוסקים. ומפורש הוא במאירי פסחים קב, ב. וכן מוכח מהשקו"ט בראשונים בהדס של מצוה להבדלה בסוכות במוצ"ש (ראה אבודרהם סדר מוצ"ש. שו"ת הרשב"א סקס"ז – הובא בב"י סתנ"ג. או"ז ח"ב הלכות חנוכה סכ"ח. ועוד. וכו"ה בדר"ה סצ"ה ס"ב). וכו"כ במנהגי מהרא"ק סוכות סנ"ה. וראה בארוכה בשו"ת עולת שמואל פלורנטיין סי"ב. וברור חיים סתק"ל סק"ב הביאו, וכתב שכך נהגו בכל תפוצות ישראל. וצ"ל שחיוב שמחת יו"ט בחוה"מ אינו משיב הנפש כ"כ כביו"ט. אבל להעיר שצ"א לחזור אחריהם בדרך שמחזירים אחר המצות. וראה גם שו"ת זהב שגא סט"ז למנהגם. ולהעיר גם מלשון שו"ת הרדב"ז ח"ב סתר"כ. וראה פסקי תשובות סתצ"א הע' 11. סרצ"ה ע' 9. שושנת יעקב רפפורט סכ"ה.

ובלוח יומי לימי הפסח הארבעה בענין חובת בשמים במוצ"ש חוה"מ.

(320) וכן מעשה רב. (וראה סה"ש תרצ"ג ע' 142. ושם: אלא שה' בדעת – וכן ה' – לאכול אח"כ סעודת הערב. ובסה"ש תרצ"ג ע' 84: כיון שזוהו יין, ואח"כ הרי נאכל מה שחייבים לברך ע"ז לישב, א"כ צריך שתברך, אבל בחשאי. אבל ראה בשו"ת אמרי הלכה ומנהג סי"ט, שבשנת תשל"א קיבל מענה בנוגע להנהגה שראה לאכול מזונות מיד אחר הבדלה בכלל (לסמוך הבדלה לסעודה), ובפרט בסוכות לסמוך ברכת לישב בסוכה לסעודה, האם טוב לנהוג כן – שב"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע לא נהג כן, והרי מעשה רב. ואולי קאי רק אתחילתו בנוגע לכל הבדלה במשך השנה, או שהיו שינויים בזה). ולפי המסופר כן הורה גם בסוכה 770. אלא ששם הוא בסוכה שלא אכל בה היום. אבל להעיר ממעשה רב וברבים לברך בהבדלה אחרי ההתעודות ביום ב' דחה"ס (עד שנת תשל"ו).

[וזאת למרות שלא יצאו כלל מהסוכה (רק למעריב, לפעמים). אמנם, נמצא תח"י הקלטה מההבדלה דמוצאי יו"ט תשכ"ג, ולא שומעים ברכת לישב בסוכה כלל, והוא פלא. אבל נראה קצת שנחסר חלק מהקלטה. גם אפשר שה' בחשאי כההוראה בסה"ש תרצ"ג שם, אף שכו"כ מעידים בשמענו בבירור ובקול. וראה יומא הרמ"מ משנה ה"ל). ואולי גם היו בזה שינויים.

ולהעיר מא"מ מבוטשאטש סתר"ל ס"ח: בסעודה ג' ביום א' דסוכות שחל בש"ק בירכתי לישב בסוכה כי בשחרית כיונתי להדיא שלא לפטור בברכה כי אם עד סעודה ג'. וראה שו"ת מנח"י ח"ט סי' קסג סק"א בנדו"ז ממש, כשעידו ס"ג בסוכה שבחצר ביהכ"נ ואחרי ברהמ"ז עולים לביהכ"נ להתפלל מעריב וחוזרים לסוכה לעשות הבדלה, שכתב ע"פ א"ה הנ"ל, שנוון לכוון בהדיא בברכה שבידך בסעודה הקודמת שלא לפטור בברכה רק עד שיצא להתפלל, אף שחיוור תיכף אחר התפילה לעשות הבדלה, ואז יכול לברך לישב בסוכה על הכוס של הבדלה. (וראה גם הליכות אבן ישראל פ"ל סכ"ג). ובב"ב סוסי' תרמ"ג ס"ל יתר על כן, דאף אם לא יצא מן הסוכה כלל כל היום אפילו הכי כשחזור וסועד חוזר ומברך לישב בסוכה, דכל אדם דעתו מן הסתם שלא תהא ברכת לישב בסוכה פוטרתו אלא עד שעה שיהא חוזר וסועד כי אז יחזור ויברך. אבל לדינא לא קייל"ה הכי. ובמג"א סתר"ל סק"ז הקשה על הב"ח דאטו מי שיש לו ציצית בבגדו ויכוון שלא יפטרנו בברכתו אלא עד חצות וכי יחזור ויברך בחצות, וכתב שיש לחוש לברכה לבטלה. ובאהרונים כתבו ליישב דעת הב"ח בכמה אנפי. (וגם הקשו שהמג"א סות' א"ע למש"כ בסמ"כ סק"ב דמהני כוונה בברכה כה"ג. ואכ"מ. וראה בכור"י סתר"ל סקט"ו ובתוספת בכורים שם, בכיו"ב, לברך בשו"י"ט באכילת פה"ב אחרי קידוש היום, גם למ"ד שאין לברך על פה"ב, שמסתמא אין מכוונים לצאת בסעודת הלילה אלא עד לשעת קידוש היום, וה"ש כיון שהלילה מפסיק). ועכ"פ, בכה"ג דאיכא כמה לטיבותא, שיצא בינתיים, וגם מכוון להדיא בהיפך כוונה שלא להוציא מה שידעל אח"כ (ולא רק בסתמא כסברת הב"ח, ואף גם זאת, שאי"ז רק באופן שמכוון להוציא בברכתו רק מה שידעל בסעודה זו, ש"א בדעת המג"א לחלל בכה"ג בין המכוון לפטור רק עד זמן מסוים למכוון בהיפך כוונה שלא לפטור אח"כ, ומיישבים עפ"י הא דשו"ע או"ח סי' קעד ס"ב (שצ"ן לזה בהגהות רעק"א למג"א). וראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתנז, ושם סי' כ"א'תשצא). וכש"כ כשגם הפסיק בתפלה, שבאותה שעה אינו יכול לאכול, וגם אסור לאכול לפני הבדלה (אף שבמתפלל באמצע סעודתו לדינא ל"ח הפסק. וגם בהגיע זמן הקידוש באמצע סעודתו ופורס מפה ומקדש, שנחלקו הדעות אי חשיב הפסק לברך המוציא עוד פעם – קייל"ו שלא לברך מספק, וכן הדין בהבדלה שאינו חוזר ומברך. אבל רוב במש"ב סתר"ל סקמ"ז בסעודת סקצ"א שגראה מדבריו דחיי לאצטרופי הדעות דתפלה הוי הפסק, וגם הדעות שמברך על כל אכילה בפ"ע, והדעות שעכ"פ ביציאה מועטת מברך), ואף גם זאת שהפסיק בדבר שלא רק שפטור מסוכה אלא שמצות תפלה דוקא חוץ לסוכה (משא"כ בשאר מילי, וכמספר עם חבירו שצ"ל בסוכה), אפשר דגם למג"א מהני.

ובאמת, המג"א עצמו כתב בסתר"ל סק"ז שבהולך אפילו באמצע הסעודה להתפלל וחוזר צריך לברך עוד פעם לישב בסוכה, אף דלדיד' צ"ל "יציאה גמורה לעשות עניינו שלא לחזור לאלתר" (ונתקשו בכלל בהבנת דעת המג"א מאיזה טעם מברך שוב, ועוד שבציצית מפורש במג"א ס"ח סק"ח דהליכה לביהכ"נ ל"ה הפסק – ראה חמד משה סתקפ"ק ס"ב. מחה"ש שם. שבילי דוד סתר"ל סק"ה. ויש שר"ל דקאי בין סעודה לסעודה דוקא, ולהסבירא שבכה"ג גם בהפסק מועט סגי (ראה בכור"י סק"מ). אבל במג"א לא נראה שחילק בדבר. ובשו"ע אדה"ט סט"ו מפורש שגם בזה צ"ל הפסק גמור דשעה ושתים). ולמג"א בא"ה שם (וכ"ה במש"ב בשעה"צ שם) היינו אפילו בהפסיק

ברכה אחרונה: מעין שלש ("על הגפן"). אומרים "זכרנו לטובה ביום חג הסוכות הזה".

ויתן לך – בלחש.

המבדיל על היין³²¹ ורוצה לסעוד מיד: אם לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה אחרי הבדלה³²², וגם אין בדעתו לברך ברכת המזון על הכוס, צריך לברך אחרי היין של הבדלה³²³ על הגפן. שכח ולא בירך לפני הסעודה, ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון – צריך לברך תחילה על הגפן, קודם ברכת המזון. אבל אם שכח ולא בירך על הגפן, ולא נזכר עד אחר ברכת המזון – לא יברך על הגפן אחרי ברכת המזון, שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד³²⁴. ואם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס – אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה³²⁵.

בשיחת ליל הושע"ר תשנ"ב (שחל במוצאי שבת): ובנוגע למעשה בפועל, כעת הולכים מיד לחגוג את שמחת בית השואבה. ואלו שלא עשו עדיין הבדלה יבדילו קודם, ומיד לאחר מכן ימשיכו בשמחת בית השואבה ביתר שאת וביתר עוז. ובמילא יצטרכו לשאול רב בנוגע לברכה אחרונה על היין, האם צריכים לברך תיכף מיד, או שמכיון שממשיכים מיד כסעודת שמחת בית השואבה, נפטר גם היין בברכת המזון שלאחרי הסעודה³²⁶. ובכל אופן, לכל הדעות ולכל המאמרים ולכל הפסקי דינים – הרי, עכשיו הוא הזמן, תיכף ומיד בזמן זה (בסיום יום השבת), שיבוא הזמן ד"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

מלוה מלכה. [בשיחה הנ"ל: "סעודת שמחת בית השואבה"]. בנוגע ברכת לישב בסוכה בסעודת הערב שלאחרי הבדלה: אם יצא מן הסוכה לאחר האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתיים, או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט.

יום ראשון, כ' תשרי, ד' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:51.

להתפלל מנחה או מעריב (ומוכח דס"ל שאינו מחמת שינוי מקום לחוד). אלא לדלדל אפרש שהשיעור הוא פחות מ"שעה או שתיים". אבל אפשר לומר שהוא מחמת ההפסק בהליכה ובשינוי מקום ותפלה גם יחד, וס"ל שבתפלה שפיר ה"ז היסוד גמור (וכ"מ בהרצאת הדברים במג"א גופא. וראה גם בחי"א כלל קמ"ז סי"ד. והוא כדעת המג"א סי' קע"ג שצריך לחזור וליטול ידיו. וגם בשו"ע אדה"ז שם ס"ז שהכריע כשאר האחרונים שחלקו על המג"א בזה – משמע עכ"פ שבהולך לביהכ"נ ואינו מתפלל בביתו חייב ליטול ידיו עוד פעם (אף שלענין ברכת המוציא ל"ה הפסק). וז"כ במשע"ב שם סקמ"ז). אבל אדה"ז השמיט דברי מג"א הנ"ל בהולך לביהכ"נ. ואפשר שטעמו דסבר דמיידי דוקא ביציאה גמורה דשעה ושתיים, וממילא הוא כבר בכלל דבריו שלפנ"י.

ויש להוסיף תבלין, שמצות הבדלה היא חיוב מחודש דסוכה, שבסעודה שלפנ"י אי בעי לא אכיל, משא"כ הבדלה שמחוייב בה. ודמי למקדש מבוע"י ובירך לישב בסוכה ושהחיינו שחזור ומברך לישב בסוכה (ראה בכור"ט סתור"ט סקכ"ב), אף אם קיים מצות סוכה בזמן התוספת (ושק"ו"ט בזה – ראה הנסמן לעיל בדיני הדלקת נרות בסוכה בהערה לגבי ברכת שהחיינו שוב בקידוש), מחמת שאינו פוטרת חובת סוכה בלילה שמחוייב לאכול – ראה ברכת רפאל רובינשטיין סוכות סי"ד].

(321) הבדיל על חמר מדינה, מברך ברכה אחרונה בכל אופן.

(322) ואם בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, ואפילו אין בדעתו בפירוש לשתות יין אלא שדרכו לשתות יין בסעודה, וכגון בסוכות שמצוה לשתות יין משום שמחת יו"ט (נשחשב שדעתו לכן), והבדיל על שולחנו דהיינו סמוך לסעודה ובמקום סעודה, נחלקו הפוסקים בדבר אם צריך לברך על היין שבתוך הסעודה. ויש לחוש לכתחילה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה – יכוון בדעתו שלא לפטור בברכת בורא פרי הגפן היין שבתוך הסעודה. וצריך לברך ברכה אחרונה מיד, ואין לו לקבוע סעודה קודם שיברך ברכה אחרונה שמחוייב בה. ובדיעבד כשלא כיוון לכן א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, שספק ברכות להקל. ואינו מברך על יין הבדלה ברכה אחרונה כלל (שנפטר בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה ששניהם הן שתיה אחת כיון שנפטר בברכה ראשונה אחת).

ואם הבדיל על שולחנו ממש, אחר שקבע עצמו לסעודה על השולחן, פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל, ואינו מברך ברכה אחרונה על היין לפני הסעודה. (כ"ז משו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ה – ז ובקו"א שם. אבל בסדר ברה"ג השמיט ד"ז. ונתחבטו בזה בכ"מ. וכנראה נרמז לזה בשיחה דלקמן בפנים. ולמעשה, אם מכוון בדעתו כנ"ל יצא מכלל ספק, ולאידך, כשלא כיוון – למעשה אינו מברך משום סב"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתנן בין השיטין בד"ה גם אפשר שהצבנו ציונים בדבר).

(323) הואיל ואינו מתכוון לפתוח תאווה המאכל אלא למצוה בלבד.

(324) שנפטר בדיעבד בברכת הון שבברכת המזון לפי שהיין סועד הלב ג"כ.

(325) שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון.

(326) ראה שו"ע אדה"ז שם. סדר ברכה"נ פ"ד ה"ח – ט. שם הי"ב.

סדר התפלה – כשאר ימי חול המועד. באמירת הושענות אומרים אומרים "אדם ובהמה" (הושענות ליום ה') וגם "אדמה מארר" (הושענות ליום ו'), אבל אין מקיפים אלא פ"א. שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת וזאת הברכה, בפעם השני'.

ליל שני, כ"א תשרי, ה' דחול המועד – ליל הושענא רבה³²⁷

בראש האושפיזין: דוד המלך וכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע³²⁸.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט.

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה. ונתבאר בשו"ע אדה"ז³²⁹ שאף שבליל ערב יום טוב יש להקל, בהושענא רבה שהוא ליל דין יש להחמיר. [ואף שיש מקום לומר שבדיקות דם אינן בגדר הקזת דם, וכבר האריכו אחרונים בזה – מ"מ, בהושענא רבה, שהוא יום דין, יש מקום להחמיר³³⁰].

לאמר איש לחבירו "גמר חתימה טבא", "פתקא טבא" וכיוצא בזה – לא נהיגין כן. אבל נזכר (הענין) כמה פעמים בשיחות קודש דליל הושענא רבה.

"איתא בזהר (שאומרים בליל הושענא רבה) "ביומא שביעא דחג . . . פתקין נפקין מבי מלכא" . . . מובן שגם הושענא רבה הוא אותו ענין של ראש השנה . . . שיום ערבה (הושענא רבה) הוא אותו ענין כמו יום תקיעה (ראש השנה) ובשניהם "ואותי גו' ידרושון" – ראה בארוכה שיחת ליל שמחת תורה תש"ט". (ועד"ז בכ"מ).

באור התורה: ³³¹. "יום הושענא רבה והיינו עשיית הכלי כדי להיות הקליטה בשמע"צ³³². ובמקום אחר³³³ מביא ממגלה עמוקות³³⁴ בפ' הפסוק "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה" שחמשים יום כמנין "לך" זהו מ"ח אלול עד הושענא רבה גמר החתימה הם ימי התשובה זהו "ויהפוך" כו' "גם את" ר"ת אלול תשרי "גם את" להפך מבחי' "גם את זה לעו"ז עשה אלקים".

בספר שערי תשובה לאדמו"ר האמצעי³³⁵: "זהו בחי' החותם הניתן לאדם בהושענא רבה לשומרו מחיצונים כל השנה והוא המגין על אור וחיות הנשמה וגם על חיות הגוף לבלתי יזק ממזיקים רעים בגשמיות בגופו ובממונו . . . אך ע"י החותם ניצל מכל מקטרג ברוחניות למעלה על חיי נשמתו ומקטרגים גשמיים למטה לחיי גופו ואדרבה יעזרו לאדם להכניע ולהפיל שונאיו הרוחניים וגשמיים (כמו ברצות הוי' דרכי איש גם אויביו כו' וקטיגור נעשה סניגור ונהפך השונא לאויב³³⁶ כו')."

בכמה שיחות קודש³³⁷ שיש להוסיף בשמחת בית השואבה³³⁸ בריקודים וכלי זמר יותר מכל ליל החג, ועד להוספה שלא בערך, דכיון ש"מעלין בקודש", צריכה להיות שמחת בית השואבה דלילה זו באופן של הוספה לגבי כל הלילות שלפנ"ז. וענין זה מובן בפשטות, כי שמו של יום זה המתחיל כבר בלילה זה,

327 ע"ד ב' הנוסחאות "הושענא רבה" (בה"א – בלשון הקודש) או "רבא" (באל"ף – בלשון תרגום), ראה שיחת ליל הושע"ר תנש"א. בביאור מעלת הושענא רבה, להיותו שביעי, "כל השביעין חביבין" – ראה שיחת הושענא רבה תשמ"ז.

328 ולהעיר בנוגע להאושפיזי דהושענא רבה, מאופן נוסף בחשבון שבעת האושפיזין (בשיחת ליל ד' דחג הסוכות תשנ"ב), ששבעת האושפיזין הנ"ל מתחילין מאדמו"ר הזקן. ועד"ז הוא ביומן משנת תש"ז: היום [כ' תשרי] אחרי שחרית . . . בזמן זה מסר הרחמ"א שי חדקוב בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היינו [כ' תשרי] איז דעם רבי'נס אושפיזא."

329 סתס"ח סכ"ב"כ"ג.

330 ועל דרך מה שהחמיר אדה"ז בשולחנו "או"ח תס"ח סכ"ג) לענין אחר עד"ז לגבי הושענא רבה מטעם זה.

331 חקת ע' א'תרמו (ע"פ הרהר).

332 וראה בשיחת ליל הושע"ר תש"ו בביאור הענין דהושענא רבה כהכנה לשמיני עצרת, ושוב מתחיל כבר הקליטה דשמיני עצרת.

333 אוה"ת פ' תצא ע' תתקפ.

334 אופן קז

335 פג, ג.

336 כ"ה בפנים. ולכאורה צ"ל: לאוהב.

337 ראה שיחת ליל הושענא רבה תשמ"ב, תשמ"ג, תשמ"ה, תשמ"ח. ועוד.

338 בגוף הענין דשמחת ביה"ש בליל הושע"ר – בכ"מ נהגו שאין עושים שמחת ביה"ש בליל הושע"ר, אף שבמקדש החליל חמשה וששה. וכ"כ במנהגי הק"ק בית אל יכ"ץ בראש ס' דברי שלום להרא"ש מזרחי ס"ב. דרכי חיים ושלום סתשפ"ט. ובמשמרת שלום סוסי' מה כיון שצ"ל משנה תורה ותהלים. אבל בכ"מ שהגר"א עשה בליל הושע"ר, והובא גם במשמ"ש ש.ס. וכ"ה בדרכי חיים במנהגי הרה"צ מצאנז סק"ח. ועוד שם במשמ"ש, שביביה"נ של אבוה"ק היו המדקדקים נוהגים לזמר ולרקוד בין ספר לספר שבתהלים בליל הו"ר לצאת שמחת בית השואבה.

"הושענא רבה", מדגיש את העילוי המיוחד דיום זה לגבי שאר ימי חגה"ס. וגודל העילוי דהוש"ר מודגש עוד יותר בתפלות הנוספות דיום זה. ובפרט ע"פ המבואר בזהר (וגם בנגלה דתורה) אודות גודל העילוי דהוש"ר, כולל המבואר בזהר שאומרים בתיקון דליל הוש"ר: "בההוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודיהו". לאידך גיסא הרי בלילה זו, ליל הושענא רבה, ישנם כמה ענינים נוספים מלבד הענין דשמחת בית השואבה, כמו תיקון ליל הושענא רבה, אמירת תהלים ויהי רצון כו', מאמרי זהר וכו"ב. ומובן שענינים אלו דורשים משך זמן, ולא עוד אלא שיש לעשותם מתוך שימת לב וכוונה כו', ככל עניני העבודה שצריכים להיות "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". ומכיון שכן, הרי במשך הזמן שצריכים להקדיש לענינים המיוחדים דליל הוש"ר, שהם ענינים עיקריים בזמן זה, ענינים שהזמן גרמא אי אפשר לעסוק בשמחת בית השואבה (כולל אמירת השיחה בנוגע לשמחת בית השואבה) שהרי ע"פ הלכה אי אפשר לחשוב שתי מחשבות בבת אחת. ולכן בהכרח לומר, שבליילה זו יש נתינת כח מיוחדת לפעול את כל הענינים דשמחת בית השואבה, כולל ההוספה דלילה זו לגבי כל הלילות דחג הסוכות, באופן דמועט המחזיק את המרובה, כפי שמצינו בכמה עניני קדושה, היינו שמשך זמן מועט בכמות ביחס למשך הזמן דלילות שלפנ"ז מחזיק את המרובה, כל השטורעם דשמחת בית השואבה בלילות שלפנ"ז ובאופן של הוספה, מעלין בקודש. ולכן צריכים לנצל את הזמן המוגבל לשמחת בית השואבה, הן לפני אמירת משנה תורה, הן בין אמירת משנה תורה לאמירת תהלים (כי אמירת תהלים מתחילה לאחר חצות, ולכן אפילו אלו שמאריכים באמירת משנה תורה עדיין ישאר להם זמן פנוי לשמחת בית השואבה בין אמירת משנה תורה לאמירת תהלים), והן לאחר אמירת תהלים, ולהשתדל שאיכות השמחה, שמחה גדולה ביותר, תמלא ותשלים מה שחסר בכמות השעות המוקדשות לשמחה זו ביחס ללילות שלפנ"ז, ולא רק באופן של תשלומין, מילוי החסרון, אלא גם באופן של שלמות.

נוהגים כל ישראל להיות נעורים בליל ערבה [הושענא רבה] לעסוק בתורה, כמו שנדפס הסדר, לפי שבחג גדונין על המים שכל חיי האדם תלויים במים, והיום הוא יום האחרון של החג, והכל הולך אחר החתום.

קורין³³⁹ תיקון ליל הושענא רבה: כל ספר משנה תורה [חומש דברים]³⁴⁰, ספר תהלים ומאמרי הזהר [נדפסו ב"תיקון"]³⁴¹.

הטעם לקריאת משנה תורה נתבאר בכתבי האריז"ל³⁴² לפי שאז הוא זמן החותם השני³⁴³ וחותם זה הוא משנה של הראשון, ומשנה תורה היא במלכות. ונתבאר שם, שהחותם הוא מן ג' מילואים של שם אהי³⁴⁴, ועם ג' כוללים שלהם בגימטריא משנה. וקוראים אותו קודם חצות, לפי ש"עיקר הדין יידון ונגמר בחצות הראשון של ליל הושענא רבה, ואז בעת חצות הלילה נגמר החותם להחתם במלכות שבה נגמר הדין". [ויש שכתבו לפי ששם עיקר אהבת ה' ויראתו].

חומש דברים נאמר ביחיד – בסוכה³⁴⁵, וקודם חצות. גם פרשת ברכה אומרים רק מקרא ורק פעם אחת.

(339) גם הנשים – כ"ב בשו"ת רב פעלים (ח"א סוד ישירים ס"ט). וכמדומה, אין מנהג ברור אצלנו בזה. וכו"כ נוהגות רק באמירת תהלים. ולהעיר ממש"כ שם בסו"ד, שהקפות של הושע"ר וחבטת הערבה עושים רק הזכרים. ואצלנו, גם הנשים עושות חבטת הערבה. ואולי כוונתו רק להקפת הבימה (שבגמר ההקפות חובטין הערבה).

(340) עם טעמי המקרא (אם אינו מבלבל הכוונה) – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח"ש.

(341) ושיעורית ליל הושע"ר תשמ"ג (חלקו נעתק לעיל) נזכר גם אמירת יהי רצון וכו'.

(342) שעה"כ ענין סוכות דרוש ו. ועוד.

(343) חותם החיצון, במלכות, בסוד "חותם בתוך חותם", בהמשך לחתימה בנעילה דיו"כ, חותם הראשון, הפנימי, בידוד, לאחר סיום בנין המלכות בעשי"ת. והוא בכ"מ בדא"ח – ראה תורת חיים בשלח רלג, א. ונתבאר בדרוש מהצ"צ, בפלח הרמון ויקרא ע' רמ. וראה בסה"ש תורת שלום ע' 26.

(344) בלי הפשוטים – ק"מ, קכ"ב, ק"ל.

(345) מנהג כ"ק אד"ש – מפי השמועה. וכ"ה בכ"מ (מנהגי חת"ס פ"ח סט"ו). משמרת שלום סמ"ה בסופו (ע"פ סוד). שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישירים ס"ט. וראה בח"י חגה"ס פ"ו במעלת לימוד ספר דברים בסוכה דוקא).

ובפשטות, כן צ"ל ע"פ דיו, ש"כל שבעת הימים צריך לקרות וללמוד בתוך הסוכה" (אלא אם כן קורא ולומד בבית המדרש, או אם הוא מבין ומדקדק כשלומד, שיכול ללמוד חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו. וכן בלומד מתוך ספרים הרבה, שא"פ להכין להם מקום בסוכה בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם מסוכתו בעת האכילה ולחזור ולהניסם בעת הלימוד) – ראה שו"ע אד"ה" סתרל"ט ס"ד, עיי"ש הפרטים. וראה א"א מבוששטש סתרל"ט ס"ט, להחיר קריאת משנה תורה בביהכ"נ, שה"ז בדרד מצטער להיות לבד בסוכה.

ולהעיר ממשמעות שיחת ליל הושע"ר תשמ"ט שלימוד משנה תורה הוא בביהכ"נ לפני אמירת תהלים, עיי"ש שבליל הושע"ר מחברים משנה תורה עם ספר תהלים ללא הפסק ביניהם. ובהמשך: אף שבכמה קהילות בישראל נוהגים להפסיק ביניהם באכילת תפוח מתוך דבש. ושם: שבח"ד שנוהרים ומחמירים ביותר שלא לטעום שום דבר מחוץ לסוכה נמנעים מקיום המנהג דאכילת תפוח בין משנה תורה לתהלים, מפני גודל הטירחא דצבורא שביציאה מביהכ"נ עם ספרי התהלים לסוכה כו'.

"ידוע אשר בלילה – החל מצאת הכוכבים עד אחרי חצות לילה – אין אומרים תהלים לבד מראש השנה, עשרת ימי תשובה, ויום הכיפורים והושענא רבה (והושענא רבה גופא – לאחר חצות)." אמירת התהלים בציבור מתחילים אחר חצות הלילה (חצות בשעה: 12:43). ב-770 מתחילים בשעה 1.

אומרים תהלים בחגירת אבנט ואין מאריכין באמירתו.

אחר כל ספר מתהלים אומרים יהי רצון של הושענא רבה ויהי רצון שלאחר צאת הלבנה, אבל לא יהי רצון לשבת ויום טוב. בשנים האחרונות נהגו בבית חיינו – וכן נזכר בכמה שיחות – לומר גם יהי רצון לשבת ויו"ט³⁴⁶. והחייבים אומרים קדיש בין ספר לספר ובסוף³⁴⁷.

ביהי רצון לליל הושענא רבה שאומרים בהושענא רבה אחרי ספרי התהלים, אחרי ספר ג' נכתב: "ספר מזונות ופרנסה טובה", אחרי ספר ד': "ספר ישרים ותמימים", ואחרי ספר ה': "ספר צדיקים". וכיון שבסידורנו לא נתקבלו שינויים אלו (באבינו מלכנו), הרי גם ביהי רצון צריך לתקן כן: "ספר פרנסה וכלכלה", "ספר זכויות", "ספר סליחה ומחילה"³⁴⁸. ולהעיר³⁴⁹ שבתהלים "יהל אור" נמצאים שינויים קלים בנוסח ה"יהי רצון" שלאחר צאת הלבנה³⁵⁰.

הגבאים מחלקים תפוחים מתוקים לכל הקהל האומרים תהלים. אכילת התפוח טבול בדבש – אחרי אמירת תהלים, בחזרתם לבתיהם, או מיד, באם אמירת התהלים נעשית בסוכה, או עכ"פ להחליט מיד ע"ד אכילתו בזמן שמותר לאכול חוץ לסוכה³⁵¹.

בליובאוויטש היו נייעורים בליל הושענא רבה. אחרי גמר התהלים נייעורים כל הלילה ועוסקים בלימוד התורה, איש איש במה שבחור.

"אף על פי שאמרו שטוב להיות נייעור כל הלילה, מכל מקום אם רואה שחבלי שינה נופלים עליו,

(346) ומ"מ, בזכרוננו שהש"צ לא סיים בקול, וסיים בקול רק בסוף אמירת יה"ר האחרון שלאחר צאת הלבנה. ולהלן מענה לח"א עד"ז:

א. הביטויים בשיחות הנ"ל היו די מפורשים, וכמה מהם שמעתי בעצמי בשעתו מפיו הקדוש, בלישנא דלא משתמע לתרי אנפי, באופן שלא ה' לנו שום ספק בכוונתו הקדושה. ולדוגמא: "ביה"ר שאומרים בליל הושע"ר". ואינו יודע מה כיוון כשכתב שאין בשיחות הנ"ל כדי לקבוע בוודאות.

ב. כו"כ עדי ראוי מסרו שראו במוחש שאומר היה"ר הנ"ל. ולהעיר, שאמר תהלים מתהלים יהל אור, ושם אפשר לראות בבירור. לאידך, בוידאו משנת תשמ"ט נראה כמעט בבירור שאינו אומר יה"ר הנ"ל.

ג. ולכתבו "כמדומני שהרלו"צ שפירא ז"ל (שה' החזן לאמירת תהלים) ה' מסיים בקול את היה"ר שלאחר צאת הלבנה (ואולי אינני זוכר היטב) – איני יודע מה עשה הש"ץ הרש"ע ע"ה שמערילינג וכו'. ומתי התפלל הרלו"צ ע"ה שפירא בתור ש"ץ. אבל שמעתי ממו"ח שליט"א (הרחשד"ב ש"י ליפסקער) שכן נהג מדי שנה בשנה בהיותו ש"ץ ב-770, אלא שלא סיימה בקול (כנ"ל). הוא לא קיבל שום הוראה לעשות כן אלא שנהג כך על יסוד השיחות המפורשות והנהגה שראו – וגם הוא ראה – בגלוי.

ד. גם בזכרוננו שכן נהגו – כל הקהל – בשנות הונג'ים. וכ"ה ביומנים דאז.

ה. והעיקר, שאין ברצוני לקבוע מסמרות בזה, כ"א לספר דברים כהווייתן. והבוחר יבחר.

ו. כאן המקום להעיר, שכמה הנהגות דהושע"ר בפרט נשתנו במשך השנים (ולדוגמא: אמירת תהלים אחר חצות דוקא, חגירת אבנט בעת אמירתו, אמירת גוט יו"ט, הזכרת האירחול ד"א גוט קוויטעל" בהשיחות, אכילת תפוח מתוק בדבש, חלוקת לעקאח וכו'. ואכ"מ).

ולאחרונה – בקובץ הערות בתורת כ"ק אד"ש סוכות תשפ"ב – נתפרסמה שאלת הריל"ג בנושא. והמענה שנאמרה בע"פ לא הועתקה בשלימות, ואינו ברור לדידי ולדכוותי, וכנראה מהתוכן מוסב על ענין אחר לגמרי.

(347) כפשוטו. וכן המנהג פשוט. וכ"ה גם בשיחת ליל הושע"ר תשנ"ב. וכן מעשה רב בשנת תשכ"ה ותשמ"ט. ודלא כמי שנתתפק בזה.

(348) ממתכב כ"ק אד"ש. אבל להעיר שבסדר הקלטה מהושע"ר תשמ"ט נשמע די ברור כננוסח הרגיל. וכן בתהלים אהל יוסף יצחק לא לתוקן.

(349) כן להעיר שביה"ר לליל הושע"ר שלאחרי ספר חמישי נדפס אצלנו "והאר פניך ונושעה" (שאינו כלה"כ תהלים פ. כ, והוא הרכבה מב' פסוקים – פסוק הנ"ל, ושם פסוק ח), ובתהלים יהל אור נדפס לנכון "האר" (ללא וי"ו).

(350) בתהלים יהל אור: "ולכל אשר לי בבית ובשדה ולכל הנלוים אלינו לכל וכו' וסכנה ומכל מיני שבוש ומכל וכו' ומרעב ומשבי ומכל מאסר מבית הכלא ומדלות וכו' עלה שסדורו כך (אמ"י נצ"א כר"ע י"ל אמ"י רה"ג דו"ם עא"ע מנ"ל ככ"ה) ובשם (אל"ר) שתיטיב וכו'".

אבל להעיר שבסדר הקלטה ובוידאו מהושע"ר תשמ"ט נראה ונשמע די ברור שאומר כנוסח שבתהלים אהל יוסף יצחק.

(351) ע"פ שיחת ליל הושע"ר תשנ"ב.

ובשיחת ליל ה' דחה"ס תשמ"ט שבכמה קהילות נוהגין להפסיק בין משנה תורה לתהלים באכילת התפוח משא"כ בחב"ד, עיי"ה הטעם. וראה גם ר"ד משיחת ש"פ תולדות תשנ"ב.

[שק"י בזה בגלוינו ההערות אם צריך ליטול ידיים ללא ברכה כבכל דבר שטיבולו במשקה. וכ"מ קצת באגרות קודש ח"ג ע' רט. וכן בשיחת כ"ה אלול תנש"א – ננתק בלוח לליל א' דה"ה, ראה אצלנו שם בהערה].

וחושש פן לא יוכל עמוד בתפילה ועל כן שוכב לנוח מעט סמוך לעלות השחר כדי שיוכל עמוד ותהא דעתו מיושבת עליו בתפילה, למצוה תחשב לו, הכל הולך אחר החיתום להתפלל בזמנה ובכוונה שלימה ולהיות עינא פקחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו.³⁵² **אכילה:** אסרו חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאנו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא-אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפני מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות³⁵³.

קריאת שמע שעל המטה: "אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט. . . ליל הושענא רבה. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו ווען ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט³⁵³. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש³⁵⁴.

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל.

המדקדים נוהגים לטבול עצמן במקוה קודם עלות השחר. הטבילה שייכת להושענא רבה ולא לתפלת שחרית. ולמעשה – לא נתפשט המנהג כן.

עלות השחר בשעה 5:45 (לחשבון 16.1 מעלות).

יום שני, כ"א תשרי, יום הושענא רבה

הכנה לתפלה: מה ששואל, אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה³⁵⁵.

מה שכותב שיש ב' סברות במי שה' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישון קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדברה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושייהו יקרא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א' שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם ה' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא שמעתי³⁵⁶.

(352) וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה"ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סובר, שאם לא יהי' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לשון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישון לאחר עלות, מותר לאכול קודם נץ החמה.

(353) וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מהורש"ב נ"ע ע"פ כתיב הארז"ל (ראה נהר שלום (לרש"ש) לג, ג. דברי שלום (לנכדו) מנהגי בית איל ס"ז. שם סט, ג ואילך (ובמהדו"ח – ע' 233 ואילך). לומר פ' ראשונה מכוון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל הל' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבלילות הני"ל שצ"ל ניעור א"צ לקרוא קשהמ"ט כלל. וכו"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה בא"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' וארא ס"ב). כה"ח תרס"ד סק"ד.

(354) ספר השיחות תש"ב ע' 100.

(355) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

(356) שם ח"ט ע' רלט.

זמן קריאת שמע: כפשוטו, שיש לזהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת שמע בזמנה הרי ממש **יצא שכרו בהפסדו**, ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר. וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבריו ברחוק ד' אמות ויכירונו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר. ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: 6:16 ("משיכיר"). ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר³⁵⁷ (משעה 5:45). סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:51.

נחלקו הפוסקים³⁵⁸ אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאין לו מי שיקצנו לקריאת-שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשיך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישון בלי **לסדר מישהו שיקצנו**.

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר **על-תנאי** שאם יעבור סוף זמן קריאת-שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר: אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאור היום³⁵⁹. לענין ברכות "על נטילת ידים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) – הוראה בחשאי לאומרים³⁶⁰. ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה לא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר³⁶¹. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת ציצית אינו מברך עד לאחר זמן "משיכיר" (6:16).

(357) בכס"מ הל' ק"ש פ"א ה"ב בשם רבינו מנוח, והובא להלכה במג"א סנ"ח סק"ג ובשו"ע אדה"ז שם ס"ו, שכשיש קבורת מות בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר. ובסידור יעב"ץ הל' ק"ש ס"ג, וכן בערוה"ש סנ"ח ס"ט, ועוד, כ"כ גם בנוגע להתמפללים באור בוקר ביום א' דשבועות שיכולים לקרותה מיד אחר עלוה"ש. ונראה שה"ה בניעור כל הלילה והולך לנוח לפני התפלה שתהא תפלתו בדעה צלולה, ומחמת רוב העייפות קשה הדבר להמתין עד "משיכיר".

והנה, במשנ"ב ספ"ט סק"א כתב שמ"מ צריך לזהר בחגה"ש שלא לקרוא כ"כ בהשכמה קודם "משיכיר". ולכאורה ס"ל לחלק, דשאני כל הני"ל שה"ז טירדא דמצוה, ודמי לאנשי משמר, והתירו להקדים רק במקום מצוה, מנהג או אנוס, משא"כ במתפלל בהשכמה בחגה"ש שיכול להמתין, ואין להקדים כשהוא רק משום טירחת הציבור שיוכלו הציבור לילך לישון יותר מוקדם (אף שהו"ע כתב בשעה"צ סק"ה שכשניעורים הלילה קיל טפי לגבי תפלה. וכנראה ס"ל דשאני יום ערבה שצריך להקדים עצמו להרבות ברחמים, או שכיון שמרבים בתחנונים אחר התפלה, אם לא יקדימו ילכו הציבור ויבוטל התמיד. וראה משה"ק בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"ד בתחילתו). וראה גם שו"ת בריד הזהב (לבעל שתילי זיתים) ס"ג מש"כ לבאר בכל הני"ל שהוא משום כבוד המצוה, עיי"ש. (אמנם, ברבינו מנוח גופא משמע באו"א שהוא משום זריזין מקדימין למילה וקבורה). או"י בדעת המשנ"ב, דס"ל שרק בחול שיש ביטול מלאכה התירו. ומ"מ נראה שגם לדור' כשיש חשש שאם ימתין עד אז יירדם ויעבור זמן ק"ש, או שיקרא ק"ש שלא ככוונה, ש"ד, דלא גרע מיוצא לדרך לעסקיו, שמשום ביטול כוונה מותר לו להקדים. ואנן קייל"ן דכל שעת הדחק כדיעבד דמי.

(358) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' כו"ט. וש"נ.

(359) כ"ה בשו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"ד סי"ג (ע"פ שו"ע ורמ"א שם סי"ג). ושם, שיתלם בלי ברכה (כפסק הרמ"א שם). והנה, בפשטות היינו ג"פ, כמו במשכים קודם עלוה"ש ונטל ידיו. אמנם, בסידור סדר הנטילה שלא שרתה עליו רוה"ט כלל וא"צ ליטול ידיו כ"א כי אם פ"א לתפלה. ולפ"ז, גם א"צ ליטול מיד כשיאור היום. אמנם, למנהגנו ע"פ ההוראה בחשאי (כדלקמן בפנים) שכשניעור כל הלילה מברכים ג"ב, מסתבר שיש מקום להקפיד גם ליטול ג"פ מיד. ולמעשה, אם אין זכרוננו כזיב, כמדומה ברור שראיתי חסידים ואנשי מעשה נוהגים כן (וזולת אם הלכו מיד לישון, שיש שלא נטלו ידיהם אז, ונטלו בברכה אחרי הקימה מהשינה).

(360) ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפסף, עדיף טפי. וראה פמ"ג, הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' רג.

כמו כן, גם אפשרי כדאי לאומרן לאחר השינה – כ"נ מסבירא. ושו"מ כע"ז במקו"ח סמ"ז סק"א לענין ברכה"ת. וכן מוכח בסידור יעב"ץ דיני שבועות. והובא גם במנהגי חת"ס החדש פ"א ס"ג (עיי"ש במנהג החת"ס כבעי"ז). וראה גם ברכת הבית של"ה ס"ח. שם של"ו בשע"ב סק"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נח"ח. וראה גם שו"ת תשוה"ז ח"ה סוס' קס. ומצאתי אה"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטו"ט ד'.

(361) בפ"י "ולא נתחייב בהן" – ראה מה שכתבנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' א' אתתקנו. וש"נ.

הכנת ההושענות

מכילים בדי ערבה אגודים בטבעות מעלי לולב [וי"א שצ"ל מלולב שלא הוקצה למצוה³⁶⁴], עבור

וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

364) ויל"ע בנוגע לטבעות שהיו על הלולב, להשתמש בו לאגוד הערבות. ולכא' ל"ש הוקצה למצותו בדבר שהוא לנוי. ושאינן סוכה שחל ש"ם על ג' שם על הנוי ש"נחשב כמותה" (כ"י הרמב"ם סוכה פ"ו ה"ט). וראה דמב'ן שבת כב, א. שם מליה כה, ב. פ' יר"ד ביצה ל, ב. ועוד. ונתבאר בשו"ת מחנה חיים ח"א או"ח סמ"ט). אמנם, להדעא שאי"ב גדר דש"ש על הנוי (בבכוס' שבת כב, א ד"ה סוכה ועוד) – צ"ל שהוקצה רק מחמת השו"ת הידור מצותו. אבל בשו"ת הערות תשובה ח" ט"ב. וכ"מ גם מנורות מהדריק, שגם הן הוקצו למצוה – גנת ורדים בקונ"ט גן המלך סמ"ב. אבל להעיר ממג"א סרע"ט סק"ב. שם סתק"ד סק"ז. שו"ע אדה"א סרס"ה בקו"א סק"א. שם סתק"ד סכ"ה. וכ"כ להקל בשו"ת בית ישראל לנדא או"ח ס' קמז. ובכ"מ הקלו אפי' באתרוג ושאר מינים הגדולים מהשיעור שאינו מוקצה רק בשיעור תורה למצוה, אף ש"י"ב משום הידור (ושלכן י"מ כך בהדעות שכולן מוקצה שהוא מחמת הידור – ראה שו"ת בי"א או"ח סנט' באופן הא' צורקל אד"ק ס' ועוד).

כל אחד מבני הבית, גם נשים וקטנים (אף שמן הדין אפשר לצאת בערבה שחבט בה חבירו). ויניח למטה בית יד בלא אגד שיכול לאחוז בו בידו. שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בבד אחד, אבל מכוער הוא להיות עלה אחד בבד אחד. על כן נהגו לעשות ההושענות יפים משום זה א-לי ואנוהו. והאריז"ל כתב ליקח חמשה בדים כשרים כמו בלולב. וכן נוהגים. ושיעור ארכה כשיעור אורך ערבה שבלולב – ג' טפחים. ונהגו להביא מורביות, ענפים ארוכים ויפים – ערבות גסות ארוכות ויפות, שיהיו בה עלים הרבה והבדים ארוכים – משום הידור מצוה, שניכר המצוה בעין יפה. כל הפוסל בערבה שבלולב (כגון יבש וגזול) פוסל בערבה זו, חוץ מנשרו רוב עליה.

משכימים לבית הכנסת. מרבים קצת בנרות. אין רגילים לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבית הכנסת. ויש שמסירין אפילו הכיס [=ארנק] של מעות (אא"כ עבור צדקה).

נהגו ללבוש בגדי שבת (ויו"ט, וכבשאר ימי חול המועד) ולא הקיטל. וגם החזן אינו לובשו. כמו כן אין משנים משאר תפילות חול המועד.

בשיחת ליל הושענא רבה תשד"מ: מה טוב ומה נעים שביום זה, שענינו מיתוק הגבורות, יוסיף כאו"א בנתינת הצדקה יותר מהשיעור הרגיל.

בשער הכוונות: "צריך לזהר לכוין האדם דעתו במאד מאד בתפלת יום הושענא רבה ובכל מעשיו ביום ההוא כיון שעדיין יש לו תקנה אז".

שחרית: שחרית לחול, יעלה ויבוא. הלל שלם.

נרדס³⁶⁵ באמצע פסוקי דזמרה, אפילו שהה לגמור את כולו אינו צריך לחזור לראש. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר ברוך שאמר וישתבח, אינו חוזר ואומרם.

נרדס באמצע ברכות קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור כל אותה ברכה – חוזר לראש הברכה. ואם לא שהה ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חוזר לראש הברכה שבודאי לא אמר. נרדס בין הברכות אינו חוזר.

נרדס באמצע קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור את כולו³⁶⁶ – חזר לתחילת קריאת שמע. ואם לא שהה, ואינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר³⁶⁷.

נרדס באמצע תפלת העמידה ושהה כדי לגמור כולה – חוזר לתחילת תפלת העמידה. ואם לא שהה אבל אינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה³⁶⁸.

הלל: קודם הלל, נוהגין להתיר אגודו של לולב מלמעלה. מסירים שתי הכריכות אשר על הלולב, ואין נשארים אלא ג' הכריכות המאגדים את הלולב ההדסים וערבות יחד. טעם הפשוט להסרת הכריכות הוא לפי שהכריכות מעכבים את כסכוס עלי הלולב, ובמילא גם את השמחה הקשורה בלולב. ולפי שהו"ר הוא יום האחרון שבסוכות והכל הולך אחרי החיתום, צריך להשתדל בריבוי הכסכוס וכו' והשמחה³⁶⁹. [ועוד טעם, לפי שסיבת הנענועים היא לעצור טללים רעים ורוחות רעות וכיון שעכשיו גמר החתימה מתיר אגודו כדי לנענע היטב³⁷⁰].

ויתכן שבא"א מבוטשאטש סוס' תרסד מייר מנדו"ד, שלשונו שם צע"ק. וטעמו שם להתיר להשתמש לערבות משום מלל"ה, אלא שהזהיר שישמרו ולא יורקנו אחרי החיבוט. וראה גם א"א מבוטשאטש סתרס"ה. וראה כע"ז בשו"ת חת"ס או"ח סי' קפד בנוי סוכה להשתמש בו למצוה. ואפ"ל שאינה הורדה מקדושה מחמת שיכול להחזירה לולב. ואולי זו גופא כוונת הא"א במש"כ שישמרו. (365) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה.

(366) כל ק"ש ללא הברכות.

(367) ה' עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שניה חוזר לוכתבתם שבפרשה ראשונה במה דברים אמורים כשלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין לו לחוש שמא התחיל כן אחר וכתבתם שבראשונה (לפי שמן הסתם קרא כפי רגילותו שהורגל שלא לומר למען ירבו עד סיום פרשה שניה). ומכל שכן אם מצא עצמו בתיבה אחת באמצע פרשה (שחזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנה).

(368) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

(369) ונתבאר בלקוטי שיחות ח"ד ע' 1368.

(370) ובראשונים הביאו גם הטעם להורות הלכה כרבנן שולוב א"צ אגד. ויש שכתבו להודיע שנגמרה מצותו. ובס' המנהיג הל' אתרוג

נרדם באמצע הלל, אפילו שהה לגמור את כולו, אינו צריך לחזור לראש. והמחמיר יחזור לקרות בלא ברכה³⁷¹. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר הברכות בתחילה וסוף, אינו חוזר ואומרם.

אחרי הלל – הושענות. לאמירת הושענות – מוציאין כל הס"ת שבהיכל, כן הוא מנהג ליובאוויטש. ועומדים עם הספרי תורה ליד הבימה.

נוטלים ד' מינים ומקיפים הבימה שיש בה ספרי תורה, דוגמת המזבח, ז' פעמים (זכר למקדש, שהיו מלקטים מורביית של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיתן כפופים על המזבח, והיו מקיפין את המזבח באותו היום ז' פעמים³⁷²). אומרים את כל ההושענות של כל ימי הסוכות על הסדר, ומקיפים את הבימה בד' המינים (ללא ההושענות), ובהקפה ז' אומרים "למען איתן". יותר טוב שלא ליטול ההושענות עם הלולב. והאריז"ל הזהיר מאד שלא לחברם. וכן יש לנהוג.

אחרי אמירת הושענות של כל יום אומרים בקול פסוקים מיוחדים להושענא רבה, כמופיע בסידור.

ביום ערבה מרבית בתחנונים אחר התפלה, לפי שבחג נדונים על המים והכל הולך אחר החיתום³⁷³. במכתב כללי משנת תשמ"ה³⁷⁴: מדייקים³⁷⁵ בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בהושע"ר – לחבר "לנו" ל"הטוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ז³⁷⁶: ואוצרך הטוב לנו, תפתח. . שיבואו בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש. [ובלקוטי דבורים³⁷⁷: דער נוסח ואוצרך הטוב לנו תפתח דארף מען מאכען דעם אתנחתא נאך דעם ווארט ואוצרך, הטוב לנו תפתח³⁷⁸].

מנהג נביאים שנוטלים ערבה, זכר למקדש שהיו מקיפין המזבח בערבה שבע פעמים, מלבד ערבה שבלולב.

בשיחות קודש נתבאר הסדר שלאחרי קיום מצות ד' מינים בהושענא רבה, ולאחרי אמירת ההושענות השייכים לכל שבעת ימי הסוכות, ואמירת פיוטים נוספים כו', ולאחרי כל הפיוטים והתפלות כו', עד לאמירת "קול מבשר מבשר ואומר" ג' פעמים (בתלתא זימני הוי חזקה), שכל זה קשור עם ד' המינים, מניחים את ד' המינים על הצד (במקום מכובד וכו'), ולוקחים חמשה בדי ערבה, ובזה גופא לא אותה הערבה שבה קיימו את מצות ד' המינים, אמירת ההושענות וכו', אלא בדי ערבה חדשים, כדי לקיים על ידם הענין דחיבוט ערבה, ודוקא בהם ועל ידם נפעלת העבודה המיוחדת דהוש"ר, מנהג נביאים, עם כל העילויים שבדבר, תכלית העילוי.

סדר חיבוט ערבה: מכניסים ספרי התורה להיכל, מניחים את ארבעת המינים, ואומרים קדיש תתקבל. ואחר כך נוטל בידו הערבה – [אגודה של חמש ערבות, ויאחז בו בידו שלא במקום האיגוד], וחובט ה' חבטות בקרקע, כדי למתק ה' גבורות [ברמ"א הובא לנענע ההושענות קודם, אבל לא הובא בסידור]. וכל המנהגים הללו [גם] משום שמחה³⁷⁹. ודי בחבטות אלו, אפילו לא

ס"ח משמע שמנענים יותר להודיע כי ניצחנו כל המקטרגים עלינו.

(371) וראה מג"א סתכ"ב סק"ט. שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג במוסגר.

(372) ראה פת"ח בסופו – הובא בלקו"ת מסעי צא, א.

(373) ולכן כתב בשו"ע אדה"ז שביים זה שמרבים בתפלה וצריכים למהר להתפלל נהגו להקל לקרוא קריאת שמע משעלה השחר.

(374) לקו"ש חכ"ט ע' 526.

(375) בלקו"ש חכ"ט ע' 564, וכן בלקו"ש חכ"ד ע' 583: כהמדייקים. אבל כפנים, כ"ה בלקו"ש חכ"ט שם.

(376) סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

(377) נט, א.

(378) וראה גם סה"מ תרצ"ו ע' 40. תש"ב ס"ע 22. ד"ה באתי לגני תשכ"ב קרוב לתחילתו. וראה גם שמועות וסיפורים ח"א ע' 159. ושם

גם שהפסיק בין "לנו" ל"תפתח". וכ"נ גם בסה"מ תרפ"ז שם.

(379) עוד טעמים – ראה תשובות הגאונים שערי תשובה ש"מ. וראה בזה ח"ג לב, א. ונת' בשעה"כ דרושי סוכות ד"ח. וראה גם א"ר סתר"ד סקי"ג. בכור"י שם סקט"ו ואילך. וכן נתבאר בדא"ח, שענינו גבורות ממותקות (ע"י ערבות שהן שלוחי ההשפעה – סה"ש תרצ"ט ע' 304), ההמשכה דרב חסד בטוב הנראה והנגלה (סה"ש תש"ד ע' 30. ונת' בלקו"ש ח"ד ע' 1367). [וראה בשיחת ליל שמח"ת תשט"ז שהעבודה דחיבוט ערבה היא ע"ד תק"ש – הענין דקב"ע].

נחסרו עליה.

מנהג התינוקות לחבוט עד שיפלו כל העלים משום שמחה. אבל לפי דברי האריז"ל והמקובלים, אין מקום להסיר העלים, וצריכה להיות כשרה כמו ערבה שבלולב עד גמר החבטות.

צריך לחבוט הערבה דוקא על עפר הארץ [=רצפה] ולא בשום דבר החוצץ. אחר כך אומרים יהי רצון שנדפס בסידור.

מעשה רב: כ"ק אד"ש מפריד הערבות זו מזו בתוך האיגוד קודם החבטה, וחובט קלות על הרצפה ולא על השטיח.

גם נשים וקטנים נוהגים בחיבוט הערבות.

הלכתא למשיחא: זוקפים ערבה בצדי המזבח וראשיהם כפופים בצדי המזבח. וגוחות (מוטות) על המזבח אמה. הכהנים (וי"א גם זקני ירושלים שאינם כהנים) מקיפין את המזבח (בלולב או בערבה) שבעה פעמים, ואומרים: אנה ה' הושיעה נא, אנה ה' הושיעה נא.

ברמ"א³⁸⁰ ובשו"ע אדה"ז³⁸¹ הובא המנהג **להצניע** הערבות (להשתמשות למצוה אחרת³⁸²). בנוגע לזריקתן על ארון קודש – אף שיש נוהגים כן, ונתנו טעם לדבר, הרבה פוסקים שוללים מנהג הנ"ל. ומעשה רב שלא לעשות כן. כ"ק אד"ש השאירן על הרצפה, או על הכסא, ולפעמים לקחן עמו אחרי התפלה³⁸³.

ערבות של הושענות, אע"פ שנוזקות אסור לזלזל בהן ואין לפסוע ולדרוך עליהן [כמו ערבה שבלולב]. ויש שכתבו שאין לזרוקן לאשפה (ויכול להכניסן בשקית נפרדת לאשפה).

אסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, שהוקצה למצותה כל היום.

שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. קריאת התורה (1 ספר תורה. 4 עולים). חצי קדיש. אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש.

מוסף לשלש רגלים. (וביום הששי. ומנחתם ונסכיהם. וביום השביעי. ומנחתם ונסכיהם). אין כאלקינו. קדיש דרבנן. עלינו. קדיש יתום. תהלים. קדיש יתום. שש זכירות.

לעקאח: בהושענא רבה (וכמ"פ – גם בלילות חוה"מ) נהג כ"ק אד"ש לחלק לעקאח לאלו שלא קיבלו לפנ"ז. וראה בשיחת ליל ו' דחגה"ס תש"נ: וכן יתנו לעקאח לכל אלה מהנמצאים כאן שלא קיבלו עדיין כדי שלא יהי' דוחק ביום הושענא רבה, שבו יתנו לכל אלה שיגיעו בינתיים, כפי שהכריזו לפנ"ז.

סעודת יום טוב: מרבים בסעודה כמו ביום טוב, להורות שהוא בטוח שזכה בדין שמים³⁸⁴. הסעודה, לפני חצות (12:41) אם אפשר³⁸⁵. ועכ"פ, לפני שעה עשירית (בשעה 3:30 לערך)³⁸⁶.

טובלים פרוסת המוציא בדבש³⁸⁷. נוהגים לאכול "קרעפכין"³⁸⁸.

(380) בה"ל הושענא רבה.

(381) הלכות פסח.

(382) ראה לקמן ביום חמישי, כ"ד תשרי.

(383) ולהעיר שהמנהג להצניע ההושענות הובא בראשונים.

(384) מנורת המאור הנר השלישי כלל ד ח"ו פ"ז. נהג כצאן יוסף, (שבהערה הבאה).

(385) ראה בסוף הקובץ במילואים (כ).

(386) ואם נתעכב עד אחרי שעה עשירית – ראה בא"א מבוטשאטש מהד"ט סרמ"ט שיש להקל לאכול סעודה קבועה, "ובפרט שנהוג להתעכב באכילת הלילה סמוך לחצות", מצד האריכות בסדר ההקפות. ולהעיר גם מסה"ש תש"ה ע' 52 ("אמאל אויך געוואשן זיך צו פת").

(387) ושייך לענין מיתוק הגבורות – נת' במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תנד, עיי"ש.

(388) בטעם המנהג – ראה בהערה לס' המנהגים, מנהגי יו"כ. ומועתק כאן ממענה לשואל כענין: עיי"ש בהערה לסהמ"ט שטעמו של אדה"ז באכילת קרעפלאך לא שייך להו"ר. אבל פוק חזי. ובהערה לא כתב רק שאין טעמו של אדה"ז מתאים אבל המנהג נהוג ומקובל. ואדרבה – פשטות משמעות ההערה בסהמ"ט הוא להקשות – או להעיר – שטעם אדה"ז אינו מתאים כ"כ להנהגה ולא לשנות הנהגה. וכנראה שמה"ט מציין שם לטעמים אחרים. וכמדומני אא"פ לפרש באו"א, ובפרט הלשון ש"לכאורה" הטעם ל"ש בהושע"ר. יתר על כן, מקור ההערה הוא בהערות וצינונים למאה שערים. ולא במנהגי יו"כ, ונכתב כהערה להמאמר. ומתו"ד הק' משמע שבא להעיר בהמאמר,

מבצע ד' מינים: בימי חג סוכות יוצאים עם הד' מינים ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל ליכותרם במצוה זו. ובשיחת ליל הושענא רבה תנש"א נזכר ע"ד השתדלות יתירה בזיכוי בני ישראל בד' מינים במשך היום דהושענא רבה, מצד מעלת היום.

אתרוג אסור לאוכלו בשביעי, שהוקצה לכל שבעה. ובחץ לארץ אסור אף בשמיני, שהוא ספק שביעי. אבל בתשיעי, בשמחת תורה, מותר לאוכלו.

מכיון שהלולב ומיני' הם מוקצים, יצניע אותן במקום משומר למשך יו"ט ושבט הבעל"ט. האתרוג אינו מוקצה לפי שמותר להריח בו³⁸⁹.

בין עצי הסכך ובין עצי הדפנות ובין נוי הסוכה אסורים גם בשמיני עצרת ואף בתשיעי שהוא ספק שמיני.

מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית (3:30 לערך) ולמעלה כדי שיאכל סעודת יום טוב לתיאבון. וכתב המגן אברהם בענין זה: לא כאותם האוכלין ושותין ומשתכרין בהושענא רבה עד שאין יכולים לקדש בלילה. [אבל לאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע בערב יו"ט עד שחשיכה דהיינו עד בין השמשות].

במנחה: מאריכים בתפלה. התפלה כבכל ימי חוה"מ. לדוד ה' אורי בפעם האחרונה³⁹⁰.

בד"ה ביום השמיני שלח תשמ"א³⁹¹: "לאחרי אמירת המזמור לדוד ה' אורי וישעי מר"ח אלול עד הו"ר, שני פעמים בכל יום, דנקודת המזמור היא לך אמר לבי בקשו פני גו', האט מען זיכער אויסגעבעטן שיהי' גילוי פנימיות נקודת הלב, ובשמיני עצרת נעשים כל ישראל שמחים וטובי לב³⁹²".

אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע "הושענא רבה ה' תפלת המנחה כמו בערב ר"ה"³⁹³.

"הושענא רבה פארנאכט פלעגן אריין די גאנצע ב"ב אין סוכה צו די רביים מקבל זיין א ברכה. זיי האבן געמאכט א ברכה לישב בסוכה, געגעסן מזונות וכו"³⁹⁴.

הכנות לחג

כתב הרמב"ם (והובא בשו"ע ובשו"ע אדה"ז): "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו... ושמחה כזו קלון היא להם".

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום³⁹⁵.

לטהר עצמו במקוה ערב הרגל. ראה לעיל בערב חג הסוכות.

והיינו שצ"ב איך להתאים הטעם שבמאמר להנהוג בהושע"ר ולא שבא להעיר על הנהוג. וגם את"ל שבא להעיר על הנהוג, עדיין אין בזה לקבוע שלא לנהוג כן. וכ"ז פשוט. ועוד ועיקר, שנוכר ג"כ בשיחת שבת בראשית תנש"א.

389) ואף שטוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה (סדר ברכת הנהנין פ"א ה"ח) – הרי לדעת המג"א סתרנ"ח סק"ב. א. וס"י תרגו. וכ"ה בחי' הצ"צ קצח, ד) שלא בשעת נטילה מותר להריח בו (אבל ל"מ כן מסתימת הל' בסדר ברה"נ שם. וכדעת החולקים. ואכ"מ). ועוד, שלאחר שנגמרה מצותו בהושענא רבה ואילך, אין בו ספק ברכה (ראה פמ"ג סתרנ"ג במ"ז סק"א. אבל ראה בפמ"ג סר"טז במ"ז סק"ד שלהט"ז גם בשמע"צ נכון שלא להריח. וראה בכורי יעקב סתרנ"ג סק"ב). ועוד ועיקר, שיכול לברך על פרי אחר ואח"כ להריח בו – ראה מג"א סתרנ"ח סק"א וט"ז שם סק"ד. ומש"כ בשש"כ פכ"ב הע' סב (וראה באו"א באלף המגן סוסי' תרנא בהגה בשו"ה ג) – הנה לדעת אדה"ז (סש"ח ס"ד) ל"ש מוקצה מח"כ בכשמל"ה.

390) בשער הכולל פמ"ה ס"ו נתבאר שביום זה הוא סיומא דדינא ואין צריך עוד לבקשת ונפלינו אני ועמך דהיינו סגולת אמירת לדוד ה' אורי ולכן גם בהושענא רבה במנחה אף על פי שכבר השלימו בשחרית כל סדר הפיוטים צריך לומר לדוד ה' אורי, עיי"ש.

391) סה"מ מלוקט ח"ב ע' קמא.

392) עיי"ש ע"פ המבואר בלקו"ת, ששמחים וטובי לב הוא גילוי האהבה דנקודת פנימיות הלב.

393) סה"ש תרצ"ז ע' 189.

394) סה"ש תש"ה ע' 52. (וראה שם גם ע"ד נט"י לפת לפעמים. ונת"ל). ונזכר ג"כ בשיחת ליל שמח"ת תשכ"ז – ועיי"ש ע"ד מנהג נשיאי בית רבי' להצליף בהושענאות. ועד"ז בר"ד מסוכות תרצ"ג. וראה גם באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"ח חט"ו ס"ע סז.

395) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס"י אשל.

צדקה: עבור שני ימי החג.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם דבר מוקצה)³⁹⁶.

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט³⁹⁷. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש מאש להדלקת הנרות לליל שמחת תורה.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

נר נשמה ליארציט שחל ביום טוב, וכן אותם המדליקים נר עבור יזכור³⁹⁸, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליק ביום טוב (אלא אם כן מדליקים ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)³⁹⁹.

תזכורת: להדליק תאורת החשמל בסוכה לפני החג. המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג, ובסוכה – רק לשמיני עצרת.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית בערב יו"ט [ומותר לעשות כן, ואין חשש⁴⁰⁰ גרם כיבוי בנותן מעט מים⁴⁰¹] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן ליל שמחת תורה.

באם הדבר אפשרי (מבחינה בטיחותית, מזג האוויר וכו') מדליקים ומברכים בסוכה (מקום האכילה) ודי בנר אחד או ב' נרות.

הדלקת נרות בשעה 6:00 (18 דקות לפני השקיעה)⁴⁰².

מדליקין הנרות בסוכה (כנ"ל) לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענה בהברכה או שכחה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

ליל שלישי, כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת

בלקוטי תורה⁴⁰³: וזהו ענין שמח"ת שאחר ר"ה ויו"כ שהוא בחי' המשכה שמחה של מצוה על כללות השנה כי מאחר שבכל השנה עושים חסרון ופגם בהארת סוכ"ע ע"י שאין מקיימים המצות כהלכתן וכאשר נמשך בר"ה ויוה"כ מלוי חסרון אז נעשה בחינת שמחה של מצוה כו'. ועוד שם⁴⁰⁴: כי מו"ח אלול עד יו"כ הן ארבעים יום וביוה"כ בו נתנו לוחות האחרונות כללות כל התרי"ג מצות והן מילוי כל החסרונות והפגמים בהמשכת פנימים ומקיפים מחדש וכו' [וע"י התורה נמשך מקיף היושר הכללי שמקיף בהשוואה אחת והוא ענין שמחת תורה שהשמחה של כל השנה בתורה ומצות נכלל ביום א' שהוא כללות כל השנה ומקיף זה נמשך ע"י התורה].

(396) ראה שו"ע אדה"ז ק"א לסרנ"ב סק"ד.

(397) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

(398) ואין כן מנהגנו.

(399) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

(400) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תתס.

(401) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי.

(402) מט"א סתרכ"ה ס"ג. ועוד. וראה שיחת ליל ערב שבועות תש"מ. לקו"ש חכ"ד ע' 297 הע' 69.

(403) ד"ה אני לדודי הב' (לג, ד).

(404) בביאור לד"ה הנ"ל (לד, ג).

בלקוטי תורה⁴⁰⁵: "להבין קצת ענין יוה"כ וסוכות . . שהתענוג מאכילה ושתייה כו' הם תענוג מדבר שחזן ממנו, אבל יוה"כ פ"ע"י התשובה מעורר עצמיות אור א"ס . . ה' עניינים מדברים גשמיים, רק להיות אז תתענוג על ה' . . בחי' שבת שבתון⁴⁰⁶ דיוה"כ פ"בחי' כי עמך הסליחה, כי עמך מקור חיים, לכן אסור התענוג מאכילה ושתייה, כי הוא גלוי ממקור התענוגים שלמעלה מהחכמה . . הנה אח"כ, היינו לאחר עשי"ת ויוה"כ פ"ב, עי"ז בסוכות [ושמיני עצרת⁴⁰⁷] נמשך להאיר במקיפים ופנימים⁴⁰⁸ . . להיות בחי' דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה כו'". ומבואר על כך בלקוטי שיחות⁴⁰⁹, ש"חפצה" היינו פנימיות הרצון, תענוג. וע"פ הידוע, ששמע"צ הוא בחי' ה"שמן" וה"עסענציע" של כל חודש תשרי, צ"ל שהענין ד"נפש חפצה" (שבסוכות ו) שמע"צ, הוא למעלה ("העכער") מהתענוג הבלתי מורכב דיוה"כ פ"ב. ואינו מובן, איך אפשר שהתענוג דסוכות ושמע"צ, שאז יש אכילה ושתי' גשמיים, יהי' נעלה יותר מהתענוג דיוה"כ פ"ב, שאז מופשטים מאכילה ושתי'. אך הענין הוא, שזהו מצד מעלת העבודה במקום גשמי דוקא, ועד להתעסקות באכילה ושתי' גשמיים, שדוקא בזה ישנו תענוג (העצמות למעלה, ובמילא גם התענוג) דעצם הנפש ממש. והיינו שהתענוג הבלתי מורכב דיוה"כ פ"ב, שאין התענוג מדבר שחזן ממנו, הוא בדוגמת אותיות החקיקה שבנפש, שאף שאינם דבר נפרד חוץ מהנפש, כמו אותיות החקיקות על אבן טוב, שאינם דבר נפרד מהאבן טוב, אלא מעצמיותו ומזהותו של האבן טוב, הרי אין זה כמו הפשיטות של האבן טוב מצד עצמו שהוא מופשט מכל צורה ממש. ואילו התענוג (נפש חפצה) שבסוכות ושמע"צ, הוא תענוג עצמי דעצם הנפש ממש, בדוגמת הפשיטות של האבן טוב עצמו, כפי שהוא מופשט מכל צורה ממש.

במאמרי אדמו"ר האמצעי⁴¹⁰: וזהו כל ענין שמע"צ ושמח"ת וכו' הוא ענין קליטת אור אלקי שבבחינת חכמה עילאה בלב כל נשמות ישראל בפרט בבחינת היחוד וביטול בה בתכלית בקיום מצות מעשיות בפועל ממש דוקא וד"ל ועל כן שמחת תורה שבשמע"צ השמחה הוא ג"כ במעשה ממש דוקא והוא בבחינת ריקוד בהקפה שמקיפין סביב הבימה מקום קריאת התורה בדיבור בכל השנה ובשמע"צ מקיפין סביב הבימה בריקוד ושמחה גופניות דוקא וגם ההקפות הם עם הספר תורה שהוא גשם הס"ת דוקא . . דוקא והשמחה זו היא בריקוד ועשייה גשמיות ששרשה למעלה מעלה מבחינת חכמה עילאה שרש התורה שנמשך בקריאת התורה בכל השנה.

בסידור עם דא"ח⁴¹¹: שרש הפרש אשר בין עשי"ת לשמ"ע ושת" . . שאז זמן השמחה הכללית מכל התורה . . שהוא בחי' אור פשוט בלתי מוגבל ומתחלק לחלקים . . יגיל וישמח מכללות כל התורה שבכל השנה שעברה והרי יש בחי' שמחה בפרט בכל הלכה והלכה . . אך בש"ת השמחה הוא בחי' כללות לכללות כל ההלכות כא' . . והיינו ג"כ ענין שמחה של מצוה שישנה בפרט וגם בכלל בכל המצוות והיינו בש"ת דוקא שהרי הוא יום אחד בלבד ונכללו בו כללות כל התורה והמצוה שעשו כל השנה כו' ובחי' מקיף זה נמשך ע"י התורה דוקא . . ע"כ נק' שמחת תורה דוקא. . מה שיום ש"ת בא אחר יו"כ ביום י"ג כי ד' ימים שביין יו"כ לסוכות וח' ימי הסוכה י"ב וש"ת יום ה"ג היינו לפי שי"ג מדה"ר שנמשכו ביו"כ . . שנשארו למעלה בבחינת העלם עדיין . . אבל בש"ת מאיר ובא אור זה . . וא"כ נמצא דהארת מקיף הכללי בש"ת היינו בחי' הארת המקיף שבי"כ שעל ידי תשובה והא בהא תליא שלפ"ע התשובה . . לעורר אתדל"ע בעצמות האא"ס להאיר בבחי' מקיף ביו"ג מדה"ר כך ערך בחינת התגלות זה האור ממש ביום ש"ת בשמחה של תורה ומצות . . ומכל זה יובן שאין ענין הפרש כלל בעצם בין עשי"ת לש"ת אלא שבעשי"ת בהעלם עדיין . . ובש"ת כבר נמשך ובא בבחי' מקיף כללי.

בד"ה ביום השמיני תרצ"ה⁴¹²: דשמיני עצרת הוא יום שמן בכל מיני טוב . . הנה כל הטוב הרוחני

(405) בסיום וחזתם ההוספות שבספר ויקרא.

(406) ושם: כי שבת היא המשכת מוחין דאבא היינו בחי' חכמה הנק' עדן והתענוג המתלבש בחכמה הרי הוא עד"מ התלבשות והרכבת התענוג שנתלבש להיות התענוג מן החכמה ואין זה כמו מקור התענוגים שאין התענוג מדבר שחזן ממנו וע"כ גם למטה המצוה להתענוג במאכל ומשחה אבל בחי' שבת שבתון כו'.

(407) ובלקוטי שיחות דלקמן בהערה ב' בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל עפ"י הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (קליטה) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות נכלל כאן גם שמע"צ.

(408) ושם: והיינו ע"י הסוכה נמשך בחי' השראת המקיפים וע"י ד' מינים שבלולב . . נמשך להאיר בבחי' פנימי.

(409) ח"ז ע' 337.

(410) דברים ח"ד ע' א' שו.

(411) שער האלול ולא, א.

(412) סה"מ קונטרסים ח"ב ע' שלה.

וההשפעה בבני חיי ומזוני שהוקצב בר"ה הנה ההמשכה כללית היא בשמע"צ, וזהו ביום השמיני, בהיום שהוא שמן ומושבט בכל מיני טוב, והיינו להכתיבה וחתומה טובה דר"ה ויוה"כ ובקור החתומות הדושענא רבה, הנה חלוקי הפתקאות בחותמי ברכות הוא בשמע"צ, זהו ביום השמיני כל השומן והשובע הנה עצרת תהי' לכם, דבעצרת יש ב' פ' הא' קליטה, והב' ל' הדרכה והנהגה, וכמו זה יעצור בעמי, וכנ"ל דהעבודה פרטית דשמע"צ היא העבודה דקבעומ"ש על כל השנה. ועיי"ש בהמשך המאמר.

בשיחת ליל שמח"ת העת"ר⁴¹³: (הר"ש גרונם אמר שנמצא בדרוש דצדקת פרזונו אשר בשמע"צ מבטלין החותם כו', ואמר אדמו"ר שליט"א:) זהו לאחר החותם דהו"ר, דענין החותם הוא כמו שמשלחין אגרת שחותמין אותה שלא יגעו בה ידי זרים, אמנם כשהגיע האגרת למי שנשלחה לו אז יכולים לבטל החותם, ועד"ז הוא בשמע"צ שהוא בחי' לכם וממילא אז אינו צריכים לחותם⁴¹⁴.

כו"כ שיחות ומאמרים בענינו של יום שמע"צ – נלקטו בספר לקוטי שיחות מועדים שמיני עצרת. וב'פתח דבר' לקונטרס שמע"צ-שמח"ת ה'תשי"א⁴¹⁵: בשמיני עצרת היא האסיפה דכל האורות והגילויים הכלליים שנמשכים בחדש השביעי, הקליטה והעכבה בזריעה טובה בכדי שתהי' מזה צמיחה בריבוי טוב⁴¹⁶.

בכמה שיחות קודש נתבאר בארוכה ענין הריקודים וההקפות. ואכ"מ. וראה ב'פתח דבר' לקונטרס שמע"צ-שמח"ת תשי"א הנ"ל: "זההיר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: די פערציק אכט שעה פון שמע"צ און שמח"ת דארף מען זעהר מייקר זיין, יעדע רגע קען מען שעפען אוצרות מיט עמערס און קאדקעס (חביות) בגשמיות וברוחניות און דאס איז ע"י הריקודים." [ובסה"ש תרצ"ה ע' 468: "בשמע"צ היו מיקרים מאד את הזמן. באמת בשמע"צ הם אותן הכוונות שבר"ה." (ועד"ז – בנוגע להדמיון דר"ה ושמע"צ – בהיום יום לכ"ב תשרי (שמע"צ)). ושם בהמשך הר"ד, שכ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע שוחח פעם בשמע"צ עם אחדים כשעה וחצי, ואמר שזהו אצלו מסירת נפש [כנראה מצד יוקר הזמן בשמע"צ], וביאר הטעם להנהגתו, עיי"ש].

בשיחת שמח"ת תש"ה⁴¹⁷: די עבודה פון היינטיגן טאג – שמחת תורה – איז זינגן און טאנצען. וואס איז טאנצן? – מרגיל זיין דעם גוף נהנה צו זיין פון א דבר מצוה. אזוי איז דער גוף נהנה פון אכילה ושת', דארף מען אים צוגעוואוינען אויף נהנה זיין פון א דבר מצוה. און דאס איז דער טאנצן מיט די פיס, וואס דורך דעם ווערט דער גוף נתיגע מיט. דער גוף וויל דאס נישט, דער גוף מאנט זיין מנוחה, ער האט געארבעט א גאנצן טאג, ער האט אויך א סאך דאגות און איז ביי זיך צובראכן, עס ווילט זיך אים דעריבער אפרוהען און לייגן שלאפן, דארף אבער זיין די קביעות עתים לתורה, אז אן די שיעורים וואס יעדערער האט לפי ערכו זאל ער זיך נישט לייגן שלאפן. אן די שיעורים קען נישט זיין. נישט נאר וואס די שיעורים, די קביעות עתים לתורה, דארף זיין א מוזה, נאר דער גוף אליין זאל דאס מאנען. מען דארף אזוי אויפהויבען דעם גוף ער זאל דאס פאדערן... אזוי דארף מען אויך אויפהויבען דעם גוף צו תורה און אים איינטרייען נהנה זיין פון א דבר מצוה. [ובהמשך השיחה⁴¹⁸: דער ענין פון זינגען און טאנצן שמחת תורה איז, אז דער מענטש זאל וויסן אז ער דארף ווערן העכער. אפילו די גוטינקע, די גאר גוטינקע דארפן אויך ווערן העכער].

בשיחת שמח"ת תרס"ד⁴¹⁹: מי דארף זיך דורך ריידען, עד עתה הי' עדיין מקיפים ראש השנה יום הכיפורים סוכות עד שמיני עצרת, שמחת תורה הוא ג"כ בכלל שמע"צ, וואס אין מקיפים קענען מיר קיין טאלק נישט וויסען. . איך דארף אייך מוסיף זיין, אז למעלה איז אויך אזוי, אין דער צייט פון מקיפים ווייס מען נאך נישט, ער כביכול ווייס אויך נישט [וראה בהערת כ"ק אד"ש לשם], ווארום כי

[413] סה"ש תורת שלום ע' 210.

[414] ובשיחת ליל הושע"ו תשמ"ו, שמצינו בזהר ב' לשונות (אופנים) בנוגע לזמן דקבלת "פתקין טבין" ("א גוטן קוויטל") – בהוש"ר, או בשמע"צ. והביאור בזה, שבהוש"ר ערב שמע"צ, נפעל הענין דקבלת "פתקין טבין", והקליטה דשמע"צ היא ביחס לענינים שנפעלו ע"י עבודת ההכנה ביום שלפניו, בהוש"ר.

[415] נדפס גם באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ד' ע' יח.

[416] עוד אופן בשמע"צ – יחוד וזיווג. והיינו דבר חדש לגמרי, ולא רק הקליטה וכו' – נת' בשיחת שמח"ת תשכ"ה. וראה הנסמן בחו' באתרא דרב ג' ו' הע' 42.

[417] סה"ש תש"ה ע' 58. [ונת' בד"ה לה"ע שמח"ת תשי"ב].

[418] שם ע' 59.

[419] תורת שלום ע' 28 ואילך.

עמך הסליחה הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה עד יום הכיפורים, ווייס מען דאך ניט וואס עס וועט זיך מיט עס טאן, מכח דעת עליון רעדט מען ניט דארטן איז בודאי אלץ ידוע, נאר מי רעדט בכלל. . ווארום עס איז דאך כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, שיש דין ומשפט על האלקות שביעקב כמה גילוי אלקות יומשך לו בקיום התורה ומצוות שלו בכללות ימות השנה. . אך זה תלוי בהעלאת מ"ן שזהו לפי ערך העבודה משנה שעברה ווי עס איז עולה זיין תורה ומצוות, אויב עס איז גוט וועט מען עס געבן אויף ווייטער אויך גוט. . אך אם עד סוכות לא עשה תשובה, איז בכלל ווייס מען שוין למעלה אז עס איז ניט גוט, אז זיין אלקי יעקב איז שוים מילביג (ווי מי זאגט דאס) אך עד שמיני עצרת יש לו עדיין זמן, ער קען נאך תשובה טאן. . ולכן עד שמיני עצרת שהוא עדיין מקיף יכול לעשות תשובה, אבל שמיני עצרת הוא המשכה פנימי איז דא ווייס איך שוים. [ועיי"ש באריכות גדולה, בעבודת האדם].

ערבית: מעריב לשלש רגלים. אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום שמיני עצרת החג הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן שמחתנו וכו'" ⁴²⁰. טעה ואמר "את יום חג הסוכות הזה" או שאר טעות, ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחרי שמונה עשרה אומרים קדיש תתקבל. ואין אומרים עלינו. האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן ⁴²¹.

איסור הוצאה ביום טוב: לפרטי ההלכות – ראה לעיל בליל א' דחג הסוכות.
"שמע"צ און שמח"ת ביינאכט תיכף נאך מעריב בעפאר הקפות מאכט מען קידוש און מען פארבריינגט צוזאמען בשמחת החג און דאן געהט מען ערשט צו די הקפות ⁴²².

בשיחת ליל שמע"צ תשנ"ב: [הגבאי הכריז ע"ד עריכת קידוש בסוכה וכו', ואח"כ אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א]: כאשר הגבאי מכריז שיכולים לעשות קידוש – הרי מכיון שענינו מרומז בתורה: "אנא בכח גדולת ימינך" ראשי תיבות "גבאי" – **צריכים** לעשות קידוש. ובאופן שניכר בקידוש שזה קשור עם "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני". ומכיון שזהו קידוש דשמיני עצרת, שאז נעצרים ונקלטים כל הענינים שלפני זה, הרי ממנו נמשכים כל הענינים על כל השנה כולה, שהיא נעשית – שנת אורה, ושנת ברכה וכו'.

קידוש: מקדשים וגם אוכלים ושותים בסוכה מפני שהוא ספק שביעי – הן בלילה והן ביום. ואין מברכים על ישיבתה ⁴²³.

בכ"מ בשיחות, שבשמיני עצרת פועלים ע"י הישיבה בסוכה, שמהסוכה עושים בית, ומעין לעתיד לבוא ⁴²⁴.

אין לאכול בלילה עד שחשיכה (כיון שאין מברכים "לישב בסוכה").

סדר הקידוש: נוסח אתקיננו ליו"ט. בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, ואין מברכים לישב בסוכה, שהחיינו ⁴²⁵ (לפי שהוא רגל בפני עצמו). טעה בקידוש או בירך לישב בסוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(420) בדיוק נוסח זה – ראה סה"מ תרפ"ג ע' קלו. סה"ש תש"ר-תשי"י ע' 72. שם ע' 375. 381. שיחת אחש"פ תשכ"ד. שבת בראשית תנש"א.

(421) הוראת כ"ק אד"ש כמ"פ.

(422) קובץ ליובאוויטש שנה א חוברת ה ע' 73.

ובנוגע לסעודת יו"ט – ראה סה"ש תרצ"א ע' 143 שהסדר שהיא אחרי הקפות. וכן בליל יום שמח"ת. ועד"ז בסה"ש תש"ב ע' 135: "טועם זיין פון סעודת יו"ט און געהן צום פאר-הקפות-פארבריינגען". וכ"כ בכ"מ. וכן מעשה רב. וראה גם הנסמן באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' שניא (אות מו).

(423) ובמק"א בזה"ל: במג"א (ועוד) מביא כמה מנהגים בזה. אבל לנו הוראת נשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר שבשמע"צ אוכלים ושותים בסוכה הן בלילה והן ביום. ועד – שהמהדרים שגם מים אין שותין חוץ לסוכה, מהדרים בזה גם בשמע"צ.

ומה"ט נמי אין נוהגים אצלנו שלא לשהות בסוכה אחר האכילה. ואכ"מ.

(424) ראה גם ר"ד בעת הסעודות ליל שמע"צ תש"ל.

ובלקו"ד ח"ד ע' 1538 שהוא ע"ד הרשות שגובה במעלתו מהחובה, ומעלת הרשות אז עס מאכט זיס דעם קיום החוב (והובאה שם דוגמא מאמירת שיעור תהלים אחר התפלה, שהתפלה חובה ואמירת תהלים – רשות), ונותן טעם לשבח במילוי החוב. וכמו"כ ישיבה בסוכה בשמע"צ נותן טעם ועילוי בכל עניני החג, בכל ההמשכות שנמשכים ע"י המקיפים דסוכות, וזהו ששמע"צ הוא הקליטה. ועיי"ש במה שאין מברכים, שמתייחס יותר למחשבה מלדיבור, והכוונה והפועל קרובים זל"ז יותר מההתקדשות ע"י הממוצע של דיבור.

(425) שכן להבדיל במוצאי שבת ונזכר הלילה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש⁴²⁶. טענה ובירכה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו⁴²⁷. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה. ואם הקיא מה שאכל יצא יד"ח קידוש במקום סעודה, אבל טוב שישמע קידוש מאחר.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת יו"ט דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)⁴²⁸ ולאכול לחם לאחר זמן⁴²⁹. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן: על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות⁴³⁰ בעת הקידוש. הרוצים לשתות מים אחרי קידוש⁴³¹ קודם סעודת פת⁴³² יזהרו לשתות מים פחות מרביעית⁴³³, ואם שתה

(426) ראה לעיל בליל א' דחג הסוכות.

(427) וגם למחמרים צ"ל פת דוקא ולא יין ולא מיני תרומא, עכ"פ בקידוש הלילה (ולא קייל"ן הכי לדינא) – בפת הבאה בביסנין ודאי שפיר דמי. ובפרט שדעת אדה"י (הובא בהגהות מהר"ל לשו"ע אדה"י סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפה"כ. והנה לסברת שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סס"ג סק"ז ואילך, דמהני רק שיוכל לאכול באותה שעה, אבל לא לענין לאכול סעודתו במקום אחר ובזמן אחר שצריך לקדש שוב, ואפילו לא לשתות יין במק"א (עי"ש בארוכה שהוכיח כן מ"מ). והיא סברה מחודשת שלא מצינו בשאר פוסקים. וחילוק מחודש כזה ובדבר רגיל הו"ל לאשמועינן, וכמפורסם בכללי הפוסקים, ואדרבה מפורש הפכו בפשטות השו"ע או"ח סרע"ג ס"ה: יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר, ובשו"ע אדה"י ס"ז: יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין בין מיד בין לאחר"ו וא"צ לברך על הכוס קודם אותה סעודה וכו' שכיון שכבר יצא ידי קידוש במקום סעודה הרי סעודה זו האחרת דומה לסעודה שלישית של שבת שא"צ לברך על הכוס לפני, והאג"מ בעצמו כתב עלה שהוא "דבר חדש" "לולא דמסתפינא", שבפה"כ הו"ל כפת.

(428) ומבשר ברכה אחרונה. ונתבאר בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת אשתקד (תשפ"ה).

(429) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בביסנין שנאכלת לתענוג ולמתקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ועוד ועיקר שלפי הגהת מהר"ל עה"ג בשו"ע אדה"י סי' קפח ס"י יוצא יד"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

ואף שאם יצא כבר סעודת שבת נמצא שאכילתו פת סעודה אחרת, והפסיד מעלת אכילת בשר ודגים בסעודת חובה – לית לן בה, שסו"ס הו"ל כדרך סעודה, ובפרט שהיא הסעודה העיקרית, והראשונה רק לצאת יד"ח קידוש (וכהנהגה בקידוש רבה שמקדשים בפה"כ"ו ואוכלים הסעודה בבית. וכן בחג"ש שאחרי הקידוש עם מאכלי חלב אוכלים בשבת בסעודת פת. ושק"י גם לגבי שחך מעין המאורע בסעודה שלאחמ"כ. והארנו בלוח לחג"ש בקיצור דיני שחכה וטעות). וראה באר"א בשו"ת תשובה"ן ח"ה ס"פ.

(430) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו"רצ. ובקיצור שו"ע סע"ז סי"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלימות בשביל לחם משנה. (ובכמה מהדורות הוסיף עה"ג: "וכן ראיתי לנהוג אצל גדולי אחר"). והב"ד בכה"ח סערי"ד סק"י. מעורר ישנים (פרידמאן) סכ"ז סק"ד. ועוד. וראה בית ישראל טוויסי ח"ח לקיצור שו"ע שם שכן נהג גם בעל מנח"א ממונקאטש. וכן נהגו כו"כ. וכמדומה ברור שכן ראינו במעשה רב בהתוועדות דיום הש"ק (אף שבד"כ כבר קידש לפני, ולאידך כמ"פ שלא נטל ידיו לסעודה אחר"כ).

ואף שהרבה אחרונים דחו דבריו (אר"ם ספינקא סרפ"ט סק"ה ודע"ת שם ס"א. קצה המטה סתר"ה סקע"ט. ברכת הבית שמו"ז ס"נ. באר יעקב סרע"ג סק"ו וסרפ"ט סק"י. בית שמואל ודוד ע"י יו. ועוד. ולהעיר מארחות חיים ספינקא סרפ"ט סק"ה בשם מאורי אור (ח"י עמ"ס שבת קו, ב ד"ה ודע) שאפי' בלחם גמור כשאכל רק קצת לחולש לא יצא א"צ לח"מ, יש שצידדו כמותו.

ולכא"ו כש"כ שכתב לדעת אדה"י (הביאו בהגהות מהר"ל לשו"ע אדה"י סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפה"כ. וראה קצוה"ש סס"ב בבדה"ש סק"ה. וראה שו"ת דברי יציב או"ח סי' קכו. מנח"י ח"ג סי' ג. תשובה"ן ח"א סרס"ד. חזו"ע שבת ח"ב ע' קצא.

(431) ובנוגע לדין הפסק בין קידוש לסעודה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ג'קפ. וש"נ. ובארוכה – שם סי' יב'קפא. וראה שם אצלנו ממג"א סרפ"ו סק"ג להפסיק לתפלת מוסף. (אבל יש חולקין. ואדה"י שם ס"א השמיט ד"ז). ובפשטות לפי שהוא צורך סעודה. וכן מצינו בפסחים קב, א שר"י שמפסיקין לשבתות אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א שם להתייר ההפסק גם לאכילת פירות, משמע שאכילה בכלל אינה הפסק לפי שהיא כעין התחלת הסעודה. ובגד"ז נמי נראה שהוא בגדר צורך סעודה. וכ"מ בשו"ע אדה"י סרע"ב ס"ג שאין בזה חשש. וגם בליל הסדר, נוסף לאכילת כרפס והגדה ושתית כוס שני ש"ל שאינו חשוב הפסק שכן תיקנו (וראה תוס' פסחים קב, ב ד"ה רב אשי. ולהעיר משו"ע אדה"י סתע"ג ס"כ) – הרי מותר לשתות גם באמצע הגדה מעיקר הדין. (וראה

בשיעור רביעיית מברך ברכה אחרונה⁴³⁴. ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעיית יין, כנ"ל), אין צריך ליזהר בזה (ואם שתה רביעיית יין ומברך על הגפן לפני הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין⁴³⁵ מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעיית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין⁴³⁶, אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעיית.

שתה רביעיית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המחי" ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן⁴³⁷. שתה פחות מרביעיית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המחי. וכן להיפך, בשתה רביעיית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן⁴³⁸. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון

בש"ע אדה"א סתפ"ב ס"א. ושק"ט מזה בקובץ הע"ב גל' תתצב-ד. ושם ס"ג שאוכל תבשילו תחילה. וראה שבילי דוד סתפ"ב סק"א. שו"ת מגדנות אליהו ח"א סי' קמא).

וכש"כ להסברא להתייר בפחות מכד"פ (וצע"ק דמשמע במ"א סרע"ג סק"ה שהדלקת נר והליכה בטרקלין מצ"ע גם הן בגדר הפסק). ולהעיר ממנהגו בליל ב' דר"ה לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש ולברך ברכה אחרונה על הפירות ולא על היין. וראה שש"כ פנ"ד הערה סט.

וכן נהגו בכ"מ לאכול דגים בין קידוש לסעודה (ראה דברי תורה ממונקאטש מהדורא תליתי ס"ט. דרכי חו"ש שסנ"ב. אורות מרדכי נדבורא ע' שעד. והאיש משה סולביציק ח"א ע' קנד ובהערת הגר"ח. יח"ד חזן ח"ב אור"ח סכ"ג. אלא שיש שאכלו מזונות תחילה). ולהעיר ממנהג הקדמונים שאכלו קרימז"ל, ובש"ע אדה"א סרמ"ט בקו"א סק"ג שאכלו מרקחת (אבל אפשר שאכלו גם מזונות, יעו"ש). וראה שו"ת פעולת צדיק ח"ב סרפ"ג (נעתק בהערה לאלף המגן סתקצ"ז סק"ד) שנהגו לאכול פירות, ובהערה שם (מספרו עין חיים) שאי"ב משום הפסק. אמנם, בספרו תכלאל עין חיים בסדר הקידוש (קיא, ב) יישב מחמת שאצ"ל לאלתר. וראה שו"ת אול"צ ח"ב פ"כ הערה כה. (432) ואם אינו טועם יין מכוס הקידוש, נכון לעשות כן בכדי שיוכל לברך שהכל על המים לפני הסעודה, לצאת מחשב ברכה על המים שבתוך הסעודה (שבפשוטו אחרי שתיית הרבה יין ובפרט אם נשתכר שותה מחמת צמאו ולא מחמת הפת – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה' תקלא. וש"נ).

וגם בנהגו מיין הקידוש, אין היין פוטר רק אם המים היו לפניו ודעתו עליהם. ועוד כמה עיקולי ופשוטי בדין יין פוטר – ראה אצלנו בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם בכמה פרטים.

(433) לצאת מחשב ספק ברכה אחרונה – ראה שו"ע אדה"א סרע"ב ס"ג שכתב שירך אחריו. אבל הוא במוסגר. וראה פמ"ג בא"א סי' קעד סק"ט. בא"ח ש"א נשא ס"ב. שו"ת רב פעלים ח"ב אור"ח סמ"ז.

ואף בשס"י קעד ס"ו כתב אדה"א להלכה שלדין שאצ"ל לברך על המשקין תוך הסעודה מברך ברכה אחרונה (ובסדר ברה"נ השמיט לגמרי הזהירות לשתות פחות מרביעיית בחול) – אולי טעם הספק בשותה אחרי קידוש (יותר מבחול), כיון שהקידוש הוא מצריח הסעודה ו"טפל לסעודה" וכאילו שותהו בתוך הסעודה, וא"כ כמו שברכת בפה"ג שעל הקידוש פוטרת המים מברכה ראשונה, מקום לומר שגם המים נפטרים מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון שלאחר הסעודה, כיון שגם הם בגדר "כאילו שותהו בתוך הסעודה". וראה קובץ הע"ב הל' קידוש והבדלה (כולל צ"צ, ירושת"ו) ע' רעט בטעם ההכרעה לברך ברכה אחרונה.

(434) אלא אם כן בירך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס אצ"ל לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים בכרחה אחרונה שירך אחר הכוס של ברכת המזון.

והנה, יש שהעירו מחי"א כלל מא ס"ג, הובא במשנ"ב סי' קעד בבה"ל לס"ו ד"ה ואפילו, דאפילו במים אם הוא צמא הרבה ואינו תאב לאכול מחמת הצמאון ושותה מים לפני נטילה כדי שיתאב לאכול אח"כ ג"כ אצ"ל לברך ברכה אחרונה דהוא שייך לסעודה. וראה גם אלף המגן למט"א סתקצ"ז ס"ד. (וע"ד יין או יי"ש שלפני הסעודה שבא לפתוח בני מעים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא נופטר בבה"מ – שו"ע אדה"א סי' קעד ס"ו. סדר ברה"ג פ"ד הי"א. וראה שם פ"א הי"א). אבל הרבה פעמים מטרת השת' היא מצד צמאונו (או בקפה – שזקוק לקפאין) מצ"ע ללא קשר לסעודה, ואינו "כדי שיתאב לאכול אח"כ".

(435) ראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם.

(436) ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

(437) י"א להקדים על הגפן, כיון שאכילת המזונות באה מחמת היין של קידוש (שו"ת שו"מ מהדורא חמישה סי"ח. וראה תורת חיים כסופר ס"ח סק"ו מטעם אחר). ואין המנהג כן. וכבר העירו מטעם אצ"ל ס"ג שמפורש דלא כוותייהו.

(438) כן הסכמת האחרונים. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים כן רק בספק אם אכל כשיעור (חיי"א כלל נ ס"ב. ועוד. וראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב סי' בתתלג), ולא אשתמט חד מיניהו לכתוב שגם באכל פחות מכשיעור יעשה כן. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תתו (בין הדברים) מטעם אחר. ודלא כשו"ת אג"מ אור"ח ח"ב סי' קט שכתב לכלול גם באופן כזה. וגם איהו הדר הוא לכל חסידיו ב"ז, כפי שהעידו משמו בס' זאת הברכה פ"ה (במהדורת תשע"ז – ע' 48).

ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המחי' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המחי' בברכתו⁴³⁹.

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור הנקרא** כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון⁴⁴⁰. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב **בברכת המזון** מן התורה.

נשים הממתינות לבעליהן: מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה). מי שקידש בסוכה שבבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן⁴⁴¹.

בכמה שיחות נזכר שבשמיני עצרת הוא האושפיזי של שלמה המלך (ע"פ הזהר) ואדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. ובכ"מ ששמע"צ שייך ליוסף הצדיק⁴⁴². ועוד נאמר בשיחות קודש, שהיום האושפיזין אינם אושפיזין אלא בעלי הבית. ובר"ד בעת הסעודות ליל שמע"צ תש"ל: "איר קענט זיי אלע אויסרעכענען, זיי זיינען פיינע בעלי בתים...".

הקפות: מנהג ותיקין [ותיקון] הוא לעשות יום שמיני עצרת גם כן כמו בשמחת תורה ולהקיף בליל שמיני עצרת שבע הקפות עם הספרים סביב התיבה בשמחה גדולה ולקדש לפנייהם ולרנן ולסבב עמהם בשמחה רבה. וגם כי עשה כן בבית הכנסת שלו אם הולך לבית הכנסת אחר שלא גמרו ירנן וישמח גם כן עמהם.

מנהגן של ישראל, אשר תורה הוא, לשמוח בשמחה זו (דשמע"צ ושמח"ת) יותר משמחת בית השואבה, ויותר משמחת יו"ט סתם.

בסה"ש תש"ד⁴⁴³: איצטער, אז מען וועט גיין צו הקפות, וואס יעדער איד האלט דאך די עץ חיים'ס פון תורה. די ספר תורה קען דאך נישט ארומגיין ארום בימה, ווערט ער די רגלים פון תורה, וואס דאס איז דאך דער אופן שבועה היותר גדולה בנקיטת חפצא. די תורה איז חפצו של הקב"ה כמאמר וחפצי בה. און דאס איז דער נקיטת חפצא, אז מען גיט זיך איבער צו דער עבודה במסירת נפש.

בסה"ש תש"ה⁴⁴⁴: בשעת הקפות מיט די ספרי תורה דארף יעדערער אויף זיך מקבל זיין דעם ענין פון מס"ג בפועל פאר תורה. . אז מען נעמט די ס"ת איז – אותי אתם לוקחים. א קאפ און א הארץ האבן נישט אלע, אבער פיס האבן אלע. שמחת תורה זיינען אלע אידן גלייך נישט דא קיין חילוקים, איז דערפאר בשעת הקפות זאל יעדערער אין זיינען האבן אויף דעם ענין פון מס"ג בפועל פאר תורה. און דאס איז שמחת תורה, אז די תורה זאל זיך מיט אונז משמח זיין.

ושם⁴⁴⁵: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אמאל געפרעגט זיין פאטער הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק

(439) ולכאורה באופן זה עליו להקדים הודאי שהוא על הגפן ואח"כ מוסיף וכולל על המחי' ג"כ.

(440) ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

(441) ולא גרע מברכת אירוסין ובפה"ג בעת הקידושין וכן בשבע ברכות, שאחר מברך (שלא לבייש מי שאינו יודע, שמא לא יוכל לכוון, או משום דרך ארץ שאינו ראוי שיברך בעצמו). וכיון שמברך שאר הברכות מטעמים הנ"ל מברך גם בפה"ג. והנה"נ בנדר"ד כשיש צורך שיברך ברכת הקידוש (מטעמים כעין הנ"ל, או משום שלום ביתו, שגר ביתו משום שלום ביתו עדיף מקידוש היום, או מחמת הקושי לשתות כשיעור מהיין, שמצוה מן המובחר בין ישן). ומכיון שאינה חובה גמורה כי רבים חולקים (קו"א סער"ב סוסק"ב) אפשר להקל במקום הצורך, וכל שעה"ח כדיעבד דמי. ולהעיר שבלוה שמסרב לבי"ד או גבר אלים שאינו רוצה לשלם תובעים מהערב תחילה, ודמיא ללוה שאין לו ממה לפרוע. וראה גם שיחת יום דחה"ס תשכ"ז בסופה. וראה שו"ת הד"ר סכ"ט ס"ק קסה.

(442) וראה שיחת ליל שמע"צ תשד"מ.

(443) ע' 36.

(444) ע' 56.

(445) ע' 57.

מוהר"ש: וואס איז דער ענין פון הקפות? האט ער אים געענטפערט: הקפות איז, וואס מען בעט זיך ביים טאטן – אבינו שבשמים – מיט בלוטיקע טרערן, היתה לי דמעתי לחם, האב רחמנות ושביר עול הגוים מעל צוארנו. גויים מיינט דאס דעם גוף און דער נפש הבהמית. מען טאנצט מיט דער ס"ת בשמחה, מיט א אפענע קאפ און א אפענע הארץ, אבער בפנימי פנימיות גיסט זיך בלוטיקע טרערן.

אומרים י"ז (בגימטריא "טוב") פסוקי אתה הראת שבסידור, ג' פעמים [בהפסק נגון שמחה בין הפעמים]. וממשיכים: אב הרחמים וגו' כי בך וכו'. וכמה פעמים הורה כ"ק אד"ש להוסיף פסוקים שונים. בשנים האחרונות, מנהג חב"ד שמוסיפים הפסוק **וְהָיָה זִרְעָךָ כְּעֶפְרָה הָאֶרֶץ וּפְרֻצֹת יִמָּה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזִרְעָךָ** ג"פ [בליל ויום שמחת תורה⁴⁴⁶].

מבואר בדא"ח בכ"מ, שפסוקי אתה הראת הם "טעמים על השמחה" (כמו פסוקי מלכיות וזכרונות ושופרות" שאומרים בר"ה בתור טעמים וראיות מן התורה לעניני ר"ה). ובהתוועדות ליל שמחת תורה תנש"א נתבאר, שנוסף לכך שפסוקים אלה הם טעמים וראיות מן התורה בנוגע לעניני ההקפות, יש **באמירת הפסוקים** גם ענין **התפלה**, שעל ידה פועלים שהענינים שאודותם מדובר בפסוקים אלה נעשים בפועל ובגלוי גם במציאות, עיי"ש. בהתוועדויות שבשנים האחרונות בליל שמחת תורה⁴⁴⁷ נתבאר ו"ז הפסוקים ע"ד הרמז וע"פ פנימיות הענינים [נלקטו בספר לקוטי שיחות מועדים שמיני עצרת. ובספר שערי המועדים שמיני עצרת]. וראה בשיחת ליל שמחת תש"ז: באמת האט מען געדארפט אפטייטשן אלע פסוקים (פון אתה הראת) נאר איך פארלאז זיך אויף חסידים, אז זיי ווייסן. אה ווייסען זיי! הלאו זאלן זיי מקיים זיין וויפיל זיי ווייסן.

מנהג חב"ד⁴⁴⁸ שאמירת הפסוקים קודם ההקפות היא ג' פעמים, וכיון שעורכים הקפות ג' פעמים (בליל שמע"צ בליל ויום שמח"ת) אומרים פסוקי אתה הראת ג' פעמים ג' פעמים – "בתלת זימני הוי חזקה", שבזה מודגש שאמירת הפסוקים כדי לפעול ההמשכה והגילוי במציאות העולם היא באופן של תוקף וחוזק⁴⁴⁹.

בשיחת ליל שמח"ת תש"נ⁴⁵⁰ נזכר [בהמשך לביאור י"ז פסוקי אתה הראת]: "ומסיימים" אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, כי בך לבד בטחנו מלך א"ל רם ונשא אדון עולמים" וע"פ מנהג חב"ד בשנים האחרונות מוסיפים **"והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך"** – שכל ענינים אלו נעשים באופן של **פריצת גדר**, ועד שנמשך ונפעל גם ב"כל משפחות האדמה".

ועד"ז נאמר בשיחת ליל שמח"ת תשנ"ב: ומוסיפים התפלה "אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים כי בך לבד בטחנו א"ל מלך רם ונשא אדון עולמים". וע"פ מנהג חב"ד מוסיפים ומסיימים [וכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בניגון דאמירת פסוקי אתה הראת, וכל הקהל אחרי, ג"פ: **"והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך"**].

אחר כך מוציאים כל הספרי תורות שבהיכל ומסבבין המגדל ז' פעמים ואומרים⁴⁵¹ **אנא וכו'**⁴⁵² ועוד מזמורים כפי המנהג [וכנדפס בסידור].

הלכתא למשיחא: בשיחת ליל שמחת תורה תשמ"ט נזכר שילכו להקפות ביחד עם כל האושפזין ומשיח צדקנו בראשם, ואז ישאלו את משיח צדקנו האם לערוך שבע הקפות או עשר הקפות...

בהקפה א' וז' – מכבדים כ"ק אד"ש בהקפה.

להקפות בשמע"צ ושמח"ת בשנת האבילות – גייט מען ניט אליין נאר נאך מיט איימצען [= האבלים לא הולכים לבד להקפות אלא רק עם ליווי].

(446) ובשנת תש"נ ותשנ"ב – גם בליל שמיני עצרת.

(447) ראה בפרטיות שיחות ליל שמח"ת תש"נ-נ"ב. ובכ"מ בשיחות רבותינו נשיאיו – ביאור חלק מהפסוקים עכ"פ.

(448) כ"ה הלשון בשיחת ליל שמח"ת תשנ"ב. וראה ג"כ בשיחת שבת בראשית (ב) תשכ"ז.

(449) התוועדות ליל שמח"ת תנש"א.

(450) סה"ש תש"נ ע' 60.

(451) בהקפה ו' – "צור העולמים עננו" – כ"ה בסידור אדה"ז דפוס ראשון, סידור עם דא"ח, סידור תורה אור, סדר קידוש ותפלות לשמח"ת ועוד (ולא "צור עולמים" כבשאר סידורים. וצ"ע טעם השינוי. ובפרט שבפסוק הוא "צור עולמים").

(452) ביאור נוסח כל ז' ההקפות – בשיחת יום שמע"צ תש"ד לתלמידי הישיבה – נדפס בקונטרס הקפות תש"ד. וש"נ.

הש"צ מכריז אחר כל הקפה "עד כאן הקפה א'", "הקפה ב'", וכו'. (ונת' בשם אדה"ז⁴⁵³ שהכוונה עד כאן ותו לא (שלא יוכלו החיצונים לקבל עוד יניקה). רבותינו נשיאנו⁴⁵⁴ דייקו שיכריזו כן, לפי שכל עוד שלא הכריזו נמשכת ההקפה, שהיא בל"ג, וצריך להמשיכה בענינים של הגבלה). מחזירים ספרי התורה להיכל בסיום כל הקפה.

כבוד ספר תורה: חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר תורה ולא יניחנו על ראשו כמשוי, וישב לפניו בכובד ראש ובידאה ופחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר "והיה שם בך לעד", ויכבדנו כפי כחו.

הרואה ספר תורה שהוא מהלך חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיעו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם. ויש מהפוסקים שכתבו ללמד זכות, שרק בעת שמסבבים עם הס"ת סביב הבימה מחוייבים לעמוד, שזהו כמו שהס"ת עוברת, אבל בין סיבוב לסיבוב כשמחזיקין הס"ת בידיהם א"צ לעמוד דאז הוא כס"ת על מקומה.

יש להיזהר כשמכבדים לאדם איזה כיבוד בספר תורה, שלא יסרב חלילה.

מנהג ישראל שהנערים נושאים דגלים בשמחת תורה בעת ההקפות⁴⁵⁵. ונכון שלא לקנות דגלים שיש בהם פסוקים ושמות⁴⁵⁶. ואם יש בהם פסוקים, צריך ליזהר לנהוג בהם בקדושה, ולהזהיר הילדים שלא לזרוקם לארץ וכדומה. ופשוט, שאין ליתנם לקטנים שאין ביכולתם להזהר בכך.

אין ליתן לקטנים צעצוע של ספר תורה קטן שיש בו צילום של פסוקים⁴⁵⁷.

כתב מהרי"ק בשם רב האי גאון: "יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכו'". וכתבו הפוסקים⁴⁵⁸, ש"לכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתב גבי דוד המלך עליו השלום מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה'. וכן כתבו משם האר"י ז"ל וזה מקבל הארת התורה וקדושה העליונה. והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה. ואל יאמר האדם אין זה כבודי וכבוד התורה לרקד לפני העם כאחד הריקים שהרי זה היה חטא מיכל בת שאול שהשיב לה דוד המלך עליו השלום ונקלותי עוד מזאת וגו'".

בספר השיחות תש"ד⁴⁵⁹ ביאר "עוזר דלים". ושם: דערפאר דארף מען נאך דעם ווארט עוזר זיך אפשטעלן, מאכן א הפסק, און דערנאך זאגען דלים. און צו די מדרי' פון עוזר דלים קומט מען צו דורך טאנצען שמע"צ און שמחת תורה, אבער דער טאנץ דארף זיין מיט אן אמת, אזוי אז די תורה זאל זיך מיט אים משמח זיין.

(453) בשעה"כ פמ"ה סק"ו.

(454) ראה שיחת ליל שמח"ת תשל"ה.

(455) והרבה טעמים נאמרו בזה. וראה שיחת ליל שמח"ת תשל"ג ותשל"ד.

(456) שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא אם כן יש בהם ספר שלם, וגם שמביא פסוקים לידי זלזול. וראה שו"ע אדה"ז סרפ"ד ס"ד. ששל"ד סי"ג. סתרל"ח ס"כ. וראה מעורר ישינים סי' כו ס"ק קנג.

(457) ראה מענה להרי"ו בראנשטיין, נדפס בתשורה לנישואי לוינוון-ראזענבלום י"א שבט תשפ"א ע' 66.

וראה שו"ת בא"מ ח"ח ס' ס"ו סק"ט: ברצוני להודיע ולפרסם דבר שמצטער אני ע"ז זה כמה. הלא כל הרואה בספר שד"ח (מערכת ד' בפאת השדה כלל ל"ח) יודע שלרוב הפוסקים לספרים הנדפסים קדושה יתירה להם, ולקצתם ומכללם המג"א דינים ככתיבה גמורה מעיקר הדיון, א"כ איך קונים ואיך רבותינו שבגולה שחי' מעלימים עין מהדפסת ס"ת ע"י פאטאגראפיע כולה כצורתה, בצורה גדולה ובצורה קטנה, והתינוקות מטטלים בידיהם הנה והנה לרוב בשמחת תורה, והס"ת מלא שמות קדושים ככל ס"ת הכשרה, והתינוקות קורעים לפעמים ע"י אוסר אע"י מה ששוחקים עמהם ע"י פתיחה וגלילה ולהרבה הס"ת כזה נופל מידיהם, וזה זלזול גדול שאסור להניח לעשות, אף אם פאטאגראפיע אינו כדפוס ממש. מימי אני מדקדק שלא להניח קטנים שישחקו עם ס"ת אלו הנדפסים ע"י פאטאגראפיע ואיני מניח לקנות ס"ת כזה, ופעם קניתי ס"ת כזה למתנה וכשהצצתי בתוכה וראיתי שכל השמות הקדושים נרשמים ממש כבס"ת כשרה נסגתי אחור ומאז איני מניח לקנות ס"ת כזה ואם אפשר אני מדבר על לב בני"א שלא יקנו ולא יתנו לבניהם לשמחת תורה שישחקו עמהם הילדים, ובעה"ת הרבה תקנתי בזה אבל לא חכל, לא כי נשמע עדיין מפי שום רב דבר נגד ס"ת כזה, ע"כ אני קורא כאן כל רבותינו שבגולה שליט"א שיכריזו ויודיעו שלא יקנו ס"ת כזה וכל מי שיש לו מכבר ס"ת כזה בביתו יניחנו במקום משומר ולא ימסור אותו לבניו הקטנים ולא יניח לשחק עמו כדבר הילדים ששוחקים עמו, ומי יודע כמה רעות גורם זילזול ס"ת הזה ולא חלי ולא מרגיש וזה הטוב יכפר.

ולהעיר משיחת כ"ח מרחשון תשנ"ב. וראה אג"ק ח"ז ע' שה. ועוד.

(458) סתרס"ט סק"י, והביאו במשנ"ב שם סק"א ובשעה"צ שם.

(459) ע' 31.

עלינו אחרי סיום ההקפות. קדיש יתום.

משקה: כבר פורסם כמה פעמים קול קורא מהבד"צ להזכיר ולהזהיר בנידון שמירה וקיום מלא ("אן קונצן") של התקנה הידועה שלא לשתות משקה יתר על המידה, בעיקר לאלו שלפני גיל ארבעים, ובפרט לבחורים, אף שגם אלו שאחרי גיל ארבעים צריכים למעט בשתיית משקה⁴⁶⁰. ושעל המשפיעים מוטלת האחריות לחזור ולהודיע כל הפרטים בזה ע"פ המתבאר בשיחות קודש, ושהתקנה בתוקפה גם בשמחת-תורה⁴⁶¹ ושהאחריות בזה לא רק שמוטלת על כל אחד ואחד לעצמו, אלא שעליו גם לשמור על השני שלא ישתה יותר מהמידה⁴⁶².

שאלות המתעוררות בהקפות ובפרט ב-770: מותר לנקות משקפיים בשבת ויו"ט אבל לא להבריכם. משקפיים שנתעקמו אפילו מעט⁴⁶³ אסור ליישרם⁴⁶⁴. נפל הבורג של ידידת המשקפיים אסור להחזירו בשבת אפילו בצורה רפואה⁴⁶⁵, אבל ביום טוב אפשר להקל להחזירו באופן רפוי. בורג שלא יצא ממקומו לגמרי אלא שהתרופף מהידוקו אסור להדקו. אם העדשה יצאה ממקומה מחמת שהבורג המחזק אותה נעשה רפוי, אסור להחזיר אותה בשבת למסגרת אפילו באופן רפוי⁴⁶⁶, אבל ביום טוב אפשר להקל להחזירה באופן רפוי⁴⁶⁷. מותר ליישר מגבעת שאינו בגד תיקון.

סעודת יום טוב

אין טובלין פרוסת המוציא בדבש.

בלקוטי דבורים⁴⁶⁸: שמיני עצרת און שמחת תורה דארפמען ניט קיין דבש וויילע אלץ איז שוין מוכן למעלה, אך כשיש דבש על השולחן טובלים גם בדבש.

בברכת המזון: אח"כ יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט). (ואין אומרים הרחמן הוא יקים (לסוכות)). טעה או שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ע"ד לימוד שו"ע חושן משפט בשמיני עצרת וההוראה מזה – ראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ו.

460 שיחת ש"פ שמיני תשכ"ג.

461 ראה שיחת י"ב תמוז תשכ"ה.

462 כמבואר בשיחת ש"פ נח תשכ"ז ובשיחת ש"פ בלק תשד"מ.

463 בכה"פ סש"מ סקס"א בשם מלך שלם הוב"ד בזכ"א אות ת: "עד שאינו יכול לקרות בהם". אבל לכאן גופא דעובדא הכי הוה, ראה מלך שלם אלו"ה הל' שבת אות קמו (עח, ד) שאין סיבה לחלק בין דין מחט למשקפיים. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' תקט ס"א ובקו"א שם סק"ב.

אבל אם ראוי ללבישה גם כך, וגם נעשה ללא טירחא כלל, מקום להקל. והכי איכא למישמע קצת מבא"ח ש"ב פ' ויקהל סי"ב. ול"ד לקיפול בגדים – ראה ע"ד בנוגע להחיתור ביישור מגבעת, בגביע הכסף כש"ב פ"ג סק"ט.

464 וגם בזה אסור בטלטול כבהערה הבאה. אבל אם אינו יכול ליישר ללא אומן מותר בטלטול. וכן, אם אינו מפריע לו לראות. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מא' שפט.

465 והמשקפיים גם אסורים בטלטול (לצורך גופם, אבל לא לצורך מקומו, וגם לא לצורך הכלי עצמו, או אפילו להשתמש אם בשביל ההשתמשות א"צ לתקנם – כ"מ דעת אדה"ז. ויש שפ' בדעת אדה"ז לאסור גם לצורך מקומו. ובפרט אם נשטמו ב' הידידות, מחשש שיבוא לתקנם.

[וכ"ה לדעת הקצוה ש"ה קט סק"י שגזירת כירה שנשמטה אחת מירכות' שייכת בכל הכלים שיש לחוש לתיקון. אבל בשו"ת אמרי יושר ח"א סר"ב כתב שלא גזרו רק בכירה. וגם בספסל הוא רק חומרא בעלמא, לפי שאפשר להשתמש בו גם כן ע"י סמיכה. וי"ל בטעמו שרק בדבר שדרכו בתחיבה חששו שישכח ויתקע, משא"כ בדבר שדרכו בהברגה ושאר חיבור. וראה בארוכה ביסוס סברא זו בקובץ פעמי יעקב כסלו תשס"ד. שו"ת דברות מנחם סי"ג. ועו"ל, שבמשקפיים אינו מונע עצמו מלהשתמש בהם גם כשאינו מהודק בחווק. וראה באתרא דרב שם].

אם אבד הבורג ואין לו בורג אחר מתאים, י"א שהמשקפיים מותרים בטלטול, אבל אדה"ז לא הביא היתר זה. (ושקו"ט בטעמו. ואולי ס"ל שההיתר רק בספסל ולא בכירה, משא"כ ההיתר דישב עלי' מבעו"י דמהני גם בכירה, שפ"ז אין לחוש שמא יתקע). כמו כן אם אי אפשר לתקנו אלא ע"י אומן, או שכבר לבשם כך קודם השבת מותרים בטלטול.

כשמותר בטלטול מותר לחבר את הידידת ע"י סיכת בטחון אבל לא עם מחט או חוט ברזל.

466 ובאופן זה אסור גם לטלטל המשקפיים וי"א גם העדשה.

[אבל באמרי יושר שם כתב לחלק מסבירא שבעדשה שנפלה ל"ח שמא יתקע בחווק שמא תישבר. וכ"כ עוד אחרונים. אלא שבזמננו ל"ש כ"כ סברא זו. וגם באמרי יושר מסקנתו לאיסור].

467 אבל אם העדשה יצאה ממקומה מחמת שהמסגרת התרחבה מעט מותר להחזירה באופן רפוי אפילו בשבת. ויש חולקים בזה. במשקפיים של חצי מסגרת, שהעדשות נאחזות במסגרת ע"י חוט, אם יצאה העדשה כמה פעמים לפני השבת מותר להחזירה אפילו בשבת.

נפל האפון (החלק שעל האף) אסור להחזירו בשבת, אבל המשקפיים מותרים בטלטול.

468 ע"ח.

ושם: וואס זאל מען אבער טאן אויב בשמע"צ האט מען נישט געלערענט קיין חו"מ, ועכשיו טוען שאינו רוצה גם לשמוח הרי טענה זו בא מהלעו"ז וכפתגם ר"נ טשערנאבלער כמסופר בשיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז בשמע"צ האט ער געקוקט אין פייפער אדער געגאנגען שפאצירן, אדער געטרונקן זיסע טיי און פארביסען מיט א שטיקעלע מזונות, האט אים דער נפה"ב געלאזט צורוה, בשעת אבער ער קומט טאנצען, טענה"ט ער, היות אז ער איז א ליובאוויטשער חסיד, איז וויבאלד ער האט נישט געלערענט איז לכה"פ טאנץ נישט. האט ער צוויי ברירות, אדער עס אויך אריינשלאפען אין טאנץ, אדער אוועקגיין... און אך און וויי צו אזא מעמד ומצב. אלא מה יהי, ישתה וישכח רישו. נעמט אן הגבלות און קריכט ארויס מיט מיר צוזאמען פון די ענינים וואו מ'דארף נישט זיין, ביז אז אפילו פרסה לא תשאר שמה.

השמחה דשמע"צ מכוסה בקבלת עול – ראה בהערה⁴⁶⁹.

בשיחת ליל שמע"צ בהקפות תש"ד⁴⁷⁰: שמע"צ פלעגט מען אין ליובאוויטש זוכען פון וואס צו לאכען. עס האט פאסירט אז איינער האט געזאגט דעם פסוק – פון אתה הראת – ואמרו הושיענו זייער ערנסט, האט הוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק געזאגט: וואס אזוי די ערנסקייט? שמח"ת איז אן אנדער ענין.

בלקוטי דיבורים⁴⁷¹ נתבאר, שסדר הנסיעה ממצרים – רעמסס, סוכות, אתם, קריעת ים סוף. ונתבאר שם, שישנם ב' פירושים ברעמסס: א) ר"ת רע"ם ס"ס, שס"ס עולה ק"כ, שהם הק"כ צירופים דשם אלקים, סוד המקטרגים, וע"י הגילוי מלמעלה ברע"ם ורעש דקדושה מתבטלים. ב) רעמסס ר"ת רע מסס, ש"מסס" פירושו התכה וביטול, שה"רע" נתבטל. והנה, בסדר המסעות מסוכות נסעו לאתם, ומאתם נסעו לקריעת ים סוף, ורעמסס בכלל היציאה ממצרים, ואתם הוא בכלל קריעת ים סוף. וענינים בכללות הוא, דבתפלת נעילה הוא היציאה מהמצרים וגבולים לגמרי, ובאמירת שמע ישראל הוא הרע"ם המבטל את הק"ך הנ"ל בגימט' ס"ס, ובאמירת הוי' הוא האלקים הוא מיסמוס הרע כולו, ואח"כ – סוכות [הישיבה בסוכה], ואתם (א' ת"ם) הוא התמימות (גאנץ און ערינסט) בהעבודה בשמח"ת, אז הנה באפשר לקרוע הים פון דעם וועלטיקן קאלטן לעבן.

בספר השיחות תש"ח⁴⁷²: זיין אויף שמיני עצרת ביינאכט⁴⁷³ געדענק איך מער ניט ווי איין מאָל⁴⁷⁴.

יום שלישי, כ"ב תשרי, יום שמיני עצרת

סוף זמן קריאת שמע בשעה: 9:52.

שחרית לשלוש רגלים.

בשיחת יום שמיני עצרת תרצ"ט⁴⁷⁵ (בנוגע להשאלה אם להזכיר גשמים בשחרית כששמע כבר ההכרזה): מען דארף זיך מגביל זיין אז מען זאל קענען דאווענען מיט דעם מנין. למעשה, אם שמע הכרזת משיב הרוח ומוריד הגשם קודם שהתפלל שחרית – **אם אין מתפלל במנין אחר**⁴⁷⁶, יאמר גם בשחרית משיב הרוח ומוריד הגשם⁴⁷⁷.

(469) ראה ארוכה בשיחת שמח"ת תרס"ד. וראה ג"כ ספר השיחות תש"ב ע' 6 שזהו ע"י התורה המחברת ב' הפכים. ובר"ד בעת הסעודות יום א' דחגה"ס תשכ"ט, שמצד מדרגת עבד נאמן בכח הקבלת עול לפעול גם ענין התענוג והשמחה.

(470) ספר השיחות ע' 30.

(471) ח"ד ע' תשסז ואילך – נעתק כאן בקיצור ובשינויים קלים.

(472) ע' 171.

(473) בנוגע למצות עונה – ע"פ הקבלה שמע"צ ושמח"ת שניהם אסורים בזיווג, אא"כ בליל טבילה. וכ"ז למי שמתחשד עם קונו ואינו בא לידי הרהור אבל מי שיצור תוקפו ובא לידי הרהור ח"ו מצוה לשמש.

(474) ושם: בשנת תרמ"ח או תרמ"ט.

(475) סה"ש תרצ"ט (מהדור"ח) ע' 341.

(476) ויל"ע באם מתפלל שחרית ביחידות ומוסף במנין אחר, או להיפך – שחרית במנין אחר ומוסף ביחידות. ומסתבר שגם ככה"ג אומר מוריד הטל בשחרית. ופשוט, שכן הוא אפילו אם אמר (עם הש"צ לתפלת מוסף) הפיוט למוסף הנקרא "תפלת גשם", שאומר אחר כך מוריד הטל בשחרית, אם מתפלל שחרית במנין אחר. [ומש"כ באו"ז הל' הזכרת גשם וטל ששצ"ח, לגבי הזכרת גשמים, שגם בשמע פיוטים של גשם מהש"צ מזכיר גשמים אפי' לא שמע ההכרזה (ואולי כוונתו שני"י שמיעת הפיוטים יודע הוא שהכריזו) – ל"ש לנדר"ד, דאיהו קאי להסברא שהיחיד אינו מזכיר אם לא שמע להדיא ההכרזה. ולא קייל"ן הכי. ובאמת, צ"ב בכוונת האו"ז, שלא פי' כל צרכו החילוק בין ב' הדעות בירושלמי ובין היחיד לציבור, עיי"ש. ובש"ת איש מצליח ח"ג או"ח סי"ב בהערת המלכה"ד נדחק לפרש שר"ל לחלק בין היחיד שנמצא בביהכ"נ ליחיד בביתו. ואף שדוחק קצת הוא נ"י עיקר כדבריו בדעת האו"ז.]

(477) אג"ק ח"ב ע' ג. וצ"ע בסה"ש שם.

לפעמים היו מדייקים לגמור שחרית – בשמיני עצרת – קודם חצות היום. מצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל – הלל שלם – כל שמונת ימי החג (ואין אומרים הושענות). לפרטי דיני הלל – ראה לעיל ביום א' דחג הסוכות.

אחר הלל – קדיש תתקבל. שיר של יום (ואין אומרים לדוד ה' אורי). קדיש יתום.

פתיחת הארון: אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבנו של עולם"⁴⁷⁸.

מוציאין שני ספרי תורה וקורין חמשה גברי בפרשת עשר תעשר⁴⁷⁹. בס"ת השני, קוראים מפטיר בפרשת פנחס ביום השמיני. הגבהה גלילה לס"ת השני.

הפטרה: ויהי ככלות – ולישראל עמו. [בספר "סדר ההפטרות" שנדפס בשנת תשנ"ה נוסף בטעות עוד פסוק בסוף ההפטרה]. בברכת ההפטרה מזכיר "שמיני עצרת החג הזה". טעה בברכת ההפטרה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לפרטי דיני קריאת התורה – ראה בדיני יום א' דחג הסוכות.

אחר קריאת התורה והפטרה: הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד⁴⁸⁰]. מדייקין⁴⁸¹ לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור⁴⁸².

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו⁴⁸³.

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

אשרי. יהללו. חצי קדיש. אין הצבור רשאים להתחיל לומר משיב הרוח ומוריד הגשם עד שישמעו מפי הש"ן, ונוהגין שהשמש מכריז **קודם** התפלה. ולפיכך לא די כשיכריז משיב הרוח לבד אלא

יחיד המתפלל בביתו אף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הגשם במוסף, אם משער שכבר הכריזו.

ולא מצאתי דבר ברור באחרונים אם היחיד נגדר אחר מנין הראשון, האחרון, שהגיל בו, או רוב בתי כנסיות, רוב אנשי העיר, ואם אשה נגדרת אחרי בעלה. ויש מאחרונים זמננו שכתבו לכאן או לכאן מסביר ומד"ע ללא מקור ברור. כן ראיתי מהמלקטים שחפאו דברים אשר לא כן בדברי האחרונים. והמעין בפנים ישר תחזינה עינינו אשר לא מיני' ולא מקצתי'.

ולמעשה, יש להורות שבכל אופן יאמר מוריד הגשם בשחרית אם כבר הכריזו במנין א'.

וראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

478 ב"רבנו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוגי בן פלוגית)" כנוסח בסידור תורה אור.

479 גם כשחל בחול, מפני שאז הוא זמן מעשרות.

480 וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

481 ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפניו נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג ס' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב ס' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

482 אבל מה "שנוהגין שמי שצריך להזכ"נ עולה לתורה בו ביום" – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

483 ראה הנסמן בלוח ליר"ב.

יאמר גם כן מוריד הגשם.

מוסף לשלש רגלים.

אסור להקדים תפלת מוסף של שמיני עצרת לתפלת הצבור אפילו בביתו לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריזו בצבור.

מתחילין להזכיר הגשם בברכה שניה בתפלת מוסף של שמיני עצרת⁴⁸⁴. והזכרה זו היא ריצוי שאלה שטרם שישאלו הגשמים בעונתם כשיגיע זמן השאלה מרצין לפניו בהזכרת גבורותיו שמוריד גשמים. וקבעו הזכרה זו בברכת מחיה המתים מפני שהגשמים הם שקולים כתחיית המתים, שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך הגשמים חיים לעולם.

השייכות דהזכרת גשמים ל"שמיני עצרת" – מבואר בדא"ח בכ"מ⁴⁸⁵, שענין "שמיני עצרת", "עצרת" מלשון קליטה, שהאורות הנעלים שנמשכו בחג הסוכות "נקלטים" ב"שמיני עצרת" ו"נעצרים" בתוכו בפנימיות. וזהו ענין "מוריד הגשם", המשכת הטיפה ו"קליטת" הזרע.

אם לא אמר מוריד הגשם, אם הזכיר טל (אפילו לא סיים הברכה) אין מחזירין אותו⁴⁸⁶. ואם מסופק אם הזכיר טל, תולים שמסתמא אמר "מוריד הטל" כהרגל לשונו⁴⁸⁷.

פסוקי מוסף: ביום השמיני. ואח"כ מנחתם ונסכיהם.

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"צ: תפלת גשם – אף ברי וכו'⁴⁸⁸.

ברכת כהנים: לפרטי דינים – ראה לעיל יום א' דחג הסוכות.

אין כאלקינו. עלינו. תהלים.

אומרים שש זכירות.

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי, בורא פרי הגפן. אין מברכין לישב בסוכה.

לא בירך שהחיינו בליל שמיני עצרת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין. אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים.

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו.

484) שבחג ינדונים על המים, אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם, אין מזכירין הגשם עד עבור ז' מי ישיבה בסוכה. ובתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת נמצא זה מזכיר זה אינו מזכיר ויעשו אגודות אגודות. ואין מזכירין בשחרית לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה. ובשחרית אי אפשר להכריז מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה.

485) ע"פ כתהאריז"ל.

486) הטעם: שאף שהטל אינו נעצר, מכל מקום שבח הוא להקב"ה בהזכרתו כמו בהזכרת הגשם, שכשם שהגשמים חיים לעולם כך הטל הוא חיים לעולם, שעל ידי כך מתברכת התבואה (ובכמה מקומות קראו חכמים להטל טל תחיה, משא"כ הרוח שאף שאי אפשר לעולם בלא רוחות, אינו נקרא חיים לעולם כמו גשם וטל. לכן מזכירין הטל כל ימות החמה, כדי שאם ישכחו לומר מוריד הגשם בימות הגשמים, חזקה שאמרו מוריד הטל כמו שהם רגילים בימות החמה ואין מחזירין אותו).

487) ויש שנהגו לומר בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור עד ומוריד הגשם שכך נתרגל לשונו לומר כהונג.

[ואף שכתב אדה"ז שטוב לחוש שלא לעשות כן לסמוך ע"ז – הרי לדידן שאומרים מוריד הטל בקיץ בלא"ה אינו חוזר ואין בזה הפסד. ואדה"ז קאי רק למנהג מדינתו שאין מזכירין טל בימות החמה. (ובברכת הבית שער מ בשע"ב סקל"ח, וכן בכה"ח ס' קיד סקס"ב, נראה יותר מזה, דאדה"ז קאי רק לענין אמירת צ' פעמים ביום ראשון של פסח אתה גבור עד מכלכל חיים ללא מוריד הגשם, שחשש לדעת השל"ה דלא מהני צ"פ רק בעקימות שפתיו שאומר מוריד הגשם בשמע"צ, ולא בשוא"ת לומר בפסח צ"פ ולדלג מוריד הגשם. אבל פשוט משמעות אדה"ז דקאי אתרווייהו, וחושש לדעת רבינו פרץ דס"ל בכלל דלא מהני). וראה א"א מבוטשאוטש ס' קיז ס"ט. הליכות שלמה תפלה פ"ח בדבר הלכה סקל"ז ובהע" 96].

488) בטעם שמנגנים בתיבות "על הסעל הק", ובכלל, בטעם שזכור בתפלת גשם – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' לח'תרפ.

ביום טוב האחרון של חג [בשמיני עצרת] דרך בני ישראל להרבות בסעודה, ומרבים בשמחה, באכילת בשר⁴⁸⁹.

ברכת המזון כבלילה.

הלכתא למשיחא: בבית המקדש מקריבים היום פר אחד, איל אחד, 7 כבשים וכולם עולות. ושעיר לחטאת⁴⁹⁰.

(קרבנות שמע"צ והענין בזה – נת' בכ"מ בדא"ח).

שמו"ת: אמירת פרשת ברכה שנים מקרא ואחד תרגום, היום, בערב שמחת תורה⁴⁹¹.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (3:30 לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך עד שקיעת החמה. לאחר שקיעת החמה, צריך לקדש קידוש של הלילה. ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליהזר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

מנחה: קרבנות, אשרי ובא לציון, תפלה לשלש רגלים.

יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים יהי רצון שנזכה לישיב בסוכה של ליתן. ומנהג חב"ד שבשמיני עצרת לפנות ערב⁴⁹² נכנסים לסוכה (ואוכלים או שותים דבר מה) "צו געזעגענען זיך"⁴⁹³ [כמובן, ללא ברכת לישיב בסוכה] אבל אין אומרים ה"יהי רצון" ביציאה מן הסוכה.

תהלוכה: בספר השיחות ה'תנש"א מובא: נהוג מכו"כ שנים שבי"ט הולכים לבקר בני"י שבבתי-כנסיות ובתי מדרשות בכו"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבני"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

ובמק"א⁴⁹⁴: הונהג בשנים האחרונות, אשר להקפות דשמח"ת, הולכים בחורים ואברכים, להבתי כנסיות, בכדי להוסיף (בזה שהם פנים חדשות) שמחה בבתי כנסיות [ועיי"ש בפנים]. ובאגרות קודש: היישר כח המגיע לבחורים הנ"ל (שהגיעו לתהלוכה) עוד יותר מכפי ההשערה, כי קשור ה' אצלם ביקור זה בקבלת עול ביותר, באשר צריכים היו לעזוב את ההתועדות כאן בתוכי חסידי חב"ד ואנ"ש, ולילך למשך שעות אחדות לבתי הכנסיות ובתי מדרשים, ולא זו בלבד אלא לעשות את כל זה מתוך שמחה ועליצות לב.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה וענינה. וכן כמה הוראות ופרטים. להלן לקט חלקי מביטויים אלו⁴⁹⁵:

(489) שביים זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים, מפני שרגל לעצמו הוא וחביב עליהן – ולכן, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעות קונות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט. (490) בשמעי"צ יש גם תשלומין לעולות ראי' זמני חגיגה ושמחה למי שלא הביאם בסוכות. [אבל בקביעות ששמעי"צ חל בשבת – אינו דוחה שבת]. וכן יש חיוב אכילת שלמי שמחה בקרבן שהביא מעיו"ט. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ד בדעת הרמב"ן שהוא רגל בפ"ע לכל הנ"ל, אפילו כשלא חי' ראוי בסוכות.

(491) וטעם הדבר בפשטות: קריאת הפרשה שמו"ת, זמנה – בערב שבת, כלומר, "ערב" קריאת הפרשה בציבור. ובנוגע לפ' ברכה – מכיון שזמן קריאתה בציבור הוא ביום שמח"ת, הרי זמן קריאתה ביחיד שמו"ת הוא – בערב שמח"ת, כלומר, ביום שמעי"צ – שיחת יום שמח"ת תשמ"ו. ולגבי התחלת הזמן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לא'קמט.

(492) ובשיחת שבת בראשית תנש"א: ברגעים האחרונים דשמע"צ.

(493) ושקו"ט בטעם המנהג בשיחה הנ"ל.

(494) לקו"ש חי"ט ע' 578.

(495) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "התהלוכה". וראה עוד שם.

• "דאס איז דאך מיינע א שליחות".

• אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק ה' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.

• רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו – ענינים שעושים ברגל.

• ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדריך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגלים, ובפרט כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בה טרחה יתירה ומהלך גדול.

• ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מאטו רגלין ברגלין שעי"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלוי בעבודת הרגל.

• אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי קיום המצוות שלהם באופן כזה.

• תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין ההליכה באופן דילכו מחיל אל חיל – עלי' שלא בערך מדרגא הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.

• אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.

• ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.

• שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.

• יתכן שמקום זה ממתין מששת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.

• אין לחפש תירוצים להשתמט מהליכה לתהלוכה.

• לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.

• שיהי' באופן דמתניכם חגורים, לבוא בזמן, ניט פארשפעטיקן.

• זכות מיוחדת לההולכים רחוק.

• המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.

• בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.

• אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להיזהר שלא לפגוע.

• כשלא מניחים לדבר, אין להתייאש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.

• אע"פ שהשליח מצ"ע שייך לענינים שאינם כדבעי וממילא יש מקום לחשש כו', וכמו כן ישנו חשש שיבוא לידי ישות כתוצאה מכך שדיבר היטב, והראי' שהשומעים נגישים אליו, מען גיט אים א פאטש אין פלייצע, ואומרים לו ביסט א גוטער באי, האסט געזאגט א גוטן דזשאק... כיון שהולך הוא בשליחות יש אצלו גילוי האור והמשלח... שלוחים אלו אינם צריכים להתיירא משום דבר ומשום חששות שהם כיון שישנו גילוי האור שמצד השליחות.

• מבואר בחסידות, שדוקא מצד גודל העילוי שבניסוח המים לא ניתן להכתב בתשוב"כ כמו ניסוח היין. ומבואר גם שיש עילוי גדול יותר בענין ההקפות שבשמע"צ, שלא נכתבו אפילו בתורה שבע"פ, ואינו אלא מנהג. ובהתאם לכך, אינני רואה עוול... אם המנהג דהליכה לבתי-כנסיות ביו"ט יהי' בשמחה גדולה יותר אפילו מהשמחה שבהקפות, שהרי המנהג דהקפות נזכר לכל-הפחות בשו"ע, ואילו המנהג דהליכה לבתי-כנסיות ביו"ט הוא נעלה כ"כ, שלא נזכר אפילו בשו"ע! ובודאי תנוצל שמחה זו לשמחה של מצוה, החל מזמן מ"ת, וממנו יומשך על כל השנה כולה – לשמח את עצמו ויהודים מסביבו בעניני תומ"צ, ובאופן שבכל ענין שבו צ"ל ענין של רציה ברגליים, ירוצו הרגליים – ועאכו"כ בעל הרגליים – מתוך שמחה וטוב לבב. ושמחה זו תפרוץ את כל הגדרים של מדידה והגבלה,

ותמשיך ברכת ה' בכל המצטרך על כל השנה כולה, שתהי' שנה של שמחה בכל הענינים, החל מלימוד התורה ובאופן שמביא לידי מעשה, ועד לענין ד"בכל דרכיך דעהו", למטה מעשרה טפחים. גמר מלאכול בסוכה ביום השמיני, שאין דעתו לאכול עוד כלל, מוריד כליו מן המנחה קטנה (3:57) ולמעלה ומפנה אותה ממנה. אבל קודם לזה אין נראה שעושה כן לכבוד יו"ט. אבל לא יסדרם בבית משום איסור הכנה (כדלקמן).

אסור להכין שום דבר לצורך ליל יום טוב שני או יום שני של חג עד לשעה 6:58 (ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי⁴⁹⁶). ולכן אין להביא יין ביום טוב ראשון לצורך קידוש של ליל יום טוב שני. וכן אסור להעמיד השולחנות והספסלים מהסוכה בבית. אבל יכול להביאם לבית (לאחרי זמן מנחה קטנה) ולסדרם בלילה (באם הוא באופן שאין בו איסור הוצאה שלא לצורך היום). ואם צריך להם בביתו עתה, ביום טוב ראשון, מותר לסדרם גם כן. וכן מותר לסדרם אם כוונתו שלא יהא נראה ביתו כחורבה.

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג⁴⁹⁷. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (6:16).

ליל רביעי, כ"ג תשרי, ליל שמחת תורה

בשיחת יום שמח"ת תש"ה⁴⁹⁸: שמחת תורה זיינען תרעין פתיחין. עס זיינען אפן די שערי אורה שערי ברכה שערי הצלחה. אלע שערים זיינען אפן. און דאס נעמט מען מיט תורה".

בשיחת שבת בראשית תשמ"ו: כאשר נכנסתי פעם לכ"ק מו"ח אדמו"ר והצעתי להו"ל קונטרס של מאמרי חסידות לקראת שמח"ת⁴⁹⁹ – נענה כ"ק מו"ח אדמו"ר, והשיב, כשבבת-שחוק על שפתיו: "שמחת תורה" "וועט מען זיך אוועקזעצן" ללמוד מאמר חסידות!?!... ואעפ"כ, בנוגע לפועל – "האב איך אויסגעפירט", וכ"ק מו"ח אדמו"ר נתן מאמר חסידות על מנת ללמוד בשמח"ת, ואכן היו כו"כ שלמדו את המאמר בשמח"ת! ואין לתמוה על כך שבתחילה היתה קס"ד באופן אחר וכו' – שכן גם אצל נשיא ישראל ישנם ענינים שנפעלים ע"י אתעדל"ת, אף שבתחילה היתה קס"ד באופן אחר. עיי"ש בהמשך השיחה.

בסה"ש תש"ט⁵⁰⁰: שמחת תורה איז די עבודה פון קלאפן מיט די פיס און קלאפען מיט די הענט, און א גאנץ יאהר איז די עבודה קלאפן (ארבעטן) מיט'ן קאפ, ניט בלויז עפענען דעם מאמר, נאר אריינקלאפן דעם מאמר אין קאפ.

הדלקת נרות **אחרי השעה 6:58** (בבית ולא בסוכה) מאש הדלוקה לפני החג. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין סיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש). כדאי לסדר תזכורת שלא ישכחו להדליק נרות מחמת שינוי הסדרים הרגילים (תהלוכה, הקפות מוקדמות לילדים ב-770, קידוש בביהכ"נ וכו').

לידיעת האורחים: אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בביתם נר דלוק (אלא שאם הוא סמוך על שולחן אחרים נעשה כבני ביתם ויוצא בהדלקתם. וכן גם כשאינו סמוך על שולחן אחרים, אם מדליקים נר בביתו משלו אינו צריך להדליק במקום שמתארח⁵⁰¹). בשמחת תורה שהרבה אוכלים ברחבת בית הכנסת ואינם סמוכים על שולחן מי שמדליק, אם אין בביתם מי

(496) ראה הנסמן בלוח לר"ה השתא הערה 238.

(497) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופטר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ. וראה קובץ הער"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

(498) סה"ש תש"ה ע' 59. ונת' בארובה בלק"ש ח"ט ע' 380 ואילך. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשי"ב.

(499) ובשיחת שמח"ת תש"ל, שהמדובר במאמר החלצו (שי"ל לקראת שמח"ת תש"ט, ליום מלאת יובל שנים לאמירת המאמר).

(500) ע' 286.

(501) כיון שיש לו שלום בית במקום שמתארח בו ע"י נרו של בעל הבית, וגם מצות הדלקת נרות הוא מקיים במה שמדליקים נר בביתו משלו בהדלקת נרות. וכ"ז כשאין לו חדר מיוחד, שכשיש לו חדר מיוחד במקום שמתארח ובעה"ב אינו משתמש שם, צריך להדליק ולברך בחדרו.

שמדליק משלהם, חייבים בהדלקת נרות בעצמם. וישתמשו בביתם בדבר מצרכי אכילה לאור הנר.

פרטי דינים – ראה לעיל ליל א' דחג הסוכות.

יש אומרים שבדיעבד יכול להשלים שנים מקרא ואחד תרגום [של שבתות השנה] עד שמחת תורה⁵⁰² שאז משלימין כל הצבור את כל התורה וטוב לחוש לדבריהם שמי שעבר ולא השלים בזמנה יש לו להשלים עד שמחת תורה שנים מקרא ואחד תרגום.

ערבית

שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. ואין אומרים עלינו. האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן⁵⁰³. פרטי דיני קידוש בביהכ"נ – ראה אתמול בליל שמיני עצרת.

אוכלים בבית ולא בסוכה. אם רוצה לאכול בסוכה בתשיעי, צריך לעשות בה היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסיף, ומה יעשה להכיר? מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה. [ואין הכוונה שנפסלת בכך, אלא ר"ל שעושה בה היכר לפסולה, שאינו יושב בה בתורת סוכת החג]⁵⁰⁴.

בספר השיחות תש"ד⁵⁰⁵: אחד מהמסובים הציע להעומדים מסיב השולחן שאחד מהם יאמר קידוש ויוציא את האחרים, ואמר כ"ק אדמו"ר [מוהרי"צ נ"ע]: דער "שהחיינו" וואס מען מאכט אין קידוש שמח"ת, איז דאס אויף תורה, און ביי תורה איז ניטא דער ענין פון מוציא זיין, והלואי שכל אחד יפקיע את עצמו⁵⁰⁶. ובספר השיחות תרצ"ו⁵⁰⁷, שלכן אומרים – באופן כזה – התיבות "סברי מרנן" בחשאי כדי שלא להוציא.

בסה"ש תרצ"ו⁵⁰⁸: שמחת תורה מאכט מען א ברכה שהחיינו, די ברכה שהחיינו איז דאך ניט א ברכת התורה, די ברכה איז אויף דער שמחה מיט תורה, היינט שמחת תורה דארף מען מייקר זיין דעם זמן, אלע כ"ד שעות און אלע רגעים. מ'דארף מקבל זיין עול אז אין משך פון די שס"ה ימים פון יאר, לא יראה ולא ימצא א טאג אן תורה⁵⁰⁹.

בסה"ש תש"ט⁵¹⁰: אויף דעם קידוש פון שמח"ת האבן מיר אמאל געהערט אז דאס איז לעילא מכל הפירושים, דער "ולעילא" פון נעילה (חסידים זאגען דאך ניט "לעילא ולעילא" – נאר בלויז צו נעילה) דערהערט זיך אין דעם קידוש פון שמח"ת. אזוי ביי קידוש איז דאך דא א מוציא און א יוצא, וואס דער מוציא דארף מכוין זיין מוציא זיין, און דער יוצא דארף מכוין זיין לצאת, דאס מיינט אז ביידע דארפן האבען דעת, אבער קידוש פון שמח"ת איז העכער דערפון, יעדער דארף נעמען דעם סידור און זאגען די ווערטער פון קידוש און מאכען שהחיינו אויף די תורה.

502 קודם התפלה שחרית של שמחת תורה. ומ"מ אם לא השלים קודם התפלה יש לו להשלים כל היום, גם אחרי שהציבור מתחילים לקרוא בראשית.

ויקרא על הסדר, ויתחיל מפרשה שהחסיר. אבל בדיעבד אם הקדים פסוק או פרשה המאוחרת יצא.

503 הוראת כ"ק אד"ש כמ"פ.

504 וראה בשיחת ליל שמח"ת תשי"ב, שמה"ט הורידו הסכך לפני החג (ע"פ הוראה).

והעירני ח"א שהלשון בגמ' (סוכה מח, א. וכו"ה בשו"ע סתרס"ו) "ואם אין לו מקום להוריד את כליו ורוצה לאכול בה בתשיעי", ומשמע קצת שאין לאכול בסוכה אפי' ע"י היכר אלא כשאין לו מקום אחר לאכול, ומודגש גם במשנ"ב סק"ג (לענין שמע"צ בא"י). אבל לדידי פשוט כביעתא כמותחא כנ"ל. ובאמת, מפורש כן ברבינו מנוח (סוכה פ"ו ה"ד). וכן קיבלתי מאזמ"ר ז"ל שבטעם כל דהו מותר לישב בשמח"ת בסוכה, כיון ש"סוכתו עריבה עליו". ואף שלא נזכר בשאר פוסקים, וגם שצ"ב קצת ל' הגמ' – העיקר, שפשוט שאין להוציא דין מדיוק חדש שלא נז' בפוסקים וכו'. וכמפורש בכללי הפוסקים. ואדרבה, על המחשד והמחמיר להביא רא'י. וגם מילתא בטעמא הוא, שבאם ניכר שאינו מכוון לשם סוכה, מאי איכפת לן שיכול לעשות באר"א. ובנוגע להדיוק – לפענ"ד אין הדיוק מוכרח, ושערי תי' לא ננעלו. ומהם: שלפי' הב"ח – באם מוריד כליו באמת אר"צ היכר נוסף. ועוד כמה פ' בדבר, ולדוגמא שרק באין לו מק"א התירו לו לפחות ולקלל ביו"ט. ועוד כיו"ב. ואכ"פ עוד. ועכ"פ ברור מסתימת הפוסקים שגם לכתחילה מותר לישב בסוכה בתשיעי כשאינו מכוון למצוה וכשאנו נראה כמוסיף.

505 ע' 32

506 ונת' בארוכה בלקו"ש ח"ט ברכה"שמח"ת.

507 ע' 16

508 ע' 196

509 עיי"ש בפרטיות. וראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ו. ועוד.

510 ע' 281.

ובכמה שיחות נזכר שאע"פ ש"פ דין אין שאלה בדבר, מ"מ מצד החביבות שבדבר צריך כל אחד לקדש לעצמו. ולכן, בנוגע לפועל כשצריך להוציא ידי חובה יש לעשות כן. [ובשיחת ליל שמח"ת תשל"א: אעפ"כ דארף מען זיך רעכענען מיט די מציאות, אז עס זיינען דא אזוינע וואס ווייסן ניט פון דער שיחה, און מצד איזה סיבה שתהי' קען דאך זיין אז זיי וועלן טרינקען און זאגן לחיים אן קידוש, איז דערפאר, ניט קוקנדיק אויף דעם וואס די שיחה איז טאקע א שיחה, און מ'דארף איר זען פאלגן, פונדעסטוועגן וויבאלד די מציאות איז אזוי, זאל אימעצער מאכן איצטער קידוש, און האבן בדעה מוציא זיין די אלע וועלכע האבן נאך ניט געמאכט קידוש, עיי"ש⁵¹¹].

התוועדות: "תיכף נאך מעריב בעפאר הקפות מאכט מען קידוש און מען פארבריינגט צוזאמען בשמחת החג און דאן געהט מען ערשט צו די הקפות⁵¹²".

ובשיחת ליל שמח"ת תשל"ו שזמן ההתוועדות – בין מעריב להקפות – הונהג ע"י רבותינו נשיאנו⁵¹³. [וכן נהג כ"ק אד"ש בכל השנים].

בשיחת ליל שמח"ת תשל"ג הוזכר לנצל ההפסקה שאחרי ההתוועדות לאמירת שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת ברכה).

בספר השיחות תש"ב⁵¹⁴: אין ליובאוויטש איז געווען דער סדר, אז נאכ'ן מאמר חסידות וואס מען האט געהערט שמע"צ פלעגט מען דאוונען מעריב און מאכען קידוש, טועם זיין פון סעודת יו"ט און געהן צום פאר-הקפות-פארבריינגען.

אושפיזין: בשיחת ליל שמח"ת תשמ"ח נאמר: לאחר שישנו ענין ה"אושפיזין" במשך שבעת ימי הסוכות, ולאחרי שניתוסף גם מעלת הקביעות ד"בעלים" בשמע"צ – הרי זה נעשה באופן ד"לעיני כל ישראל" בשמח"ת. . ובסגנון האמור – בקריאה דשמח"ת – "לעיני כל ישראל", שזהו החידוש שניתוסף בשמח"ת גם לגבי העילוי דשמע"צ (מעלת ה"בעלים" לגבי ה"אורחים") – שרואים באופן גלוי את שייכותם של האושפיזין הנ"ל לכל ישראל.

נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורות שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות וכל מקום לפי מנהגו. ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורות הבימה שבבית הכנסת כמו שמקיפים עם הלולב והכל משום שמחה.

סדר הקפות כדאמול.

"ההקפות בפעם השני" (בליל שמח"ת) מנהגן להיות בשמחה גדולה יותר מבפעם הראשונה (בליל שמע"צ), כי כאשר השמחה היא באותה המדה שבהקפות הקודמות, בלי הוספה וריבוי, אינה שמחה בשלימות, כיון שנתיישנה".

בד"ה אתה הראת תשל"ז⁵¹⁵: בשמח"ת השמחה היא גדולה ביותר, הלון ורנן, וכדאיתא בסידור שגם אם עשה כן בביהכ"נ שלו אם הולך לביהכ"נ אחר שלא גמרו ירנן וישמח ג"כ עמהם, ואדרבה – מזה מובן שצ"ל אצלו הוספה ועילוי בשמחתו, שהרי צריך לשמוח שמחה אמיתית (כשמחתם), ומכיון שאצלו כבר ה' השמחה לפנ", הנה בכדי שישמח עכשיו שמחה גדולה ואמיתית הוא דוקא אם יוסיף בשמחתו שתהי' באופן נעלה יותר. . ועד"ז בהקפות של כל אחד בעצמו, מכיון שמנהג רבותינו נשיאנו – שאחריהם נלך עד ביאת גואל צדק – הוא שעושים הקפות ג' פעמים [היינו בליל שמע"צ, בליל שמח"ת, וביום שמח"ת]. מובן שמפעם לפעם צ"ל עילוי בשמחת ההקפות, דמעלין בקודש, וגם בבחי' המקיפים שבהקפות – מפעם לפעם נעשה עילוי שלא בערך.

511 ובשיחת ליל שמח"ת תשכ"ד שנשנתו העתים והטבעים בענין זה. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשל"ב. וראה שיחת ליל שמח"ת תשמ"א בטעם מנהג כ"ק אד"ש בשנים האחרונות שלא לעשות קידוש בהתוועדות.

512 וראה לעיל בליל שמע"צ בהערה שסעודת יו"ט היא אחרי הקפות, עיי"ש.

513 וכן בשיחת ליל שמח"ת תשל"ט: ס'איז דאך דא דער מנהג וואס איז איינגעפירט געווארן דורך כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו צו מאכן א התוועדות בליל שמח"ת קודם הקפות אלס הכנה צו הקפות.

וראה בשיחת ליל שמח"ת תשל"ו שם, ע"ד החילוק דהשמחה בהתוועדות להשמחה שבהקפות, יעו"ש.

514 ע' 135.

515 בהנחה בלתי מוגה. התוכן נמצא גם בקיצור (במוגה) בסה"מ מלוקט ח"ד ע' לד.

בשיחת יום שמח"ת תשכ"ו: ראינו בהנהגת רבותינו נשיאינו, שביום א' (שמע"צ) היתה השמחה בהגבלה, הן בנוגע לזמן, והן בנוגע לניגונים וריקודים, ואילו ביום ב' (שמח"ת) היתה השמחה בלי הגבלות. ועד"ז בכמה שיחות קודש. אבל ראה בשיחת יום שמח"ת תשנ"ב שבשנים האחרונות גם השמחה דשמיני עצרת היא באופן דפריצת כל המדידות וההגבלות ממש.

בספר המנהגים – חב"ד: המנהג בבית הרב למכור פסוקי אתה הראת ולכבד בפסוק ראשון ואחרון, ולפעמים פסוקים נוספים את כ"ק האדמו"ר [וכן הוא בשנים האחרונות בליל שמע"צ. ובליל ויום שמח"ת – בפעם הא' – כל הפסוקים]. בליל שמחת תורה ההכנסה היא לטובת ישיבת תו"ת וביום שמח"ת ההכנסה לטובת המוסדות מל"ח ומחנ"י [קופת רבינו].

בשמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה משום כבוד התורה. (ומנהג חסידים שנוהגים לשורר לספוק ולרקד גם ביו"ט ואפילו אם חל בשבת).

יש למחות ביד מקצת ההמון הנוהגים ביום שמחת תורה להבעיר מיני נפט שקורין פולווי"ר דאף שהם מתכוונים לשמחת היום מכל מקום שמחה זו אינה שוה לכל נפש ואסור להבעיר בשבילה ביום טוב⁵¹⁶.

בהתוועדות יום שמח"ת תשמ"ג נאמר: הענין ד"כתר תורה" מודגש בזה⁵¹⁷ בקשר לשמח"ת: "ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה ומעטרין לס"ת בכתר דילי". ומכאן תשובה לאלו המתחכמים להסיר את ה"כתר" מספרי התורה לקראת הריקודים עם ספרי התורה בשמח"ת מפני החשש שמא יפול ח"ו ה"כתר" מהס"ת, כי בזה מפורש שעיקר הענין ד"כתר תורה" שייך לשמח"ת דוקא, ומשמח"ת נמשך ענין זה על כל השנה כולה⁵¹⁸.

נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק מיני מתיקה בשמחת תורה מטעם שעושים סעודה לגמרה של תורה, ומיקרי צורך בית הכנסת. ומובא בפוסקים, שבשמחת תורה נוהגין לפזר פירות והבנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופות, דכיון שמשום שמחה עושין לא הקפידו.

אחרי הקפות: עלינו. קדיש יתום.

קריאת התורה בליל שמחת תורה⁵¹⁹ – אין מנהגנו כן. [הנמצא בבית הכנסת במקום שנהגו לעלות לתורה בברכה, ישתמט בדרכי שלום מלקבל עלי' לתורה]⁵²⁰.

סעודת יו"ט

בברכת המזון: יעלה ויבוא. דין השוכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הרחמן ליו"ט אבל אין אומרים הרחמן לסוכות.

בספר השיחות תש"ד⁵²¹: אלע ווייסען אז אין שמחת תורה ד'קע קרשעהמ"ט איז זאגענדיג שמע ישראל דארף מען מקבל זיין אויף זיך די מסירה ונתינה אויף הרבצת תורה מיט מס"נ בגופו, רוחו ונשמתו, און דאס דארף זיין זיין גאנצער מהות.

חלוקת משקה ולימוד הניגונים: משנת תשט"ז עד שנת תשכ"ד, אחר סעודת יו"ט אחרי ההקפות בליל שמח"ת, לימד כ"ק אד"ש ניגונים וחילק משקה למי שקיבל ע"ע להוסיף (או להתחיל) בלימוד החסידות.

(516) וראה בשו"ע אדה"ז סתקי"ד סכ"א שהתירו גרם כיבוי לצורך מצוה. וראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ו.

(517) ח"ג רנו, ב.

(518) וראה בסידור יעב"ץ. ועוד.

(519) שיש מקומות שבלילה קורים בספר תורה הנדרים (הפרשיות שרגילים לנדור עבורן כסף, ויש שקורין פ' ברכה).

(520) ושקו"ט בזה וכו"ב אם מותר לעלות ולברך במקום שלא נהגו משום ברכה לבטלה, ויש שהביאו ראי' ממנה להוסיף קריה"ת לחתן בפ' ואברהם זקן, שלא חשו משום ברכה לבטלה. ולהעיר משו"ת הצ"צ שעה"מ ס"ח. ואף שלכתחילה אין לעשות מעשה להוציא ס"ת ולברך "בכל עת שישכימו עשרה מישראל" (כדעת המקילים), מקום לומר שבמקום מנהג, וכשכבר קראו לו לעלות, ואיכא משום כבוד התורה וכבוד הבריות שאני. וילע"ע. ולכן, ראוי שלא להיכנס לבית הספק, וככפנים.

(521) ע' 39.

יום רביעי, כ"ג תשרי, יום שמחת תורה

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:53.

שחרית לשלש גוללים. נשיאת כפים בתפלת שחרית (משום דשכיחא שכרות). הלל שלם. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

הקפות: אתה הוראת ג"פ, כבלילה. ההקפות – שלש פעמים וחצי⁵²². אבל גם אז אומרים כל סדר הקפות [בכל חצי סיבוב אומרים פסוקי הקפה אחת]. ואין מכריזים "עד כאן הקפה א' וכו'".

בנוגע לאותם המקדשים בשעת ההקפות וכו' ב, לפני תפלת מוסף⁵²³ – מותר לטעום אחר תפלת שחרית קודם תפלת המוסף, דהיינו אכילת פירות (וכן שאר מאכלים כיו"ב) אפילו הרבה כדי לסעוד הלב ופת (ולכמה דעות – גם מזונות) כביצה ולא יותר, ובלבד שיקדש מתחלה וישתה רביעית יין או יאכל כזית מחמשת המינים אחר הקידוש מיד. במקום שיש שומר (או רבים האוכלים ביחד), יש מקום להקל לאכול יותר.

דיני שכור בתפלה ושאר דיני שכור פורטו בלוח יומי לפורים דאשתקד.

י"ג מדות פ"א ורבש"ע⁵²⁴ בעת פתיחת הארון לקריאת התורה.

מוציאין ג' ספרים בשמחת תורה שצריך לקרות פרשת וזאת הברכה ובראשית ופרשת המוספים. נהגו להרבות הקרואים לספר תורה, כדי לזכות כולם – כל הציבור – בעלי' לתורה ביום סיומה, וקורים פרשה אחת [פרשת וזאת הברכה עד מעונה אלקי קדם] הרבה פעמים⁵²⁵ להספיק לכולן⁵²⁶ ואין איסור בדבר⁵²⁷. ולמעשה, המנהג כעת בכמה מקומות⁵²⁸ (וגם ב-⁵²⁹770) שקוראים רק פעם אחת, ושכמה עולים⁵³⁰ יחד בכל עלי⁵³¹.

בספר השיחות תש"ג⁵³²: היינט איז שמחת תורה. שמחת תורה איז למעלה נעמט מען צו דעם

עין הרע כח. בכל השנה קענען קליפות וסט"א מעורר זיין ח"ו א עין רעה, אבער שמחת תורה איז

522 ונת' בשה"ש תש"ג ח"א ע' 57.

523 שזוהו הטעם לברכת כהנים בשחרית, כנ"ל. אבל ראה שיחת יום שמחת תשכ"ו: נוטלים ספר תורה חגורה במפה ועטופה במעיל, ועורכים הקפות בשמחה גדולה – למרות שעדיין לא עשו קידוש, כך שאי אפשר לתלות זאת במצב של שכרות, שהרי הקפות הם בסדר התפלה, ובזמן התפלה אסור להיות במעמד ומצב של שכרות, ואעפ"כ, רוקדים בשמחה גדולה ביותר. ולהעיר גם מא"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו ע' ער.

524 ב"דבוננו של עולם" אומרים "עלי עבדך בן אמתך (פלוגי בן פלוגי)" כנוסח בסידור תורה אור.

525 ומי שבא באיחור ולא שמע קריה"ת בפעם הראשונה, מסתבר שאינו יוצא יד"ח קריה"ת (להסברא שהיא חובת יחיד) בשמיעתה אח"כ, כיון שאין ששה המחוייבים שכולם כבר שמעו בראשונה.

[ואף שיש להנזיך, שמה גופא שהתירו לחזור ולקרוא עכצ"ל שג"ז חלק מהקריאה וממילא מוציאו מדין ערבות – אינו מוכרח. אבל להעיר מההסברא בשו"ת גור"ר או"ח כלל ב סכ"ב ד"ה ועל צד, שאפילו כבר יצאו כולם יד"ח הקריאה לב ב"ד מתנה שאם יצטרך איזה יחיד או יחידים מהם לעלות וקורא בקריאה שכבר שמעה עם הציבור מ"מ לגבי הך יחיד או יחידים שקוראה פעם שנית שוויה רבנן עליה כחובה וכאילו עדיין לא שמעה בצבור. אלא נדחק בזה, שהרי אינה חובת היחיד וליכא ציבור. ולבסוף לא הונח לו כ"כ בזה].

526 אחרי שסיימו כבר כל הקריאה לגמרי וגם החזירו ספר תורה, אין להוסיף יותר על הקרואים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' לא'קנו. ויש"ג.

527 לפי ש"א שמותר לקרות עולים הרבה בפרשה אחת שחזור וקורא זה מה שקרא זה וחזור ומברך, ואין בזה חשש ברכה לבטלה. ובשמחת תורה סומכים על סברא זו.

528 ובמשנ"ב סתריס"ט סק"ב, שכן נוהגין (אף שהביא שיש המפקפקים, ושנכון שרק אחד יברך). וראה הנסמן בס' תולדות חג שמחת פ"א. וברשימת ענינים וספורים להרב"ש משמחת"ת תרע"ג, בליובאוויטש, שגם בחתן תורה וחתן בראשית עלו כמה יחד.

529 ומפי השמועה, ששינו ב-770 ע"פ הוראה (ראה יומנים דשנת תשל"ג. וכן אירע בשנת תשל"ד. וכמ"פ הורה ליחידים גם לפני"ז). ונזכר כבר בשיחת יום שמחת"ת תשי"ט.

530 ובבית חיינו "770", מפני הדוחק נהגו שמברכים ממקום מבלי לעלות על הבימה אצל הס"ת (ע"פ הוראת המרא דאתרא הגר"ש ע"ה דווארקין. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ח'תנתא. וראה המצורף שם).

531 וסמכו להקל משום טירחא דציבורא ועוד טעמים. וכבר הובא כן בס' העתים סי' קפה מרב האי גאון שקוראים "ולאשר אמר ברוך מבנים אשר שלשה וארבעה וחמשה יוקי ולית בהא מילתא למיחוש כדחשישונו לברכה שאינה צריכה דכל מאי דאורחיה היא ברכה צריכה היא". וראה א"ר סתריס"ט סק"ב. א"א מבוטאטש שם. ערוה"ש סי"ב. מקרא קודש גראדינסקי כלל כ בשערי קדושה סק"כ. שו"ת ממעיני ישיועה סל"ב. נהרות איתן ח"א ס"ע סק"ב בארובה. [וראה חזו"ע שמע"צ ע' תענח בהערה, שר"ל שגם אלו שחששו בדבר, בקטנים שהוא משום חיוב מצוה מעיקרא אין בית מיוחד. אלא שבכ"מ נזכר גם בקטנים שא' מברך לכולם].

מאיר דער ברכת הוי' לישראל בגילוי. דערפאר זיינען א אב ובניו עולה ביחד צו דער תורה און מיט די שמחת תורה טענץ קען מען ממשיך זיין גאר פיעל, השפעה מרובה לישראל בכלל און לעוסקים בתורה ועבודה בפרט.

עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה כדי לחנכן במצות קריאת התורה. ואפילו תינוקות קטנים⁵³³ קוראים להם לעלות לתורה משום חיוב מצוה ולחנכם לתורה. [בד"כ, כל הנערים⁵³⁴ עולים לחמישי – "ולדן אמר", ואחד עולה אתם, עומד על גביהם, ומברך אתם ברכת התורה, שמקריא להם הברכה, והם אומרים אחריו מלה במלה]⁵³⁵.

כתבו הפוסקים שלא יפה עושים בשמחת תורה, שקודם הקריאה נוטלים ספר תורה מבית הכנסת לקרוא במקום אחר כדי שכולם יעלו לתורה, ויצא שחרם בהפסדם וראוי למחות בהם. וכל שכן שאסור להוציא ספר תורה לרחוב.

חתן תורה: העולה לפרשת "מעונה" נקרא "חתן תורה". ונהגו למכור פרשה זו ופרשת בראשית [חתן בראשית] בדמים מרובים. וראוי שיהיו הקונים מוכתרים בתורה או עכ"פ מגדולי הקהל. החתן תורה והחתן בראשית והמפטיר יכולים להיות כולם כהנים. מי שעלה לחתן תורה לא יעלה לחתן בראשית באותו ביהכ"נ. [ויש שהקלו בזה. ואין נוהגים כן]. אבל, מי שעלה כבר בפ' וזאת הברכה עד "מעונה", עולה לחתן תורה או בראשית.

אחרי קריאת חמישי ["ולדן אמר" עד "ובגאותו שחקים"] כנ"ל, אומרים [הגבאי] מרשות לחתן תורה. וקורין לו "מעונה" עד הסיום. אין נוהגים לפרוס טלית על ראשי העולים לחתן תורה או לחתן בראשית⁵³⁶.

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום התורה.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק". אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

לא יסירו הספר תורה הראשון עד שיניחו הספר תורה השני (הנגלל לפרשת בראשית). הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. ואומר מרשות לחתן בראשית.

חתן בראשית: בהתוועדות שבת בראשית תשד"מ נזכר שבמשך הזמן נקבע שהנשיאים היו עולים לחתן בראשית⁵³⁷.

בקריאת פרשת בראשית⁵³⁸, נוהגים שהקהל אומרים בקול רם פסוקי "ויהי ערב ויהי בוקר" וכן

(533) והמהנה גם כשאניו מבין כלל – ראה בפתחי שערים לשע"א ש"ח סנ"ז, עייש"ה. אלא שבכגון דא שאינם יודעים לברך בעצמם, גדול מקריא להם הברכה, כדלקמן בפנים.

(534) עכ"פ, באלו שאינם יודעים לברך בעצמם.

ובכ"מ נהגו שקטן משהגיע לחינוך עולה גם בפני עצמו. אבל בלבוש ועוד משמע שכל הנערים פחותים מבר מצוה עולים לעליית כל הנערים.

(535) ברמ"א הובא שקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'. וכן בלוח כולל חב"ד הובא מנהג העולם שאחר קריאתם פורשין טלית על הנערים ועל שאר העומדים אצל הבימה ואומרים המלאך הגואל. בכמה שיחות קודש נזכר שבליובאוויטש אין נוהגים כן, אבל התוכן טוב והענין ברוחניות נפעל מעצמו. [ובשנים הראשונות הורה כ"ק אד"ש כמ"פ לומר (או לנגן) המלאך הגואל עם כל הנערים בהתוועדות יום שמח"ת או שבת בראשית].

(536) לענין אהל – ראה שו"ת אבני"ז או"ח סרכ"ב (ע"פ שו"ע אדה"ז שש"א סמ"ח). תהל"ד שש"ט סק"ט. קצוה"ש סק"כ בבדה"ש סק"א. שו"ת צ"א ח"י ס"ד. חט"ז ס"ח. יבי"א ח"א סנ"ה. ועוד..

(537) ועיי"ש בטעם הדבר. ושלפנ"ז היו בזה שינויים. ונזכר כבר בהתוועדות שמח"ת תשכ"ח. שבת בראשית תשל"ב.

(538) **הלכתא למשיחא:** בשיחת ליל ו' דחה"ס תנש"א (ע"פ סרט הקלטה) נאמר, בין השאר, בהמשך להנזכר ע"ד ביאת משיח, "אחכה לו בכל יום שיבוא", וששמע"צ יהא יום אחד, "כמדובר בארוכה אויב ווי ס'וועט דעמאלט זיין דער דין, אז מ'וועט ליינען בראשית באזונדער, מ'וועט ניט יוצא זיין ווי איצטער, ליינט מען דאך בראשית אין שמחת תורה, קומט דאס אבער ניט צו ליינען בראשית אין שבת פרשת בראשית".

ומשמעות הדברים, שלעת"ל לא יקראו בראשית בשמח"ת (שמע"צ בא"י). ואור"ל, בהקדם, שבפרי"ש מגילה לא, א ד"ה ה"ג, דברייתא דהתם

פרשת ויכלו, והש"צ [הבעל קורא] חוזר אותם.

אחרי הקרואים בב' ספרים הראשונים מניחים ס"ת השלישי אצל ס"ת השני⁵³⁹ ואומרים חצי קדיש קודם המפטיר, להפסיק בין קריאתם לקריאת המפטיר שקריאתו אינו אלא בשביל כבוד התורה [אבל קודם הקריאה בספר ב' אין נוהגים לומר קדיש]. מפטיר בפרשת פינחס: ביום השמיני. הפטרה: ויהי אחרי מות משה.

במקום שיש רק שני ספרי תורה, קורין בראשון וזאת הברכה, ובשני – בראשית, ולמפטיר – חוזרין וקורין בראשון. ויגללו הס"ת הראשון למפטיר בשעה שאומרים מרשות לחתן תורה. ואם אין להם רק ס"ת אחד, אזי אחר השלמת התורה, בעוד שאומרים מרשות לחתן בראשית יגללו לפ' בראשית. ואחר קריאת בראשית, יאמר קדיש מיד. ואח"כ יגללו למפטיר.

אחר קריאת התורה [והפטרה וברכותי] אומרים [בניגון וריקוד] שישו ושמחו (כמ"ש בסידור). אשרי. יהללו. חצי קדיש. ומתפללין מוסף לשלש רגלים כדאיתמול. (ואין הכהנים נושאים כפיים, כנ"ל. והש"ץ אומר או"א ברכנו וכו').

אין לאחר תפלת מוסף יותר משבע שעות על היום דהיינו שעה אחר חצות והמאחר כל כך נקרא פושע. ואעפ"כ יוצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום. ומכל מקום כשהאיחור אינו מחמת עצלות ח"ו אלא כתוצאה מהאריכות בסדר התפלה כמו בשמחת תורה (או תפלה באריכות בכלל) נוהגים להקל לאחר תפלת מוסף.

אם שכח ולא התפלל מוסף מתפלל עד שחשיכה, והיינו עד צאת הכוכבים. אבל אם שכח ולא התפלל עד שחשיכה, אין לו תשלומין.

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי. בורא פרי הגפן.

סעודת יו"ט כדאיתמול. ברמ"א כתב: קורים יום טוב האחרון שמחת תורה לפי ששמחים ועושים בו סעודת משתה לגמרה של תורה. ברכת המזון כבלילה.

הרוצים לאכול או להתוועד בסוכה לעת המנחה, ושכחו לפחות מהסכך מערב יום טוב, ומאיזה סיבה שתהי' לא שייך להכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם – ראה בהערה⁵⁴⁰.

שכח לבדך "שהחיינו" בקידוש ליל שמח"ת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שיעורי חת"ת: שיעור חומש – רביעי דפרשת ברכה עד סיום הסדרה עם פירש"י (בפעם השני').

לא קאי בא"י. וראה באה"ג לשו"ע או"ח סתרס"ח ס"ב והגהות חת"ס לשם, וכן בגירסת הגר"א בתוספתא מגילה פ"ג ה"ג, שבימיהם קראו עשר תעשר (או שהתחילו מכל הבכור. ובכ"מ בראשונים בשם רה"ג שבירושלים קוראים כי המצוה הזאת, ויש שקוראים אם בחוקות – ראה ס' המנהיג ה'ל' חג ס"א. ר"ץ גיאת ה'ל' לולב. ועוד). וראה שלמי חגיגה דיני קריאת שמע"צ (במהדורת אהבת שלום – ע' רח) ע"פ תוספתא מגילה שם, שקראו פ' מוספין. וכ"מ בפ' ראב"י נחמ"י ח, יח. וראה בדמשק אליעזר לביהג"א שם. רש"ש מגילה שם. השומר אמת סל"א ס"ב. ואת"ל, בטעם שינוי המנהג, מחמת שבימינו קוראים בס"ת שני למפטיר מענין היום (כבחת"ס שם. ועוד. ולא מחמת שגמרו התורה ב' ומחצתה) שנה. וראה הנסמן בתפארת צבי על הזהר שפילמאן ח"ב ע' רסה ואילך, בהערה – נמצא שלעת"ל, שלא יקראו במפטיר משום ושלמה פרים (כ"מ ע"פ תוס' מגילה ל, ב ד"ה ושאר. שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ה. ובכ"מ), לא יקראו פ' ברכה בשמע"צ. כן אפ"ל שאם הטעם לקריאת בראשית מיד אחרי סיום התורה הוא משום קטרוג השטן (ראה אבודרהם סדר תפלת סוכות. טור או"ח סתרס"ט. ועוד) – ל"ש לעת"ל.

ובכלל, צ"ע אם יגמרו לעת"ל כל שנה, או ג' (ומחצתה) שנים (ראה לקו"ש ח"ט ע' 226 בשוה"ג בנוגע לשמח"ת).

(539) אבל אינו צריך להניח ספר תורה הראשון.

(540) באם א' אפשר, יש לסמוך על הסברא שאם כולם כבר אכלו בלילה וביום של שמחת תורה בביתם ולא בסוכה, מותר לאכול בצהריים או במנחה של שמחת תורה בסוכה (ראה בא"ח ש"א ברכה סט"ז. ומציין לעיין בבכור"י. וכוונתו למש"כ בסתרס"ו סק"י, שאם כבר הכניס כלי מאכל בלילה יצא ואצ"ל להניח אותן שם כל היום וכל הלילה. והנה, בבא"ח כתב רק בגוונא שאכלו כבר בלילה וביום. וצ"ע אם בדוקא הוא, שבמ"א סתרס"ח סק"ב שבאכל חוץ לסוכה פעם אחת ליכא חששא. וז"ל בב"ח סס"י תרס"ו וס"י תרסח. וראה גם בכור"י סתרס"ח סק"ד. ויש לחלק, דהתם מיייר בשמיני ספק שביעי, משא"כ בתשיעי שבדאי אינו בכלל המצוה. אמנם, כ"ה גם בירושלמי סוכה פ"ד ה"ה שבסוכתו עריבה בליל יו"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו. אלא שבפנ"מ פ' בירושלמי שם דבפולגותא תליא, והפוסקים לא הביאו דברי הירושלמי לדניא, ובבבלי נזכר רק לפסול הסוכה. (ואולי תליי גם אם הוא לצאת ידי הבריות שלא ייראה כמוסף, או שהוא לעשות היכרא גם לעצמו שלא יהא לשם מצוה). ומה שבבכור"י ה"ל משמע דבהיכר בלילה לחוד סגי – אולי יש לחלק בין היכר דנר וקערה להיכר דאכילה בבית.

וראה קובץ שיערי הוראה ח'ל' כא' ע' קנה. הגש"פ שמחים בצאתם ע' רמג ואילך. שמחת תורה ורשנר סכ"א.

בכו"כ שיחות קודש⁵⁴¹ נזכר ללמוד השיעורים דחומש פ' בראשית, ביום שמח"ת [ובקביעות שנה זו – עד רביעי ועד בכלל], שבעצם שייכים הם ליום שמח"ת⁵⁴².

בשיחת שבת בראשית תשמ"ו נתבאר הטעם להשינוי בזה מהנכתב במורה שיעור. ושם, שאין כל סיבה לדחות בגלל ש"מצות היום בשמחה" – "מאחר דמפסיק ומבטל בלאו הכי". ופשוט שאין הכוונה שלימוד השיעורים בפ' בראשית יהי' על חשבון השמחה והריקודים – ח"ו למעט בשמחת היום, כי אם בזמן שמפסיק ומבטל בלא"כ, הנה במקום לעסוק בעניינים אחרים, ילמד את השיעורים דפ' בראשית⁵⁴³.

מנחה כדאיתמול.

אחר מנחה – התועדות. נוטלים ידיים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"). בשנים האחרונות (מאז שמח"ת תש"נ) נהגו (ע"פ הוראה) שמנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים חב"ד⁵⁴⁴: "לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה."

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם⁵⁴⁵.

בספר השיחות תש"ד (אחש"פ בסעודה)⁵⁴⁶: "עס איז א מנהג אום שמח"ת און אחרון של פסח צו זינגען דעם ניגון פון שפאליער זיידען "האפ קאזאק", דארף מען אים יעצט זינגען"⁵⁴⁷.

בספר המנהגים חב"ד: "כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג, אשר בעת ההתועדות של שמח"ת, מזכיר ע"ד⁵⁴⁸ השתתפות כל אחד ואחת במגבית "קרן השנה"⁵⁴⁹. בשנה זו, תורמים סכום במספר 354.

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום [כמובן, רק באם לא קרא ק"ש או הבדיל בתפלה או על הכוס]. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(541) וגם בסה"ש תרצ"ו ע' 14. סה"ש תש"ה ע' 61.

(542) אף שמפורש ב"מורה שיעור" דלימוד שיעורי חת"ת, ש"בשמחת תורה לומדים פרשת ברכה, החל מהפרשה של אותו היום מהשבוע עד סיום הסדרה. . ובספרו חג דסוכות לומדים מהתחלת הסדרה בראשית עד אחר פרשת היום שעומדים בו". וכ"ה גם בכמה שיחות. ובסה"ש תש"ד (כשמח"ת חל בע"ש ע' 44: "במשך פון ליל ש"ק און מארגען שבת א גאנצען טאג".

(543) עיי"ש באריכות, ש"שיעורים אלו שייכים בעצם ליום שמח"ת, אלא שמפני קוצר הזמן דשמח"ת – שכל רגע ורגע צריך להיות מנוצל למצות היום בשמחה – דחו לימוד שיעורים אלו ליום שלמחרת. ובכן, לאחר שנוכחתי לדעת שבין המתוועדים ישנם עשרה (עכ"פ) שלא ניצלו כל רגע ורגע ממש עבור "מצות היום בשמחה", שכן, היו רגעים מסויימים במשך המעל"ע דשמח"ת שבהם הפסיקו ב"מצות היום" כדי לעסוק בעניינים אחרים (כפי שהדבר ניכר על פניהם...). הנה מכיון שמפסיקים ומבטלים בלא"כ. . באתי בהצעה שילמדו את השיעורים דפ' בראשית (שבעצם שייכים הם ליום שמח"ת) ביום שמח"ת עצמו, שכן אין כל סיבה לדחות בגלל "מצות היום בשמחה" – "מאחר דמפסיק ומבטל בלא"כ".

וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ח. ושם: כל זה למרות שדורשים לשמוח בשמח"ת לשיר ולרקוד מתוך שמחה אמיתית שזוהי עבודה גדולה ומעייפת בו, ובפרט כאן בברוקלין שבדרך כלל לא נותנים מנוחה לא לאכול ולא לשתות ולא לישון בו, ואעפ"כ כיון שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואיני מבקש בו אלא לפי כחן הרי בודאי ישנו הכח הדרוש לעשות זאת בפועל. [וע"פ מש"כ בסה"ש תש"ה הנ"ל, ועד"ז בשיחת יום שמח"ת תשכ"ה, העיקר בנוגע לשיעור היום הוא רביעי דפרשת ברכה, רביעי דפרשת בראשית. וראה גם בשיחת יום שמח"ת תשמ"ו הנ"ל].

(544) ושם הוא בנוגע ליום ב' דר"ה. אלא, שעד"ז הוא ביום שמח"ת.

(545) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתקב"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א ס"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע"י קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקב"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (וועד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

(546) ע' 116.

(547) וראה גם שיחת שמח"ת פר"ת (תורת שלום ע' 236). ונת' הטעם בר"ד בעת הסעודות ליל אחש"פ תשכ"ז. וראה גם שיחת אחש"פ תשל"ל. [וכן נהגו כו"כ שנים בהתוועדות דשמח"ת או שבת בראשית. וראה בשיחת שבת בראשית תשכ"ו השייכות ל"ויעקב הלך לדרכו".]

(548) וכן מזכיר ע"ד שמירת שיעורי חת"ת, וכינוס תורה.

(549) ונת' בלקו"ש ח"ב ע' 654 ואילך. הטעם להדיבור בזה בשמח"ת ולא בר"ה (אף שזמנו מתחילת השנה) – בכדי שהנתינה תהי' מתוך שמחה וטוב לבב – ראה שיחת יום שמח"ת תש"ט.

מוצאי יום טוב בשעה 6:56.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

בכ"מ, ע"ד הכרזה הנהוגה בליובאוויטש מלפנים בשלהי שמחת תורה, שמתחיל עתה הסדר ויעקב הלך לדרכו. ובכמה שיחות קודש, שכמה מדרגות ב"ויעקב הלך לדרכו", ובמוצאי שבת בראשית, נוגע להכריז עוד הפעם⁵⁵⁰.

ערבית: משיב הרוח ומוריד הגשם (החל ממוסף של שמע"צ). אתה חוננתנו (**אין** אומרים ותן טל ומטר לברכה עד הלילה לפני 5 לדעצמבער, בשנה זו – ליל ששי, אור לט"ו כסלו).

הבדלה (בלי נר ובשמים).

בשיחת יום שמח"ת פר"ת⁵⁵¹: רשב"ץ הי' אומר, אז אלול הויבען אן די יונגע הענדעלעך אויך קרייען אז זאלן זיי קרייען, אין אלול אין תשרי, אבער נאכדעם הויבט זיך אן דער ויעקב הלך לדרכו, דארף מען וויסען, אז מען זאל ניט אנהויבען מיט מדרגות גבוהות ונעלות נאר מיט נידעריגע מדר' דוקא וכו', עיי"ש בהמשך השיחה.

בפתח דבר לקונטרס שמע"צ-שמח"ת תשי"א: "ידוע פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, אשר אחר שמחת תורה מתחיל הסדר ד"ויעקב הלך לדרכו" הוא דרך הוי', דרך התורה והמצוה. וביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בענין שמע"צ ושמח"ת, אז אף א ריד קויפט מען איין די סחורה, און קומענדיג אהיים – במשך ימות השנה – פאקט מען עס פאנאנדער און מען הייבט אן טאן דערמיט וואס מ'דארף טאן. כן הוא בכל אחד ואחת מישראל בחודש השביעי שהוא משובע בכל טוב נותנים להם ולנו "סחורה" במה להתפרנס כל השנה כולה, אבל צריך לפתוח האמתחות, פאנאנדער פאקען און טאן מיט דער סחורה וואס מען דארף."

בלקו"ש⁵⁵²: "בחתמת ימי המועדים – ר"ה, יוהכ"פ, חה"ס, שמע"צ ושמח"ת – ואיש הישראל צריך להכנס בימי החול ונוסף על זה – בימי החול דימי החורף, כחצי שנה בלא רגלים, הרי צריך הוא לקחת עמו "צידה לדרך" – כחות והמשכיות אשר יתנו לו היכולת כי בקיימו הצינוי "ויעקב הלך לדרכו", יוכל ללכת לבטח דרכו, אף כי כל הדרכים בחזקת סכנה. ולזה הוא: ביום השמיני עצרת – אסיפת וקליטת כל המשכיות כלליות של חדש תשרי. בשמח"ת – התחלת ההתגלות וההמשכה, אשר על ידי זה נקל יותר להביא לפועל טוב, במשך כל ימי השנה, את כל ההחלטות טובות דחדש תשרי." ועיי"ש עוד.

בד"ה להבין ענין שמח"ת תשל"ח⁵⁵³: בחי' יום אחד דיוהכ"פ ודשמח"ת פועלת און פירט אן מיט אלע ימי השנה (מתחיל מאסרו חג), שבכל פרטי עשיותיו (בכל מעשיך ובכל דרכיך), ניכר אז ער איז אט ערשט געקומען מיום אחד דיוהכ"פ ודשמח"ת. וענין זה הוא במשך כל השנה כולה, דאף שכבר עברו כמה וכמה ימים שבועות וחדשים מיוהכ"פ ושמח"ת, אעפ"כ ההתעוררות דיום אחד אינה נחלשת כלל ובתקפה עומדת, מכיון שבאה מבחי' שלמעלה מענין ההתחלקות והשינויים, בחי' אני הוי' לא שניתי. . . אשר מתוך שמחה וטוב לבב תהי' מיד לאחר שמח"ת העבודה דויעקב הלך לדרכו גם בנוגע לעניני הרשות. . . שבכל יום ויום, הן בימי החול ועאכו"כ בשבת ויו"ט (כולל גם ר"ה ויוהכ"פ), זיינען דורכגענומען כל עניניו, הן ענינים הכללים והן ענינים הפרטים, בנקודה העיקרית והפנימית דפנימית ועצמות הנשמה, שהיא קשורה בפנימיות ועצמות א"ס ב"ה. . . ומכיון שזה בא משמחת תורה, ששמחה פורצת כל הגדרים, למעלה ממדידה והגבלה, הרי זה פורץ ומבטל כל הגדרים וההגבלות דגלות הפנימי, וכן הגדרים וההגבלות דגלות כפשוטו...

אלו שעדיין לא קראו פ' ברכה שמו"ת, ישלימו זאת עכ"פ לא יאחר מהלילה דמוצאי שמח"ת, דמכיון ש"הלילה הולך אחר היום" הרי לילה זו שייכת עדיין לפ' ברכה שקראו ביום שמח"ת (ועד"ז הוא בנוגע לשיעורי חת"ת דיום שמח"ת)⁵⁵⁴.

(550) וראה לקו"ש ח"כ ע' 269. ועוד.

(551) תורת שלום ע' 239.

(552) ח"ט ע' 393.

(553) סה"מ מלוקט ח"א ע' רסב ואילך.

(554). שיחת יום שמח"ת תשמ"ו.

יום חמישי, כ"ד תשרי, אסרו חג

"יום היארצייט דאמי זקנתי רחל ה"ד אשת הרה"ג וכו' וכו' ר' מאיר שלמה יאנובסקי ז"ל (ניקוליעב). – כמה שבועות בסיום חדשי הקיץ – כמה שנים הייתי בניקוליעב וטפלה בי וכו'"⁵⁵⁵.

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומו להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל⁵⁵⁶.

בר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ג: לאחר שיעברו כמה ימים (ימי חג הסוכות, שמע"צ ושמח"ת) שבהם אין מקיימים מצות תפילין בפועל – גדולה ביותר התשוקה והרעבון לקיום מצוה זו, דהנה, אע"פ שבהכרח לומר שגם בשבת ויו"ט וחוה"מ ישנו ענין התפילין ברוחניות, כי ח"ו לומר שבימים אלו יחסר ענין נעלה וחשוב ביותר, וכמארז"ל "יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות" היינו שהאות דתפילין, והי' לאות על ירך, נפעל מצד עצם ענינם של השבתות וימים טובים . . . אעפ"כ עצם העובדה שבמשך כמה ימים אין מקיימים מצוה זו, במעשה בפועל מעוררת תשוקה גדולה ביותר לקיום מצוה זו. וכידוע סיפורי החסידים אודות ר' לוי"צ מבארדיטשוב . . . שלאחרי חג הסוכות וחג הפסח (ויש אומרים גם לאחר חג השבועות) ה' ממתין ומצפה בקוצר רוח ("ער האט זיך קוים דערווארט") עד שיאיר היום, מפני גודל תשוקתו וחפצו לקיים מצות תפילין! וכל זה – למרות שהענינים הרוחניים דמצות תפילין נפעלו גם בימים טובים. ומאחר שמספרים לנו סיפור הנ"ל, מובן שסיפור זה צריך לשמש לנו הוראה בעבודת ה' . . . מסיפור הנ"ל למדים אודות גודל התשוקה לקיים מצות תפילין לאחר יו"ט.

ובר"ד משיחת ליל הושענא רבה תשנ"ב: מתכוננים עתה להנחת תפילין לאחר הצפי' וההתאפקות ("וואס מ'האט שוין אפגעווארט און זיך איינגעהאלטן") וכידוע הסיפור בזה אודות ר' לוי יצחק מברדיצ'וב שציפה בכליון עינים ("וואס ער האט שוין אויסגעקוקט") להנחת תפילין לאחר ההפסק בזה, ואף שאי הנחתם היא ע"פ הלכה, הרי, איך שלא יהי', לא היתה הנחת התפילין במעשה בפועל! שהיא כוללת את כל התורה ומצוות . . . שעצם ההכנה להנחת התפילין מביאה את הגאולה האמיתית והשלימה מהר יותר, ובאופן עמוק יותר, נעלה יותר ורחב יותר, שאז יקויים "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" בתכלית השלימות⁵⁵⁷.

אין אומרים תחנון (והוא רחום וכו' – בשני וחמישי), למנצח יענך, ותפלה לדוד וכו' עד סוף תשרי. בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים. בשיעור חת"ת לחמישי מסיימים בפסוק: "ואחות תובל קין נעמה" (פסוק כ"ב).

אסרו חג: כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתייה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (ופי' בהמות עבות ושמינות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג ואין מתענין תענית יום שמת בו אביו ואמו ואיסור זה אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח. שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"צ בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")⁵⁵⁸.

עצי הסכך אחר שעברו ימי החג, מותר להשתמש בהן לכל מה שירצה, ונכון ליזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון, ואין צריך לומר שאין לפסוע עליהם.

(555) סה"ש תש"נ ח"א ע' 63 בהערה.

בלוח לשנת תש"ז עם הגהות בכת"ק, נרשם לכ"ד תשרי: "בערל". וכבר הוער, שבכת"ק משנים מאוחרות יותר נרשם רק היארצייט דזקנתו (וכמ"ש בתש"ג), ושהלוח דתש"ז קרוי בתאריך כ"ה אלול. ואכ"מ.

(556). וראה לקו"ש חל"ז פרשת שמיני באורך.

(557) ונוכר הסיפור גם בר"ד בעת הסעודות ליל ב' דחה"ס תשל"א. מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ולהעיר משיחת מוצ"ש וראא תשל"ט. וראה סה"ש תרפ"ט ע' 45.

(558) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

בנוי סוכה, "לכאורה כדאי להוסיף בו אזהרה לשמור על קדושתו – ובפרט לשלול בהחלט הרגיל בהנהגות בנוי סוכה (לאחרי חה"ס בפרט)".

בשו"ע אדה"ז כתב: יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות⁵⁵⁹. בפועל, הסכך היו שורפים במרחץ – אחרי [ובסמיכות ל] חג הסוכות. לולב והושענאות – שורפים אין א מיטען מיטוואך, ולא לשריפת החמץ⁵⁶⁰. ואפשר לזורקם לאשפה בצורה מכובדת (כגון בעטיפה וערימה נפרדת משאר האשפה)⁵⁶¹. וראה בהערה⁵⁶².

כינוס תורה: בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחר ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה) . . וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זזה ממקומה – שיתקיים למחרת וכו', "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפרסום מנהג זה בכל שאר המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

בהתוועדות יום שמחת תורה תשמ"ז נאמר: ישנו ענין נוסף . . בקשר ל"כינוס תורה" שמתקיים באסרו חג דשמח"ת, במכ"ש מעריכת "כינוס תורה" בכל המועדים, שהרי בשמחת תורה מודגש במיוחד ענין התורה עד ל"כתר תורה". ובשיחת שבת בראשית תנש"א: יש להזכיר גם אודות המנהג בשנים האחרונות לערוך כינוס תורה באסרו חג, ונת' שם בהמשך השיחה השייכות לגאולה.

מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ו בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתינו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרבים ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעיני חתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשיפרתי כל זה בכנס תורה דחגה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארת דבר חשוב כזה לסיום הכנס?

בספר השיחות תש"ט⁵⁶³: החג יש לו תשלומין כל שבעה, אין ליובאוויטש שבליובאוויטש פלעגט מען פארבריינגען נאך שמח"ת אלע נאכט ביז ראש חודש.

יום ועש"ק פרשת בראשית, כ"ה תשרי

בשיעור חת"ת לשישי מתחילים מפסוק "ויאמר למך לנשיו" (פסוק כג).

העברת הסדרה שמו"ת – פ' בראשית.

בספר השיחות תרצ"ה⁵⁶⁴: "[הצ"צ] ה' מאריך בהעברת פרשת בראשית. באמרו: ווי מען שטעלט זיך, אזוי גייט עס". ובשיחת ש"פ בראשית תשי"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שבשבת בראשית ה' הצמח צדק נוהג להאריך בהעברת הסדרה, באמרו הטעם, "ווי מען שטעלט זיך אזוי גייט עס". כמו כן סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהצמח צדק ה' נוהג להעביר הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, עם פירוש רש"י ופירוש הרמב"ן, פסוק בפסוק. – אלא שלא פירש אם ה' נוהג כן בשבתות כל השנה או בשבת בראשית בלבד [ועיי'ש ברשימה הנ"ל]. ובכל אופן, האריכות בהעברת הסדרה הו"ע השייך לשבת בראשית, מטעם האמור, שנוגע לאופן העמידה על כל השנה בתנועה של התרחבות והתפשטות⁵⁶⁵.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת

559) ונת' בלקוטי לוי"צ ח"ב ע' רצו.

560) סה"ש תרצ"ג ע' 85. אמנם, לפעמים ראינו מעשה רב לשרוף בעת ביעור חמץ, וגם יש שקיבלו הוראה כזו בקשר ללולב הנמסר להם מהקודש.

561) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א' שעב.

562) וראה שו"ע אדה"ז סרצ"ז ס"ו ובלקוטי שיחות ח"ט ע' 569 ע"ד ההשתמשות בהדסים של מצוה לבשמים במוצאי שבת.

563) ע' 286.

564) ע' 502.

565) עיי"ש עוד. וראה ג"כ שיחת ש"פ בראשית תשכ"ה.

בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת ביום טוב כשהותרה הוצאה לצורך יום טוב).

הדלקת נרות שבת קודש: 5:54 (18 דקות לפני השקיעה).

שכחה להדליק נרות פעם אחת ביום טוב, תדליק מכאן ולהבא נר נוסף (על מספר הנרות שהיתה רגילה להדליק עד עכשיו) בכל יום טוב, אבל אינה צריכה להדליק נר נוסף לכבוד שבת⁵⁶⁶.

שבת קודש, כ"ו תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון

בשנת תש"נ: "דין נצח", שנפסק בבית המשפט אשר "המלך אינו מעיד" [מיומנו של א' התמימים: ב-770 הגיעה הבשורה בערך בשעה 12. הר"ל"ג הודיע מיד לכ"ק אד"ש, וכ"ק אד"ש שאל האם הקהל אומרים לחיים? וענה: בחיוב. כ"ק אד"ש שאל אותו: מיט הגבלות אדער אהן הגבלות. וכשענה הר"ל"ג שכאז"א עושה כפי שמרגיש, אמר לו כ"ק אד"ש: ס'איז טאקע א שנת נסים, אבער ס'זאל זיין מיט הגבלות. כ"ק אד"ש ירד לתפילת מנחה (בסירטוק משי כרגיל בשנה זו ובמגבעת חדשה) ב-15:3, כאשר הקהל שר בהתלהבות דין נצח. כשהגיע למקום תפילתו הסתובב לעבר הקהל ועודד את השירה בידו. בחזרת הש"ץ שרו את הקטע של "שים שלום" ועודד את הניגון בידיו הק'. בסוף התפילה שר הקהל את הקטע של "אל תירא" ו"אך צדיקים" ובסופו המשיך לדפוק על העמוד למשך זמן לאות אשר ימשיכו בניגון "כי אלקים". מיד באותו לילה אחרי תפילת ערבית, והשיחה שלאחריה, התקיימה התוועדות גדולה. בהמודעות ע"ד התוועדות ב-770, נזכר ע"ד ההוראה שיהא עם ההגבלות הידועות].

בלקוטי דבורים⁵⁶⁷: הערט אידן מען קאן נאך אראיינכאפן תשובה טאן, ראש השנה שרייבט מען, און יום הכפורים שרייבט מען אונטער, הושענא רבה נעמט מען ארויס די פתקי חיים, און ביז שבת בראשית גייען זיי נאך ניט ארויס פון היכל⁵⁶⁸.

עוד ע"ד שבת בראשית וענינה – ראה בהערה⁵⁶⁹.

בשיחת שבת בראשית בסעודת הלילה תש"ה⁵⁷⁰: שבת בראשית פלעגן אמאל חסידים שטארק פארברענגען⁵⁷¹. ובשיחת יום שמח"ת תש"ז: דעם שבת בראשית דארף מען זיין פרייליך א גאנצן שבת, פארבריינגען א סאך און זיין פרייליך. ובנוסח אחר שם: שבת בראשית גייט אויף ניט צופוס. מ'דארף פארבריינגען א גאנצן מעת לעת בשמחה. (וראה שם בהמשך הענין ע"ד שלילת משקה, אש זרה).

ובסה"ש תש"ב⁵⁷² (הועתק בחלקו בהיום יום⁵⁷³): פרשה בראשית איז א פריילעכע סדרה. . איז די כללות הסדרה א פריילעכע און עס איז שבת בראשית, אין אלע קהלות ישראל איז ששון ושמחה, מען האט אנגעהויבען די תורה פון דאס ניי.

בשיחת שבת בראשית תש"ג⁵⁷⁴: דער שבת בראשית איז א געהויבענער שבת. ער איז א המשך פון שמע"צ ושמח"ת. אפילו בא עולם'שער אידן איז דער שבת אן אנדערער. ועוד שם מה שאמר אדמו"ר בילדותו: חסידים ווייסען וואס שבת בראשית איז, מתנגדים ווילען ניט וויסען. דער שבת האט א באזונדער חן. וראה שם מה שביאר אדמו"ר הצמח צדק בדברי אדמו"ר מהר"ש⁵⁷⁵.

קבלת שבת: המנהג ב-770 שבתפלות שבת בראשית משלב הש"צ ניגוני תפלות לימים נוראים, שמע"צ ושמח"ת.

(566) ראה צדדי הספק והשקו"ט בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שפא. ועיי"ש בטעם ההכרעה כבפנים.

(567) ח"ד ע"ד תשיא, ליל שמח"ת תרצ"א.

(568) ובשיחת שבת בראשית תשי"א שאף שמעלה זו שייכת לר"ה, ויהכ"פ, הושע"ר ועד לשמע"צ ולא לשבת בראשית – יתריך קושיא זו אליהו הנביא. וראה בר"ד בעת הסעודות דליל שמע"צ תשל"א.

(569) ראה סה"ש תש"ה ע' 5-64. סה"מ תשי"א ע' 59. לקו"ש ח"א ע' 1. ח"ב ע' 449. ח"י ע' 190. ח"כ ע' 556 [ושם: "אין לדייק בשינוי הל' בלקו"ש הנ"ל, כי בהם הובא תוכן הפתגם (כי אין ידוע הל' בדיוק)"]. וראה גם שיחת ש"פ בראשית תשנ"ב (בסה"ש תשנ"ב ח"א ע' 43). ושי"נ.

(570) סה"ש תש"ה ע' 64.

(571) דיוק הלשון בזה נת' בשיחת שבת בראשית תשכ"ז.

(572) ע' 30.

(573) ג' חשון.

(574) אינו בסה"ש, ונתפרסם לראשונה לקראת ימי הפורים תשפ"ד.

(575) ועיי"ש עוד במעלת שבת בראשית.

יום שבת קודש, כ"ו תשרי

אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התוועדות.

סוף זמן קריאת שמע: 9:53.

קריאת התורה: פ' בראשית. לחמישי מסיימים בפסוק: ואחות תובל קין נעמה (פסוק כג). לשישי מתחילים מפסוק "ויאמר למך לנשיו" (פסוק כג).

יקום פורקן.

בש"ע אדה"ז הובא שנוהגים שלא לברך בה"ב בשבת שבתוך תשרי אלא ממתנינים לשבת הבא. מברכים חודש חשוון. נכון לידע המולד קודם שמברכין החודש. מולד חודש חשוון: ליל חמישי בשעה 12:54 ו' חלקים.

ראש חודש מרחשון ביום הרביעי וביום החמישי הבא עלינו לטובה.

אין אומרים אב הרחמים.

בעת ההתוועדות דשבת בראשית, נהגו ב-770, כהמנהג בכ"מ, למכור המצוות השייכות לבית הכנסת. ובשיחת ש"פ בראשית תש"נ⁵⁷⁶: ידוע המנהג בכ"כ קהילות בישראל שבשבת בראשית "מוכרים" המצוות השייכים לבית הכנסת – עליות לתורה, הגבהת וגלילת הס"ת, פתיחת הארון, וכן הזכויות ד"נר למאור" ו"יין לקידוש ולהבדלה", וכיו"ב⁵⁷⁷.

בשיחת שבת בראשית תש"נ נזכר ע"ד הנהוג שמכירת המצוות ע"י הגבאי הוא בחבישת שטריימל, והטעם בזה⁵⁷⁸.

בשיחת ש"פ בראשית תשמ"ו גם לאחר הדיבור אודות לימוד השיעור דפ' בראשית ביום שמח"ת [ולא באסרו חג – ראה בפרטיות לעיל ביום שמחת תורה] – ישנו לכה"פ יהודי אחד (או שנים) שלא למדו שיעור זה, לא בשמח"ת, ולא באסרו חג, עד עצם היום הזה! ובכל אופן, יש לימוד שיעור זה מיד לאחר ההתוועדות (או אפילו באמצע ההתוועדות – במקום לישון...), ומכאן ולהבא – בודאי יקפידו על לימוד השיעורים דבר יום ביומו. והתקווה חזקה שהדברים יפעלו פעולתם, ומה גם שאפילו על הספק – כדאי לדבר ולהאריך בזה, כולי האי ואולי כן, שכן אילו היו מדברים רק דבר **שבטוחים** שיבוא לידי מעשה בפועל – ה' משך זמן ההתוועדות קצר יותר!...

מנחה: קריאת התורה (פ' נח). מנחה של שבת. אין אומרים "צדקתך".

מנהג העולם (והובא הענין בש"ע אדה"ז⁵⁷⁹) שמתחילין בשבת זו לומר ברכי נפשי וט"ו שיר המעלות. אבל בסידור רבינו הזקן לא הובא כלל⁵⁸⁰.

מוצאי שבת קודש

צאת השבת בשעה 6:52.

בלקוטי שיחות (בשיחה לנשי ובנות חב"ד⁵⁸¹): דער רבי דער שווער פלעגט ווינטשן עס זאל זיין א "געזונטער ווינטער". ווינטש איך איך בלשון הרב – איך, אייער מענער און קינדער – א געזונטן פריילעכן און גליקלעכן ווינטער, א גוטן תמיד. ובמק"א: "א געזונטער ווינטער און א פריילכער יאר".

576 סה"ש תש"נ ח"א ע' 83.

577 ועיי"ש באריכות בטעם המנהג. וראה גם שיחת שבת בראשית תשי"ב. תשכ"ה. ונת' בכמה שיחות.

[ההיתר ע"ג נגלה, ראה שו"ע אדה"ז סט"ז סט"ז (בכלל). וראה מהרי"ק שרש ט. מהר"ל הל' סוכה. ועוד. ונתבאר גם בשיחת ש"פ בראשית תשח"י. וראה בלקו"ש ח"א ע' 2 ההוראה בעבודת ה'].

578 ובא"ר – בשיחת ש"פ בראשית תשמ"ח. ושם: ויה"ר, שמכירת המצוות תהי' בהצלחה רבה ומופלגה, הצלחה שתתבטא בממון רב עבור בית-הכנסת. והעיקר – שבקרב ממש נוכח לזמן שלא יהי' צורך במכירת מצוות מכיון שיהי' ריבוי כסף זהב... באופן ד"אשפוך". ואז יהי' גם ענין הציבור בתכלית השלימות – "קהל גדול", כולם יחדיו, הן אלו שלובשים "שטריימל" בגשמיות והן אלו שלובשים "שטריימל" ברוחניות – ישובו הנה, לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש, ולבית המקדש, ובאופן ש"לא עיכבן המקום כהרף עין".

579 סרצ"ב ס"ו. סת"ל ס"ב.

580 טעם להמנהג – ראה בלבוש או"ח סתרס"ט. וע"ד החסידות – לקו"ש חל"ז ע' 12 ובהנסמן שם.

581 לקוטי שיחות ח"ב ע' 580 (משיחת מוצאי שבת בראשית תשי"ד לנשי ובנות חב"ד).

הלכתא למשיחא – נספח

שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים].
קטנים פטורים מאכילת שלמי שמחה. אכילת כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל⁵⁸⁴. קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [ו"א: רק בקומת קרקע של ירושלים]. מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד-פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר ולינה

צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו. אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר. לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן⁵⁸⁵]. שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בט"ו תשרי, עד סוף יום ט"ז תשרי, ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו). הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה.

כלי מתכת שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. **וכלי חרס** צריך שבירה. **בכלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. **ובכלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

584 ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר - רשאי לשנות באכילתו. ובמק"א - בקובץ הללו עבדי ה' - הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב-770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמיו, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בגחלת של מתכת למתקו ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שווה לכל נפש.
 585 במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אליו", משמע שמצוות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן.

קצת דיני אכילת קדשים⁵⁸²:

כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל⁵⁸³.

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואין שיהי', בודאי צריך לזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לנגוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה. ניתן לישב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים

אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים. מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו.

עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה). **אשה** בעלה משמחה

582 פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייך לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים - כמה וכמה דעות, ולפעמים - שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתיר ספיקות, ולכשיבוא - משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים - (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

583 לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה - ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג, ב. שו"ת מנחת ברוך רס"י עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע בישוב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סו"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. והה"ג הכא.

מילואים

מילואים א (הערה 5)

וכן הוא גם במקום ובאופן שבלא"ה פטור משינה בסוכה (כמקומות הקרים או מטעים אחר עד"ז – ראה לקמן על"ד מנהג חב"ד בזה). ראה לבוש סתר"מ ס"ב. ודברי הלבוש הועתקו להלכה במג"א סתר"מ סק"ז, ובשו"ע אדה"ז שם. ומכלל דהכי ס"ל, וכבפמ"ג דלקמן. (אבל ראה הגהות יא"פ למג"א סק"ז דלקמן. בב"ז סק"א וסק"ב. אלא, שגם בדעת היא"פ צ"ע אי מייירי רק במקומות קרים או גם בשאר אופנים שפטור משינה. אבל בבכור"י מוכח דבכל גווני מייירי. וכ"ה בשו"ת אבנ"ז דלקמן).

[ושקו"ט במה שגוף עשיית הסוכה במקומות הקרים אינו בכלל סוכה שאינה ראוי לשינה – ראה בל' ס' האגודה סוכה ג"ב ס"ח (כט, א). מג"א סתר"מ סק"ז. הגהות לב"ש שם. פמ"ג בא"א סק"ו. וראה מח"ש שם, בכור"י סק"י (וצ"ע שסותר למש"כ בבכור"י דלעיל). חיי"א כלל קמז ס"ט. ערוה"ש ס"ט. שו"ת זר"א דלקמן. אבנ"ז סק"א סת"פ. פ. ועוד. וראה בכע"ז מג"א סתר"מ סק"ז (לענין סוכה שא"ר לישן עם אשתו. ומינה, שבאופן שראוי מצ"ע לית לן בה. וכן פ' בערוה"ש שם ס"ד בכוונתו, עיי"ה. ועצ"ב בהגדרת הענין. וילה"ע מזה במש"כ בשע"ת סתר"מ סק"א סוכה קטנה שלב' שותפין שב"א יתן בלילה אחד. וראה גם שו"ת שו"מ רביעא ח"ב סכ"ט. ושוב י"ל קובץ מגדל אור חו' יא. וראה מש"כ שם. ולכא"ו נ' כששהסוכה ראוי לשינה אלא שאינו נוח לו ומתבייש לישון (בכסוכות ציבוריים וכד') לית לן בה, שהרי ראוי לשינה בעצם. ועוד איכא בגווה, שבמקום צורך, אף גם הוא ה' יתן בה (וכנראה משיגים שיושבים בכע"ז במטוס). ודוק גם המרדכי "שאינו יכול לעשות בה כל צרכיו וכו' בלא צער" ובל' הרמ"א "שא"פ לו לעשות אחד מהם בסוכה". אבל בשו"ע אדה"ז הל' "שאינו יכול וכו' בנחת בלא שום צער". (וגם הרמ"א נקט תרומתו "שמצטער בשניה או שא"פ וכו'"). ט"ז שם סק"ט. וראה הנסמן בקובץ העי"ב חגה"ס תשע"ה.

ודוחק ליישב הנהגת המקילים ע"פ דעת שו"ת חכם צבי (או"ח סצ"ה) ודעמ"י החולקים על פס"ד זה, וס"ל שאצ"ל ראוי לשינה, שהרי הדבר נפתח בדברי הראשונים כמלאכים (וראה גם גהש"ס סוכה יא, א. שו"ת בית הלוי ח"ג סנ"ג סק"ב. אבנ"ז או"ח סת"ע ט"ז. ולהעיר מתור"ד סוכה יא, א). וה"ז עכ"פ ספק ביטול מ"ע דאורייתא, וחשש ברכה לבטלה. ועוד ועיקר, דאנן בתר אדה"ז גירידי.

אמנם, דעת הפמ"ג שם שבמקום שא"א בע"א מותר. וכ"ה באגודה שם. וראה גם שו"ת שמן רוקח תליתאי סכ"ד (והועתק גם בהגהות מע"ק לשו"ע סתר"מ ס"ב. אבל בבכור"י שם שזה דוחק). (וכ"ה גם כשגוף השינה בסוכה איזה שתה"מ מצערנו (כבמנהג אבנ"ז)). אלא, שד"ז אינו מתאים תמיד במציאות. ועיקר, שפשוט בכוונת הפמ"ג דמייירי רק במקומות הקרים שבאמת ל"ש לעשות באו"א, וגם בזה צ"ל ראוי לשינה לולא הצירה, משא"כ בנדון שיכול לעשות סוכה אחרת במק"א או לאכול בסוכה אחרת. וק"ל. וילה"ע מזה לעשות לסוכות שנושבו במצבי סכ"ד, בזמן גזירת השמד היל"ת. וכן בנוגע לסוכות המתקפלות להולכי דרכים (נוסף להשקו"ט בגדר פטור הולכי דרכים בכלל) באופן דל"ש כלל לעשות באו"א. וילע"ע.

והי שכתבו להתיר באופן שאחריים לא איכפת להו לישן – ראה שו"ת זר"א ח"א סצ"א, והו"ד בשע"ת סתר"מ סק"ז. בית שערם או"ח סשל"ו. או"ח סצ"א. או"ח סצ"א. משנ"ב בשע"ת סקמ"א. וראה שו"ת תשועה ח"ב סש"ו סק"ה. אבל בשו"ת הרמ"א סכ"ט משמע שלא כדבריהם, ועם א"כ הוא מתיירא לישון אינו כשרה לאכילה. והעתיקו דבריו בנוגע להפכו – כשהוא אינו מתיירא – המג"א סתר"מ סק"ז ואדה"ז שם ס"ו, כפנים. וכ"ה להלכה בפמ"ג סתר"מ במ"ז סק"ה ובנה"ש סק"ב, והב"ד בשע"ת שם. וכן משמע קצת מ"ד המג"א סתר"מ סק"ב, דלא מהני שראוי לשינה למי שאינו נשוי (ועי' דעסיק גם בשו"ת זר"א שם). וכ"מ בפשטות ד'

המרדכי סוכה פ"ב סת"מ, הגמ"י סוכה פ"ו ורמ"א סתר"מ ס"ב, דקא' בהמשך לכללות דין מצטער שתלוי בכא"א בעצמו, עיי"ה בלשונם. והוכחת השע"צ מעובדא דרב אחא בר אדא (סוכה כו, א) [וכבר קדמו בשו"ת זר"א שם] – ויל"ד בקל, ראה רא"ש סוכה פ"ב ס"ב. ושו"ר עד"ז בשו"ת דברי שלום מזרחי או"ח ח"ה סל"ג. וראה במילואים שם על תע ואילך.

אלא, שבכ"מ כתבו להתיר ביש לו סוכה אחרת לשינה (מקו"ח שם ס"ד. בכור"י סק"ג. וכ"ה בשו"ת חכ"צ שם. אלא, שמדבריו מוכח שהבין דעת החולקים עליו לפסול בכה"ג. וכ"ד השואל בשו"ת מים רבים (נוסף ס"ג). אמנם, לאו דוקא שד"ז שייך בכל האופנים במציאות (ובוסף לזה, ד"ז שנוי במחלוקת – ראה שו"ת מים רבים סנ"ד. זר"א שם בסו"ד).

והארכנו מזה בדרשה לש"ש תש"פ. ונת' שמשמעות דורשין בד' הראשונים ובשו"ע אדה"ז, שאי"ז מצד החפצא דהסוכה שאינה בגדר סוכה בכה"ג (וכ"ה במלחמות סוכה ג, ב. ולהעיר גם מביהגרא סתר"מ ס"ד), אלא מצד דין ישיבת סוכה (ועיקר ד"ז נ' בהמשך לדיני מצטער, ולא דיני עשיית הסוכה), שבה"ג אי"ז בכלל עושה סוכתו קבע (ראה עד"ז בשו"ת שמן רוקח שם. ובאופן דומה בשו"ת אבנ"ז שם (אלא שד"ל שבמקום צינה א"צ שתהי' ראוי לשינה מה"ט. ויל"ד). וראה גם ערוה"ש שם). והיינו, שבמצות ישיבה בסוכה ב' פרטים: הישיבה בפועל, ועשיית סוכתו קבע (וברמב"ם סוכה פ"ו ה"ה וה"ו חילקם לתתייב. וכו"ה בשו"ע אדה"ז סתר"מ ס"א וס"א ואכ"מ כעת)).

ואת"ל ה"ז, י"ל שגם כשלא נעשה באופן הנ"ל יכול לברך. [והוא **כעין** ש' הגאונים (ראה שבה"ל סש"מ. שו"ת סת"פ. ועוד) בנוגע לסוכות ביה"כ. ושו"ר עד"ז בהערת המהדיר למחז"ד מהד' גולדשמיט סוכה סל"ה הע' 6. וכן מצאתי לכמה חוברי חיבור שדרכו עד"ז. ויובן שד"ז ההידור שעל כאו"א לעשות סוכה בעצמו (ראה בהערות הקודמות) והיינו מצד חובת עשייתו סוכתו קבע. וזהו גם גדר ההידור שלא לשתות חוץ לסוכה, לאשווי לסוכתו גדר בית דירה. וראה גם קובץ מורי' תשרי תשע"ז ע' רי ואילך. ובמק"א כתבנו כע"ז בההיתר לפנות בעת הגשמים, שזה גופא מגדרי מצות הישיבה. ולאידך, מנהג להחמיר לאכול בסוכה גם בעת הגשמים (משא"כ בטילול בסוכה) כיון שלא נפקע גדר דירה וישיבה. ואכ"מ. ולהעיר, שיתירה מזו מצינו דעת רי"ו (תולדות אדם וחוה נכ"ח ח"ב) שמכבד בעת הפטור (ובא"ר סתר"מ סק"ו הב"ד לענין גשמים) כנשים המברכות על מעשהזמ"ג].

ומה"ט ד"ז תליא רק במקום עשיית סוכה מתחילה, משא"כ בנולד הצער אח"כ. ומובן ג"כ מש"כ בשו"ת הרמ"א שם, והב"ד במג"א ובשו"ע אדה"ז, שמ"מ א"צ שתהא ראוי לכלי תשמישו. וא"ש גם שבא"פ בע"א לית לן בה. מ"מ, אכתי יש מקום לקיים ולכלכל השי' דל"מ אפי' כשעשה ב' סוכות. ולפענ"ד כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מינה. ואכ"מ עו"ד].

מילואים ב (הערה 8)

במענה לשאלה במקור המנהג (וכן בהחידוש שבמנהגנו): בהקדמה, שמנהג ישראל לא להקפיד במחיצה שלימה בדופן רביעי. וכו"ה בסה"מ תרח"מ דלקמן.

והנה ברמ"א סתר"ל ס"ה שנהגו לעשות מחיצות שלימות (ובלב"ש ח"ב ע' 417 וכן בספר המנהגים ע' 65 בנוגע למנהגנו לעשות ד' פגנות מצוין להנ"ל – ראה להלן).

והנה, בל' הרמ"א אפ"ל שהכוונה שלא ע"י לבד וצוה"ש. וכ"כ במשנ"ב שם סק"ח. וגם, בד"מ הביא בשם הכלבו, לפי שאין הכל בקיאי בדין פרומ קעמוס. אבל בכללו לפינוי סמ"א ליתא. וכן בהגהות ר"פ על הסמ"ק סצ"ג מוכח שהכוונה שאין בקיאי בדין ב' כהלכתו ושלישית טפח.

והנה, במהר"ל ה' סוכות כ' ונוהגים לעשות ד' מחיצות כתיקון

הסכך לדפון, שהרי א"פ שלא יהא ריוח כלשהוא בין דופן לסכך אמרינן דופן עקומה בהדי לבדו, אבל כשהמחיצה עצמה זקוקה ללבדו להשלמה ל"א גו"א ולבדו. ואין הדברים מוכרחים בדבריו). ועוד, שהרי מרא דהאי שמעתתא דלא אמרינן תרי הלכתא, הר"ן (סוכה ד, א) – לענין גוד אסיק דופן עקומה, ולפ"מ שביארו כמה אחרונים בדעתו – ראה שו"ת רע"א סי"ב. ועוד, כתב להדיא להכשיר בב"ה – ראה ר"ן סוכה טז, בסוגיא דמחצלת. (ועוד דלהר"ן גופ"ו ל"א כלל בגבולות י"ט, כיון שזהו הכשר מחיצה מצ"ע – ראה שם. וראה שו"ת הרדב"ז מכת"י סי"ו. ערו"ל סוכה ו, ב. בכור"י סתר"ב סק"ב. ועוד שכתב הר"ן (ב, א) דל"ש גו"א בסוכה כלל ורק בשבת. (אלא שיש לחלק בין הנידונים. ומזה מובן גם בד' המשנ"ב סתר"ל סק"א בשם הריטב"א (סוכה ד, ב), דל"א גו"א ולבדו כשאין מחיצות ניכרות, ולאידך שם סקמ"ד, דאמרינן גו"א במחיצות שאין מגיעות לסכך ואפי' הרחיק הסכך פחות מגו"א. וכ"ה בריטב"א גופא, בסוגיא דמחצלת (טז, א), דאמרינן לבדו למטה בדופן ואח"כ גו"א. וראה בכור"י בתוספת בכורים סתר"ב סק"ב. מקראי קודש ש"א ב' בהרי קודש הע' 3).

ואת"ל בדעת הר"ן ובפי' שיטתו דל"א דו"ע וגו"א ושהוא מצד תרי הלכתא, צ"ל שרק בדו"ע ס"ל הכי, שבוה צריך גו"א (שבל"ז ל"ש לומר שהכותל נעקם. ועו"כ ליישב בכמה אנפי, והשלבוד הוא למטה וגו"א למעלה, ושבת"ד א"ז תרי הלכתא הזקוקים זל"ז). והעיקר לענייננו, שגם רעק"א עצמו כתב בה בשו"ת הנ"ל, ומפורש יותר בהגהות למג"א סתר"ב סק"א, דלענין דינא לא קייל"ן הכי. (אבל להעיר שבמכתם ומאירי סוכה טז, ב משמע קצת דתרי לבדו בדופן וגו"א לא אמרינן. ויל"ד).

מילואים ד (הערה 98)

והנה, בבכור"י סתר"ל סק"י ובתוספת בכורים לשם, כתב שאם יש לסוכה של דפנות גם ללא הדופן עקומה, מותר להכניס הכל תחת דופן עקומה, אם יכול להכניס תחת הדופן מבלי שיעבור תחת הסכך. ויש שנסתפקו בדבר (בכמה אנפי) – ראה פת"י שם סק"ב. תקון משה, הובא באר"ח ספינקא שם סק"ד. קובץ תל תלפיות וכת"ח חשו"ן תרפ"ט ע' טז. וראה הגהות טהרת השולחן ס"א. ועוד. ולהעיר גם מרין נוי סוכה, שבעה"ט סוף לה סוכה כתב שאסור להסתפק בניו סוכה מן הצד, היינו כשהוא בדופן עקומה. וראה גם פני יהושע סוכה י, רע"ב. שעה"מ סוכה פ"ו ה"ט. שו"ת היכלי שן תליתאי ס"ב. (ושם גם החמיר גם בניו שמחוץ לסוכה אם נראה שם). אבל ראה הגהות חכמ"ש סתר"ל ס"ב. והעיר מזה לדו"ד בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד בגליונות לשו"ת אר"ח סתר"ב. ומצינו לאידך שיש שכתבו להקל גם כשהדופן נצרך להכשר הסוכה. ולכא"ו תלוי גם בגדר דופן עקומה, אם הדופן נעקמת ובאה למקום סכך הכשר, ונמצא שהוא חוץ לסוכה, או שהעיקום הוא למעלה במקום הסכך. ואכ"מ.

אמנם, במאה שערים להר"ץ גיאיות ע' צט (והעיר מזה לענייננו במשנת יעקב שם סק"ב). וראה גם שו"ת תשו"ת ח"א ששע"ה) מפורש שאם מתרעב מקום הבישול בסוכה מכוער הוא, ולא יעשה כן, וכל שכן אם נראה בה בית הכסא, אבל אם אין נראה בה מקום הבישול ולא בית הכסא ולא אפילו מקצת מהם, אע"פ שיש בה פתחים שנכנסים מהם לשם כשיירה. ומדבריו נראה שגם במחיצה מפסקת לא סגי אם נראה בסוכתו. (ומה שבכ"מ נתפסח להקל כשהמטבח שבבית נראה לתוך סוכה – בימינו שהוגילות כן גם בביתו לית לה בה). ועוד שדברי הבכור"י א"ש רק להטעם משום ביזוי מצוה, אבל בכלי אכילה הטעם משום תשובו כעין תדורו, ומאי איכפת לן אם הוא במקום שאינו נצרך להכשר הסוכה, שאין דרך לדור כך. וכשכ"ב לפמ"ש"ב במלחמות ובראב"י על הרי"ף סוף סוכה שהטעם לפי שנפשו של אדם קצה בהם ודילמא שביק לה ונפיק. וגם בעיקר הסברא צ"ב, שאפי' הדפנות שצ"א להכשר סוכה כגון שעשה ארבע דפנות שלישות אם עשה ארבעות בסתם שלא פירש על איזה דופן כוונתו להכשר סוכה ועל איזה דופן כוונתו

ואף אם ד' בב' וטפח. אלא שמדי בהמשך לזה כ' שמותר לעשות מחיצות ע"י לבדו. וממילא לא מסתבר שהמנהג בא להחמיר שלא לסמוך על לבדו. וצ"ל, שאין לעשות פרוץ מרובה ע"י צוה"פ, כ"א מחיצה שלמה ע"י לבדו. וכן ל"פ גם בד' הכלבו. ואש"מ מש"כ הרמ"א בשמו, ולפ"ז בעומד מרובה סגי.

ומ"מ, בלא"ה כ' בהלכות הר"צ גיאיות, והובא במשנ"ב שם, שלמצוה מן המובחר יהיו ג' דפנות שתומות מכל רוחותי ולא יהא פתוח רק מקום הפתח.

ויתר על כן, במהרי"ל הנ"ל לעשות ד' מחיצות. (ועוד שם שנהגו שעושים עיגול כעין שאר פתחים, וכדלקמן). וכ"ה בדרשות מהר"ש (רבו) סרס"ז. והרצאת דבריהם שג"ז רק מחמת שאין בקיאים במחיצות. (אבל ברמ"א אין הכרח לזה. אלא, שלאחמ"כ כ' הרמ"א ענין נוסף ממנהר"ל שג' מחיצות שלמות עדיפי מ' שאין שלמות. אבל ל"כ שיש להדר לעשות ד' מחיצות (כמהרהר"ל). ובד"מ סק"ג מוכח כן, שכת"ש שמהר"ל הנ"ל היינו מש"כ הכלבו הנ"ל. ונמצא שתרווייהו מיידי מג' מחיצות שלמות. וזאת ועוד, שד' הד"מ קאי אמש"כ ב' צ"ב מחיצות א"צ צוה"פ. ונמצא דמיידי רק מג' מחיצות. וראה גם בד"מ הארוך סק"ג. אבל להעיר, שבכלבו בהמשך לזה הביא שנהגו העולם ולעשות ד' מחיצות מסדינים. אבל י"ל שגם ל' הרמ"א שם מורה כן, שבאמת עדיף לעשות ד' מחיצות, ורק כשאין לו כדי צרכו עדיף ג' שלמות, עיי"ש).

ויתירה מזו, מצאנו עדיף הכי משום כעין תדורו – ראה בתוס' ר"ה כה, ב סד"ה ומנא. (וראה יראים סי' תכא. חינוך מצוה שכה (וראה מ"ח שם). ראב"ה סוכה תרו. מ"א שם ס"ב וס"ג. טו"ז סק"ד. וראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב סצ"ח).

וכ"ה בשל"ה ס"ט סוכה נר מצוה, שהביא ד' משום סוכה נאה ומצוה מן המובחר ויקיים כעין תדורו. וראה גם שו"ע אדה"ז סתר"ל ס"י שנהגו לעשות ד' מחיצות. ומקורו מד' המג"א סתר"מ סק"א. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתר"ל ס"ב – בנוגע למי שעשה דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא. וראה פמ"ג סוס"י תרגם במ"ז סק"ד. ולפ"ז, טעמא דמילתא – משום נוי בעלמא (וה"ט שנוהגים להוסיף צוה"פ, וכן מש"כ במהרהר"ל שיהא בעיגול. ובט"ז סק"ד משום זה א"ל-ואנוהו. וכ"כ בא"ר סק"ט. ומה שלא נהגו כן, ראה בבכור"י סק"ח). אבל ה"ז הידור בדין תשובו כעין תדורו, כעין ביתו. ובשיחת שמח"ת תשמ"ב הובא ד"ב בתור דוגמא להידור שהיא הוספה בכללות קיום המצוה.

וכבר העירו מפי הרשב"ם ב"ב עה, א ד"ה סוכה. [ולהעיר מחק נתן זבחים לו, ב (לפי אופן א') שלב"ש צ"ל ד' דפנות. והרי לעת"ל הלכה כב"ש. ויומקט רשב"ם הנ"ל].

וראה של"ה תולדות אדם בית הגדול (לו, ב). ועוד. וראה גם לקו"ד ח"ד ע' 1536. ובשיחת י"ג תשרי תש"ז: כבר נהגו ישראל לעשות סוכה שלמה מד' דפנות. וראה שיחת ליל ד' דחגה"ס תש"ז. שיחת שמחת ביה"ש תשי"ז. שמחת ביה"ש תשי"ד. ש"מ אלול תשל"ד. סה"ש תש"ד ע' 95. וראה סה"מ תרח"ץ ע' סו וע' עה ואילך בטעם שבדפון הד' סגי במעט, לפי שהוא כנגד אות אחרונה דשם הוי'.

וע"ד הסוד – ראה לקוטי לוי"צ הערות לזהר פנחס ע' תכו. (ושם, שגמטריא דפ"פ דופן ב"פ מנפצ"ף). וראה גם שו"ת אפרקסתא דעניא גו"ל. [וראה סה"ש תש"ח ע' 231 ע"ד ד' הדפנות של חסידישער סוכה].

ולהעיר שלפנמים ה"ז לעיכובא – ולדוגמא, לש"י המג"א רס"י תרל (וראה גם בהוספת פס"ד להצ"ח סתר"ל ס"ב) בסוכת שתי או ערב לחוד. ועוד כו"ב. [וראה זה פלא, בשיחת מחתת יו"כ משמ"ט, שפחות מד' דפנות הוא רק בדיעבד].

מילואים ג (הערה 11)

וראיתו למי שפקפק דלא אמרינן לבדו וגוד אסיק בהדי קדמי. וליתא, ומפורש הפכו בטושו"ע סתר"ל ס"ט: אפילו הוג גבוה הרבה (ושם מיידי בלבדו בסכך ובדופן, וכש"כ בלבדו בדופן לחוד. ואכ"מ. ויש שכתב לדייק בפמ"ג סתר"ב במ"ז סק"א, שרק בלבדו לקרב

[וראה באור המאיר דרוש לסוכות ד"ה א"י אמרתי אעלה, שרבי המנונא אמר נזמן לאושפיזין לשלול מי שעומד בסוכה הגשמית שאינה מלגוא שאין כוחו יפה להזמין אושפיזין עילאין כי בהיאך אנפין יזמין ועמידתו בחוץ ולא קישט עדיין שבעה מדותיו וכו' וידע אנוש בנפשו איך שהוא רחוק ממדות ז' אושפיזין ואיך ימצא פיו בנפשו לומר תיבו אושפיזין וכו'. ובישמח ישראל ליום ב' דחזוהמ"ס, שנראה כחוצפא יתירה מקרוץ מחומר בוד' מלולכך ומגושם כ"כ להזמין לשלולנו ז' וועים הקדושים. ועיי"ש מה שמבאר בזה. ובגדלת מרדכי מאלק לסוכות ד"ה הטעם, שאין יכולת להזמין אושפיזין לסעודת אדם רק אם יקשר מחשבתו בכל יום להמדה הנמשכת מאושפיזין ההוא].

והנה, בר"ד משיחת ליל א' דחה"ס תשנ"ב במנהגנו שאין אומרים בדיבור רק במחשבה. וכ"ה בר"ד משיחת ליל ב' דחה"ס תשנ"ב. וכ"ה בר"ד משיחת ליל ב' דחה"ס תשל"א בעת הסעודה. אמנם בא' ההנחות מר"ד ה"ל, שגם במחשבה אין אנו נוהגין. ונרשם שם שצ"ע. ונראה דמשבשתא היא, וסותר קצת לכללות הביאור שם, ובשאר ההנחות לא נמצא. ועצ"ע שלא שמענו גם שנהגו להזמין במחשבה. ואולי חילוק בדבר, שאף שאין מזמינים במחשבה, אבל תוכן הענין נמצא במחשבה.

[ולענין מר"ד משיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ז (מסרת הקטלה) שאף שלא הביאו אדה"ז בסידורו, בודאי התנהג בעצמו ע"פ זה, ורצה שיעדו מהנהגתו, ועד ש"נלכה באורחותיו נס"י]. ולכאורה אין הכוונה בפשוטה לגבי ההזמנה בפיו, שהיה נה"ל כ"מ שאין כך מנהגו. וי"ל, ובהנחה שבתורת מנחם רשמו שרצה שכולם יתנהגו כמותו. ואינן].

מילואים ו (הערה 109 א)

וכ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60) לגבי ר"ה. ופשוט שה"ה בכל שאר יו"ט (ודלא כמי שרצו לחלק), וכמפורש בשו"ת תשובה מאברהם ח"ב ספר"ט (לגבי ליל פסח – אף שברכת שהחינו בקידוש קאי גם על מצות היללה) שה"ז ברכה לבטלה. וכבר כתב עדי"ה בהגש"פ המרבה לספר (קרלסרוא, תקנ"א) לבנו של הקרבן נתנאל (אחרי קידוש) בשם אביו שח"ח בירכה בעת הדלקת נרות לא תברך זמן בקידוש. וראה גם כה"ח סתק"ד ס"ק קכ. ועוד. [ואבל להעיר מאלפסי וזוטא ר"ה ספ"ג, במקדש בליל פסח לאחרים שאומר זמן אח"כ כשמקדש לעצמו הואיל וברכת שהחינו שייכת נמי לאכילת מצה].

וגם לפמש"ב אדה"ז בשו"ע סתרמ"א ס"א שברכת שהחינו קאי על "מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה ממזמן לזמן" – ולהעיר מלקו"ש חל"ע ע' 15 הע' 12 של אדה"ז כאן צ"ע – אין לחדש עפ"י חובת שהחינו בשביל קידוש, כשכבר קיבלה קדושת היום בפועל בשעת הדה"ג. [ולענין שבכ"מ בשיחות קודש שהאנשים מברכים דוקא בקידוש והנשיים בהדלקת נרות, וכמ"פ נחית למינאי במספר הפעמים שאומרות שהחינו בחגי חודש השביעי. וכיו"ב. ואכ"מ].

מילואים ז (הערה 109 ב)

ורא' לדבר מהחיינו בליל הסדר, דמהני גם לאכילת מצה וכו' (ראה אר"ח הל' ברכות סע"ג. אבודרהם ברכת המצות ומשפטיהם. ברכ"י רס"י תעג בשם מהר"י מלוכל. שו"ת תשובה מאברהם ח"ב בהערות לשו"ע או"ח שם. ושקו"ט בזה בהגש"פ ע"ס לקו"ט ד"ה מצוה מצה. אג"ק חט"ו ע' מ). ולכמה דעות אפ"ר לקדש מבעו"י. וגם למ"ד שצריך לקדש בלילה – א"י"ז מחמת שההחינו. וראה בבע"ז בכור"י שם סק"ב לגבי קידוש בסוכות מבעו"י, ונימוקו שם משום שעת עשיל. ויש להוסיף גם מחמת הדעות שישנה למצות סוכה גם מבעו"י (ואפשר שגם בבכור"י ס"ל הכי, דאלת"ה מ"ט ה"ז כשעת עשיל. ומ"מ ס"ל דמברך שוב לישב בסוכה – ראה ברכת רפאל דלקמן. וראה ט"ז סתרס"ח סק"א. וראה סתרל"ט סק"א). ונחלקו בכונות המג"א – ראה

לעשותו דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא הרי כל הדפנות מוקצות למצות הסוכה וחל עליהם קדושת הסוכה. (וראה פת"ז מש"כ לחלק ונשאר בספק. ובשר"ת לבר"מ בליקוטי תשובות ס"כ סוסק"ג (והובא בקצה המטה למט"א סתרס"ח סק"ב) כתב להחיר כשעשה מקודש ב' דפנות וטפה, ואח"כ הוסיף דופן רביעיית. וראה תל תלפיות שם).

וראה בכל הג"ל בקובץ קול התורה חו' פט. אגודת ישראל זלטניק ח"ב פ"ו בעיונים סק"ב.

מילואים ה (הערה 101)

ובנוף הענין, הנה אף שבזח"ג ק,ג, דרב המנונא סבא אמר "נזמן לאושפיזין" [ובטעם ההזמנה בדיבור – ראה מק"מ לזהר שם בניהו על תקו"א תכ"א – ח"א ע' קטן] – לא נתפרש שם שכן צריך כאו"א לעשות. ואדרבה, מל' ואחר שמע קצת שזו הנהגה ראוי' רק אליו, ולא נהגו שאר התנאים בכך.

ולהעיר, שהענין דהזמנת אושפיזין בפה כהוראה כללית, אף שייסודות בהרי קודש, והובא אצל כמה מקובלים (לראשונה בס' יש שכר דיני סוכה ס"ה, והר"ד בשל"ה ריש מש' סוכה בנר מצוה. יסוד יוסף פע"ו. היכל הקודש פצ"ט וע' שכו). אור צדיקים סל"ח ס"ב. ובמאור החיים לבעל אוה"ע ע' כב: שתיקנו לומר תיבו אושפיזין. מורה באצבע ס"ט סרפ"ט. סידור יעב"ץ ש"ח בית אלקים ליל א' סוכות. מ"א סתרס"ה סמ"ב. ועוד. וביוסו"ה שו"א פ"ג אף הוסיף בשם "מבואר בספרים", שאם לא יזמין בפיו לא יבואו. אבל לא מצינו כדומתו בשאר האחרונים. וד"ז נזכר רק לגבי הזמנת כסא אליהו בבר"מ, בזח"א צג, א, והובא בסידורים השוים לכל נפש, וגם בסידור הארז"ל – לא בא זכרו בכל הראשונים כולם (כמובן), וגם לא נמצא בסלת נקי' בשמונה שירים, וכן בשאר כתאראיז"ל, כפע"ח (ואדרבה, בפע"ח שער הסוכות ספ"ג נזכר רק שטוב להדליק ז' נרות כנגד ז' צדיקים הבאים, ולכל לא מעינין הזמנתם). ועוד. וכן במשנת חסידים לא הובא כלל. [ובשונה מאמירת "דא היא סעודתא וכו'" בסעודות ש"ק, שג"ז מהנהגת רב אבא (ו"ג רב המנונא סבא). ומקורו מהזהר (ח"ב פת, עט"א ואילך. ולהעיר מזח"ב מז, סע"א: מאי וקראת דיעו ל' וכו' כמה דמזמין אושפיזא בפית'!) אבל נזכר גם בפע"ח שער השבת פ"ד ובמ"א ליל שבת פ"א מ"ד ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת הפסוק אשרי תבחר בסדר המילה ואמירת "זה הכסא וכו'", שמקורם מהזהר (ח"א צג, א. שם צד, ב), אבל הובא לדינא בפוסקים – ראה שו"ע יו"ד סרס"ח ס"א. ט"ז שם סק"ב. וזהו בנוסף לזה שבהוראה הובא כהנהגה כללית – לדינא לא לתקנא וכו', ובנוגע "אשרי תבחר" כהנהגת "חסידי קדמאי". וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' רלג].

ואדרבה, שתיקת שאר המקובלים מזה (ובפרט אלו שהביאו עובדא דרב המנונא מהזהר) משמע דלא שמינא להו. ובטור ברקת סתרל"ט סק"ח נזכר להזמין ע"י לימוד התורה בסוכה, וש"הזמנה זו יותר מקובלת אצלם מן הסעודה הגשמית. ובכלל, הנוסח שבסידורים – כנראה מקורו מח"י ושערי ציון וכו'. (ועוד נוסחאות קדושים במשך הדורות, נוסח שבסידור יעב"ץ, ונוסח שבס' יסו"ה שם, ונוסח המגיד מקאזניץ בס' תפלה למשה, ונוסח צאנו וכו', ונוסח הבא"ח בלשון חכמים סל"ח). ובכ"מ לא נהגו בזה כלל – ראה לדוגמא ליקוט מהר"א מזידיטשוב הנהגות אור רכז. וכן אצל חכמי אשכנז, כידוע. (ויש שנהגו בכך רק בליל יו"ט – כ"מ בשלחן גבוה סתרמ"ג סק"א. וראה ביתו אוה קודש ח"ג ע' תתמו).

ושבו מציאות שהדבר מפורש בתורתו של הרמ"ק – ראה בפ' אור יקר על הזהר שם, שאצל רב המנונא הי' מזמינים בפיו, ואצל שאר כל אדם בישיבתו בסוכה לבד הוא מזמינים. ונראה שמפרש כך בל' הזהר שם "תנינא לבני עלמא", שהם צריכים "למחדד למסכני". ואדרבה, בזהר שם נתפרש בחומר הענין דהזמנת האושפיזין אם לא יחיה לון חולקוהו" ע"י נתינה מסעודתו לעניים בר.

בקונטרס שארית ציון (קרענגיל) שבסוף ש"ה ג' ח"ב מערכת מ סס"ג. וראה גם בשו"ת בית שערים או"ח ששל"ה. שו"ת מנח"ש תנינא סוסי"ה.

וגם בעמודי שמים כתב למעשה שיחזור ויאלץ בכוונה (ומשמע דקאי גם באוכל שלא בכוונה, ולא רק באנסוהו לאכול כבאלף למטה שם). ועוד, שהכוונה דוכר לצי"מ ולעניי הכבוד וכו', ודאי לאו בהנאה תליא (אלא שלרופ"א אינה מעכבת. וגם הב"ח (להעיר מלקו"ש ח"ד ע' 213 ה' 18). ונזכרו דבריו בכו"כ שיחות קודש. וראה לקו"ש ח"ד ע' 261 ה' 19. חכ"ז ע' 322) ל"כ רק שלא קיים המצוה "כתיקונה", ולא שמעכתב. וראה פמ"ג סכ"ה בא"א סק"ו. שם סתרכ"ה בא"א סק"א ובמ"ז בריש סי'. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 214 ובהע' 31. וראה יתירה מזו, במכתב להר"י ע"ה הוטנער – נדפס בספרות מנחם סל"ח – ע' קכא. וראה לקו"ש ח"ו ע' 273 (בנוגע לתפלין). ולהעיר מהל' באג"ק ח"ה ע' קי. והנדפס בר"ד דמוצאי יו"ב תשכ"א (בחלק מהרשימות. וראה התמים חו' לא) – היינו ש"א כן. ובהנחות אחרות – נמצא להיפך). ומ"מ בכיון לצאת ידי"ח מצות סוכה ליל מצות ליל ראשון א"צ שיחזור ויאכל, שמעיקר הדין א"צ כוונה לענין זה בפרט. וממנ"פ, אם גדר המצוה ישיבה בסוכה תיטיג בכוונה זו לחוד, בדיעבד עכ"פ. ואם המצוה באכילה דוקא, הדרין לסברא שיצא שכן נהנה.

ויל"ע בלשון החי"א כלל סח ט"ט שבניכר לפי הענין שנעשה לשם מצוה סגי, ה"נ מוכח מתוך מעשיו שרוצה לאכול בסוכה דוקא (אלא שאי"ז מועיל להכוונה דעניי הכבוד וכו'). ויל"ד, שזא אכל שם לשם צל וכדומה. ואכת"י ל' שמתוך ברכתו ליישב בסוכה ניכר שנעשה לשם מצות ישיבה בסוכה (אף שאין ניכר שאכל לשם מצות לילה ראשונה). ולהעיר ממהרש"א סוכה מו, א – לגבי עשייתה לשמה (לכ"ש). וכבר העירו ממג"א סתפ"ט סק"ח שבבכרה גופא לא סגי. וראה בשו"ת ערוה"ב או"ח סט"ו. ואכ"מ.

עוד ראיתי לדון, שכיון שהמצוה היא קביעת דירתו ולא במעשה האכילה א"צ כוונה, שחובת כוונה היא רק בדברים התלוים במעשה, וכאן המצוה גוף קביעת הסוכה לדירתו, שידמה כאילו היא ביתו. ולכא"ל ל'ש לומר כן לגבי ליל ראשון, שיש מצוה פרטית לאכול בסוכה.

ובכל אופן, כנ"ל בהערה לעיל, בשאר הימים – ודאי לא קיים מצות ישיבה בסוכה ללא כוונה, שאין המצוה באכילה רק בישיבה.

מילואים ט (הערה 130)

יש שכתבו לחוש בלילה הראשונה שלא להטביל הכזית בדבש, שכן אכילת מילואים מצוה וקאתי טעם דרשות ומבטל טעם המצוה – ראה שו"ת יד אליהו רגולר פסקים סס"ג סק"א. וראה בית השואבה דינים השייכים לערב חגו"ס (פ"ו ס"ג ס"ד). ומטו בה הכי גם משמ"י דהגר"ח מבריסק. (ו"א בשמו להיפך). והפוסקים דחו דבריהם, שאין המצוה רק על גוף האכילה אלא במהות האכילה. וכמו שפשוט שמותר לאכול לחם חמץ וכן לחם שלא נאפה לשמה וכו"ב. ובסגנון אחר שהמצוה בגוף האכילה, ובקביעות עטורה, ולא בטעמו. ויש להוכיח שרק במצוה (טק"פ) גוף המצה היא המצוה, ממה שרק במצוה צריך שישאר שום מצוה בלוי בסוף הסעודה, משא"כ בשאר אכילות דמצוה, כתרומ' וקדשים (ראה גם עד"ז צפע"ג חומ"פ פ"א). וכש"כ את"ל שהחובה היא הישיבה בסוכה, והאכילה היא רק לאשוויי לא גדר ישיבה (או שכן למדנו מגז"ש דט"ו ט"ז), אבל האכילה עצמה אינה החפצא דמצוה (ראה גם ד"מ סתרל"ט סק"ו). וכ"ה בכמה ראשונים שהמצוה בגוף הישיבה ולא באכילה. ובכ"מ כתבו לתלות בפ"י מהרש"ל ומהרש"א סוכה כז, א בטעם שלומין לסעודת ליל א בליל יו"ט האחרון לר"א. אמנם, לר"א שאין לדלדל"ד ודאי עיקר המצוה הוא האכילה ולא הסוכה – ראה גם שם תוד"ה חזר. שו"ת שאג"א סי' קב. ואכ"מ. ואף למאי דקיי"ל להחמיר בכתחילה שלא לאכול מבע"י שנתא אכילתו לתיאבון – את"י יש לחלק, שאין המצוה בהחפצא ובסוג הפת אלא

מט"א סתרכ"ה סמ"ג ובאלף למטה שם. ויגד משה סט"ו סקי"ג. ועוד. ובכמה מספרים דלקמן. ולכאורה במג"א מוכח שבלייל שני גם במקדש מבע"י ש"ד. וראה פמ"ג שם, והוא דלא כהבנת מט"א. ויל"ד. וראה מנ"ח מ' שכב. קמ"ב דקושיותא ספ"ג. דברי יחזקאל ברשטיין ח"ב סמ"ה סק"ד. שו"ת אר"צ ח"ב ספ"א. מוע"ז ח"ח סס"ט. ברכת רפאל רובינשטיין סוכות סי"ד. הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ב ס"ב ה' 39. אליבא דהלכתא גל' צד ע' צד. אבני שי אלבוים סי' קכה. שלמי תודה סוכות ס"ג וספ"ג. ודוק בלישנא בלקו"ש ח"ט ע' 58 ה' 26 בסופה. ומ"מ, חובת כזית דליל א' ודאי אינה עד שתחשך. ולהעיר מהסברא שנשים חייבות בכזית בסוכה בליל א' (ראה לקמן). ומ"מ, לא שמענו שבע"י מברך שוב שהחיינו כשתחשך מה"ט. ויש לחלק, שבקידוש סתמא דמילתא הכוונה גם למצות סוכה, משא"כ בהדלקת נרות. ולהעיר מכיו"ב, במה שמברך שוב שהחיינו בליל ב', דשהחיינו ליל א' גרע משעת עש"י לפי שתכונן בליל א' להיו"ט ושמה הוא חול (כלבו הל' לולב סע"ב. אר"ח ח"ה סוכה סל"ט. רבינו מנחם סוכה פ"ה הי"ב. וכע"ז בבית מאיר סתמ"א). ואכ"מ.

וראה בכ"ז שו"ת ישיכל עבדי ח"ח ס"ב סק"ו. יגל יעקב או"ח סט"ט. שבה"ל ח"ג סס"ט. להורות נתן ח"ג סכ"ד סק"ב ואילך. מנחת דוד ראזנבערג ח"א סע"ג ואילך.

ובארהות חיים מספינקא סתרמ"א בשם ח' בן יאיר (סוכה מו, א כב, ב), והובא בדברי השואל ישיכל עבדי שם (אלא שהמשיב לא תפס שהכוונה לאר"ח מספינקא), שכ"ה אפי' שבבירכה שהחיינו בהדלקת נרות בביתו, עיי"ש טעמו. וצ"ע. וכש"כ בליל ב' שכבר בירכה שהחיינו על הסוכה.

מילואים ח (הערה 123)

ראה מט"א שם, ובאלף למטה שבכפאווה לאכול ה"ז רק דרך עראי ולא בגדר קביעות. אלא, שלפ"ז ל"ש כ"ז בהעדר הכוונה לחוד, ורק באנסוהו. אבל כשאכל ללא כוונה יצא כמו במצה שכן נהנה, עיי"ש. וכ"ה בסידור עמודי שמים דיני ליל א' סי"ב. משנ"ב סי' ס בבה"ל ס"ד ד"ה ויא"א.

אמנם, כבר האריכו לחלק, דהתם שאני שהמצוה באכילה, ואילו כאן המצוה בגוף הישיבה, והאכילה היא רק שתהא בדרך קביעות (ראה להלן בהע' 106 וגם נאמר שהמצוה באכילה עצמה, היא מגדיר המצוה שתהא בסוכה דוקא. ובסגנון אחר, שהעדר הכוונה נחשבת ככוונה, אבל הוא מתעסק לגבי הסוכה וה"ז כאכל בכוונה בבית). ומשה"ל ש"ל שלא כיון לא יצא (ראה מש"כ להסתפק בזה שו"ת תורת חסד או"ח סמ"ט סק"ג. והכי מטוב ק' בשמ"י דהגר"ח מבריסק. וראה שו"ת מנח"ש תנינא ס"ה סק"ה). ובהקדם שבטעמא דמילתא שבמצוות ש"ב הנאת הגוף יוצא בלא כוונה, לפי שכשאין לו כוונה ה"ה מתעסק, וגדר מתעסק שייך רק כשהמצוה היא המעשה, אבל כשהמצוה היא לא המעשה וכו"ה האכילה, כיון שעל כרחו נהנה כבר קיים המצוה (כ"מ בשו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ח. וכ"כ באותו דאורייתא כלל כד. ברכת שמואל קידושין ס"כ. וראה הלכות ליל הסדר (אשכנזי) לשו"ע אדה"ז שם. ואמטו להכי, בגד"ל שהמצוה בגוף האכילה אף שבפועל נהנה הוא ל"ש לומר שיצא ללא כוונה. וכבר העירו (ראה תורת חסד שם. בגד תכלת סכ"ו – ע' צח. ועוד) מירושלמי סוכה פ"ב ה"ז: בשנת דעתו, ובקה"ע ופנ"ג ובפ"י טוב ירושלים לשם. (אבל בכ"מ פ"י ביר' הנה"ל באו"א) וראה גבלינ' מירושלמי מועד א"א וכו"ה. ובתורת מיכאל סוסי"ד. וראה נעם ירושלמי – באו"א. ועוד אפ"ה – בצפע"ג הל' סוכה פ"ה ה"ב. קונט' השלמה ב, א). וכ"מ בפמ"ג סתרל"ה במ"ז סק"א (שבכוונה לצאת יצא, ומשמע ובל"ה לא סגי. ואולי קאי למצות ישיבה בסוכה בכלל ולא לגבי אכילה. ולהעיר מר"ה כח, ב: הישן בשמיני בסוכה בלילה).

וכ"ה שתפס למעשה בשמחת הרגל על מגילת רות בסוה"ס (לימוד א' לתה"ס – ד"ה ויהר). ועיי"ש שהביא בשם ס' זובח תורה (בהקדמה – ג, א) במעשה שה'. והובא גם בזכר דוד מ"ג פנ"ח ובבית שמחה סד"ק סק"ג ובמג"א פ"ב סי"ג. ועוד. וכע"ז מסופר

בגוף האכילה).

שבת קובעת), עוד זאת שקידוש צ"ל במקום סעודה וגם אסור לטעום קודם קידוש וממילא ה"ז כהתחלת הסעודה.

וגם בנוגע להבדלה – אף שאצ"ל במקום סעודה, אבל מ"מ דומה במקצת לפי שגם היא בגדר יין של מצוה, ונחשבת קביעות (ראה בשו"ת אמרי הלכה ומנהג הלפריץ סי' ט), וגם אסור לטעום לפני, וממילא ה"ז כהתחלת (אפשרות) הסעודה, ובפרט כשבדעתו לאכול מיד אח"כ (ראה סו"ס תרצ"א ע' 142. סו"ס תרצ"ג ע' 84. אבל ראה המענה שנדפס בשו"ת אמרי הלכה ומנהג שם). וגם כשאין בדעתו לאכול מיד, הא גופא שיכול לאכול מהני להחשיבו קבע. (ויל"ע מעין דוגמא לדבר: מש"כ בבכורי"י סתר"ט סי' ט), לברך בשו"ת באכילת פה"כ אחרי קידוש היום, גם למ"ד שאין לברך על פה"כ, כיון שמסתמא אין מכוונים לצאת בסעודת הלילה אלא עד לשעת קידוש היום. ודון מינה ואוקי באתיו. ומ"מ, התם שאני להלילה מפסיק – ראה תוספת ביכורים שם. וראה בשו"ת בי"א ח"א סס"ד סק"ט מה שכתב לדחות דברי הבכור"י. ויל"ע).

ונהגו במנהג זה ג"כ בכמה חצרות חסידים, וכנראה גם מחמת צירוף היין וההבדלה גם יחד (משא"כ במבדיל על השכר – ראה סו"ס תרצ"ג שם. ו"ד תרצ"ג שם. וראה בשו"ת ה"ל). ועל דברי המאירי סוכה כו, א, שיהיו בצירוף עם פירות ומרקחת היו קביעות. וכן בישועות יעקב סתר"ט סי' קכ"ב, באוכל פחות מכביצה ושיתה כוס ברכת המזון. וכע"ז מצינו בראשונים – בשב"ל סש"ד, ותניא רבתי האגור – שבשו"ת ה"ז קביעות. ולהענין משע"ת סתר"ט סי' קה"ה, באוכל פה"כ אחרי קידוש היום (גם לדעת אלו שפקפקו בברכת לישיב בסוכה על פה"כ), שכיון שאוכלו בתורת סעודה המחוויבת לקידוש מחשבתו עושהו קבע. ויל"ע עוד, עפמ"כ לבאר בבכורי"י ושו"ת שם, וכ"כ ביריעות האהל (על אהל מועד) ח"ב שער סוכה ולולב נתב"א סי' קט"ו (א"א אירא – ג' א), שמה שמברכים רק בשעת האכילה הוא רק ממנהגא, לפי שנהגו כדעת ר"ת, אבל מן הדין מברך בכל פעם שנכנס לסוכה, ומש"ה כל ששמה אכילה וקובע א"ע לזה יש מקום להקל לברך לישיב בסוכה).

והובא מנהג זה לברך בהבדלה בכ"מ (ראה לוח א"). שו"ת שלמות חיים סע"ט. שש"כ פנ"ח ה'ל' גק. הליכות שלמה פ"ט סי' א". שו"ת מנח"י ח"ט סי' קט. רבבות אפרים ח"א סת"ח. שם ח"ג סת"ד. ובשם הגרמ"פ בסוכות לשון פאק ע' רט. וכ"כ ברישומי שיעורי הגריד"ס. שו"ת שבה"ח ח"ו סי' סמ"ב סק"ב. ובאמת, כ"ה כבר ברבינו מנוח סוכה ו, יב, אבל לדעתו מברך גם על שינה וטיוול).

אלא, שלאחרונה נתפרסם בתשורה (לחתונת קארם-ענגעל, ח' תמוז תש"פ), דף השלמות לס' המנהגים, עם אישור להדפיס אם ההדפסה לא נתעכב, ושם הועתקה (כלל הנראה) השינה ה"ל, אבל בשינוי עיקרי, שהושמט שהמדובר שם – כמובן מהמשך הענין – בנוגע לקידוש היום, ובזה"ל: "גם על שתיית כוס רביעית יין בסוכה מברכים לישיב בסוכה, כי היין עושה קביעות". ומצוין שם בהערה "משיח" כ"ק אדמו"ר (מהור"י צ"ג, מנהגות אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) צ"ג". וממילא מובן לקוראים שכ"ה בכל רביעית יין (ולא רק בקידוש והבדלה). ומסביר – טובא יש לחלק. ואולי להשלמות לס' המנהגים הכוונה רק בשותה רביעית מחמת מצות שמחת יו"ט, ודמיו קצת לקידוש ולבדיל. וגו' דוחק. ועצ"ע. ואת"ל הכי, יתכן לומר לפ"ז, שז"כ בשיחה, שבכוס"ב י"ש שאלה"א אם ז"א בגדר קביעות מחמת חשיבות המצוה.

[אבל אין לומר, שיבדל לישיב בסוכה בכל שתיית רביעית בסוכה, גם כשכבר קיים מצות שמחת יו"ט בו ביום, כיון שגם ברביעית זו מ"מ קיים מצות שמחת יו"ט עוה"ש (ויל"ע בזה. ונפק"מ לנודר מיין הרשות, או לשתיית בן ס"מ) – דא"כ אודא לה הך דינא שבפוסקים, שאינו מברך על היין, ותו, שבאביו קובע א"ע לשת' פטור מסוכה בכלל. וגם דהדרא קושיא לדוכתה, במה שנז' בשיחה למחנה"ל ששנה שאלה בשתיית כוס"ב.

וח"א רצה לטעון בפני, שאכן נתחדשה שם הוראה שמברכים לישיב בסוכה על כל שתיית רביעית יין, ושאינו כוס"ב דמיוי בפחות מרביעית. אבל הדברים לא מסתברים, נוסף לכל ה"ל, שכן אם בכנון דא אין מקום לשאלה כלל לחייבו בברכה. ושוב

ובכלל, אין טיבול מועט מבטל טעם הלחם (אף את"ל שלא רק מרור מחמת מרידותו מבטל טעם דמצוה. וראה שו"ת שו"מ שתיתאה סמ"ח). והרי יוצא במצה מתובלת – מנחות כג, ב. ובתורה"ה אתי – פסחים קטו, א, שהוא טיבול מועט. ועכ"פ כ"ה באוכל יותר מכו"ס – ראה מקו"ח סתנ"ה סק"ב ע"פ תוס' במנחות שם. וראה תוס' ד"א, שם ע"ט, וכ"כ בשו"ת – וצריך – לטבל מצה בחרוסת לדעת הרמב"ם, וכן ק"פ בחדל. ובפי' רבינו מנוח שטיבל בחרוסת משום לפתן. ובמאירי פסחים קטו, א שהידור למצוה לטבל אחר שכך דרך אכילת המוציא. ובמאירי כתב שם, שכל שכך דרך אכילתו אין בו ביטול. וכ"מ ברבינו מנוח שכל שבא ללפת אין בו ביטול. ויל"ע בפשטות, שלפתן טפל ובטל לת (ול"ד למרור שאינה טפלה למצה). וכ"כ בר"ן פסחים קטו, א. לענין מרור בחרוסת. וראה הגהות מהר"ב גרשבורג פסחים קטו, א בפי' התוס' שם ד"ה אינ"פ. וכ"כ בשו"ת הרד"ב סי' א' תרצב. אלא, שאד"ה נקט לעיקר כהדעות שאסור לטבל מצה בשאר משקין – ראה שו"ע אדה"ז סת"ס סי' ט"ב ויל"ע. סת"ס ס"ח. סת"ע"ה סוס". וכן מרור בחרוסת – ראה סת"ע"ה סי' ט"ב. אברו שמשלשון בסת"ע"ה שם "יש למנוע" מוכח שאינו מעיקר הדין בכה"ג. וראה בס' הלכות ליל הסדר (אשכנזי) שם.

וכ"כ בענינו בצל"ח פסחים קח, א ד"ה רב ששת. וכ"כ במט"א סתר"ט סי' ט"ה. א"י מבוששטשטש שם שו"ת כת"ס או"ח סי' קט. ערך יש סתר"ט. קצה המטה סתר"ה סק"צ. ויל"ע, דאדרבה משום תשוב כעין תדורו יאכל כדרך אכילתו בטיבול. וראה הליכות שלמה פ"ט סק"ד דאדרבה מעליותא איכא בהכי, משום חיובו מצוה ושמחת יו"ט. ושם, שהרוצה להחמיר בדבר יאכל אח"כ עוד כזית שלא בטיבול.

[וכש"כ וק"ו, ש"כ בד' הפמ"ג סתר"ט בא"א סקט"ו ובמ"ז סוס"י תרמג ובסי' קפח בא"א סק"ט, שלא ללוש במי פירות, ושלא תהא החלה מתוקה – שלא הוב"ד ברוב הפוסקים, ולא נתקבלה דעתו להלכה, ומעולם לא שמענו שיעשו חלות לסוכות ללא שמן ובזיכה, וראה בצ"ח לחם עוני. ומוכח כן גם בר"ן סוכה כז, א, בהחידוש דמצוה אכילת מצה בפסח וזכית בסוכות לגבי חובת סעודת יו"ט בכלל, שמדון יו"ט יוצא אפי' במצה עשירה, ובסוכות מדון יו"ט אפשר לאכול עד כביצה חוץ לסוכה. ומוכח שבסוכות אהל"א דאפשר בעשירה. ועד"ז הוא בריטב"א שם. וראה גם עיקרי הד"ס או"ח סל"ב סי"ד. ועוד.

ולהעיר, שכמו"כ יש שהחמירו (ע"פ הג"ל) שצ"ל "שלו" כבמצה. ועפ"ז, שקר"ט בנוגע לאורח אם קונה מנתו. אבל ראה בלוח לפסח כמה צדדי קולא בנוגע לאורח אפי' במצת מצוה, וכש"כ בנדר"ד].

מילואים * (הערה 139)

בנוגע ברכת לישיב בסוכה על היין: הנה, בכ"מ מפורש שמנהגו לברך לישיב בסוכה גם בקידוש היום. וכ"ה גם בס' המנהגים ע' 67. ועוד. ועד"ז ישנן ההוראות (בכ"מ) בנוגע לברכת לישיב בסוכה בהבדלה. ומאידך, בשיחת ליל ב' סדר"ט ח"א ח"א, 301, מוזכר להדיא בנוגע לכוס של ברכה שלא לשתות באם לא אכלו, מחמת השאלה על ברכת לישיב בסוכה בשתיית יין, ובהפסק בשו"ע אדה"ז, ובסגנון דומה להנכתב בשו"ע אדה"ז (ונעתק בפנים). ומובן, שכוונתו שם, כפשוטו, שמברכים לישיב בסוכה רק ביין קידוש (וגם הבדלה כנ"ל), משא"כ בשאר שתיית יין, שיש בזה שאלה.

ונהגו, בשיחת כ"ק אדמו"ר מהר"י צ"ג נ"ע בנושא, מיום א' חגה"ס תרצ"ב, סו"ס תרצ"ג ע' 295, בנוגע לברכת לישיב בסוכה בשעת קידוש היום, ולא על הפת, בשם כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע שהיין עושה קביעות. ונראים הדברים, ובהקדמה, שהמדובר ברישומי המועמים ועל האוגה כלל, שלא בא לחדש לברך על יין בכלל, וממילא יסתור המובא בהמשך ביום למחרת, ליל ב', ובא לומר רק שמברכים בקידוש היום, וכמובן גם מהמשך הלשון. וכדעת כו"ק פוסקים (ואכ"מ), וכנ"ל מס' המנהגים, וכהמנהג בחצרות כמה חסידים. והו"י לפי שנוסף לזה ששתיית קידוש היא יין של מצוה, ומצוה אחשבי' (ובפרט בשבת ש"א שגם אכילת

בזה מחמת ס"ס, אי שאול פסול ביו"ש (נוסף להספק מחמת יו"ש גופא שבאחרונים), ומחמת שי' הו"ן שקטן שהגיע לעונות הפעוטות מקנה.

ומצו"ב מה שכתבנו אליו (עם הוספות) להעיר הדבריו כדרכה של תורה:

בסברתו משום ס"ס – כ"ב בשו"ת אבני צדק או"ח פו. וראה כע"ז בפירות האילן ד' מינים תרמט, כג. אבל להעיר מד' הפמ"ג עצמו תרמט במ"ז י דלא לזלוזי ב'י. (אבל ראה בכור"י לב). וכ"כ גם בענינו בחזון עובדי' סכות ע' שצט. וכדרכו בכגון דא. אלא שהוא ספק בתרי גופי ביו"ט ובקטן. וראה כע"ז שו"ת מכתם לדוד או"ח זי ד"ה ושוב ראיתי למגן. גם בנדו"ד איכא חזקת חיוב ולכמה דעות ל"מ ס"ס לקיים מצוה. גם ל"מ להוציא ממון. ור"ל. ועוד, שאין עושין ס"ס לכתחילה, ועוד ראה פמ"ג בא"י כי לענין חזקה דרבא. והב"ד ופסק כוות' בבכור"י יט. (אלא שבאחרונים כתבו כמה טעמים להקל (וראה גם שו"ת כת"ס קטן, הובא בב"ה על אתר), דחזקה דרבא חזקה גמורה, ובדאיכא ס"ס ל"א דהיא דאפשר לבדורי מבריקן. ועוד כמה ישובים). ויש לחלק. והעיר בזה באבני צדק שם. ועוד יל"ע מדעת אדה"י בסידורו לענין ס"ס בברכות. ולאידך, כשמקיים המצוה י"א שמברך ול"ש סב"ל. ואכ"מ עתה. ונלהייר שלשו"ת כת"ס או"ח קכה, בהקנה לקטן שהגיע לעונות הפעוטות (ביוט"ר) ונטלו ראה ח"ח, חזון ונטול בברכה).

ועוד יל"ע שגם בקטן שהגיע לעונות הפעוטות דעת הרשב"א וריטב"א גיטין סה, א שביש לו אב (או אפטרופוס), וכש"כ בסמוך על שולחן אבין, אינו מקנה. וגם בגדול בסמוך על שולחן אביו יש לדון. וראה מחנ"א זכ"י ב בסופו. שו"ת שבה"ל ח, קנב. אשרי האיש לב, יט. הערות הגריש"א ב"מ יב, יב ד"ה תיפוק. וראה קובץ עיניים במשפט דלקמן ע' קמ ואילן. וכ"ה המרדכי גיטין תיג, והובא בד"מ חו"מ רלה, ג ופרשיה שם, שביש לו אב המפרנסו או אפטרופוס אינו יכול להקנות גם בהגיע לעונות הפעוטות. וכ"ה בריטב"א סוכה מו, ב בענינו. וכ"ה בשו"ע חו"מ רלה, ב ובמ"א יט (לענין אפטרופוס) ובנתה"מ משה"ח י (שיש לו אב). ולא מצאתי חולקים להדיא שאב אין דינו כאפטרופוס (וזולת בריטב"א שם שכתב שהוא רק "לדעת מקצת חכמים", וכן במאירי סוכה מא, א ד"ה התבאר בפ' הירושלמי, עיי"ש. וצ"ע שסותר למש"כ במאירי ב"ב קנה, א ד"ה הקטן בתחילתו. ואפשר שבסוכה מיירי ביש לו אב אבל אינו מפרנסו), אף שצ"מ סתימת הדברים הן בחו"מ והן בדיני לולב (ובפרט ששק"ל לענין חינוך הבהן בשולח, שהיא מצוה המוטלת על האב), ואכן לפל"א שביש"ע ונו"כ סתמו הדברים לענין אב שהוא מילתא דשיכחא. ועמד בזה בשו"ת מגן שאול קנ"ג ד"ה ועיין ספר. ובערוה"ש רלה, א: יתיקנו לקטן יתום. וגם הסבא נותנת כך, שהאב מניחו מהשמים על בנו (ראה ח' חת"ס כתובות יא, א ד"ה דניחא (הב'). וראה גם ע' התיקנים להג"ש יאיר ערך ארבע מנינים אשכול ד. שו"ת משכנות יעקב או"ח קנט בסופו. מנח"ה, סוס"ה. סה. אבן ישראל ח, מז. ומוה צל"ע קצת על ס"ס ה"ל שבפוסקים לענין חזקה דרבא. ויש להאריך עוד. ואכ"מ.

[ואכתי' יש לצדד להאומרים שקטן שיש לו אפטרופוס אף שאין מקחו מקח מנתנו מתנה ונו"כ ראה"ש כתובות ו, כג בשם ר"ח ורה"ג. ובפת"ש חו"מ רלה, ב שכן עיקר. ועי"כ באפטרופוס שלא נתמנה ע"י האב או ב"ד (ראה שו"ת מהרי"ט א, ח. ונימא בדוחק שר"ה גם באביו בעצמו). וגם להחולקים (וכוונתיה – כ"כ ביו"ע וכו"מ א שם, גם בסמוכים אצל בעה"ז וגם במתנה), כשלי"ש חשש דילמא טעי קטן בדעתו י"א דמהני (ראה פת"ש שם. אבל הרבה חולקים. וראה הגהות רעק"א שם). ועי"כ, שהוא מדעת האפטרופוס מהני. איברא, שבמורדכי שם מוכח, דביש לו אב גרע שאין מנתנו מתנה אף שבמורדכי שם מנתנו. ומתנה, ותו, שברשב"א וריטב"א מפורש גם בנדו"ד לגבי לולב, אף שלכא"ה ה"ז מדעת האב. אבל נראה דבאה לא קיל"ן הכי, ראה שו"ע חו"מ שם כשהוא מדעת האפטרופוס, ולכא"ה ה"ז כשהוא מדעת האב. וכ"כ בענינו בכת"ס מהר"ם שיק, נדפס בס' זכרון לחת"ס ע' קעב ובקובץ משמחי לב ע' לו. וכ"ה בח' הגרי"מ גורדון נדפס בקובץ בנתיבות הים טו ע' כא. וצ"ע שלא העיר מרשב"א ריטב"א ומרדכי ה"ל.

טען הנ"ל, שיתכן שלפעמים ה' רביעית. אבל לדבריו, שבשיחת יום א' דהה"ש באותה שנה נתחדש בכלל לברך על רביעית יין, שוב אין זו שאלה, שהרי באותם פעמים ה"ז ודאי (אא"כ תאמר בדוחק שבדוחק, דהא גופא השאלה – שאינו יודע אם הוא רביעית. אבל הלשון לא משמע כן כלל). ודוחק לומר שר"ל שכיון שיש חשיבות בשתיית כוס"ב, המצוה משוי לה קבע, וממילא יש להתפק גם בשותה פחות מרביעית (ובדוגמת דעת הראשונים שחייב בסוכה באכילת שבת גם כשלא אכל יותר מכביצה, שאכילת שבת קובעת בכזית. וכ"ה באכילת כזית בלילה הראשונה), משא"כ בכוס של הבדלה דמיירי בשותה רביעית דוקא (שהרי אין לשתות יותר מכזית יין, מחשש ספק ברכה אחרונה), ובכגון דא נתחדש אצלנו לברך בכל גוויי מחמת גוף שתיית רביעית יין – שנוסף לזה שלהלכה פטור מסוכה כל שאינו קובע א"ע לשת', וכש"כ שאין לו לברך, כמדומה ברור שלא מצוין כיו"ב בשום דוכתא, לחוש בשותה פחות מרביעית אפי' בקובע א"ע לשתות (אף שבשו"ע אדה"ז – בנוגע לעצם החובה לישב בסוכה, כדלהלן – לא נתפרש להדיא שהכוונה לרביעית). וראה גם בכור"י סתרל"ט סק"ד. שו"ת שבה"ל שם).

ומסתבר יותר להעמיד הדברים כמתאימים לשולחן ערוך, ולא לחדש הפכו, והרי ד"ז גופא ובסגנונו שכוה נזכר בשולחן ערוך רבינו. ונמצא שלחשד שהמנהג בפועל שמברכים על רביעית יין לחוד – אין בידיו רק רשימת הריל"ג הנ"ל ע"פ הבנתו.

[ולהעיר, שגם האחרונים שכתבו לברך על היין – מיירי בקביעות, והיינו בשות' מרובה ובני חבורה וכדומה (ראה בענין זה במחזור ויטרי סוכות ששנ"ט. סידור רש"י סרס"ג. אור זרוע ח"ב שש"א. ר"ן. לבוש. ד"ז סתרל"ט. מ"א שם סק"ה. פרשיה שם. משנ"ב שם סק"ג. ועוד. וכ"ה אדה"ז בשו"ע שם ס"ב וסע"ה, שרק בקובע א"ע לשתות יין בסוכה חייב בסוכה (אבל אינו מברך מחמת שטפלה לאכילה. ואם הוא בסוכה שלא אכל בה מן הדין חייב לברך, אבל נכון שלא לקבוע א"ע בסוכה שלא אכל בה היום ויבדק על' לישב בסוכה, מחמת שיש מפקקין על הברכה, וכבפנים). ולא מצוין למי שיאמר שבכל רביעית חייב, רק הריטב"א סוכה כז, א, והובא במשנ"ב סתרל"ט סק"ב ובבה"ל ד"ה ויין. וצ"ע"ק שלא חשש לדבריו רק בשותה בחבורה ובשות' מרובה. ובדעת הרמב"ם – ראה המכתם סוכה כז, א. רבינו מנוח שם).

ואף שככל הנראה קיבל הריל"ג הוראה להדפיס כן כשהלמה לס' המנהגים – בפועל לא נדפס ואין אתנו יודע עד מה. וספיקו להקל. עי"כ, גם את"ל להקל בקובע א"ע לשתות יין, והיינו בשותה מרובה או בחבורה ובסעודת מרעים, שחייב מן הדין לישב בסוכה (ואולי גם בשתיית רביעית יין מחמת מצות שמחת יו"ט), קשה להחיר לברך בכל שתיית רביעית איזה שיהי', כשאינו קובע א"ע לשתות, שלדינא פטור מסוכה, ולהורות כדעת יחיד (הריטב"א) שלא נמצא כדוגמתו בפוסקים, וגם לא נתפרש להדיא בשום מקום שכן מנהגו (וזולת בדף הנ"ל. וגם שם מקום בדוחק גדול לפרש בא"א, כעין ה"ל או כיו"ב).

[ולהעיר שבהתוודעויות וכדומה, שכמדומה שיש שנהגו לברך על רביעית יין, וכן נהגו כמ"פ בהתוודעויות שהיו ביום ב' דחגה"ס ב-770, נוסף לה שחזא בחבורה, ומעיקר הדין מברך בבה"ג בסוכה שלא אכל בה (אלא שנכון שלא לקבוע רק בסוכה שאכל), עוד זאת שבכ"ה מקום לברך בסוכת חבירו – סוכה שלא אכל בה היום ויבדק לישב בסוכה – גם מחמת גוף הטיול בסוכה, כדעת אדה"ז ולכון, ובכרתו גם על הטיול. וראה יומן הראשאל"א ליל א' דחגה"ס תשי"ד. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' טו'תקסא].

מילואים יא (הערה 165)

ואחד הרבנים שליט"א העיר לנו תחת אחד השיחים (והיא לו נדפסה לאחמ"כ), ששתיקת כל הפוסקים שלפניו משמע קצת שלא ס"ל לחוש לזה. וכתב שכן יש להוכיח מקושיית הט"ז סתר"ז סק"א ב' הטיול"ע "אביו חייב לקנות לו לולב", ולא כל' הגמ' "חייב בלולב", דלד' הפמ"ג הול"ל בפשטות דמיירי בחו"ל שחייב לקנות לו לולב בכדי שיוכל לצאת ד"ח ביו"ש. ור"ל טענם שהקלו

שו"ת שו"מ תנינא ח"ב ס"ט. עמק הלכה לה"ד זאב וואלף מזיטל בסוף חו"ח. חו"א אה"ע סע"ד סק"ח. שם חו"מ ליקוטים סי"ג סק"ח. ועפ"י יומתק יותר הנהגת דברינו שלא ליתן לקטן במשך כל החג, איננו לו במתנה ע"מ להחזיר בשאר הימים (כמנהגנו), לא רק מחמת ההידור, אלא מחשש גזול.

אלא שלמעשה סתימת ויחיתק הפוסקים שאין לחוש לזה. וכדמוכח מזה גופא שזכור רק לחוש ביום הראשון (או ביו"ט) ש לבני חו"ל. וכבר העיר מזה בעמק הלכה ובחזו"א שם, ואג"מ דלקמן. אלא שלדעת השו"ע (סתרמ"ג ס"ה) אין פסול בשאר הימים. ומ"מ הדיוק עומד ע"פ דעת הרמ"א שם. ולדעת הרבה פוסקים יכול להשאיל (מחז"א שומרים ס"ה) הב"ד בהגהות רעק"א חו"מ סצ"ו ל"ש"ק ס"ב. ועוד. והעירו מהטור שם. שטמ"א ב"ק קו, ב שם הרמ"א. וראה האסמון בבשלי המנחה למנ"ח שם. והעיקר, שאף אינו יכול להשאיל סוס' ה"ז בהסכמתו ונותן רשות ואי"ז גזל (שו"ת שו"מ רביעאה ח"ב סוס' קצא. ובאו"א – שם תלתאה ח"ג ס' קלו. וראה שו"ת אס"ד ד' מינים שוסכ"ד לפקפק במש"כ ליישב בתחילת דבריו שם). עונג יו"ט ס' ק"י. נחל יצחק סצ"ו. עטרת ישועה סוס' לד. אג"מ או"ח ח"ב סק"ז. ועוד. ובכ"מ מצניו גדר נתינת רשות ולא שאלה. וראה ח' ראו"ל מאלין ב"ק ס' ס סק"א. ובהגיע לעונת הפעוּטות ודאי לית לו בה, שהרי תיקנו לו קנין משום כדי חייו (האסמון בבשלי המנחה למנ"ח סוס' קצא. וכונתו כמובן כשהגיע לעונת הפעוּטות), זולת מחמת הסברא שרק באין לו אב וכדומה.

מילואים יב (הערה 173)

ומש"כ בפמ"ג סתרמ"ג ב"מ ז"ל סק"א שלא לברך ביום ב' (ובברכת הבית שני"ג בשע"ב סק"ז סתם כוונתי) – צע"ג שלא ביאר דבריו. וסותר ד"ע בסתרמ"ד בא"ב סק"א שהב"ד הלבוש ומג"א לדינא. וגם דמאי שזאמנו, והו"ע כ"כ שם סתרמ"ג ב"מ ז"ל סק"ב (אף שיש לחלק). וראה גם בדעת סתרמ"ד ס"א ובמשנ"ב סתרמ"ב בשעה"צ סק"ד משה"ק עליו. וראה גם בכה"ח סתרמ"ב סק"ג שהעיר על הפמ"ג שאין כן דעת הפוסקים. ובענין השדה סתרמ"ד סק"ד, אף שהכריע שלא לברך כפמ"ג (ולא העיר מכל הנ"ל), הכריע שביו"ט שני ע"פ מברך.

ויותר נראה שבפמ"ג כ"כ בדרך הערה וקושיע על הא"ה, דמשמע מיני' שבכה"ג אינו מברך, ולא לדינא. ואדרבה ציין "ועי' במג"א ושם יבואר", ולכא"ו היינו בא"ה הנ"ל. ולהעיר שבלא"ה כמה גירסאות וט"ס בפמ"ג שם (שכתב "אם לא נטל זמן" וצ"ל "אם לא נטל"). ובממשך "הא לא נטל ביום הראשון" וצ"ל "הא נטל ביום הראשון". אבל יש שקיימו ג' הנ"ל, וכתבו לבאר שבלא נטל ביום ראשון יצא ברכת זמן דלולב בברכת זמן שבליל ב' מש"א"ב בשכח לברך – ראה בארוכה קובץ הבאר גל' יט ע"מ. והוא מחודש. וראה מה שהעיר עליו בקובץ זכור לאברהם שנת תשס"ב ע' (תרכט), ואכ"מ.

[ול"ד לסוכה שנסתפק בזה בפמ"ג סתרמ"ג בא"ה בתחילתו, כשיש כבר בסוכה, אבל באופן שיהיה כבר על היו"ט בביתו, יעני' (וראה ריטב"א סוכה מז, ש) הבהא פלוגתא (בבד) – דשאני סוכה שחייב בה תמיד, משא"כ בלולב דמיפסקי ימים מלילות, ראה שעה"צ הנ"ל. ולהעיר שבבכור"י סתרמ"ג סק"ב פסק לבני סוכה לברך ומדמה לה ללולב. ולהנ"ל חלוקים הם. ואנן קיילין שבבביר שחייבין על ראי' או אכילה ראשונה מברך בשני' ללא שו"מ. ואכ"מ.

והעירני ח"א, שמסברא אפ"ל איפכא, דבחנוכה באמת כל הימים חדא מצוה היא (להעיר מצפ"ג מהדור"ט נט, ג. לקו"ש חכ"ה ע' 243 ובהערה 8), ומח"ט מברך ברכת הזמן על המצוה כל שלא מגרה, כמו בברכת הזמן על יו"ט שמברך אימתו שזכור אפי' בשוק. וכ"מ קצת בפירש"י שבת כג, א ד"ה כל יומי. ובריטב"א ורבינו פרחי' שם מפורש יותר שכולם כמו מצוה אחת. ועד"ז הוא בס' הפרדס ענין ברכת סוכה ולולב רפ"א. וראה פר"ח סתרמ"ג סק"ב. (וראה בב"ח דסי' תרעו ובט"ז שם סק"א ובאמ"ר שם

וראה חוט שני נושאים שונים ע' נד. וכ"ה בכ"מ). ומסברא, אפשר דל"ה, שביש לו אב לא תיקנו לו קנין כלל, דליכא טעמא דנדיי חייו, ואין לו יד להקנות, ורק באפוטרופוס שמה"ת (ראה מערכות דברי אמת ערך אפוטרופוס אות א) ידו כיד היתומים (ראה פ"י קדושין מב, א. שיעור הגר"ש זרובסקי ב"ב ב, קיז), שיכול למכור בנכסי קטנים, יכול גם לקיים מקחו ומתנתו. וצ"ע). ואחר העיון, לא ברירא כ"ז, שאפשר שביש לו אב או אפוטרופוס לא תיקנו לו קנין כלל, ואין מתנתו מתנה, והא דמהני מודעת אפוטרופוס – ה"ט לפי שהאפוטרופוס בעצמו הוא המקנה (ויל"ע בזה). אבל בלולב של קטן, לא מהני דעת האב או האפוטרופוס להקנותו לאביו (וצ"ע בשו"ת מנח"י שם). ואפשר שעדיין י"ל שבכח האב בעצמו להקנותו לתצמו. וצ"ע אם נכון הדבר לומר כן. אמנם בתקון סופרים לתשב"ץ יג כתב כי האי לישנא "הקטן שמכר מטלטלין וקיים האפוטרופוס דבריו קיימין שכיון שלא באפוטרופוס היה יכול למכור". ומשמע שהקטן עצמו מקנה. ויל"ד. וילע"ע. והאריך בקובץ עיונים במשפט א' ע' קלו בהע"י שם ע' קמה. שם ע' קמז. וראה אמרי סופר סוכה מז, ב, משא ומלך אברג'ל תרנח, ח].

אבל לפענ"ד פשוט שאין הכרח מדברי הט"ז, דיל' דעדיפא מינה משני באופן שמתאים גם לבני אה"ק. או דס"ל שכן ג' הטור בברייתא, וממילא משני באופן שמתאים לבני א"י. ועוד ועיקר שבה"ה בשו"ע. מרא דארעא יזרעאל. ומוכרח גם מזה שהפמ"ג עצמו ל"כ כן ביישוב ל' הטושו"ע. והביאו שלא במקומו בס' תרנח. אלא שקושטא קאמר הפמ"ג לדלדל באמת חייב לקנות. ותו לא. [וכוונת המחבר אידירי בחו"ל דוקא – כבר כתב כן האג"מ בשו"ת או"ח ג, צה. וקדמו בשו"ת המחזיר לעולם יח. שו"ת התעוררות תשובה ג, תמו. ודבריהם תמוהים כנ"ל שהמחבר הוא מבני א"י. ובשו"ת התעוררות תשובה שכן מצניו סוגיין דהמחבר בכ"מ. וצ"ע. אלא שבתור איכא לפרושי הכי. ואפ"ל שהמחבר נגזר אחר לשון הטור. ויתירה מזו, שאין הכרח שחייב לקנות, שהרי י"ל כהעצות באחרונים – להתנות (כבבכור"י יעקב תרנח, יח. אבל באבני דק שם, שא"צ תנאי. וצ"ע דא"כ לישתרי מה"ט גם ביום א' קודם שיצא. ויל"ו), ועוד עצות המועילות גם ליוט"ר. ובפמ"ג גופא שם ט כתב עצה שייפקירו (שלא שפקפק בזה). וראה עוד עצה בשו"ת קול יהודא לג. ואין הכרח בדעת הטושו"ע אי ס"ל הכי או לא.

ובגוף הענין, להעיר, שכדברי הפמ"ג – כ"כ גם בא"ר ודייק הכי מדברי הלבוש. ודבריו הובאו בכמה אחרונים, כולל בבכור"י, ח"א, קיצור שו"ע ומשנ"ב וכו'. ואא"פ לדחות דברי הפמ"ג והא"ר בגילא דמחטא.

ובאמת, עדיפא הו"ל להקשות שביוט"ש שהוא דרבנן אפשר לקנות בקנין דרבנן. וכ"כ כמה אחרונים (שו"ת אורחין תליתאי כ, הביאו בשד"ח כללים מערכת ל כלל קמרח, יד תחלילתו. קול יהודה שם לא. ובשו"ת מנח"י ב, לד קאתי עלה מטעם אחר, עיי"ש. וראה גם מחזה אברהם או"ח קמד). וי"ל שאין לסמוך לקנות בקנין דרבנן ביוט"ש מה"ט, דל"פ בין יוט"ר לשני, דלא לזלוזיל וצ"ל לכם מדאורייתא. ולהעיר, שבשו"ת הרשב"ש קמח הוכיח שביוט"ש יוצא בגזול מזה שיכול להקנות ביוט"ש. ומוכח שלהחלוקים אכן אא"פ. כן להעיר מסברת המשאת משה או"ח ד ד"ה ומדי שקטן בכלל א"י לקנות לולב דלית בי' משום כדי חייו. והוא מחודש. ובאמת, כבר כתב בס' המכריע נד שמתנתו מתנה רק במידי דמומא משא"כ כאן.

ומשמעות הפוסקים שבכ"מ בדלית ברירה שמכו על מצות חינוך בשאול. ע"כ דבריו להרב הנ"ל.

הוספה לאח"י: ודע ש"א שאפי' בשאר הימים מחז"מ אין לצאת בלולב של קטן, או שיתן לקטן, ע"פ בלא היגיע לעונת הפעוּטות, שכיון שאינו יכול להקנות, אינו יכול להשאיל (ראה מנ"ח מ' ס סק"י. אמ"ב חו"מ טוען ונטען סל"ח ד"ה ועיין. שו"ת מהר"ל דיסקין קו"א ס"ה ס"ק קלו ד"ה אך זה ג"ל. מרומי שדה קדושין רפ"ב. ועוד. וראה ברכת שמואל ב"ק סמ"א), והו"ל שואל שלא מדעת שדינו כגזול, שפסול גם בשאר הימים (ראה

סק"ב. וכן בשו"ת שבו"י ח"א ס"ל, שפורש בשו"ת תרומה"ד סצ"ה בטעם שבידו גשמים בליל הראשון לו או להתחיל סעודתו בבית ולגמור לאכול כוית בסוכה, לפי שצטרך לברך זמן עוד פעם, ששגביר זמן זמנית יצא ע"י זמן דסוכה, וגורם ברכה שא"צ. ומוכרח שגם כשחייב לאכול בסוכה, לא נפטר בברכת הזמן כשאינו זמן קיום המצוה. וצ"ל, בישוב קושיות הב"ח (כאופן הא' בא"ד), שכוונת הראש"ש לרבותא, שגם אם הלולב לפניו אינו פוטר דשאני לולב כיון דמפסקי לילות מימים. ונמצא, דדון ברכת שהחיינו שעל המצוה דינו כדין ברכת המצוות לכל דבר.

ובאמת שצ"ע, והעירני לזה ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א, שכיון שחלה שהחיינו על שאר המינים, מ"ט מברך שוב שהחיינו, והלא הכל מצוה אחת, והיכן מצאנו ברכה על כל חלק מהמצוה בפ"ע, וכי המברך שהחיינו על המילה, ומל ולא פירע, והדחיה דעתו ומברך שוב על הפריעה, צריך לברך שוב שהחיינו, ומי שקרא חצי מגילת אסתר והפסיק באופן שצריך לחזור ולברך וממשיך לקרוא במקום שפסק האמר יברך שוב שהחיינו. וציון שכבר העירי מזה בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' קסט. ומ"מ, בדברי רבינו משולם, מתברר דהכי דינא.

מילואים טו (הערה 176) בדן מי שדילג במהלך

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרמ"ד מוכח שבגוף הדלוף אין כאן חיש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכשכ"ה הראש"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יאמר שדילג תיבה או שתיים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור.) וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים סי' ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסודו"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנו קיימין השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא.) ובענין צ"ע שם סק"ג נדחק בזה. ומה שת' שם בפ' דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מודקדין באותיות' – אינו מעלה ארוכה, דא שאינו עולה יפה עד עזת הטור הראש"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזו רק לענין שנינו המשמעות ולא בדלוף תיבה. וכשאין לאפשר בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מיידי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשרות, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שייאט' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנו קייל"ן גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסדי המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיות', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה.) [ואולי ל' שגמדיי הטור ליכא לאומוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, שמי שפסיק קולא, משא"כ במגלה לגמור, שאין לו לברך כל מפתח הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז לכל לפי זה, גם בדברי הטור דחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בענין – ילה"ע מבה"ל סת"ב דה"ל ולמקומו, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רס"י טז.) ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחסר תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונו, וכמפורש ברמב"ם מגילה יז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש בפמ"ג סתפ"ח במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סת"ב סק"ג. אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמינית הלל מהש"צ ועניית ראשי פריקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי

סק"ג שנראה קצת שפי' ברש"י שמברך על היום ולא על המצוה). והה"נ בלולב (אלא שביום ב' ה"ז רק מדרבנן מתקנת ריב"ז. ואכתי י"ל דתיקונו כעין דאורייתא, כאילו חדא מצוה היא). ולפום סברא הדין, הה"נ שיוכל לברך על הסוכה אח"כ. אבל בשעה"צ שם קאתי עלה מאידך גיסא. וכ"ה בפשטות].

מילואים יג (הערה 176)

הנה במג"א שם כתב על דברי הרמ"א שם סי"ב, בנטלן אחד אחד ושח ביניהם שצריך לברך על כ"א בפ"ע – דלדין דקיי"לן שבשופר אינו מברך בסח דחדא מצוה היא, א"כ ה"נ אינו חוזר ומברך. (ולהעיר שכן מפורש בריטב"א סוכה לד, ב שאע"פ שהפסיק ושח בין מין למין אי"ז הפסק כבשופר. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סר"ז.) אמנם שוב כתב ליישב בדא"פ, ויע"ש. וראה בפמ"ג בא"א בביאור תירוצו משום ס"ס. וכבר העירו בזה דלא אתיא שפיר למ"ד שבס"ס אינו מברך – ראה שו"ת מנח"י דלקמן. גם אכתי לא נתבררה דעת המג"א למסקנא לענין דינא, אם היתירין שכתב בדא"פ הוא רק ליישב דעת הרמ"א, ולי' לא סבירא הכי. ובהמשך כתב המג"א בעובדא דר' משולם, כשלא ה' בו ערבה, כתב ש"לדין א"צ לברך אא"כ שח בינתיים". אלא שכ"כ בדעת השו"ע, ואין הכרח בנוגע לדעתו הוא. אבל בבאה"ט סק"ג כתב שהמג"א "העלה דא"צ לברך אא"כ שח בינתיים". (ואפשר, שבעובדא דר"מ כשגם שח גרע טפי, כדלקמן.) ובפמ"ג שם בסו"ד כתב שספק ברכות להקל, ונשאר בצ"ע. אבל נראה ברור ככוונת הפמ"ג, דלא קאי בדיון שח בינתיים בנטלו אחד אחד, שבוה אפשר דס"ל שמברך, וקאי רק אסו"ד המג"א בעובדא דר"מ, וס"ל שאינו מברך על כו"א בפ"ע (אא"כ בשח). וכ"כ בבכור"י דלקמן משמו. ובשו"ת מנח"י ח"ד סי' סס"ד העתיק בשם הפמ"ג שלהלכה אינו חוזר ומברך. ולא הרגיש דקאי רק אבתתייתא. וכבר העיר בזה בזר סופרים ענין עץ אבות סי' – ע' קלו. גם בשולחן תמיד לולב ס"ד ס"ז נראה שהבין בדעת מג"א לברך שוב בשח. וכ"כ בברכת הבית שני"ג סי'. אמנם, בכה"ח ס"ק קכב נראה שתפס בדעת המג"א שלא לברך בשח. וציון ללהקת אחרונים שקטלו דינאין שלא לברך, משום סב"ל.

ומ"מ, כ"ז קמי שנטל אחד אחד ושח ביניהם. אבל בעובדא דידן גרע טפי, שנטל אדעתא שיש בו ערבה ונתברר שאין שם. ובהצטרף ג"ז ששח בינתיים נראה שמברך שוב. וי"ל, שכיון שבידן אדעתא שיש בו ערבה, ושוב הפסיק בדיבור, ה"ז הכיחא דעת המצוה (משא"כ בנטלן אחד אחד אף בשח, שדעתו על הכל). וכ"ג דעת החיד"א, שגמולת שבנטל אחד אחד פסק בברכ"י סק"ט שלא יברך בשח בינתיים, מ"מ כשה' אחד חסר או פסול פסק בשו"ת יוסף אומץ סוס"ב לברך שוב בשח. וכ"ג בכה"ח ס"ק קג"ד. וראה שו"ת יבי"א ח"ח או"ח ס"ב. חסד לאברהם יצחקי ח"ב סוס"ז ז'.

וכש"כ בנתברר שיש בו ערבה פסולה, לגרע טפי – ראה במחה"ש שם שכתב לחדש שגם למג"א שאל"ה לברך כשלא ה' בו ערבה, כשהיתה הערבה פסולה מברך. אלא שבמחה"ש נשאר בצ"ע. וכ"כ לחלק בבכור"י סקמ"ד. וראה זר סופרים שם.

מילואים יז (הערה 179)

אמנם, במכא בכמה אחרונים שנקטו בהפסק בדיבור שאינו חוזר ומברך שהחיינו (ולא רק בנרות חנוכה ובמגילה מחמת צירוף הדעות שמברך גם על עיצומו של יום. וגו' צ"ע), דלא גרע משעת עיש' – ראה וישמע משה ח"א ע' קצה בשם הרגיש"א לענין שופר. שלמי תודה פורים ע' ריג בשם הגר"ק לענין מגילה. ואוצר הברכה הופמן ע' צה. שישנא ישראל קנר סוכות פ"ב ה' כג.

וידידנו הגר"י וקשטוק האריך להוכיח מהא דקיי"ל"ן שאם אבל בלילה הראשון בבית, כשאוכל אח"כ בסוכה צריך לחזור ולברך שהחיינו. ובשו"ת הב"ח סי' קלב (ועוד) חולק מחמת דברי הראש"ש סוכה פ"א ס"ב, דזמן דרגלים שמברכים בלילה יש להכוס אינו פוטר לולב שעדיין לא הגיע זמן. ומינה שלולא זאת יכול לפטור גם כשאין המצוה לפניו. ואמ"ל, דשאני מי שאוכל בבית שאנוס מלקיים המצוה, והו"ל כאילו לא מטי זימני' (כאופן הב' בא"ד סתרמ"א

וכש"כ במקומות שאין הלולב ומיניו שבהם מצוים בריחו, ומפני שהנענוע בקריאת הלל אינו אלא מנהג, ומ"מ ראוי לתלמיד וכו' כל שאפשר לו בריחו וכו'. וכן בערוגת הבושם הגזל: כשאין לולב ביד כאו"א שמוציא הלל כמו עתה שאין לולב רק ביד ש"צ אז כל אדם מוליך ומביא ומנענע בשעת נטילה. וראה זה פלא, בהיכל הברכה אמור כג, מ (באוצר החיים): מצוה לנענע בהלל ויוציאון בנענוע הש"צ.

ועוד להעיר: שלדין שמברכים על לולב קודם התפלה ולא "בשעה הראוי אליו". קודם הלל (כל שעה"כ) וכן אין מקפידים בהפסק וכו' – עכ"ל שהנענוע בהלל משיירי מצוה היא ואינו ענין לגוף המצוה (וראה קובץ תשובות סקט"ז ד"ה ואמנם. שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קט סקט"ו). ולהעיר גם מא"א מבוטאטש מהדו"ת סתרנ"א ס"ח. שו"ת דברי מלכילא ח"ו סי"ד סק"ג. וראה בשו"ת תשו"ג ח"ג ס"ב מד"ע. ולהעיר מהסברא של"ש חיוב נענוע בהלל רק בצניבור – שמונת חיים עיריך סי"ט. ולהעיר משו"ע אדה"י סתרנ"ט ס"ח דמשמע שבברכת לולב שבביה"כ עדיף שיש"צ בידך משום ברוב עמ, אף למש"כ בשרי"ג שבבשרה שעושיין מצוה כאו"א יכול לעצמן. והבוחר יבחר.

מילואים יז (הערה 220)

רמב"ם אבוה"ש פי"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב, וקמ"ל, דאף גזרוז חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת טומאה (שם ה"ד), ביו"ט חזקת טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו טומאה (שם). מטמאי מו"מ פ"א ה"ב, וכנראה הטעם כיון שנהוזה הטמאים בירושלים מחמת שכל הכלים אסורים קדשים (ראה מאירי ופי' הר"ש סירילאו שקלים שם מ"א [לענין רוקים הנמצאים בירושלים]. ובמאירי שם מ"ב [לענין: שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע, א: אין כאן חזקת טומאה בירושלים שהטורה מצו' לכל. וראה גם [לענין אחר] לקו"ש חל"ז ע' 24) – לדעת הרמב"ם, בסכניו לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי (שם ושם) פי' באו"א, אבל ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכניו טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

והנה, הרמב"ם שמשא הסכני בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, את"ל (ראה ערוה"ש העתיד (סי' קכא אות ג-ד), הובא בלקו"ש חל"ז ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה נוטה לסברא זו. וז"כ בלקוטי הלכות חגיגה כו, א ב"ד ד"ה ויאסוף בשר' הרמב"ם. וראה שיה יצחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עיי"ה. ויתכן שבסוד"ד נטה קו מסברא (זו) שהדין שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פ"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולהעיר מלשונם כאן, "שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין", ולא התנה שהוא דוקא בירושלים. (משא"כ לפנ"ז, במצא ביד"ד ניסן, שפי' דקאי בירושלים). וכמו"כ ילה", דמשמע קצת, שד"ז הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכניו הנמצאים, ולפי"ז אין הטעם משום שבדאי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפיה"מ שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש באו"א, לפי של"ג על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק ביד"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטבילו סכניו לצורך שחיטת פסח, שחזקתו בשאר יו"ט, ל"ש למימר הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם שאפי' בירושלים במצא ביד"ג שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דאוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכ"ל דלא מיירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכריח מזה, שגם בירושלים גזרו על סכניו הנמצאים, חוץ מהנמצא ביד"ד וביו"ט. ואכ"א אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 ה"ע 29, שמה"ט הבקיאיים אמרו עם הש"צ. ולכא"ו לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, שאין ראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבה"ע הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, ונאוגדה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש וגמילה, או שבאם רוצה לחזור יאה על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועי' זמכנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקיל"ן שבעטה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמ"א ה"ל, או ענין שלם כבה"ע (באה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם "ידלג באונס יצא אע"פ שמוחזק לגמור כולו". [וצ"ע בכונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא ה"י מחויב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועיו"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לכרך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלילות]. וראה גם בשו"ת שבה"ח ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ח ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הריי קדם סי' קפ. ורשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סק"ח סתפ"ח שאם שמע מהו"ש יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים טז (הערה 197)

ויש שהגדו בזה, והבאנו סברתם בהלכה יומית אות תשכו. ודעביד כמו עבד, ומ"מ נראה יותר שאין ספקים מוציא מדי דאו.

וגם למח שכתבו שהנענועים הוא מעיקר המצוה (וראה בהערות בבה"ב) – לא כו"ע מודו בהכי. וגם בזה, כמ"מ מונע דהיינו בנענועים בכלל, ו(ולכמה) לא בנוגע לנענועים בהלל (וראה ריטב"א סוכה לז, ב. ראב"ה סוכה סתרפ"ג. ועוד). וגם את"ל הכי (ראה הנמ"י לולב פ"ז סק"ס. וכן בל' המחבר סתרנ"ג ס"א. לבוש שם ס"ב. ואכ"מ) – משמע כמ"מ דהיינו רק שאינו מונע נטילה הנטילה (וכמ"מ בל' הרמב"ם לולב פ"ז ה"ט ואילך. וכ"כ בכונת הרמב"ם בערוגת הבושם הראשון (ח"ב ע' קעח). וראה גם בעה"ט ח"ב מג, ד: עיקר נענוע בהלל הוא אלא מי שאין לו לולב בשעת הלל מנענע בברכה. אבל בדעת המחבר דוחק לומר כן – ראה שם סתרנ"א ס"ח). ועוד זאת, ויתכן שהוא דין בדלל ולא בלולב (ראה שו"ת תשב"ץ ח"ב ס"ה [לענין אחר]. ולהעיר, שסברא לומר שהלולב גופא מחייב גוף אמירת הלל – ראה פסחים קז, א: אפשר ישראל נטלו לולביתו וכו'. וראה משנת יעב"ץ מועדים ס"ב. ואכ"מ) ומהיכא תיתי שד"ז גובר על הלל בצבור. ובפרט את"ל שאמירת הלל בצבור (שהיא מצוה מן המובחר – שו"ע אדה"י סתפ"ח ס"ג) היא מגדירי גוף המצוה (ואכ"מ). [ומה גם באופן שמצד אמירת הלל ביחידות, אלא יספיק לשמוע קריה"ת, או להתפלל מוסף בצבור]. ולהעיר מב"ח סתרנ"א בשם רש"י שא"צ לקנות ד"מ לקטן, שיכול לצאת בשל אב. וגם בט"ז סתרנ"ז סק"א ובמשנ"ב שם בבה"ל ד"ה אבין, שלמדה טובה בעלמא, אם ידו משנת, יקנה לולב לקטן לנענע בהלל. וראה שו"ת אורוין תליתאי ס"ב שלמעשה לא נהגו לקנות לקטנים. וראה שו"ת אג"מ א"ח ח"א ס"צ. תהו"נ ח"א סשפ"ה. וידוע שבכ"מ מצד היוקר גם הגדולים לא נענוו בהלל. וכן מוכח במטה יהודה עייאש סתרנ"ז סק"ב, והובא בכה"ח שם סק"ה. עיי"ש. ושאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך, שכן נהגו בכ"מ. וכשי"כ כשיכול לנענע בהודו וכו', רק שאין אצלו לולב במשך כל הלל. ומפורש במנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג: לאחר הלל אז מברכים כל הקהל על ההלל. ובמאירי (סוכה לו, ב ד"ה אר"ע): ועכשיו נהגו להקל ולסמוך על נענוע שבשעת הברכה,

מבור של רבים. ובתוס' הרא"ש מ"ק, ב להחזיר מעקה למרפסת רק ג' טפחים. ובשו"ע תקלו, א בצרכי רכיבה רק אם לא ניסה ברגליו. ובמג"א תקמו, א – בתיקון מרחץ דאסור שאפשר שלא במרחץ ובשעה צ"ש, ו' דהיינו גם במעשה הדיוט. שו"ת חיים שאל ב, מג להג' ולתקן ס"ת של יחיד אף שהמנהג לקרוא בשלו לפי שאפשר בשל ציבור. שעה צ"ע תיקא, י לבקע עצים לחתיכות קטנות שאפשר לבשל בל"ז. והמנהג לשנות באגרות שלום ובפוסקים לחוש שאינו צורך המועד – ט"ז תקמה, לב ומג"א כא ועורה"ש י' חיים (אבל במשנ"ב שם לב שהוא חשש מעשה אומן). א"ר תקמו, ו לבנות ספסל לצורך קריאה ליל השוע"ר גם במעשה הדיוט. שלחן עזי שטים תופר ג, שרק אם אין לו מה ללבוש הותר תפירת בגד חדש. ואולי שם טירחא גדולה וקורב הוא למעשה אומן. וכע"ז במג"א תקמא, ח ופמ"ג שם ולבושי שרד שם ומשנ"ב שם יג שאסור לתפור לקטן לבדית שאפשר לכרוך בשיראין. (אבל ראה א"ר שם ח, שברבי"ש רבו מיירי במעשה אומן ושאינן להחזיר משום כבוד הבריות). וכן מצינו יש שהחמירו בקיפול טלית. ואולי ה"ט דהחומרא בצילום.

וכבר כתבנו שכן יש לבאר משנ"ב בא"ר תס, ו בשם אמרכל שלא לצייר בדפוס בלחם – שאינו משום מעשה אומן, אלא שאינו צורך המועד.

והנה, בממ"ק י, א: כיון דאפשר לממליה במאני לא טרחני. וכתבו התוספות – בשמע דאין מותר אלא לצורך המועד. ולכא"ו כוונתם שאין מותר אלא בדבר שמוכרח המלאכה בשביל צורך המועד משא"כ באופן שאפשר את אותו צורך בלי המלאכה. אמנם, לא קייל"ן הכי לדינא. וגם התם הוא משום טירחא. וברמב"ן שם שההיתר לסרג משום מעשה הדיוט. ובדעת האוסר צ"ל משום טירחא.

ולהעיר בדברי התוס' דמשמע דקס"ד שהותר גם שלא לצורך המועד. ואולי כהשיטות שמלאכת הדיוט מותר שלא לצורך המועד. ובראשונים משמע בכמה אמרי אם ההיתר משום דבר האבד, ולפ"ז משמע שהוא מעשה האומן, או משום צורך המועד או מכשירי או"ג – ראה רא"ש מ"ק א, יח. (שהוא דה"א. ואולי רק בש"ר מ"א אמה, שהרי לר"י הותר רק ממתחין ולא מסרגין). ועכצ"ל דלא ס"ל דהוי דה"א. ואולי משום טירחא יתירה. וכ"כ פ"ה ב"ר ב"ר האבד. וכ"ה בנשמ"א קי, א. וצ"ע אם הוא דה"א ולצורך המועד מדוע אסור במקום טירחא. ובשיטה שם משום עונדין חדול. וצ"ב. ר"י הובא בב"י תקמא, ב. וריטב"א שם (מחמת הצורך לישן). רמב"ם יו"ט ח, יג (שהובאו בהדי דאין מכשירי או"ג. ולפ"ז הותר גם במעשה אומן לדידי' וצ"ע הא דשיון שאין מפשילין. ולר"ש בן היתום ונשמ"א משום טירחא).

עוד דוגמא להמדובר לעיל – מג"א סוס' תקלג שמספק לא טרחני.

ויש שהגדירו שהוא כשאין צורך לעשותם דוקא במועד, או שנשארת התוצאה אחר המועד, ונראה שעיקרו משום אחר המועד. במשנ"ב בנוגע לחלישת עישים לזכר תחנה"מ – הרי למבי"ט א, רג אכן הוא צורך המועד. וי"מ גם בשו"ע דקאי לצורך בית הקברות ולא זכר לתחי' – א"ר תקמו, יא. ולחולקים אכן מוכרח שלא כל דבר הנאה גבד צורך.

ומש"כ מדין גבשושית – הרי מפרעי להליכה. ובראשונים שהוא בכדי שלא יכשל במועד.

ומש"כ בשם האג"מ בתקיעת מסמר – הרבה חולקים על הגרמ"פ. ויש שביאר דל"ד לגבשושית שמכוער בבית, וכאן הוי יפוי יתר. ובלא"ה, שם חשש שיכשל, כנ"ל

כן מצינו להחזיר לאפות פת נקי' גם כשיש הדראה. ואיסור שכר חדש רק משום הערמה ולא בעצם.

והאריכו בכ"ז בכמה מלקטים בניני חוה"מ. וראה גם בשמירת המועד כהלכות. וגם אנו בעניינים הארכנו פעם בזה בדרשה בחוה"מ 7702.

ולכא"ו צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שנפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) סס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד מיירי ברובם חברים. וראה שם ס"ח ק"ה שהוא מחשש מע"ה, מ"מ חמירי מכליו של ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחברים הם ברגל וכליהם טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מיירי בכלים הנמצאים (בשווקים וכו'), ויש לחשוש שמא בזבז או בנות נטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. [וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פיה"מ שקלים שם מ"א) – מועטים ופועלים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ט פ"ג ה"ח)]. (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פ"א ה"ב משמע קצת דשוו אדהדי (כלים של ע"ה וכלים הנמצאים) – י"ד. ובלא"ה מוכרח לחלק ביניהם (ולחפ"ך), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משה"כ בכלים הנמצאים (וצ"ח גם ח"א שם ס"ח סק"ג)).

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינה אדם לשם, טמאים. ונראה שפ"י כן מש"א בפסחים שם "בגזייתא". וצ"ע דבגמ' קאי לר"מ דוקא.

ואף שצ"ה אין בקיאין דיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פ"י מ"א. מטמאי מו"מ פ"י ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פ"ג ה"ד) וכן אין יודעין הלכות טבילה וחציצה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמא או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ט כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאין ונזהרים, ורק מדרבנן חיישינן למיעוטא, וברגל ל"א לחוש לזה. [נדוגמא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששין שמא טמא מת הוא (מטמאי מו"מ פ"א ה"ב). שם פ"ב ה"א], ובאמר להדיא שכל זה טהור טטומאת מת נאמן (פ"א שם). וראה לקו"ש שם ע' 23]. וכן במכירו שאוכל בתרומה (פ"ב שם). וכל גזירות חכמים הם כך, ולדוגמא, שמדח גיסא ע"ה מטמא גם בהיסט (לדעת הרמב"ם. ובמק"א הארכנו ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח לטומאת היסט ע"ה, אף שאין בקיאין בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פ"ז מ"ב). ולהעיר מתפ"א טהרות פ"א מ"ב (בבבוי סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים]. ויומאת יותר להנת' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל דבר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבעשרה בהשיחה – כ' חשון תשמ"ו – נת' בזה, שהוא מעין דוגמא ("כעין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור).

ובראב"ד (הנ"ל) כ' שחוץ לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבים, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכונתו דחיישינן לנגיעת נכרים – דלשונו ל"מ כן. גם י"ל מיירי בישראל החשוד על הטהרות יותר מע"ה, שע"ה רובם נזהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

מילואים יח (הערה 262)

ומצו"ב מה שכתבנו בנושא זה במענה לא' הרבנים שליט"א: בקיצור נמרץ ממש, הנה הלכות מועד עקורות ואין למדות זו מזו. ובלא אופן מצוי כמה הגדרות בפוסקים שלא כל דבר שהוא מעשה הדיוט הותר כשהנהגה במועד. (ולהעיר פמ"ג תקלא, מ"ז ב בגזירת גילוח גם משום מלאכה שאינו יפוי כ"כ. ובנוב"ג קמא יג אם נסתפר כבר קודם הרגל שאינו צורך כ"כ). וכש"כ ביש בו טירחא כגון פיגוי חצר אפילו מכוונה לנאה. וכשאפשר באו"א או שאין הדרך כך – ראה מו"ק ט"ב, בתכשיטים לוקנה שאין דרכה כ"כ. ואף דלא קייל"ן הכי – ראה מור וקציעה ועורה"ש תקמו בבחורה ולאיש. ואולי התם קאי גם בכוחלת שהיא מעשה אומן, ראה תורת האדם. וכן מצינו בתורת האדם מו"ק ח, ב לגבי עשיית נברכת שאפשר לכבס בלא הבריות. וברביב"א מו"ק א – א, וחסד בור לשתי שיכול ליקח

מילואים יט (הערה 362)

ומה שכתבו בכ"מ מסביר, בכללות בגדר דחובת ברכה"ת, שאין איסור ללמוד ללא ברכה"ת כ"א חובת ברכה – להעיר מל' אדה"ז בסידורו (נעתק כאן בפנים. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב, ובמה שהובא שם משיחת אחש"פ תשל"א). ועד"ז הוא במג"א סמ"ו סקט"ו. חיי"א כלל ט ס"ג. משנ"ב ס"א סק"ח. סמ"ז סק"ב. בא"ח ש"א וישב ס"ב. ועוד. (וראה בחודש האביב לבעל פלא יועץ ברכות מה, ב. ובדי מנחם בהגה"ט ס"א בהקדמה). ולהעיר מל' המדרש בדב"ר פ"א. ו: אין מותר לו לקרות עד שלא יברך. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. ומוכח כן מעצם השק"ט באמירת תחנונות לפני ברכה"ת, אף שאין דעתו לשם לימוד. וכן מדעת הגר"א לאסור להרהר, אף שאינו מברך על הרהור. כן להל"ע שלפנ"ד מוכרח כן גם מהמענה להרב העכ"ט (נדפס בתשורה העכ"ט כסלו תשס"א. ליקוט מענות תשמ"ו ע' 144). ואכ"מ.

ובלא"ה, סברא זו כשלעצמה אינה מועילה, דסו"ס יש כאן חובת ברכה ואין לעשות מצוה ללא ברכה, ובדין ערום לא יתרום. ולהעיר מל' הט"ז סתרס"ח סק"א שאף שברכות אין מעכבות עון גדול הוא. [אלא שמקום לומר שכיון שבפועל מברך אח"כ לית לן בה. אבל להעיר מפמ"ג או"ח ס"ח במ"ז סק"ט. ועוד, דלא מהני מה שיברך אח"כ, שהרי דיו שייקפיע א"ע, וכל תיבה ותיבה מצוה באנפי נפשה היא (משא"כ בשאר מצוות שיי"ב שיהיה שהברכה חלה גם למפרע לפי שמצוה אחת היא – ראה לבוש ס"ח ס"א). או"י בדעתם, דלית לן משום ערום לא יתרום בברכה"ת, שהוא גובר ברכת העשב לדעתם (ראה שו"ת מהרש"ג שם. ועוד). אבל בלקו"ש ח"ד ע' 148 הערה 6* (וראה גם בהמשך השיחה) שבברכה"ת יש גדר ברכת המצוות (נוסף לברכה על גוף נתינת התורה, מעין ברכת הנהיג). וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שנו. ויל"ז דחמיר טפי מאשר ברכת המצוות, שהברכה שייכת לזמן המצוה, והברכה נכללת בגוף מצות ת"ת, והיינו שהברכה היא דין וגדר בלימוד התורה ולא משום דין ברכה קאתין עלה, ומעכבת המצוה. וראה שו"ת דבר אברהם ח"א סט"ז סק"ז. ובאורכוהו אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב ח"ל. ואכ"מ. וראה שו"ת ח"י ע' שצ בטעם אימית ברכה"ש בבית, מחמת שכמה זמן בין הקימה לביאה לביהכ"נ, וביתנים אא"פ שלא יבטא דבר תורה.

ועוד יליה"ע, והוא העיקר כאן, מל' החינוך מ' תל: כל שקרא בתורה בשו"ת קודם שיברך הברכות המתקנות בתורה ביטל מצוה דאורייתא. ומ' להדיא דלא מהני מה שיברך אח"כ, והוא מעוות לא יוכל לתקון. וראה בדברי חמודות עהר"ש ברכות פ"א ס"ז סקט"ט, בפ' "שלא ברכו בתורה תחילה", דש"מ שהיו מברכים אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשלא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שיע"ז אבדה הארץ. ועד"ז הוא בב"ר סי' מז: בתחילת סעקס בתורה בכל יום. (ולפ"ז אפשר שגם אותם שצידדו שלא איסור ללמוד ללא ברכה כ"ל, מיירי במקום שאח"פ לברך מאיזה סיבה, או במקום ספק, שאין לימנע ממקום ת"ת מחמת ספק (ראה עד"ז בשו"ת גור"ר סי"ד לענין הישן שינת קבע ביום, שלא ראוינו מי שזמנע לקרות מפני הספק שלא יוכל לברך. אבל ראה שו"ת גור"ר סי"ג. ויל"ז, דמצוות ת"ת שאני שמחויב בה תמיד ואין לבטל הימנה מחמת ספק בברכה"ת, דאלת"ה הא ע"ז קאי הך דלא בירכו בתורה תחילה).

איברא, שיש המצדדים לקולא מכמה טעמים אחרים, שבספק אם עלה השחר יכול להקל, והרי כמה דעות בזמן עלוה"ש (אבל ראה בא"ח שם). ויש שהפליגו בדבר שעת נ"ח בספק קאי. ובאור"א, שכיון שנסתפקו הפוסקים אם חייב ברכה"ת בנייעור כל הלילה, יכול לסמוך בענין זה על המקילים. אבל שכי"ז רק להסביר שהאין איסור עצמי בלימוד ללא ברכה"ת. ואכל י"ל לאידך, שהאחרון הוא רק מחמת חובת הברכה ושכא"ל. לברך (מחמת ספק בזמן עלוה"ש, או בגוף החיוב) ליכא איסורא. וראה שיחת

אחש"פ תשל"א. ועדיין הדברים תלויים ועומדים בהשק"ט אי קייל"ן סב"ל בברכה"ת, שלכמה דעות ח"ז מה"ת, ונפק"מ בספק אם בירך ברכה"ת אם חייב לברך (והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ). ועוד איכא בגוה, דאיכא להנזי סכברא הג"ל, דליכא איסורא כשא"י לברך, דיל' דל"מ סברא הג"ל למ"ד דברכה"ת דאורייתא, וכדמוכח מבק"ע שמברך לאחריו כיון שהוא דאורייתא, וא"ש ד' החינוך הג"ל. ולהעיר ממאירי ברכות כ, ב ד"ה יש בטעם שלא חייבו לבע"ז להרהר בברכה"ת לפני ק"ש).

אמנם, יליה"ע בדעת כמה מהמקילים, דס"ל מעיקר הדין שבייעור כל הלילה פטור מברכה, ורק בכדי לצאת ידי ספק כתבו שיש לשמוע מאחר ולהתכוון לצאת. ואמטו להכי, כשאין מי שיוציאנו, כל כי האי לא החמירו עליו ולבטל מדברי תורה, ושפיר יכול להמשיך בלימודו. אמנם, לדין שקיל"ן לעיקר שמברך ועד כדי כך שלכתחילה נהוגים בשופי לברך בעצמו, וה"ט שדינו כברכות השחר (לפי שמעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, או מצד בר' חדשה, וכדלקמן), צ"ע להתייר להמשיך ללמוד בריוח ובפרטיות יותר, שכיון שדעת אדה"ז (סמ"ז ס"ז) כשיטת ר"ת, שרק עלוה"ש מחייב בברכה"ת (אלא דס"ל בדעת ר"ת שגם המשכים לפני עלוה"ש מברך מיד), ואילו שינת קבע ביום וגם נמלך אינו מפסיק כלל, ממילא מוכרח לברך מיד (משא"כ בשיטת המג"א דס"ל שבייעור כל הלילה חובת ברכה"ת בעלול"ש היא מחמת שדעתנו לפטור יום ולילה, שמקום לומר שבכאן דעתו לפטור גם על זמן שאחר עלוה"ש. ויש להוסיף מחמת הסברא שבת"י ברכות ו, ו) א בדפי הרי"ף בטעם שברכה"ת הלילה הולך אחר היום, שיעתקו לחזור ולברך שגם פי בשאר הדברים אנו אומרים שהיום הולך אחר הלילה גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום דאין יופינן ביממא ופרעינן בלילא. וא"כ אפשר שהכל הולך אחר דעת האדם, והמשך לימודו ביום כשלא הפסיק באמצע נגד אחר הלילה. אבל כ"ז לא יישיענו כשהפסיק בנתינים). וראה תהל"ד סמ"ז סק"ח. ועוד להעיר, שגם לסברא שהנייעור כל הלילה אינו חייב בברכה, היינו רק כשלא הסיח דעתו מללמוד, כמ"ש אדה"ז להדיא, ולא כו"ע צדיקי גמירי ניהו.

ואכתי ביאור למימור, שגם לדין שנתייחב בברכה"ת, חיוב הברכה כדא בריה חדשה (ראה גם שיחת י"ב וי"פ וישב תשנ"ז) הוא על הגברא ("כמו כל ברכת השחר" – ל' אדה"ז בסידורו. וכ"ה גם בשו"ע שלו סמ"ז ס"ז: "כמו שאר ברכות השחר שנהגין לברך אף על פי שלא נתייחב בהן"). וראה מה שביארנו בזה בעניינות המקורות להל' יומית אות שנו עליו, אבל עדיין יכול ללמוד על סמך ברכתו מיום שלפנ"ז. עוד יש לצרף באומר תהלים מדין תחנונים (ראה א"א מבוטשאטש סמ"ז ס"ט – בנדו"ד), או באמירת מנין המצוות, ללא טעמי ההלכות. ולחד מ"ד א"צ לברך לתלמוד ולמדרש (ברכות יא, ב. ועיי"ש ברי"ר). וראה גם במקורות ועיונים הג"ל).

ויש המביאים רא' מההנהגה בעת ההתוודעויות (דפורים וכדומה) שנמשכו עד אור הבוקר, ומהאמרי חגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ז מכל יום יום, ובפרט – באופן של ידיעת השליחה, ובהעדר ידיעת כל פרטי הדברים על בורין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפוס ריהטא, בעיניו ביומנים ובלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ ה' לפני זמן עלוה"ש הקובץ בלחות, ואדרבה – ינכר שלמות הארכות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זא, שכמה שישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א. ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הג"ל, ההם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה. [והעיר ח"א ממעשה שהג"ש שבאו תלמידיהם ואל"ש שהגיע קר קש, ומדוע לא אמרו שיש לברך ברכה"ת. ויש שח"י שעסקו בהל' הפסח. ובפרט שגם סיפור יצ"מ בכלל ת"ת. וגם איך קרה דבר הזה שנשכחו בלימוד ללא ברכה"ת. ולהל"ז ל"ק שח"ז ת"ת דרבים, נוסף לזה שאפשר שכוונתם היתה שהגיע זמן סמוך לעלוה"ש. ובא"ה אפשר באמת שאמרו ברכה"ת (ראה שישנא ד"ח בשמיעה מאחר למאן דאית ל' הכי. אבל בכ"מ הגי' שאמרו הגיע

להימנע מלקבוע סעודה משעה י' והלאה בסעודות שזמן היום. (אלא שבמנוח"ט ר"ל ולפרש בהרמ"א דס"ל ז"כ מחומרת ה"ח). ואעפ"כ כתב הרמ"א שהמנהג לעשות הסעודה בשחרית. וכש"כ וק"י בש"י אדה"צ שהחמיר טובא, ואם בנוגע לפי"ד הרמ"א – הנה אף שבהגהות יא"פ מ' קצת שמפרש כוונתו לשעה עשירית (וגו"י יש לדחות שאין הכרח שכוונתו לפרש ד' הרמ"א), בכ"מ כתבו שכוונתו לחצות. וכ"ה פשוט משמעות דבריו. ויתירה מזו, שבד"מ כתב להדיא בבוקר. ועוד זאת שחמיר בדב"ד והמג"א שכתבו שעה עשירית – כתב המשנ"ב ד"לאו דוקא הוא" והכוונה לחצות (אף שצ"ב קצת) – הה"ג שיל"פ כן בד' אדה"צ. וק"ל. ואל תשיבני, מ"ל להרמ"א להחמיר כ"כ – (דנוסף למש"כ חלק מהאחרונים דפריים שאני דשכיחא שכרות, עוד זאת ועיקר) דז"פ שאין כוונת הרמ"א מדינא כ"א ממנהגא. וז"ל בטעם המנהג בכמה אנפי: ש' הרמ"א ד' שהוא איסור מדינא; בב"ח (מקורו דהמ"א ואדה"צ) שמצוה להימנע מלקבוע לאחר שעה עשירית) כ' שאשני מעשה נזהרים מחצות. ועוד ועיקר, שבדבר שהוא מנהג קבוע לרבים – זמן סעודת פורים (משא"כ שאין סעודת שחרן כדב"ד איש ואיש) נהגו לקבוע לכתחילה בבוקר מפני כבוד השבת, אף שאי"ז מדינא כלל. (ואוי"ל (בדוחק עכ"פ) שז"כ הק' בשיחה דלקמ, שאף שצ"ל לפני חצות אין לדייק על השעון – את"ל שהורשם דייק בההעלקה – שר"ל שאינו הכרח גמור. אבל שכיחותא שחזר קצת בהנהגה, כי הלשון אי"מ כ"כ בהשקפה ראשונה). וא"ש כהנ"ל והכל על מקומו יבוא בשלום. ובכל אופן, איך שלא יהי' הפי' בב"ז, בלוח כולל חב"ד מפורש בנוגע לפורים שהמנהג לעשותה לפני חצות, למרות ד' אדה"צ הנז'. ובשיחות קודש (שיחת ש"פ תצוגה תשל"ז. ש"פ משפטים תשמ"א) נז' כן ג"כ בפשטות. וא"כ עכצ"ל כנ"ל.

וגם בקצוה"ש סס"ט בבדה"ש סק"ח שר"ל ולחלק בין סעודת פורים לשאר סעודות – גם הוא נזהר בלשונו בכותבו ש"מסעודות פורים אין רא' כ"כ, וש"מ"מ פשוט דכל מה שמקדימה יותר עדיף טפי, ועל"כ מנהג להקדים הסעודות (היינו שאר סעודות) כל מה דאפשר". (לאידך, מעשה רב כמ"פ שרבותינו נשיאנו לא נזהרו כ"כ בה אפי' בסעודת פורים (ראה סה"ש קי"ז ת"ש ע' 37. וכן מסר בהנהגתו הק'). ולהעיר מאק"ח ח"ח ע' רמז. וראה ר"ד מיי"ד אד"ש תשי"ד). וכפ"ה – בדא"פ עכ"פ – מרוב הטירדות בצרכי הכלל ועיני קדושה וכו' וכו'.

ובנוגע להשק"ט בכוונת הרמ"א – אין הכרח לכאן או לכאן. וכבר מילתנו אמורה, מ"ד המג"א שנהגו להשתכר בהושע"ר (ובכלל – בכל סעודת יום טוב מפורש ברמב"ם ושו"ע אדה"צ דשכיחא שכרות, ושלכן חייבים ב"ד להעמיד שוטרים וכו'). והרי חייב לקבוע סעודתו על היין ולשכוח ביין וכו'. ואף דבהושע"ר יש רק מצות שמחה ולא עונג – כבר נהגו לקבועו כמו יו"ט. וראה פנ"י סוכה לח, א. מגדול ע"ז שביטת יו"ט פ"ב ה"ג. שו"ת קול אלהינו א"י ס"ג. ועוד. ובמכ"ש משבת – ראה עירובין סא, א. אבל ראה לבוש או"ח סרצ"ב. אבל אדה"צ השמיטו שם). וכ"ה המציאות לדאבונו בכ"מ כהכנה לשמיע"צ ושמת"ח. וד"ל.

ואף שיש להנזר ככהנ"ל ואין הכרח גמור – מ"מ יש ראי' להסבורים שבפורים התנהגו לכולל לפני חצות – כמפורש בשיחות קודש. ולהסבורים שהטעם משום קביעות סעודה כנ"ל. וגם להסבורים שהטעם משום שכרות – הוכח שכן"ל להדיא בנוגע ליו"ט בכלל והור"ר בפרט. ומה"ל לא כתבנו ש"ש להחמיר" וכי"כ, כ"א "אם אפשר". אבל במקום הצורך, ומשנות הדין, הרי שכתבו להקל גם אחרי שעה עשירית. וכ"מ קצת בבהמובא בסה"ש תש"ה – הועתק להלן – שנהגו בבית הרב להיכנס לסוכה לפנות ערב בהושע"ר, ולפעמים אכלו פת].

מילואים כא (הערה 477)

והרי באומר מוריד הגשם יוצא לכו"ע (באה"ט סי' קיד סוסק"א. הגהות רע"א שם. מש"ב שם סק"ב. ועוד. וכ"מ קצת מהמהגה שבמג"א שם סק"ב. וי"ח. ואכ"מ. לאידך, גם אם לא הזכיר גשם יצא די"ח כיון שהמג"א (ועוד) – לא ס"ל כלל להאי דינא שמצוה

זמן עה"ש. ובתוספתא פסחים פ"י שהיו עסוקים בהלכות פסח עד קרות הגבר. ומפורש שהפסיקו בעלוה"ש (או קרות הגבר שזמנו בעלוה"ש או גם לפני"ז), אף שזמן ק"ש משיכיו"ל.

ולהעיר, שגם את"ל כמקלים, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס וא"י לברך, אבל כאן הרי ברכה לפני, ואמרנו ל' זיל ברוך, ולא להשתמט מקיום מ"ע דאורייתא (לכמה דעות). וגם למקלים, היינו רק כשהוא באמצע לימודו שיש כאן גם דררא דביטול תורה, ולא באופן שהרבה בטלים לפני, מאחר דמפסיק ומביטל בלא"ה, וכגון שטבל כבר במקוה וכדומה. ועוד ועיקר, שהרי אפשר בהרהור, וליכא משום ביטול תורה. אבל כולי האי א"צ להחמיר, לבטל מלימוד התורה בזמן עלוה"ש הכי מוקדם. וק"ל.

ומה שעדיין יל"ע, האם כדאי להמתין ולברך ברכה"ת רק אחרי שניעור משינתו לצאת דעת הסוברים שבישן שינת קבע ביום מחוייב בברכה"ת (שבפשוטו כ"ה מעיקר הדין אלא שהמנהג אינו כן), וכן שהניעור כל הלילה אינו מברך רק כשישן לפני"ז. ואף גם זאת, שגם למה שנהגו שלא לברך בשינת קבע ביום, מקום לומר שכ"ז רק בישן שינת קבע בלילה, שלגבי שינת הלילה ה"ז בגדר שינת עראי (ולהעיר מח' הרא"ה בברכות יא, ב בטעמא דמילתא שאינו מברך על שינת היום, שביים לאו זמן שינה היא. ועד"ז הוא שבה"ל ספ"ק ח). אבל דנעור כל הלילה שאני, ששינת היום היא שינת קבע שלו. אלא שהפוסקים סתמו בזה. (וכן אם נפרש ששינת היום אינה היחב הדעת גמור, הכא שאני. ותלוי בטעמי המנהג שלא לברך בשינת היום. וכן י"ל לסברת המג"א שם שדעתו שלא לפטור עד למחר, שביים א"כ דנעור שלא לפטור עד אחרי שינתו, ראה מהרש"ג שם. תוספת חיים שם. ועוד. ועוד זאת, שלסברת רעק"א שבה"ע הבאה, בניעור כל הלילה וישן ביום שלאחריו, ממנ"פ (מברך). ונכון ויפטר קרא"ש קודם שינתו, ואין לקרוא ק"ש ללא ברכה"ת לפני, ויפטר לפמשנ"ל אצלנו במק"א (נדפס בס' זכרון תפארת איש) שק"ש אינו בגדר תחנונים וחיוב בברכה"ת לכו"ע (ולא נחלקו בגדר ק"ש רק לענין קריאתה אחר ברכת אהבת עולם שצ"ל "נראית ברכה לשם עסק התורה" (שו"ע אדה"צ סמ"ז ס"ו) וק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה) (כל ב"ה שם)). והחושש שהשקע בשינה, כוכן שיכר ברכה"ת מדי וקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון א"כ בבהבית עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

מילואים כא (הערה 385)

ומועצת כא ממענה לשואל כענין: הענין דאכילת הסעודה לפני חצות – שייך למש"כ כמה מהפוסקים שאף שמותר מעיקר הדין לקבוע סעודה עד שעה עשירית (וכש"כ כשזמנה קבוע) יש להחמיר להקדים לעשות בשחרית מפני כבוד שבת. ואף שאדה"צ לא הביא הובא ברמ"א בה"ל פורים סרצ"ה (אלא ש"מ בדבריו באו"א). וד' הרמ"א הנ"ל הובאו אצל כמה אחרונים במקומו בסרמ"ט. וגם נזכר בשיחות קודש בנוגע לסעודת פורים. ודון מינה ואוקי באתרין. וכש"כ בסעודה גדולה דהושע"ר. ומובא בפוסקים דשכיחא שכרות בסעודה. ו"ל להעיר מש"ב בעירוה"ש סתרת"ל סי"ג וסרמ"ט ס"ז. אלא שדבריו צע"ג שהרי מצוה דבבר. וראה נהג כצאן יוסף פא, ב הובאו במ"ל סכ"ד סכ"ז.

ובפרטיות יותר: הנה בפ' ד' הרמ"א נחלקו בשתיים: פ' מלת שחרית – חצות או שעה עשירית (ראה הגהות יא"פ וביהג"א לשם); האם ה"ז דין רק בנוגע לפורים. והנה, דיעו מכ"מ שאא"פ להוכיח דעת אדה"צ ממה שהשמיט פרטי דינים (ואכ"מ בזה), וכש"כ בדבר המובא שלא במקומו בשו"ע גופא. והרי גם הרמ"א הביא רק בהלכות פורים, ובסרמ"ט לא נז' מאומה מזה. וה"ה והוא הטעם בדעת אדה"צ (שלא הגיעו לדיניו ה"ל פורים שליו). ויתירה מזו, דאדרבה כש"כ הוא מדעת הרמ"א. ואיך אפ"ל בדעת אדה"צ שמההשמיט ש"מ דלא ס"ל, דאדרבה – הרי אדה"צ מחמיר כאן יותר מהרמ"א, והרי הרמ"א עצמו – לפי הנראה מפשטות דבריו (וכ"מ מ"ל המג"א ועוד) – לא ס"ל כלל להאי דינא שמצוה

כשאנו מתפלל בביהכ"נ בתר מאן גריר. וראה משנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סקנ"ו. ויל"ע בדעת אדה"ז. ולכא' תלוי גם אם היינו שלא לפרוש מהציבור (מצד הגברא) או שנעשה לילה (החפצא). וראה גם בשעה"צ שם סקנ"ז עפ"ד הפת"ש. וילע"ע.

לאידך, לא מצינו להדיא בד"ז דין גרירה, ואדרבה – היחיד אינו נגרר אחר הציבור ותליא בשמיעה מהש"צ (מג"א סתפ"ח סק"ד – למנהג שהציבור מזכיר בתפלת מוסף ורק הש"צ פוסק מלהזכיר) רק שהכרזת הש"צ מועלת גם למי שלא שמע. (כמפורש בשו"ע סי' קיד ס"ב ובשו"ע אדה"ז שם סוס"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ה). ועצ"ע.

ותו, שבשאר דינים הנ"ל כשהתפללו הקהל ערבית, אין הדר בשוב שאין שם מנין נגרר אחרי הציבור, ורק בעניינו מצינו שגם הדר בשוב מזכיר גשם רק אחרי שהזכירו בקהילות. (ובפשטות כ"ה גם לענין אמירת מוריד הטל (וראה בלוח יומי לפסח עד"ז)). ומוכרח, שאין הנדונים שוים זל"ז.

ולכא' מקום בראש לחלק יתירה מזו בין דין הזכרת גשמים, דאיכא איסורא להתחיל להזכיר לפני שהכריזו, והוא בכדי שלא יהא אגודות אגודות בהזכרה (ראה בטור בשם הראב"ד), וממילא עליו להתמתיק מלהזכיר עד שמתפללים בקהילות [ואולי איכא למשמע מהדא, דלא סגי כשרק מנין א' הכריזו], משא"כ בהפסקה שהיחיד רשאי להפסיק קודם הציבור (וי"א שגם לרבים מותר וראה בב"י), ול"ח בכה"ג לאגודות אגודות, ומה שצריך להפסיק אחרי שהציבור הפסיקו (ושצריך לחזור כשהזכיר גשמים) הוא מדין סימן קללה. אבל משמעות הפמ"ג בא"א סק"ב שלא לחלק. וראה גם בקיצור שו"ע רס"י יט.

והרי יש מורים שגם אם מתפלל במנין אחר ה"ה נגרר אחר מנין הא', ודיינו להקל בזה ותו לא. ובסגנון אחר, שממש"כ בפוסקים שאומר מוריד הגשם בשחרית אא"כ מתפלל במנין אחר, מ' קצת שכל שאינו מתפלל עם המנין השני לא סגי, אף ברגיל להתפלל עמו וכדומה, דאל"ה עדיפא הול"ל, וק"ל.

ועוד איכא בגוה, שעיקר הדין שאין מזכירים גשמים קודם הכרזה הוא רק שלא יהא אגודות אגודות, ובאמת ראוי להזכיר בשחרית, אלא שאא"פ להפסיק להכריז בשחרית, אבל כל שהכריזו כבר במנין א' י"ל דל"ש לגבי היחיד דין אגודות אגודות (וראה גם מחה"ש סתפ"ח שם כע"ז. ואפי' במעריב מצ"ע ראוי להזכיר לולא הטעם דלית עמא תמן. ולכן בדיעבד אינו חוזר אם הזכיר גשמים, כנ"ל).

ולכא' אפ"ל דמאי לקבלת שבת שנגרר אחר רוב אנשי העיר (שו"ע אדה"ז סוס"ג סי' ט' במוסגר. ולהעיר, שבשו"ע אדה"ז מ' קצת שהעיקר ביהכ"נ שרגיל להתפלל בו אלא שהעדר הקבלה דרוב העיר אלים להפיקו הקבלה מחמת הרגילות. ואולי נפק"מ במחצה על מחצה. גם יל"פ בדעתו דתרווייהו לקולא, שאם בביהכ"נ שרגיל לא קיבלו שבת אינו נגרר אחר רוב העיר שקיבלו). ובאמת, יל"ע בכ"מ שנז' שהתפללו הקהל ערבית ונגרר היחיד (לענין הפס"ט, אבלות, הזכרת יעו"י בברהמ"ז, אכילת סעודה שלישית בשבת, איסור בשר ויין מר"ח מנ"א, איסור בשר ויין בשבת שבתשעת הימים) אם ה"ה כשיש ב' ביהכ"נ בעיר. ובפשטות, גם בזה אין ביהכ"נ הא' נגרר אחרי הב'. ולהעיר ממג"א ס' תקנא סקכ"ו. וכן הבינו במחה"ש ועוד בכוונת המג"א. אבל ראה בלבו"ש וגליון מהרש"א. וראה זית רענן לשתילי זתים שם סקכ"ז. ועצ"ע

קיצור דיני שכחה וטעות
סוכות עד שבת בראשית תשפ"ו

טעות	נזכר/ה	הדין
הדלקת נרות		
ליל יום-טוב		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^א
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^ב
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
ערב שבת חול המועד ושבת בראשית		
אמרה "להדליק נר של יום יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^א
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^ב
בירכה שהחיינו	-	אינה חוזרת ^ב
קידוש		
ליל יום-טוב		
אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^א וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ^{א,ב}
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^א וקידוש ^ב
לא אמר "זמן שמחתנו"	-	אינו חוזר ^ט
אמר "זמן חרותנו" או "זמן מתן תורתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ^ט

1. כל זמן שהנרות דולקות.
2. ונכון שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
3. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש" ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן^א).

טעות	נזכר/ה	הדין
ליל שמיני עצרת ושמחת תורה		
אמר "חג הסוכות הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
שכח ברכת שהחיינו ⁵	משך החג	מברך מיד
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת ^א
ליל שבת חול המועד ושבט בראשית		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה ^ב
אמר קידוש של יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר קדשנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר קדשנו" ^ג
	לאחר שסיים הברכה ^ד	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^ה וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	בשבת חול המועד: יצא ואינו חוזר
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	בשבת בראשית: חוזר ל"אשר קדשנו"
	חותרם "מקדש השבת"	חותרם "מקדש השבת"
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^ו וקידוש
אמר שהחיינו	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן ^ז
	לאחר שאמר "שהחיינו"	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^ח
ברכת לישוב בסוכה		
בסוכות		
השמיט "אשר קדשנו במצותיו וצונו"	תן כדי דיבור	חוזר ואומר "אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך כתיקונו
בירך לישוב בסוכה כשהמכסה פרוס על הסכך	-	מברך שוב לישוב בסוכה קודם האכילה ^ט
בירך לישוב בסוכה בקידוש, וטעה ובירך עוד הפעם לאחר ברכת המוציא	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך ברכת המוציא לחם מן הארץ ^י
	לאחר שאמר "אלקינו"	פוסק וחוזר ומברך המוציא ^{יא}
שכח לברך לישוב בסוכה	באמצע סעודתו	מברך מיד ^{יב}
	לאחר סעודתו	

- אם מסופק, אינו חוזר.
- אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.
- אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.
- לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת" ויצא.
- אבל אינו צריך לחזור ולקדש, או לחזור ולברך שהחיינו. וגם אם נזכר לפני שהתחיל לשתות מהיין, אינו חוזר ומברך בורא פרי הגפן. וכן הדין בנוגע לברכת לישוב בסוכה על הפת.
- בעודו בסוכה.

טעות		נזכר/ה	הדין
בשמיני עצרת			
טעה ובירך לישב בסוכה	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	ממשיך ואומר לישב בסוכה	
בשמחת תורה ¹⁰			
טעה ובירך לישב בסוכה	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ^{11 טו}	
	לאחר שאמר "אלוקינו"	פוסק וחוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ^{11 טו}	
ברכת המזון			
ביום-טוב			
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר	
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	ביו"ט: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹²	
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹³	
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות יו"ט: חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁴	
		בסעודות נוספות ביו"ט ¹⁴ , בחוה"מ, ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט: אינו חוזר ¹⁵	
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	ביו"ט: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹²	
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹³	
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות יו"ט: חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁴	
		בסעודות נוספות ביו"ט ¹⁴ , בחוה"מ, ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט: אינו חוזר ¹⁵	
בשמיני עצרת ושמחת תורה: אמר "חג הסוכות הזה" ⁴⁰	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	אינו חוזר ¹⁵	

10. ובשמיני עצרת לבן א"י.
11. או ברכת המוציא או מזונות.
12. כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים.
13. כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה ואינו חותם.
14. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.
15. ונכון באם אפשר שיקבש ממי שלא בירך שיוציאו בברכת המזון (ואף כשלא קבעו יחד)¹⁶.

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹⁷
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקין" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ¹⁶
	לאחר שסיים "המחזיר שכיתנו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ³
בשבת חול המועד ושבת בראשית		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ¹⁷
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ^{18 19}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ²⁰
		בסעודה שלישית: אינו חוזר ¹⁸
בשבת חול המועד		
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר ביום חג הסוכות הזה ²¹	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
מעין שלש		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ²² ואינו חוזר ²³
טעה ובירך בורא נפשות על היין או מזונות	-	חוזר ומברך מעין שלש
שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המח'	ראה השלמה בסוף הטבלא	

16. אם סיים ואמר "בונה ברחמינו ירושלים" יצא.

17. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת".

ובשבת חול המועד, אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים".

18. אבל בשבת חול המועד אם שכח גם יעלה ויבוא כולל שתיים בברכה אחת כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים"^{כא}.

19. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

20. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב²².

21. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום חג הסוכות הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

22. אפילו ב"על המחי" על פת הבאה בכיסנין וכדומה²³. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב או סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי".

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה		
ערבית, שחרית ומנחה		
ביום-טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ²³ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה ²⁴	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁵
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ¹² וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²⁶ כז "יהיו לרצון" השני ²⁷ כח	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
התפלל כל התפילה של חול ³²	-	הזכיר יו"ט: יצא
	-	לא הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
	-	ספק אם הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ³⁴
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ³⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ²⁶ כז "יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³³
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ³⁴

23. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.

24. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור³². בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.

25. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר "מקדש ישראל והזמנים", לא יחזור.

26. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"³³.

27. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"³⁴.

28. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".

29. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

30. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'".

31. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין³⁵. ואם טעה במנחה בשמחת תורה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי יו"ט מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה³⁶.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

32. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

33. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ³⁴ ל
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	בשחרית: מסיים התפילה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
		בערבית ומנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ³⁵ ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם שסיים ²⁶ כ"י "יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ³² ל
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם שסיים ²⁶ כ"י "יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ³² ל
בשמיני עצרת ושמיני תורה		
אמר רק "חג הסוכות הזה" ולא הזכיר "שמיני עצרת" כלל	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	מבקש מהש"ך להוציא בתפילתו
		בתפילת ערבית וכן כשהפסיד מלשמוע תפלת הש"ך: חוזר ומתפלל
לא אמר "זמן שמחתנו"	-	אינו חוזר ³³ ל
אמר "זמן חרותנו" או "זמן מתן תורתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ³⁴ ל

34. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ך ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר ל"אתה בחרתנו".

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ²⁶ כ"ז "יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה" ³⁵	קודם שסיים ²⁶ כ"ז "יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸ לה ²⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸ לו ²⁸
בחול המועד		
שכח ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים
	קודם שסיים ³⁶ כ"ז "יהיו לרצון" השני ³⁷	חוזר לרצה ³⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³⁹
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
התפלל של יום טוב	קודם שסיים ⁴⁰ כ"ז "יהיו לרצון" השני ⁴¹	חוזר ל"אתה חונן" ⁴²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³⁹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "והשיאנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "מקדש ישראל והזמנים", קודם שסיים ³⁶ כ"ז "יהיו לרצון" השני ³⁷	חוזר ל"רצה" ³⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³⁹
מסופק אם אמר "ותחזינה" או המשיך "והשיאנו" ³⁵	קודם שסיים ³⁶ כ"ז "יהיו לרצון" השני ³⁷	חוזר ל"רצה" ³⁸ לה ³⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³⁹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"רצה" ³⁸ לו ³⁸

35. אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

36. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"רצה"³⁷.

37. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"רצה"³⁸.

38. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

39. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין⁴⁰.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'טשנ.

40. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה חונן"⁴¹.

41. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה חונן"⁴².

42. אם נזכר לאחר שאמר השם בחתימת א' מהברכות, אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה חונן".

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת חול המועד		
התפלל של יו"ט	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של שבת ⁴³
	סיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ⁴³ כ"י "יהיו לרצון" השני ⁴⁴	הזכיר שבת ⁴⁵ : אינו חוזר ^ל
		לא הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת ⁴⁶
		ספק אם הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת ⁴⁶
התפלל כל התפילה של חול ⁴⁸	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה של שבת ⁴⁷
	-	הזכיר שבת ויו"ט ⁴⁵ : יצא
	-	לא הזכיר שבת ויו"ט: חוזר ³⁰ ומתפלל של שבת ⁴⁷
	-	ספק אם הזכיר שבת ויו"ט: חוזר ³⁰ ומתפלל של שבת ⁴⁷
התפלל ברכות אמצעיות של חול	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ⁴⁸
	לאחר שאמר רק "אתה" ²³ של ברכת "אתה חונן"	בערבית: ממשיך "קדשת"
		בשחרית: אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה". אם שכח ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה".
		במנחה: ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה ²⁴	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית ⁴⁹
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא ⁵⁰ קודם מודים
	קודם שסיים ⁴³ כ"י "יהיו לרצון" השני ⁴⁴	חוזר לברכה האמצעית ⁵¹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה של שבת
		בשחרית אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזר ⁴⁸

43. ואפילו כבר אמר שם השם ('ה' צורי') פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת³².

44. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת³².

45. בין אם הזכיר של שבת רק בחתימה בין אם הזכיר בתוך הברכה ולא בחתימה.

46. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת הברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

47. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין⁴⁸. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה⁴⁹.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

48. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ן ויוצא ידי חובתו.

49. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.

50. בנוסח: **ביום השבת הזה וביום חג הסוכות הזה, זכרנו וכו'.**

51. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת בראשית		
התפלל של יו"ט	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של שבת ¹
	סיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ⁴³ כ"י "יהיו לרצון" השני ⁴⁴	הזכיר שבת ⁴⁵ : אינו חוזר ^{לח}
		לא הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת ⁴⁶
		ספק אם הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת ⁴⁶
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה של שבת ⁴⁷
התפלל כל התפילה של חול ⁴⁸	-	הזכיר שבת ⁴⁵ : יצא
	-	לא הזכיר שבת: חוזר ³⁰ ומתפלל של שבת ⁴⁷
	-	ספק אם הזכיר שבת: חוזר ³⁰ ומתפלל של שבת ⁴⁷
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ^{לא}
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ²³ של ברכת "אתה חונן"	בערבית: ממשיך "קדשת"
		בשחרית: אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה". אם שכח ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה"
		במנחה: ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה ²⁴	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית ⁴⁹
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ⁵²
	קודם שסיים ⁴³ כ"י "יהיו לרצון" השני ⁴⁴	חוזר לברכה האמצעית ⁵¹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה של שבת
		בשחרית אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזר ^{לא}
	תפילת העמידה - מוסף	
ביום-טוב ובחול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר

טעות	נזכר/ה	הדין
אמר פסוקי חג אחר או יום אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²⁶ כו' "יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸ לט'
	לאחר שסיים "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה
בשבת חול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים", ואומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבת מוסף יום השבת הזה" קודם רצה
	באמצע רצה	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבת מוסף יום השבת הזה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבת מוסף יום השבת הזה" קודם מודים
	קודם שסיים ²⁶ כו' "יהיו לרצון" השני ²⁷	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸ לט'
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": חוזר ³⁰ לראש התפילה

טעות	נזכר/ה	הדין
ביום - טוב ובחול המועד		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם שסיים כז' כו' יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ⁵³
		בחול המועד - אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ⁵⁴
		חוזר ⁵⁰ לראש התפילה ⁵⁵
התפלל מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד וחוזר לאתה בחרתנו
	קודם שסיים כז' כו' יהיו לרצון" השני ²⁷	חוזר ל"אתה בחרתנו" ⁵³
		חוזר ³⁰ לראש התפילה
התפלל תפלת יו"ט ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון	בחוה"מ: חוזר ל"אתה בחרתנו"
		ביו"ט אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"
		ביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ⁵⁴
		חוזר ³⁰ ומתפלל מוסף ⁵⁶
	לאחר שסיים "יהיו לרצון" השני ²⁹	
בשבת חול המועד		
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ⁵⁷ מ

53. אם נזכר לאחר שאמר השם בחתימת א' מהברכות, אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".

54. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.

55. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

56. וביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

57. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויצא ידי חובתו.

טעות	נזכרה/ה	הדין
תפילת העמידה		
מעריב		
בשבת חול המועד ובשבת בראשית		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תתקבל (כמו בחצי קדיש) ^{מב} ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תתקבל
	לאחר שאמר קדיש תתקבל	אומר קדיש תתקבל עוד פעם ^{מב} אחרי ויכולו וברכת מעין שבע
מוצאי שבת		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו" ^{מב}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁵⁸
		אכל לפני הבדלה: חוזר ³⁰ ומתפלל
		עשה מלאכה לפני הבדלה: חוזר ³⁰ ומתפלל נדבה
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף ומנחה		
בימות הגשמים – ממוסף שמיני עצרת עד שחרית יום ראשון של פסח		
אמר מוריד הטל	תוך כדי דיבור	אומר "משיב הרוח ומוריד הגשם"
	לאחר כדי דיבור ⁵⁹	אינו חוזר
ברכת ההפטורה		
ביום-טוב		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא ^{60 מד}
בשבת חול המועד ובשבת בראשית		
אמר הנוסח של יו"ט ולא הזכיר שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה ⁷	חוזר לתחילת הברכה
בשבת חול המועד		
הוסיף "ועל יום חג הסוכות הזה"	-	אינו חוזר

58. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.

59. אפילו לא סיים הברכה.

60. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

טעות	נזכר/ה	הדין
חתם "מקדש השבת"	תוך כדי דיבור	חוזר וחותרם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ⁶¹
בשבת בראשית		
הוסיף הזכרת יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותרם "מקדש השבת" ויצא ⁶² מד
הבדלה		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו קודם ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא ⁶²	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	במוצאי יו"ט: אינו מבדיל ⁶³
		במוצאי שבת: מבדיל עד יום שלישי ⁶³
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ⁶⁴ מז
השלמה – מעין שלש		
שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המחי'	באמצע הברכה	חוזר ל"על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן וכו'"
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי' ועל פרי הגפן"	יצא ואינו חוזר ⁶⁵
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי'"	מברך בורא פרי הגפן ⁶⁶ ושותה עוד רביעית יין ⁶⁶ ומברך אחריו על הגפן, או מבקש מאחר ששתה יין שיוציאנו ידי חובתו בברכה ז ⁶⁶

⁶¹. אפילו אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אינו חוזר.

⁶². או כל ברכה על אוכל.

⁶³. אם נזכר בליל ג' והוא יו"ט, ישמע קידוש מאחרים, ולא יטעום פרוסת המוציא עד שיבדיל על הכוס - בנוסח המבדיל בין קודש לחול - וישתה, ואח"כ יברך המוציא ויאכל⁶³.

⁶⁴. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן⁶⁴.

⁶⁵. או מיין ענבים.

⁶⁶. אם אין לו יין או אי אפשר לו בכך, יכול לאכול עוד כזית מזונות ולכלול על הגפן בברכתו (אף שלכתחילה אין לעשות כן). ואם גם זה לא שייך, יאכל כזית פירות משבעת המינים ויברך על העץ, שבדיעבד פוטרת את היין.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

לסוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ו

אומרו בתוך הסעודה על הכוס, ומשמע שגם בשכח קודם קידוש וזכר באמצע קידוש אינו אומר רק בתוך הסעודה. וראה שש"כ פנ"ב הערה פה. ובברכת הבית שמ"ו סי' ט"ר ל"א שא"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכה בשו"ת שבת הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סער"ד. וכן הורו כמה מאחרוני הזמן. ובמעורר ישנים ע' קמו כתב לטעום מעט אחרי קידוש ואח"כ לומר ויכולו. ויש שכתבו למלא שלא יהא פגום. וצ"ע לספור ע"ז לכתחילה. ובדיעבד כשאמר ויכולו מסתבר שאינו הפסק שסו"ס הוא מענין הקידוש.

יג. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב, עיי"ש באורך – דהכא לכ"ע לא יצא, וכבכל ברכה שבמטבע ארוך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"ז סנ"ט ס"א. אבל בתפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם ה' ראוי להתפלל י"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בידך הברכה כהגון. וכן מצינו לרעק"א סתפ"ז ס"א לגבי הפטרה.

אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין שלש על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והצבנו ציונים לזה בדברינו שם. ואף בנדו"ד דמיא לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקידש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהגון, עלתה לו. והה"נ לגבי הפטרה.

אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם.

ואחרי שאמר למדני חוקיק אינו חוזר לראש הברכה, כבשח באמצע שאר ברכה ארוכה. ואף שלכתחילה עליו לתקן בכל מאי דאפשר, בנדו"ד שהתחלת הברכה היא בא"י, אין לו להכנס לחשש ברכה לבטלה מחמת זה. וראה קצוה"ש סמ"ז סקכ"ה. ואף כשאמר למדני חוקיק אין לנו לחוש משום הפסק לגבי ברכת בפה"ג, כיון שהקידוש עלתה לו, והארכנו בהחילוק בין האופנים בדין יו"ט שחל בשבת וחתם רק בא' מהן.

יד. מוכרחני להאריך כאן, ובהקדים שדין הגו' הובא (בשינויים דלקמן) בבכור"ד סתרל"ט סקמ"ט, והב"ד בכ"מ – במשנ"ב שם סקמ"ח. בקצה המטה סתור"כ ס"ק קג. ועוד.

ונתחבטו רבים בדבר זה מכמה טעמים: א. חדא שהרי לדעת ר"ת ודעמ' בפירס סדין להגן כשירה אם אינו מסייע בהכשר הסוכה, עכ"פ כשהסוכה קדמה לסדין, ודינו כפירס לנוי. והביא מחבר דעתו בשו"ע סתור"כ סי' ט"ב בשם י"א. (ובלבוש שם סי' ט"ב שמעע שהעיקר כדעה זו. וכ"כ בא"ר שם סק"ח. ועכ"פ מדיי ספק לא יצא – ראה בכור"ד שם סקל"ד. משנ"ב שם בבה"ל ד"ה ויא'. ומכיון שלש' ר"ת הסוכה כשרה מדוע מברך שוב לישב בסוכה.

ולכא' מוכרח לומר, שכאן מיירי באופן שפסולה גם לר"ת, והיינו כשאנו מגין כעת מגשמים שכעת אינם יורדים,

א. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ג.

ב. ולא אמרינן דל מיני' תיבות "של שבת וכו'" דסגי ב"להדליק נר" לחוד – כדהארכנו במק"א.

ג. נתבאר בהערה בדין טעה בנוסח התפלה בשבת שאחרי יו"ט, ומשמע תדרשנו.

ד. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ה.

ה. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ו.

ו. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטרה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' לב-לג.

ז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ח.

ח. כדעת אדה"ז שהזכרת שם חג פלוני מעכבת. ונת' באורך בקובץ באתרא דרב ח' ו ס"ד ובהערות לשם. ואם הזכיר זמן מתן תורתנו ולא שם ההג' לא מהני. דפשוט שא"ז ענינו של יום, ואפילו בשבועות לא יצא דאינו ענינו של יום כדעת אדה"ז סתפ"ד שם, דלא כשלמי חגיגה ה' יו"ט דיני תפלת המועדות ס"ג סק"ב. וכש"כ זמן שמחתנו שאינו ענינו של יום.

ט. א"צ להזכיר – ראה אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאצ"ל אתה בחרתנו. ובמס' סופרים לא נזכר כלל וכן בנוסחאות קדומות אמרו "זמן שמחתנו" בכל המועדים.

י. כ"כ בשיח מרדכי וייסמאן ס"ב ספ"ז. ובשש"כ פמ"ז הע' רו נסתפק.

יא. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יב.

יב. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. ול"ד למקדש על הפת שאומר ויכולו אחרי נט"י (ראה קובץ תשובות חת"ס סי' ועוד). והרי י"א גם בקידושא רבה במקדש על הפת לומר הפסוקים אחרי נט"י.

ובהקדם, שמעיקר הדין אצ"ל ויכולו על הכוס, וכמ"ש בתוס' פסחים קו, א ד"ה זוכרהו וברא"ש שם פ"י סט"ו וברי"ו תולדות אדם וחווה ג"ב ח"א וחי"ט, וברמב"ם שבת פכ"ט ה"ב לא זכר בנוסח קידוש היום, ורק להלן בה"ז הביא שהוא מנהג פשוט בכל ישראל. ובמ"מ שם שכן נהגו ויש להם סמך כו'. וגם ממנהגא, מקומו רק לפני בפה"ג. וראה ק"ג עהרא"ש שם, דמוכח שלא תיקנו לומר ויכולו על הכוס, דאי תקנו על הכוס ה"ל להזכירו כמו הברכה אחר בפה"ג שהוא תחלת קידוש. ומה"ט ל"ד לשהחינו בקידוש דיו"ט שאף שאומרו אפי' בשוק, אינו הפסק כשמסדר לה אכסא, והרי בשכח לומר ויכולו אומר באמצע הסעודה על הכוס, ונימא שאינו הפסק – דהכא תיקנו דוקא לאומרו לפני קידוש. ול"ד לאו"א קיים בברי"מ, שהיא בקשת רחמים. במשנ"ב סרע"א סקכ"ד וכה"ל סקל"ו בשכח וביד המוציא לפני קידוש שיקדש על הפת ולא יאמר ויכולו. (ואף שיל"ד, דשאני התם שביד המוציא משום ברכה"נ ולא לצורך קידוש – ראה קובץ מבקשי תורה עניני יו"ט תשנ"ז ח"א ע' קג ובמנח"ש פסחים סכ"ד – לא נהירא. ומש"כ שם ע' תפב, דשאני בקידוש על הפת, שעיקר ענין ויכולו על היין, אינו). וטקצת משמע כן מל' אדה"ז סרע"א סי' ט, שאם שכח לאומרו קודם קידוש

ב. ועוד נתקשו לאידך, מדוע אצל ברכת הזמן עוה"פ, שאא"פ לצאת יד"ח זמן כשאינן כאן התעסקות בקיום המצוה. והאירכו בזה בשלמי תודה ס"י. אמרי יצחק מועדים ווייס ס"ג.

ג. כן הקשו, שלכא"ו לא יצא יד"ח קידוש שה"ז מהבב"ע ששותה יין ובקביות חוץ לסוכה. וראה משברי ים גלגל החזון ח"א סנ"ו מש"כ ליישב בזה.

ד. ומה שחזר ומברך לישב בסוכה, אף שמד אח"כ יושב בסוכה, ביארו בכמה אנפי: לפי שאין הסוכה מזומנת לפניו, או שכיון שהסוכה פסולה אין לברכה על מה לחלו, וכעת אין ע"ז שם סוכה, או שמעשה האכילה הוא בגדר הפסק לפניו (אבל בכ"מ שבתחיל לשתות יין, וראה שיש בו מים אינו הפסק). וכש"כ כשהפסיק בדיבור. וראה שו"ת עצי הלבוש ח"א סנ"ה. מקראי קודש סכ"ו. עדות ביעקב סוסי' קכו. ועוד.

ובאמת, בשו"ת עמק התשובה ח"ג סנ"ד ואילך, יצא לחלוק על הנ"ל וס"ל דדמאי לשוחט שנתנבלה בידו שאינו חוזר ומברך. אבל אינו דומה לנדוד, דשאני התם שיועד שהברכה אינה חלה כשלא נמצאת כשירה אבל הכא חשב שהסוכה כשירה, והסיח דעתו מברכתו (וראה עמק התשובה שם סנ"ה. שו"ת קנין תורה ח"ב ס"י קי. ועוד).

ה. והעיקר, שצ"ע, לדבריו שמברך עוה"פ לישב בסוכה, לכא"ו ברכת לישב בסוכה הראשונה ה"ז הפסק בין ברכתו בפ"ג לשתית הכוס. ובשלמא בנוגע לקידוש – קייל"ן שגם במפסיק בדיבור בין קידוש לטעימת הכוס אינו חוזר ומקדש. אלא, שבפשוטו ליכא לאקשווי מיד, דהרי קאי התם כשזכר אחרי שכבר שתה מהיין. וכלשונו: קודם שהתחיל לאכול. ואין להשיב הנעשה כבר. [ויש שר"ל בדעתו שאם לא התחיל לאכול עדיף שאין כאן הפסק, לפי שמעשה האכילה הוא ההפסק. או שבכונן דא עדיין לא חלה הברכה]. אבל בזכר לפנ"ז יל"ע. ומצינו בכ"מ שגם כששייך לברכה, ה"ז הפסק כשא"צ לאומרו כעת, אף אם לפי טעותו עליו לאומרו עכשיו. ורא"י מוכח ממש"כ בראשונים שברכת אפר נתן או מקדש השבת בקידוש היום ה"ז הפסק בין ברכה לשת"ל. והארכנו מזה במקורות ועיונים להל' יומית אות תר.

ויותר נראה דדמאי לקידש על היין וגמצא מים, שאין הקידוש שבינתיים הפסק בין בפ"ג לשת"ל, כיון שבאמת עליו לקדש כעת אלא שטעה שיש בידו יין. (משא"כ במברך ברכה שאינה ראוי' כעת בכלל – ראה להלן בלוח לליל שמע"צ בטעה ובירך לישב בסוכה בשמע"צ).

ו. ועוד להעיר, שמש"כ בבכור"י ובמשנ"ב וכו' שיאכל כזית – צ"ל כזיתת לאו דוקא, שהרי השיעור הוא יותר מכביצה. וראה באו"א בקונטרס ירח איתנים (שפירא) ס"ה (נ"ג) ונא. ושם, דמיירי בלילה ראשונה דוקא, ומחד גיסא, כיון שאוכלו בסעודת קבע חייב בכל שהוא, ולאידך כיון שהוא לילה הראשונה חייב בכזית. ולכאורה אינו עולה יפה עם אדה"ז שמוותר לאכול כזית בסוכה ולהשלים ולאכול כביצה מצומצמת חוץ לסוכה, אף שבפשוטו ה"ז תוך כדא"פ. אבל י"ל שבאוכל באותו מקום ה"ז חלק מסעודת קבע.

טו. ראה בשו"ת באתרא דרב ס"י ז' תריג.

טז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יד.

יז. סידור. ראה שעה"כ פל"ד ס"א. ולדעת רוב האחרונים

או"י דמיירי שאינו תוך ד"ט לסכך. ועוד ועיקר, דשאני התם שהוא דבר קבוע, ראה פנ"י סוכה ט, ב (בהחילוק בין סדין לאילן, שאינו בטל לסוכה). וראה גם מש"כ בח"א או"ח סי' קנ סקט"ו בטעם דשאני מתקרה. (אלא שכ"כ ליישב הקושיא מ"ש מאילן. והרי בר"ן י, א וכן בריטב"א כתבו לחלק שתלוי מה קדם. ולב"ח ולמהרר"ח שאני סדין שנעשה לצורכו. ולדבריהם אין הכרח לחילוק הנז'). והרי כתב דמיירי בלעט"ן, שהם משל עץ או ברזל – ראה בבכור"י סתרכ"ו סק"ב. (אבל להעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתס"ז שגם לר"ת כיון שהסכך פסול מגין מפני הגשם ואין הכשר יכול להגן פסול גם לר"ת. וכ"כ עוד אחרונים. וראה קובץ קול התורה תשרי תשנ"ד). ואכן ראיתי למי שכתב, שלדעת הבכור"י כשהמכסה הוא עראי העשוי מבד, יחזור ויאכל יותר מכביצה, אבל לא יברך לישב בסוכה עוד פעם. ואיהו מיירי רק במכסה בגג. אמנם, לדעת אדה"ז רס"י תרכו כשמכוון להגין גם ממטר פסולה, וא"כ בלא"ה פסולה. [ואילה"ק לפ"ז במש"כ המג"א שמוטב לפרוס הסדין כשיורדים גשמים – שכוונתו שיפרוס לשם צל. וכן מפורש בבכור"י סתרכ"ו שם שישגור הלעט"ן לשם סוכה. אבל בנדוד"ד כשישב תחת המכסה שנפרסה מכבר לשם הגנה ממטר פסולה מעיקרא. ויל"פ הכי גם בדברי הבכור"י בנדוננו]. וגם פסולה מדין שסוכה שאין מטר יכול לירד לתוכה, וא"כ סוכה אלא בית. [ומש"כ במג"א לפרוס הסדין, אף שכשאין מטר יכול לירד פסולה (וגם לר"ת. ואדברה, מרא דהאי שמעתתא, שסוכה שאין גשמים יורדים לתוכה פסולה הוא ר"ת בעצמו) – י"ל דמיירי בסדין שהוא ארוג, וממילא גשמים יורדים לתוכו, אלא שידור בטפטוף ואינו מונע הישיבה. ולהעיר שבחכמת שלמה סתרכ"ט ס"ה פ' מטעם אחר, וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה או"ח ססס"ו, דהמג"א מיירי שהגשמים הפסיקו לירד ורק שנוטף מהסכך. וראה צפע"נ סוכה פ"ו ה"ב]. ובשו"ת שבה"ל (ח"ד סנ"ז וח"ז סי' ס. וראה ח"י סצ"ג) השיא הדברים לכוונה אחרת. וצ"ע. (ומה שהביא שם בשבה"ל להוכיח דבריו ממה שהקשו ראשונים שלר"ת יפרוס עור על הסוכה – המעיין בשו"ת מהר"ח או"ח קצד, יראה שקושייתו היא ש"יפרוס שטיח עור"ה על שולחנה"י. אלא שקשה ליישב כפשוטו, דא"כ מאי שיאט"י דש"ר ר"ת בפירס סדין על הסכך. ובכל אופן, נראה שכוונתו שעדיין גשמים יורדים למקום אחר בסוכה, ורק שניצל שלא תסרח מקפתו, עיי"ש בלשונו. ומתאים לדעת האחרונים שבה"ג כשירה. ועצ"ע. וגם אם נפרש שלדברי מהר"ח או"ח ב' כיון בעור כשיש כיון שאינו במסמרים ונסרים וכן שלפ"ז בסדין קראי מותר (ולהעיר מכע"ז בט"ז סתרכ"ה סק"ב, שגדיש מותר אף שאין מטר יורד לתוכו, שאינו דומה לבית. אבל ראה פמ"ג במ"ז שם) – הרי בדעת ר"ת עצמו אין הדבר מוכרח. ומשמעות שאר הראשונים וכ"כ אדה"ז, שגם כשהסכך מעובה אינו בגדר סוכה, והיינו שגם ללא מסמרים פסול. וראה או"ח ריש הל' סוכה ובהגמ"י סוכה פ"ה סק"ט שגם במסמרים הטעם דמצלת מן הגשמים, ולא משום דהוי קבע. ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ה סמ"ג מפרש שהישיבה תחת הסדין הוא חומרא בעלמא. ומחזורתא כדברינו. ושו"מ כן בקובץ תשובות להגר"ש ח"ה סי' קיז. ובבכור"י כת"ש, שעדיף לישב תחת הלעט"ן, לפי שלדעת הרבה פוסקים יוצא יד"ח גם כשאין מטר יכול לירד. וראה שבה"ל שם. אבל אדה"ז (סתרכ"א ס"ה) הניחם אחרי הדלת, ופסק בסתמא שהסוכה פסולה].

שכיון שבעצם ה' ראוי להתפלל ח"י ברכות, כל שהתחיל בברכה חלה כבר ברכתו, ואין בכוחו לחזור מזה. וכן מוכח משתיקת כל הפוסקים בד"ז, ולא כתבו שיחזור ויתקן מיד. וכ"מ גם במש"ב רסח בבה"ל ג ד"ה ושלל בכוונה. וכש"כ אם נפרש בגדר תוכ"ד שהיא הוספת שבח ולא עקירה, ונמצא דאכתי לא נסתלק מברכת אתה חונן. לזה העיר גם מהשק"ט אם תוכ"ד מועיל גם לקלקל. והה"נ הכא שכיון שבאמת אי"ז טעות ל"מ תוכ"ד לעקור, שה"ז קלקול להפסידו מחובת ברכה שעלין]. ודלא כש"ת שיביי אש או"ח ב, ז.

כו. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לד.

כז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לה.

כח. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לו.

כט. שוע"ר סי' קח סי"ז.

ל. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

לא. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לו.

לב. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

לג. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לט.

לד. ולא מהני שיחזור לותתן לנו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

לה. ע"פ שו"ת גו"ר או"ח כלל ד סי"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באו"א. והנלענ"ד כתבנו.

לו. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות ג, א בארובה.

לז. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ. ובלא"ה, בנדו"ז אינו שקר כיון שחוה"מ מישך שייכא לתפלת יו"ט, וכדלקמן בהערה שלאח"ז.

לח. כמפורש בראשונים – ראה מט"מ סתרע"ט בשם שבה"ל סוסי' ריט. תניא רבתי סוסי' נג. והובא בכ"מ – פר"ח סת"צ סי"ז. שכנה"ג שם בהג"ה סק"ו. א"ד שם סק"ח. מקו"ח שם ס"ט. חק יוסף שם סק"ב. שולחן גבוה סק"יט. שלמי ציבור (רמא, ד). והו"ד בכה"ח שם סק"ו ובסרס"ח סק"י. וכ"כ מדנפשי' בשו"ת מעיני הישועה הירשהורן ח"ב סט"ו. וראה שו"ת הלק"ח ח"א ס"ד. שו"ת לב חיים ח"ב דלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"א סק"ג. ובתשו"י שם גופא כ' להדיא שלא עיין בספרים ואם ימצאו באיזה ספר שלא כדבריו וזיזיונהו. ולפלא על כמה מלקטים שלא הרגישו בד"ז. וכדברי אג"מ כ"כ בשו"ת האלף לך שלמה סעש"כ. [ופשוט, שכ"ז ל"ש בחוה"מ שחל בימות החול שצריך להתפלל י"ח ברכות. וראה שו"ת הלק"ח ח"א ס"ד. שו"ת לב חיים ח"ב סמ"ו. יבי"א ח"ד או"ח ס"א סק"ו. יחו"ד ח"ה סל"ז. שרה"מ ח"ג סי' קח סק"ד. ודלא כשו"ת איש מצליח סל"א]. והארכנו בד"ז בלוח לדין טעה בשבת שאחרי יו"ט וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים.

לט. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' מה.

מ. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לתרמו.

מא. ראה שו"ת באתרא דרב סי' תז'תתד. וש"נ. ולהעיר מכע"ז בהשק"ט לביל פסח שחל בשבת כשהתחיל הל

– כ"ה גם בנוגע לנשים. ובפרט למש"כ אדה"ז סי' קפח ס"י שחיוב אכילת פת משום שמחה. וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. ולענין חיוב שמחה אצל נשים – לרוה"פ חייבת בעצמה. וראה מש"כ אצלנו בלוח יומי בהערה, לענין גדר שמחת יו"ט בנשים. ואכ"מ.

יח. שבדלית ברירה יש לסמוך על האומרים דבדיעבד מהני להוציא יד"ח, אף שהעיקר כדעה דלא מהני – ראה שו"ע אדה"ז סי' קסז סי"ז.

יט. כבשח באמצע ברכת המזון שחזור למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

כ. וראה חשוקי חמד בכורות ג, א בארובה.

כא. ראה קצוה"ש סמ"ז סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג.

כב. ראה שו"ע אדה"ז סק"פ ח"ג-יד. ס' המנהגים ע' 60.

כג. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' כא.

כד. מג"א סר"ח, סק"י. משנ"ב שם סק"ח. כלה"ח שם סק"ז. וראה בארובה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כה. במאמ"ר רסח, ב נסתפק אפילו בגמר כבר התפלה, שחייב להשלים. ופשיטא ל' שאם לא חתם עדיין ברכת מקדש השבת, שחייב להשלים ברכת חול. וגם במח"ב שם ג, חולק רק בסיים הברכה, אבל באמצע הברכה מוכח מדבריו שעליו לחזור. ושקו"ט בדבריו, דלאו רישא סיפא. ועכ"פ, הבנת האחרונים בדעתו, (וראה גם שו"ת שבת הקהתי ד, צ) שבאמצע הברכה חוזר. ודלא כברכת הבית מא, א. וכ"כ כו"כ אחרונים לדינא, שרק בחתם כבר (או בסיים התפלה) אינו חוזר – חסל"א שם ג. שע"ת ג. ערוה"ש ח. ועוד.

אמנם, בתהל"ד רסח, ה ר"ל שכל שהפסיק ברכת אתה חונן והתחיל בשל שבת אינו חוזר. ולא הביא ראי' לדבריו. ומש"כ שהוא כשח באמצע תפלה שצריך לחזור לראש, וממילא ה"ז כאילו לא התחיל של חול – צ"ע, חדא שלכמה דעות גם בשח אינו הפסק, ועוד, שה"ז מעיניו של יום ואינו הפסק לכל הדעות. (וכנראה ס"ל דשאני הכא שהתחיל ברכה אחרת לגמרי, והו"ל כהסיח דעתו מברכת אתה חונן. ואכתי לא תברא, שהרי ברכה אמצעית של שבת אינה ברכה אחרת לגבי ברכת אתה חונן, שהרי לפום סברא הדין שהי' ראוי להתפלל י"ח ברכות, יכול להזכיר שבת גם באתה חונן. ומש"ה יצא יד"ח בהזכיר של שבת בתוך ברכות אמצעיות – כ"מ בשו"ע אדה"ז רסח, ז) אלא שמעיקרא היו קובעים אותה בעבודה (ראה שם ב). ועוד שלכמה דעות גם בברכה אחרת ממש אינו כשיחה באמצע התפלה וא"צ לחזור לראש (ראה שו"ת מהרש"ם ד, קמח שהכריע כן מספק וראה דע"ת קיד, ו ד"ה ג' ברכות). גם צ"ב, הי"ח פקע חיובו לגמור הברכה, שכבר נתחייב בה תחילה. ואדרבה, משמעות האחרונים למיסבר סברא שאפי' בסיים תפלתו חוזר. ומדברי שו"ת הלק"ט ב, מא, בטעה בברכת השנים בשבת, משמע שגם בסיים תפלתו חוזר. ועכ"פ כל שלא סיים ברכת מקדש השבת (וראה גם במאמ"ר ומח"ב שם). ואף דלא נקטינן הכי, אין לנו לאפוש' פלוגתא, ולומר שאינו חוזר כשהפסיק והתחיל של שבת. ובכל אופן, בירא מילתא דליכא קפיידא אם יגמור, והכי ודאי עדיף טפי.

ונראה פשוט שגם בנזכר תוכ"ד משלים הברכה, דשאני משאר טעות, שבאמת ה' לו להתפלל י"ח בשבת. ובסגנון אחר,

מכת"י סי"ב. אבל איהו ס"ל שגם להט"ז אפשר דין שאני מתמרים. ולהעיר מראל"צ ברכות לה, א, שהאר"ק להוכיח שגם בברהמ"ז יצא רק איין ולא אתמרים, אבל בפמ"ג מפורש דהט"ז קאי גם ביין. ומסברא אפ"ל גם לאידך גיסא דין גרע טפי, דסעידי ולא זיין. וראה ח' הצ"צ ברכות פ"ו אות ג (ז, א). וראה קובץ בית ועד לחכמים (שע"י בית הועד דביהמ"ד ערוך לנר), חו"ר ו' ע' 82 ואילך בדעת הרשב"א.

[ומצינו כסברא זו לחלק בין נוסח ברהמ"ז לנוסח על המח'י, אבל לאידך גיסא, בריטב"א ברכות יב, א, שכתב שרק בתמרים יצא בשלש ברכות, אבל בשאר מינים לא יצא, ד"ל לא אמרין מעין שלש לא עדיף משלש, דכיון דשאר פירות לא זייני מברך עלייהו "על הארץ ועל המזון" [נראה כן נוסחו במעין שלש על הפירות (שהיה במיני דגן ל"ש לומר דלא זייני)] – ולא "מכין מזון לכל ביותיו" עכ"ל. ואף שצ"ב החילוק והסברא, מוכח דס"ל לחלק מחמת נוסח הברכות. ולהעיר גם מהחילוק בכ"מ בין "מזון" ל"ז"ן (ראה ברכות לה, ב. ולכמה דעות אינו יוצא אף על תמרים ויין בברכת במ"מ. וראה קר"א ברכות רפ"ו ד"ה נחזור לראשונות. העו"ב הל' ברכה"נ (כולל צ"צ) ח"ב סי' קעד סקמ"ג (ע' 148)). אבל בשטמ"ק (ברכה משולשת) שם הנוסח הוא באו"א "לא מברך עלייהו על הארץ ועל המזון ולא מכין מזון וכו'", וג"ז זו מובנת יותר, וא"צ לחדש בנוסח מעין שלש. ולהעיר, שבלוח מספק"ל לאדה"י גם בכיור ברהמ"ז על מיני מזונות אם יצא. אבל בסדר הכריע בפשיטות שיצא, דלא שנה לי' בין מעין שלש לשלש ברכות].

וכבר כתבו לבאר, ש"מח"י היינו רק דבר שעליו יח' האדם כמיני דגן, וגם לי' "כלכלה" קאי אצרכי האדם בכלל ולא דוקא מידי דזיין. ובפרט לנוסח (אדה"י) שאין חותמים על הכלכלה. וראה גם שו"ת מהר"י לבית הלוי כלל ה סמ"ז, והובא גם בקדושה וברכה (לבעל סמיכת חכמים) ברכות יב, א שכתב גם הוא (בין הדברים) בטעם שפירש"י (ברכות שם ד"ה היינו בעיין) דקאי לענין ברכה אחרונה, דלישנא דהזן ומפרנס מועיל גם לתמרים. ובמכתב לחזק'י בחי' לברכות שם, הבי"ד מהר"י הלוי, וכתב עלה דלא תיקשי עליו דלא נקט דקאי במעין שלש, לפי שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז.

וכ"כ במלבושי יו"ט שם סק"א של אף יצא רק בברכת המזון או הזן. וראה א"ר שם סק"ו שמדברי רבינו יונה (ברכות ח, א – בדפי הרי"ף) משמע שלא יצא (אף שדחה הרא"ה, והו"ע ס"ל לדינא דיצא. ומה שהביא כן מפירש"י על הרי"ף – הרי הביא שוברו בצדו, שלא נודע אם ראוי לסמוך עליו. וכ"ה ביד מלאכי כלל רש"י ס"ה. ובכ"מ – נסמנו במתנת ידו על יד מלאכי הוצאת מכוון ירושלים. וראה לקו"ש ח"ט ע' 129 ע"ה 8. ולאחרונה הוכיחו שבד"כ הוא לו"ז וזוסי' מגדלו חכמי אשכנז. ומש"כ בחכמת שלמה להמרש"ל ברכות שם, לדייקי מל' רש"י שם שנקט בל' "ברכת הלחם" – כבר העירו שבפירש"י ברכות יח, א (ד"ה ואין) נקט כי האי לישנא וקאי אברהמ"ז. ולהעיר שכן מצינו גם לכמה ראשונים שפי' בגמרא שביור ברכת המזון על התמרים כרבינו יונה (ראה מלחמות פסחים כד, א. רא"ש ברכות פ"א ס"ד. תרי"ב ברכות יב, א. ר"ז נט"ז ח"ב. מאירי מכתב ומאורות ברכות שם. ועוד. ולהעיר גם מד' הרא"ש ברכות פ"ו ס"ז לגבי דברים הבאים בתוך הסעודה שברהמ"ז פוטר כל מילי דזיין "דעדיף טפי ממעין שלש לפטור"). וכבר כתב ביועיו"ש שם סק"י שמסתמית לשון הקדמונים לא נראה כן [וכנ"ל מד' המכתב

(ראה אצלנו בלוח לפסח תשפ"ב), שאין מפסיקים אותו משום הקדמת ויכולו שהיא תדירה, לפי שהקדמת תדיר היא למצוה בעלמא. אבל אין הנידון דומה דהכא נחתין לשקו"ט באמירת קדיש לפני מעין שבע, וגם בענין אמירת התקבל. ומ"מ, הדין אמת כנ"ל, שכל שהתחיל קדיש (היינו עד "ואמרו אמן") אין להפסיק.

מב. ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ע סק"ג. אבני ישפה או"ח סנ"ז ואילך. רבבות אפרים ח"ב סצ"ו (ולא ראה דברי רבו בשו"ת אג"מ). ואף שיל"ד שמעין שבע אינו בגדר תפלה וחזרת הש"צ (וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יח'תקסו), מ"מ לו יהא שספק בדבר, יש לאמרו עוד פעם. וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'רמב, בענין שלילת אמירת התקבל ב"פ. ומובן, דהכא שאני מטעם הנ"ל. וק"ל.

מג. שו"ע אדה"י סרצ"ד ס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכתב לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

מד. ראה במ"מ ללוח שכתב וטעות תשרי ח"א הע' מט.

מה. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו) (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו בהשמיע דעת אדה"י בזה.

מו. ע"פ שו"ע אדה"י סרצ"ט סי' ב. וראה מג"א שם סק"ט. אדה"י שם ס"א. וראה גם אצלנו בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 40 ואילך.

מז. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

מח. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו"פ.

מט. כיון שהסיח דעתו שבדעתו היה לברך ברכה אחרונה ראה שו"ע ר"ק צ, ז.

נ. יש בזה ספק אם חוזר ומברך על הגפן, ואפשר שיחתה: בלוח ברה"נ פ"א ה"ז, ש"א שתמרים ויין נפטרים בברכת על המח'י. אבל בסדר ברה"נ פ"א ה"ח השמיטו רבינו. ופשוט של"ש לפרש כאן שהשמיטו לפי שאינו מצוי (ככפרטים אחרים שהשמיט בסדר שם – ראה קצו"ש סי' ס בבדה"ש סק"ט, והועתק בתורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א ה"ז. ועוד כיו"ב). ולהעיר שגם במשנ"ב השמיט ד"ז. ולפלא שבקצוה"ש סי' ס סו"ס העתיק ד"ז לדינא, ולא העיר כלל שהשמיטו אדה"י בסדר ברה"נ.

ומריש הו"א שכלל מאתים מנה, והשמיטו רבינו לפי שמוכח הוא מדין ברהמ"ז, וכפי שמצינו בלבוש סר"ח סי"ז דפשיטא לי' טפי שיצא בעל המח'י, והוסיף קלא עוד אלא אפי' אמר ברהמ"ז יצא. (אלא שהלבוש כ"כ לפי דרכו, שהכל תלוי אם הוא שבת יתירה, יעו"ש). וכמ"פ מצינו כן בפוסקים שהשמיטו דין מסויים לאהבת הקיצור כיון שמוכח מדין אחר כיו"ב. אבל דוחק גדול לומר כן, שהרי במחלוקת שנוי הדבר, ובלוח גופא הביא כן רק בשם י"א, ואך יוודע הדבר להבין דבר מתוך דבר כשלא נזכר להדיא.

ולכאורה י"ל, דה"ט לפי שלמסקנא הכריע לדינא כדעת הט"ז ס"ח סקט"ז של אף יצא רק בברכת המזון שזכר בהם "הזן", משא"כ בעל המח'י ששם "מזונות" לא נזכר שם. (ראה בדעתו בפמ"ג שם במ"ז. מאמ"ר סק"ה. הגהות רעק"א בהוצאת הדרת קודש ונדפס גם בשו"ת רעק"א

לחזקי' שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז]. ועיי"ש שהכריע שלא יצא, עיי"ש טעמו באו"א, שבעל המח' ה"ז בגדר שינוי מטבע.

וכ"כ לדינא בפתחי עולם סקל"ו. (וראה בדברות מרדכי שפירא סוסי' ח שהוכיח בדעת המשנ"ב סר"ח בבה"ל לס"ח ד"ה מספק, וכן בדעת החי"א כלל נ ס"ה, שלא יצא. ולהעיר שמש"ב במשנ"ב סר"ט סק"ד דמח' נמי מזון הוא – אינו סותר, דהתם מיירי בברכה אחרונה על הלחם וסיים ובירך הזן, ור"ל שתיבות על המח' בתחילת הברכה אינן סותרין להברכה, עיי"ש. ותו, דאיכא פירושי בדבריו שגם חזר ותיקן תחילת הברכה שתהא כהוגן).

[ולכאורה י"ל גם באו"א, שבמבדך ברכת המזון שאני, שכיון שברכתם מעין שלש יוצא גם בשלש ברכות, וכיון דאינהו נמי זייני מתאימה הברכה גם להם. אבל על המח' ברכה אחרת היא, ותיקונו רק על דגן ולא על תמרים ויין. (וכע"ז כתב בישוע"י שם, באו"א קצת). ובפרט לסברת הראב"צ ברכות לה, א שלחם שבתורה קאי על כל מידי דזין, ושייך ברהמ"ז מה"ת ע"ז. אלא שד"ז נסתר מזה שיוצא גם בברכת הזן לחוד].

ולהוסיף, שגם בלוח כ"כ רק בשם י"א וספוקי מספק"ל בד"ז, ומשמע שם שהוא רק בגדר "טוב לחוש בספק ברכות". ופירי אפ"ל שבסדר ברה"נ חזר והכריע במוחלט שלא יצא, ומה גם שבהקדמה לסדר ברה"נ כתב אדה"ז שבסדר נטה ממש"כ בלוח ע"פ דעת אחרונים, בהתאם למה שמצינו בספרי הקדמונים. וכיון שכל הראשונים פירשו בסוגיין דקאי בברהמ"ז דייקא, ולא בעל המח', הכריע כן. וראה א"ר שם סקכ"ג שגם הוא סיים בצ"ע. וראה גם בא"א מבוטשאטש סוסי' רח.

כמו"כ מצינו בדין האוכל דייסא בשר ודגים ואמר על המח', ששינה אדה"ז לשונו בסדר ברה"נ מבלוח, שבלוח כתב ש"בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע"פ שזונים ומשביעים אינן בכלל מח' כמו תמרים ויין", ואילו בסדר הי"ח שינה וכתב "בשר ודגים אע"פ שמשביעין קצת אינן בכלל מחי". וגראה, דהא בהא תליא, והכל תלוי בהבנת ד' הטור באכל מיני לפתן, דקס"ד דהטור שברכת על המח' פוטרנו דאף הוא זיין, אלא שהביא שאביו הרא"ש לא הודה לדבריו. ולדעת הב"י כוונתו דאע"ג דזיין לא סעידי. והקשה הב"ח מזה שברהמ"ז פוטרת תמרים כיון דזייני, אע"ג דלא סעידי. ומיישב הב"ח דשאני תמרים שגדלו מהארץ מלפתן שהוא בשר ודגים. (וכ"ה ע"פ דא"ח – ראה לקו"ת אמור לט, ג. ועוד). ובט"ז לא ניחא לי' בהכי, דסתם לפתן לא קאי אבשר ודגים. ועוד שלפ"ז בשאר לפתן שגדל מהארץ יפטור אותה ברכה מעין שלש. ומבאר הט"ז החילוק בין ברכת הזן לעל המח' כנ"ל. ונמצא לפ"ז, שבלוח נקט כדעת הב"ח, ומשו"ה נקט לישנא ד"לפתן" ככל' הטור, ומפרש כדברי הב"ח, דאע"ג דזיין לא סגי בהכי כיון שאין גדול מהארץ, ומשו"ה אינו בכלל מח' דקאי רק אגדולי קרקע. (וקושיית הט"ז בנוגע לשאר גדולי הארץ – צ"ל שצ"ל תרת, מין וגדולי קרקע, ושאר לפתן אינו בגדר מין). ומה"ט נקט נמי בל' "שזונים ומשביעים", דבשר ודגים זייני נמי כתמרים, אלא שאינן בגדר מח' כתמרים ויין מחמת שאין גדול מהארץ, אבל בסדר גנדר אחר ד' הט"ז, ומה"ט השמיט ל' לפתן, שלהט"ז סתם לפתן לא קאי אבשר ודגים, ונקט בל' "משביעים קצת", שלדבריו החילוק בין תמרים ויין לשאר מינים לענין ברכת הזן הוא שהם משביעים יותר, ומ"מ, אינו מועיל לענין "מחי", דקאי רק על מין דגן.

ובנדו"ד בפרט, שיש לברכה מקום לחול על המזונות, בלא"ה י"א שלא יצא לכונ"ע. אבל יש חולקים גם בזה. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תלח. ועוד שקו"ט כיון שלא נתכוון להדיא לפטור יין בברכתו, אין שברכת הזן על תמרים ויין ל"כ אדה"ז שצריך להתכוון לכך.

[ויש שכתבו לקשר ד"ד בהפלוגתא אם בברכה אחרונה מהני כוונה לפטור רק מין אחד – ראה פמ"ג בא"א סר"ז בא"א סק"א. פתיחה כוללת להל' ברכות אות י, ד"ה מריש. הפלאה ברכות מד, ב. שו"ת שער אשר קובו ס"ד. רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב. אר"צ ס' ק. הר צבי או"ח ח"א סצ"ו. ועוד. וכבר העירו מס' הבתים שערי ברכות ש"ט ס"ב בשם הראב"ד דמהני כוונה שלא לפטור. וכבר העירו ממג"א ס' קצ סק"ג וש"ע אדה"ז שם ס"ז, בטעה ובירך ברכה אחרונה ודעתו לשתות עוד, שאי"ז סילוק, אמנם, גם להסביר דלא מהני, שאני הכא שאי"ז ברכתו הראוי, והכי מוכח בפמ"ג שם גופא].

(והנה, מאן דס"ל הכי ה"ר מברכת על הגפן על יין הבדלה שאינו נפטר בברהמ"ז על פתו (שו"ע או"ח סרצ"ט ס"ח). וכ"ה להדיא בביהגר"א ס' קעד סק"א שרק בבידך להדיא על היין לחוד או נתכוון לכך. וכ"כ במשנ"ב ס' קצ בשע"ה צ סק"ג. ולענין תמרים – ראה אהע"ז סר"ח ס"ז, הובא בבה"ל שם ד"ה והי'. אבל דעת אדה"ז גם ביין הבדלה שברהמ"ז פוטרת (ראה ס' קעד ס"ו). סדר ברה"נ פ"ד ס"ב. וגם בשי"ע הנ"ל – מקום לחזק דמירי שלא בירך ברהמ"ז עדיין ור"ל רק שיבדך ללא כוס). וראה גם כח"ח סרצ"ט שם ס' קעד סק"ז. וראה ביורוי ברכות מיד י"ע ססה ואלקך.

וגראה שמקום לחלק בין תמרים ויין בברכת הזן – ולפ"ז גם בעל המח' להסבירים כן – דהיינו הך לפי שהוא מיד דזין, שכיון שבלא"ה מברך ברהמ"ז מועילה לו לכל מידי דזין, ובסגנון אחר שבעצם הי' צריך לברך ברהמ"ז גם על היין מחמת חשיבותו דזין וסעידי, משא"כ בברכת על הגפן על ענבים. אבל לאידך גיסא מקום לומר שכ"ז בברהמ"ז דוקא, שברכה זו תוקנה על מיד דזין, ועד שר"א שפירא אפילו לכתחילה לברך כך על התמרים ויין כשאכל לחם אח"כ, משא"כ בעל המח'.

ואדאמתאן להכי, אולי אפ"ל באופן מחודש בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, שבכל הלכות אלו בסדר ברה"נ מיירי דוקא בבידך ברכה אחרונה על דבר המתאים לברכתו, והדין הוא אם עלתה לו גם עבור מין השני, וכבנדון הנ"ל, שבידך ברהמ"ז על לחם וזולה לו לתמרים ויין. ואדה"ז השמיט בסדר ברה"נ דין הטועה ובידך ברכת הזן לכתחילה על תמרים ויין שנו' בלוח (לפי שאינו מצוי, כנ"ל). וכן הזכיר דין המבדך ברכת מעין שלש כשאכל דייסא ובשר ודגים (משא"כ בלוח שנו' בדוגמא שאכל בשר ודגים בפ"ע). וכן נז' דין ברכת על הגפן על אכילת ענבים ושתיית יין ביחד (זולת דין הטועה ובידך בפ"ה ג' על הענבים לחוד שנו' גם בסדר). ואמטו להכי לא נחת לפטור דין מעי"ג על תמרים ויין, שבאופן שאכל ביחד עם מין דגן אה"נ שאינו עולה לו, וכנ"ל בטעמא דמילתא, ולא רצה להזכיר דין הטועה ובידך רק עליהם, שאין כאן מקומו בסדר מאיזה טעם שיהי'. (ולהעיר ממ"ש בפתיחה לסדר ברה"נ שסדר ההלכות כאן מסודרים באופן נאות ויותר מתוקנים).

עוד אעירה ע"ד סברה שנשמעה בין כותלי ביהמ"ד, שיש מקום לומר בדוחק, שברצת לברך על הכל אלא שטעה בדיבורו דאישקיל מילול"ל מחמת הרגילות לברך על המח', ג"ז בגדר כוונה לכך, ואדה"ז שכתב שאין ברכת על הגפן עולה

אחר בברכתו אא"כ בדלית ברירה (וכאן חמור מספק אכל כשיעור שיש לו חזקת חיוב). וכן ברכת על העץ על היין תליא בפלוגתא, אף שבדיעבד קייל"ן שיצא. ואכ"מ.

ופשוט שאין לומר שנפטר בברכת מעי"ג מטעם אחר, לפי ששייך לסעודה שאין קידוש אלא במק"ס - דד"ז ל"ש רק בסעודת פת, לפי שברהמ"ז פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה. אמנם, אם ישנה יין בתוך הסעודה ולא יצא ממקומו, שפיר אפשר שברהמ"ז שלאחמ"כ תפטור היין שלפני הסעודה. אלא שבק"א סי' קעד סק"ה בנוגע להבדלה (שהיא רק למצוה ולא לפתוח תאות המאכל, והרי כ"ה גם בקידוש) שיברך מיד ולא ימתין. וצ"ע בדעת אדה"ז בסדר ברה"נ פ"ד ה"ב שלא נתפרט החילוק בין מבדיל קודם שקבע עצמו או לא.

לו עבור ענבים ללא כוונה - מיירי רק בשכח שאכל ענבים. וראה שו"ת ויען דוד ח"ד או"ח ס"כ באו"א).

ולפי שאין הדבר מוחלט, שהרי כמה פנים לתורה, ומצינו כמ"פ שנשמטו פרטים בפוסקים מטעמים אחרים, ואין אתנו יודע עד מה בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, בשגם שיל' דאילו בירדא לי' לאדה"ז מילתא שלא יצא, הו"ל לפרושי הכי בהדיא (אף שכמו"כ י"ל איפכא לאידך גיסא) - הרי מידי ספק לא יצא, ואין הכרח לפרש שזה דבר ההשמטה בסדר ברה"נ. ומה"ט כתבנו כבפנים. וכיון שהעיקר נראה לדינא שלא יצא, ואף גם זאת שיי"א שברכת מעי"ג מה"ת, כשאכל כדי שביעה עכ"פ, נכון להחמיר כבפנים. ועליו לברך מחדש על היין, שכן כבר גמר בלבו שלא לשתות עוד. ובפרט שגם בירך ברכה אחרונה אף שטעה בנוסח הברכה, ול"ד למי שטעה ובירך ברכה אחרונה דלעיל). ומ"מ עדיף שלא לכולל דבר

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם				
י"ד תשרי - כ"ו תשרי ה'תשפ"ו				
יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר - המצוות
ב'	י"ד תשרי	ה' שאר אבות הטומאות... פרק ט-יא.	פרק טז.	מ"ע צז.
ג'	ט"ו תשרי	פרק יב-יד.	פרק יז.	מ"ע קה.
ד'	ט"ז תשרי	פרק טו-יז.	פרק יח.	מ"ע קה.
ה'	י"ז תשרי	פרק יח-כ.	פרק יט.	מ"ע צח.
ו'	י"ח תשרי	ה' טומאת אוכלין.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק כ.	מ"ע צח.
ש"ק	י"ט תשרי	פרק ד-ו.	פרק כא.	מ"ע צח.
א'	כ' תשרי	פרק ז-ט.	פרק כב.	מ"ע צח.
ב'	כ"א תשרי	פרק י-יב.	פרק כג.	מ"ע צח.
ג'	כ"ב תשרי	פרק יג-טו.	פרק כד.	מ"ע צח.
ד'	כ"ג תשרי	פרק טז. ה' כלים.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק כה.	מ"ע צח.
ה'	כ"ד תשרי	פרק ג-ה.	פרק כו.	מ"ע קז.
ו'	כ"ה תשרי	פרק ו-ח.	פרק כז.	מ"ע קח.
ש"ק	כ"ו תשרי	פרק ט-יא.	ה' טוען ונטען.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קא.

Answer **YES** to the families of CH before asking Hashem for what you need

**WE SHOULD ADD IN
THE PERFORMANCE OF
CHARITABLE DEEDS
PARTICULARLY IN THE
DRIVE TO PROVIDE THE
NEEDY WITH THEIR YOM
TOV REQUIREMENTS – IN
GENEROUS AND AMPLE
PROPORTIONS**

KERENANASH.COM

Zelle: KerenAnash@770shul.org

PayPal: MaosChitim@770shul.com